

Chulalongkorn University

Chula Digital Collections

Chulalongkorn University Theses and Dissertations (Chula ETD)

2022

บทบาทของพระสงฆ์ด้านสาธารณสุขสงเคราะห์ในบริบทพุทธศาสนาเพื่อสังคม

ปิรญาณ์ แสงชัยญา
บัณฑิตวิทยาลัย

Follow this and additional works at: <https://digital.car.chula.ac.th/chulaetd>

Recommended Citation

แสงชัยญา, ปิรญาณ์, "บทบาทของพระสงฆ์ด้านสาธารณสุขสงเคราะห์ในบริบทพุทธศาสนาเพื่อสังคม" (2022). *Chulalongkorn University Theses and Dissertations (Chula ETD)*. 6410.
<https://digital.car.chula.ac.th/chulaetd/6410>

This Thesis is brought to you for free and open access by Chula Digital Collections. It has been accepted for inclusion in Chulalongkorn University Theses and Dissertations (Chula ETD) by an authorized administrator of Chula Digital Collections. For more information, please contact ChulaDC@car.chula.ac.th.

บทบาทของพระสงฆ์ด้านสาธารณสงเคราะห์ในบริบทพุทธศาสนาเพื่อสังคม

น.ส.พิรญาณ์ แสงปัญญา

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม (สหสาขาวิชา) สหสาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2565

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ROLES OF SANGHA IN PUBLIC WELFARE IN THE CONTEXT OF SOCIAL ENGAGE
BUDDHISM

Miss Piraya Sangpunya

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts in Human and Social Development (Interdisciplinary
Program)

Inter-Department of Human and Social Development

GRADUATE SCHOOL

Chulalongkorn University

Academic Year 2022

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์	บทบาทของพระสงฆ์ด้านสาธารณสุขสงเคราะห์ในบริบทพุทธศาสนาเพื่อสังคม
โดย	น.ส.พิชญ์ แสงปัญญา
สาขาวิชา	พัฒนามนุษย์และสังคม (สหสาขาวิชา)
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก	รองศาสตราจารย์ ดร.พินิจ ลาภธนานนท์

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

.....	คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(รองศาสตราจารย์ ดร.ยุทธนา ฉัพพรรณรัตน์)	
คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์	
.....	ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.สุวัฒนา ธาดานิติ)	
.....	อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(รองศาสตราจารย์ ดร.พินิจ ลาภธนานนท์)	
.....	กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(รองศาสตราจารย์ ดร.วุฒินันท์ กันทะเตียน)	

CHULALONGKORN UNIVERSITY

พินิจ แสงปัญญา : บทบาทของพระสงฆ์ด้านสาธารณสงเคราะห์ในบริบทพุทธศาสนาเพื่อสังคม. (ROLES OF SANGHA IN PUBLIC WELFARE IN THE CONTEXT OF SOCIAL ENGAGE BUDDHISM) อ.ที่ปรึกษาหลัก : รศ. ดร. พินิจ ลาภธนานนท์

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาบทบาทด้านสาธารณสงเคราะห์ของพระสงฆ์ในบริบทของพุทธศาสนาเพื่อสังคม 2) ศึกษาการดำเนินกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธของพระสงฆ์และการและภาคีเครือข่ายภายใต้กรอบทฤษฎีมหาเถรสมาคม กำหนดไว้ 4 รูปแบบ คือ สงเคราะห์ เกื้อกูล พัฒนา บูรณาการ และ 3) เพื่อเสนอแนะแนวทางการทำงานสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธ ในอนาคตของคณะสงฆ์ไทย โดยกำหนดขอบเขตการวิจัย 3 ส่วน คือ 1) ขอบเขตเชิงเนื้อหา กิจกรรมสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธ 4 รูปแบบ ตามที่กล่าวในข้อ 2 จากพระสงฆ์ไทยในอดีตและปัจจุบัน 2) ขอบเขตเชิงพื้นที่ เพื่อศึกษาความเหมือน ความต่างและปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำเนินกิจกรรม วัดที่กำหนดเป็นพื้นที่ศึกษา ได้แก่ (1) วัดห้วยหมู จังหวัดราชบุรี (2) วัดม่วงตารศ จังหวัดนครปฐม (3) วัดญาณเวศกวัน จังหวัดนครปฐม และ (4) วัดสวนแก้ว จังหวัดนนทบุรี 3) ขอบเขตเชิงประชากร กลุ่มเป้าหมายหลักจาก 4 วัดที่ได้กำหนดไว้ในขอบเขตเชิงพื้นที่ รูปแบบการวิจัยใช้วิธีการวิจัยภาคสนาม ประกอบด้วย การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการวิเคราะห์เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อสรุปองค์ความรู้และแนวคิดการทำงานสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธ บทบาทสังฆะและพุทธศาสนาเพื่อสังคม เครื่องมือการวิจัยภาคสนามประกอบด้วยแบบบันทึกการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหาโดยอิงกรอบแนวคิดทฤษฎีที่กำหนดไว้ในการศึกษาเพื่อสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย สรุปผลการศึกษา พบว่า 1) การดำเนินกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ใน 4 พื้นที่เป้าหมายการศึกษา มีแนวทางที่สอดคล้องตามกรอบการดำเนินงานที่ฝ่ายสาธารณสงเคราะห์ของมหาเถรสมาคมได้กำหนดไว้ซึ่งมีความโดดเด่นต่างกันไป 2) การดำเนินกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ของพระครูจันทสีลากร พระครูโกวิทสุตสาร และพระราชาธรรมนิเทศ เป็นแนวทางที่สอดคล้องไปตามแนวคิดสังฆะ 3) การดำเนินกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ของกลุ่มอาสาสมัครธรรม เป็นแนวทางที่สอดคล้องไปตามแนวคิดพุทธศาสนาเพื่อสังคม 4) การดำเนินกิจกรรมของวัดห้วยหมู วัดม่วงตารศ และวัดสวนแก้ว ยังขาดการพัฒนาสังฆพัฒนาทายาท การพัฒนาองค์ความรู้ และการพัฒนาภาคีเครือข่าย ดังนั้นกิจกรรมต่าง ๆ จึงตั้งอยู่บนความเสี่ยงด้านความยั่งยืน 5) การดำเนินกิจกรรมของกลุ่มอาสาสมัครธรรมดำเนินไปอย่างมีระบบ มีหลักการที่ชัดเจน ผู้เข้าร่วมกิจกรรมต้องผ่านการอบรมและการส่งเสริมประสบการณ์ จึงเป็นแนวทางที่มุ่งไปสู่ความยั่งยืน 6) การดำเนินกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ของสงฆ์จะยั่งยืนได้ต้องมีการพัฒนาความรู้ความเข้าใจในการการสาธารณสงเคราะห์ การพัฒนาศาสนทายาทและการพัฒนาภาคีเครือข่าย 7) การดำเนินกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ที่ได้ประสิทธิผล ผู้ทำกิจกรรมควรมีคุณลักษณะของจิตอาสา

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

สาขาวิชา	พัฒนามนุษย์และสังคม (สหสาขาวิชา)	ลายมือชื่อนิสิต
ปีการศึกษา	2565	ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาหลัก

6087181020 : MAJOR HUMAN AND SOCIAL DEVELOPMENT (INTERDISCIPLINARY PROGRAM)

KEYWORD: welfare activities, engaged Buddhism, Buddhism for social benevolence, roles of monks, trained Sangkha heirs, aids, support, development, integration

Piraya Sangpanya : ROLES OF SANGHA IN PUBLIC WELFARE IN THE CONTEXT OF SOCIAL ENGAGE BUDDHISM. Advisor: Assoc. Prof. Dr. PINIT LAPTHANANON

The purposes of this research are as follows: 1) to study the public welfare role of Buddhist monks in the context of engaged Buddhism, 2) to study the public welfare management of Sangha administrators and network partners under four operational frames as defined by The Sangha Supreme Council of Thailand; i.e. aids, support, development and integration, and 3) to suggest guidelines regarding future public welfare engaged Buddhism of the monks under three scopes of the study, namely 1) Content: studies as scoped at 2) from three revered monks in the former and contemporary times 2) Area: temples, communities, working groups and network partners – all involved with the monks' public welfare covering four types in order to differentiate similarities, differences and factors affecting activities as defined. The temples scoped for the studies were, 3) Population: four temples as specified in the scope of area. This research was carried out by way of field research, consisting of analysis of documents and other relevant studies to form explicit knowledge and proper guidelines for engaged Buddhism, relationship models between temples and communities, roles of Buddhism in society. The methods include: a record form for participatory observation, a form of structured interviews, contextual data analyses based on theories specified for the study in order to form inductive conclusions. The study results reveal that: 1) The public welfare operational activities in the four defined areas were in line with the frames as outlined by the Sangha Supreme Council of Thailand; each of which had its own outstanding character: Provost/Phrakru Chanthasilakorn, Huaymu Temple – aids, Provost/Phrakru Kovitsutasarn, Muangtaros Temple – benevolence, Phrarachadhammanithate (Phayom Kalayano), Suan Kaew Temple – integration of various activities. 2) The public welfare operational activities of the three monks as mentioned at No.1. went along with Buddhist functions; i.e. interacting closely with communities; thus, patterns of engaged Buddhism were consistent with problems and needs of such communities. 3) The public welfare operational activities of the Kilandhamma Buddhist Network carried out in the same direction of engaged Buddhism, that is aggressive operational activities, applying Dharma into society leading people to adjust themselves to social changes prior to problems of livelihood. 4) Lack of trained Sangkha heirs for engaged Buddhism, of explicit knowledge and network development were found in the operational activities of three temples: Huaymu, Muangtaros and Suan Kaew. This may lead to a risk of sustainability. 5) The operational activities of Kilandhamma Buddhist Network were systematically carried out with obvious principles; i.e. participants in activities need to be trained and accumulate experiences. Thus, the operations could be developed to sustainability. To reach sustainability, engaged Buddhism activities need to be clearly understood, development of trained Sangkha heirs and network. Effective engaged Buddhism needs participants with public mind.

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

Field of Study: Human and Social Development
(Interdisciplinary Program)

Academic Year: 2022

Student's Signature

Advisor's Signature

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดีโดยได้รับความกรุณาให้คำปรึกษาและความช่วยเหลือจากรองศาสตราจารย์ ดร.พินิจ ลาภธนานนท์ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่ให้ความรู้ คำปรึกษาและข้อเสนอแนะต่าง ๆ เพื่อแก้ไขข้อบกพร่องของวิทยานิพนธ์ ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณอย่างสูงในความกรุณาของอาจารย์มา ณ โอกาสนี้

ขอขอบพระคุณคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ รองศาสตราจารย์ ดร.สุวัฒนา ธาดานิติ และรองศาสตราจารย์ ดร.วุฒินันท์ กันทะเตียน ที่ได้สละเวลาในการสอบเค้าโครงและสอบป้องกันวิทยานิพนธ์ พร้อมทั้งให้แนวคิดและข้อเสนอแนะอันเป็นประโยชน์ ทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

กราบนมัสการพระครูจันทลีลากร วัดห้วยหมู พระครูโกวิทสุตสาร วัดม่วงตารศ พระราชธรรมนิเทศ วัดสวนแก้ว และผู้แทนพระสงฆ์จากกลุ่มอาสาชานานิคม และขอบคุณบุคลากรผู้เกี่ยวข้องของทุกสถานที่ที่กรุณาสละเวลาให้ข้อมูลเชิงลึกในการทำกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ซึ่งเป็นเนื้อหาหลักของวิทยานิพนธ์

ขอบคุณเพื่อนนิสิตทุกคนในสาขาที่คอยช่วยเหลือและให้กำลังใจซึ่งกันและกันมาโดยตลอด

ผู้วิจัยกราบขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์พิมพ์ภาภรณ์ สุวดีกุลที่ได้กรุณาตรวจแก้บทคัดย่อภาษาอังกฤษ และคอยให้กำลังใจตลอดการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

ท้ายที่สุดขอกราบขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ ดร.จิตรลดา แสงปัญญา มารดาผู้สนับสนุนและให้กำลังใจตั้งแต่วันแรกจนจบการศึกษา

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

พิรญาณ์ แสงปัญญา

สารบัญ

	หน้า
.....ค	ค
บทคัดย่อภาษาไทย.....ค	ค
.....ง	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....ง	ง
กิตติกรรมประกาศ.....จ	จ
สารบัญ.....ฉ	ฉ
บทที่ 1 บทนำ.....1	1
ที่มาและความสำคัญของปัญหา.....1	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....7	7
1.3 ขอบเขตการวิจัย.....7	7
ขอบเขตเชิงเนื้อหา.....7	7
ขอบเขตเชิงพื้นที่.....8	8
ขอบเขตเชิงประชากร.....10	10
1.4 นิยามเชิงปฏิบัติการ.....10	10
1.5 ประโยชน์ที่จะได้รับจากการวิจัย.....11	11
บทที่ 2.....12	12
แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....12	12
2.1 แนวคิดพุทธศาสนาเพื่อสังคม.....12	12
นิยามและองค์ประกอบของ “พุทธศาสนาเพื่อสังคม”13	13
แนวคิดเกี่ยวกับพุทธศาสนาเพื่อสังคมในสังคมไทย17	17
2.2 แนวคิดสังคหุระ : พุทธศาสนาเชิงรุก22	22

บทบาทในเชิงสังคหฐานะของพระสงฆ์.....	27
แนวคิดบทบาทของพระสงฆ์นักพัฒนา	32
2.3 แนวคิดบทบาทพระสงฆ์ด้านสาธารณสงเคราะห์	36
2.4 แนวคิดสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธ.....	39
กรอบการดำเนินงานสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธ	39
รูปแบบการดำเนินงานสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ไทย	43
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	46
กรอบแนวคิดการวิจัย	56
บทที่ 3	62
ระเบียบวิธีการวิจัย	62
3.1 กลุ่มประชากรเป้าหมายในการศึกษา.....	62
3.2 วิธีการดำเนินวิจัย	64
3.3 การวิเคราะห์ข้อมูล	67
บทที่ 4 ผลการศึกษา	68
4.1 พระครูจันทลีลากร : พระผู้เป็นแสงสว่างของเด็กพิเศษ.....	68
“วัดห้วยหมู” บ้านหลังที่สองของเด็กพิเศษ.....	69
“พระครูจันทลีลากร” กับบทบาทสาธารณสงเคราะห์	72
ศูนย์สาธารณสงเคราะห์เด็กพิเศษวัดห้วยหมู.....	75
ศูนย์สาธารณสงเคราะห์เด็กพิเศษวัดห้วยหมู : การดูแลบริหารจัดการ	78
ศูนย์สาธารณสงเคราะห์เด็กพิเศษวัดห้วยหมู : การจัดการและการเรียนรู้	80
ศูนย์สาธารณสงเคราะห์เด็กพิเศษวัดห้วยหมู : การส่งเสริมสุขภาวะเด็กพิเศษ.....	84
ศูนย์สาธารณสงเคราะห์เด็กพิเศษวัดห้วยหมู : สาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธกับความยั่งยืน.....	86
ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินกิจกรรมศูนย์สาธารณสงเคราะห์เด็กพิเศษวัดห้วยหมู.....	90
4.2 “พระครูโกวิทสุตสาร” นักบุญแห่งตำบลทัพหลวง	92

“วัดม่วงตารศ” พื้นที่แห่งการสงเคราะห์เกื้อกูล	93
พระครูโกวิทสุตสารกับบทบาทสาธารณสงเคราะห์	96
ตลาดนัดวัดม่วงตารศ.....	99
ตลาดนัดวัดม่วงตารศ : การสร้างเสริมรายได้แก่ชุมชน	103
คลินิกฝังเข็มวัดม่วงตารศ.....	105
คลินิกฝังเข็มกับการส่งเสริมสุขภาพทางกาย.....	107
แนวคิดและแนวทางในการขับเคลื่อนงานสาธารณสงเคราะห์.....	108
งานสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธกับความยั่งยืน.....	109
ความสำเร็จในการขับเคลื่อนงานสาธารณสงเคราะห์	110
ปัญหาและอุปสรรคในการขับเคลื่อนงานสาธารณสงเคราะห์.....	112
4.3 พระราชธรรมนิเทศ (พระพยอม กัลยาโณ) : พระนักพัฒนา.....	112
พระราชธรรมนิเทศกับบทบาทงานสาธารณสงเคราะห์	114
มูลนิธิสวนแก้ว	115
แนวคิดและแนวทางในการดำเนินงานสาธารณสงเคราะห์.....	123
ผลการดำเนินกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ของพระราชธรรมนิเทศ	128
พระราชธรรมนิเทศ : บทบาทในการส่งเสริมสุขภาพ	129
4.4 กลุ่มอาสาศึลานธรรม : เฝียวยายใจด้วยธรรมะ.....	131
การบริหารงานของกลุ่มอาสาศึลานธรรม.....	134
หลักธรรมหรือพิธีกรรมที่นำมาประยุกต์ใช้ในงานสาธารณสงเคราะห์	138
กลุ่มอาสาศึลานธรรม : การดำเนินกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์.....	139
ผลการดำเนินกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์.....	146
แผนการดำเนินกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ในอนาคต	148
กลุ่มอาสาศึลานธรรมกับการทำงานเชิงบูรณาการ.....	149
กลุ่มอาสาศึลานธรรม : บทบาทในการส่งเสริมสุขภาพ	155

กลุ่มอาสาศึกลานธรรม : สาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธกับความยั่งยืน	158
บทที่ 5	160
สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ	160
5.1 สรุปผลการศึกษา	160
5.1.1 พระครูจันทลีลากร : ศูนย์สาธารณสงเคราะห์เด็กพิเศษวัดห้วยหม	163
5.1.2 พระครูโกวิทสุตสาร : คลินิกฝังเข็มวัดม่วงตารศ และ ตลาดนัดวัดม่วงตารศ	165
5.1.3 พระราชธรรมนิเทศ : มูลนิธิสวนแก้ว	168
5.1.4 กลุ่มอาสาศึกลานธรรม : กิจกรรมการให้การปรึกษาเชิงพุทธจิตวิทยา	170
5.2 อภิปรายผลการศึกษา	173
5.3 ข้อเสนอแนะ	1
บรรณานุกรม	3
ประวัติผู้เขียน	9

บทที่ 1 บทนำ

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

นับจากอดีตจนถึงปัจจุบันสังคมไทยมีความผูกพันอย่างแนบแน่นกับพระพุทธศาสนา โดยรับเอาพระพุทธศาสนาเป็นวิถีปฏิบัติในชีวิตประจำวันจนแยกไม่ออกระหว่างความเป็นไทยกับความเป็นพุทธ เพราะพุทธศาสนาได้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในค่านิยมและวัฒนธรรมประเพณีของคนไทย กล่าวคือคนไทยรับเอาพุทธศาสนาไปปฏิบัติบนพื้นฐานของวัฒนธรรมไทย จึงเกิดการผสมผสานระหว่างพระพุทธศาสนากับความคิดและความเชื่อบนพื้นฐานแบบแผนวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมของไทย จนกระทั่งถูกเรียกว่าเป็นวัฒนธรรมแบบพุทธไทย (สกลมหาสังฆปริณายก, 2550)¹ คือความเป็นพุทธในประเทศไทยนั้นมีได้อยู่ที่หลักการหรือหลักธรรมทางศาสนา แต่อยู่ที่ระบบคิดและวิถีปฏิบัติของพุทธศาสนิกชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นที่ความเป็นพุทธสามารถปรับเปลี่ยนวิถีการดำเนินชีวิตของคนไทยและวัฒนธรรมไทย (Taylor, 2008: 1) ในขณะที่สังคมไทยปัจจุบันกำลังอยู่ในวังวนของความทันสมัยและกระแสสังคมแบบโลกาภิวัตน์ภายใต้แนวทางของทุนนิยมและวัตถุนิยม อันเป็นผลจากการที่ประเทศไทยได้ ยอมรับเอาความรู้ วิชาการและวัฒนธรรมตะวันตก จนกลายเป็นการรับวิถีชีวิตภายใต้บริโภคนิยมและวัตถุนิยม ผู้คนเชื่อในวิทยาการสมัยใหม่มากขึ้นเพื่อก้าวไปสู่ความเป็นสากลนิยม จนกลายเป็นปัญหาข้อโต้แย้งกันเชิงสังคม มีการละเลยรากเหง้าวัฒนธรรมไทยและทางไกลพระพุทธศาสนา จนอาจนำไปสู่การสูญเสียวัฒนธรรมและสูญเสียจุดยืนที่แท้จริงของสังคมไทย ซึ่งอาจกระทบถึงหลักการและวิถีปฏิบัติของพุทธศาสนิกชนไทย (ชาญณรงค์ บุญหนุน, 2545) ที่มีแนวโน้มต้องดำเนินไปตามสภาวะการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมทั้งในปัจจุบันและอนาคต

กระแสวัฒนธรรมสมัยใหม่ที่กล่าวถึงนั้นได้กระทบต่อกระบวนการทัศน์ทางพุทธศาสนาในการปฏิบัติ ความเชื่อและความคิด เพราะหลักการพระพุทธศาสนายืนอยู่บนรากฐานเดิม คือปฏิเสธหลักการใดๆ ที่ทำให้ผู้คนกลายเป็นนักบริโภคนิยมเพื่อตัวเองในขณะที่ศีลธรรมและจริยธรรมถูกละเลย ซึ่งอาจเป็นผลที่กระทบต่อสังคมไทยและวิถีของพุทธศาสนาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ด้วยการดึงให้สังคมไทยเริ่มห่างจากพุทธศาสนา และอาจบั่นทอนโครงสร้างพื้นฐานของสังคม คือ สถาบันครอบครัว รวมถึงอาจกระทบต่อวิถีความเป็นพุทธแบบเดิม (พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, 2548) และอาจกระทบต่อปัญหาด้านศีลธรรมในสังคมไทย อย่างไรก็ตามแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้ก็น่าจะนำไปสู่การพัฒนาในทิศทางที่ดี กล่าวคืออาจจะนำไปสู่การพัฒนาองค์กรและวิถีปฏิบัติทางพุทธศาสนาให้ทันสมัย

¹ ในปี 2562 ทรงได้รับการสถาปนาพระอัฐิจากพระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว ขึ้นเป็นสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณสังวร

ยุคสมัยและให้สอดคล้องกับความต้องการของคนยุคใหม่ได้อย่างกลมกลืน ด้วยแนวคิดนี้พุทธศาสนาในปัจจุบันจึงต้องปรับตัวเองไปตามกระแสการเปลี่ยนแปลงสังคมในยุคโลกาภิวัตน์ (พระไพศาล วิสาโล, 2546: 472) เนื่องจากเมื่อปฏิเสธความเปลี่ยนแปลงไม่ได้ คนไทยจึงต้องยอมรับว่าวิถีเดิมแบบพุทธไทยควรจะต้องปรับตัวเองให้เข้ากับสังคมยุคใหม่ โดยจะประนีประนอมให้สอดคล้องกับกระแสพุทธแบบผสมผสานกับวัฒนธรรมใหม่ตามการเปลี่ยนแปลงทางสังคมแบบบริโภคนิยม (McMahan, 2008, p. 320) นักวิชาการทางศาสนาส่วนหนึ่งจึงคิดว่าคนไทยควรจะต้องปรับปรุงพุทธศาสนาให้เท่าทันกับยุคสมัยใหม่อย่างต่อเนื่อง แต่ยังคงจะเน้นหลักการทางพุทธศาสนาที่ส่งเสริมคุณค่าแห่งความเป็นมนุษย์ โดยควรมองพุทธศาสนาในฐานะที่เป็นต้นทุนทางสังคมและวัฒนธรรม ที่จะสามารถนำมาใช้เพื่อแก้ปัญหาวิกฤตในการพัฒนาสังคมสมัยใหม่ที่เรากำลังเผชิญอยู่ได้

พระไพศาล วิสาโล (2546) ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนไทยและพุทธศาสนาว่า พุทธศาสนาจะสามารถสร้างเสริมให้คนไทยอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขได้ จะต้องมียุทธศาสตร์พัฒนาสังคมโดยอิงพื้นฐานทุนทางสังคมและวัฒนธรรม มิใช่อิงกับทุนนิยมหรือวัตถุนิยม ซึ่งนับเป็นอันตรายอย่างยิ่งต่อกระบวนการพัฒนาสังคมไทยในปัจจุบันที่เกิดวิกฤตเพราะทุนนิยมได้ส่งผลกระทบต่อกันไทย ทั้งด้านวัฒนธรรมและศาสนา ทางออกสำหรับพุทธศาสนิกชนไทยคือจะต้องมีแนวคิดและสร้างวิสัยทัศน์ร่วมกัน เพื่อส่งเสริมแนวคิดเชิงพุทธให้เกิดแนวทางประสานหลักปฏิบัติเพื่อความมั่นคงทางสังคม โดยเน้นการผานหลักคำสอนและวิถีปฏิบัติทางพุทธศาสนาให้สอดคล้องกับสังคมสมัยใหม่ ซึ่งสอดคล้องกับที่เจมส์ เทย์เลอร์ (Taylor, 2008: 1-2, 34) กล่าวว่า การจะเข้าใจสังคมไทยในปัจจุบันเราต้องเข้าใจถึงวัฒนธรรมทางพุทธศาสนากับวัฒนธรรมสมัยใหม่ด้วย โดยการนำเอากรอบอดีตและปัจจุบันมาประสานกันเพื่อเข้าใจถึงวิถีการปรับตัวของสังคมไทย และแนวทางการพัฒนาพุทธศาสนาไปพร้อมกับการพัฒนาสังคมสมัยใหม่ ดังนั้นเพื่อให้สังคมไทยมีวิถีปฏิบัติที่มีภูมิคุ้มกันเท่าทันการเปลี่ยนแปลงโดยไม่ยึดบริโภคนิยมเป็นจุดหมาย คนไทยต้องปรับเปลี่ยนวิธีคิดด้วยการนำหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้อย่างจริงจัง นี่คือผลที่กำลังเกิดขึ้นกับการเปลี่ยนแปลงสังคมไทยที่พุทธศาสนาก็ต้องปรับเปลี่ยนไปตามพลวัตของสังคม เพื่อนำพาชีวิตของคนไทยไปในวิถีปฏิบัติที่เหมาะสมกับวิถีวัฒนธรรมไทย

โดยหลักการแล้ว พุทธศาสนาจะเจริญก้าวหน้าและมั่นคงยั่งยืนอยู่ต่อไปได้ จะต้องร่วมมือกันทำนุบำรุงรักษาโดยพุทธบริษัท 4 คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา แต่อย่างไรก็ตามพระภิกษุยังคงถูกยึดถือเป็นตัวแทนหลักของสถาบันพุทธศาสนาที่มีอิทธิพลต่อการกระตุ้นหรือแนะนำให้เกิดกิจกรรมในกระบวนการพัฒนาสังคมและก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ นับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

จะพบว่าพระสงฆ์มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับชาวบ้าน มีหน้าที่สำคัญในการชี้นำการดำเนินชีวิตของคนไทยส่วนใหญ่ ทั้งด้านศีลธรรมจรรยาและกิจกรรมทางโลก จึงอาจกล่าวได้ว่าพระสงฆ์เป็นสถาบันที่เอื้ออำนวยบริการทางศาสนาแล้ว ยังทำหน้าที่ให้บริการอื่น ๆ ที่กลไกของรัฐเข้าไปให้บริการไม่ทั่วถึงเพื่อสร้างบูรณาการในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในชนบทและพระสงฆ์นับว่าเป็นสถาบันที่เป็นที่พึ่งพิงได้ทั้งทางจิตใจและร่างกาย วัดเป็นศูนย์รวมของพิธีกรรมทางวัฒนธรรมประเพณีที่สำคัญของชุมชนและยังเป็นศูนย์รวมด้านนันทนาการและความบันเทิงอีกด้วย พระสงฆ์ในชนบทเป็นที่เคารพศรัทธาของชาวบ้าน ถ้าพระสงฆ์เป็นแกนนำในการพัฒนาเรื่องใด เรื่องนั้นมักจะได้รับความร่วมมือและความช่วยเหลือจากชาวบ้านอย่างมีจิตศรัทธา (ภัทรพร สิริกาญจน, 2540: 2) และสามารถประสบความสำเร็จได้โดยง่ายบนพื้นฐานความร่วมมือของคนส่วนใหญ่ในกระบวนการพัฒนาชุมชนและสังคมตลอดเวลาที่ผ่านมาพระสงฆ์เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการเผยแพร่ให้ประชาชนยึดมั่นในหลักธรรมคำสอนของพุทธศาสนา และเมื่อผู้คนในสังคมเกิดวิกฤติปัญหาในการดำเนินชีวิต หรือความทุกข์ทางจิตใจ พระสงฆ์และพุทธศาสนาจะมีส่วนช่วยในการกล่อมเกล้าจิตใจของประชาชน โดยพระสงฆ์เป็นผู้นำความคิดของประชาชน เป็นผู้ที่สามารถสร้างเสริมให้ประชาชนอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสงบสุข ดำเนินชีวิตโดยยึดหลักธรรมคำสอนของพุทธศาสนา และสามารถพัฒนาสังคมที่มีวิกฤติหรือความขัดแย้งไปสู่สันติภาพของสังคม รวมถึงการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดีขึ้น ซึ่งบทบาทในฐานะผู้นำทางสังคมของพระสงฆ์จะแตกต่างกันไปตามกำลังความศรัทธาของประชาชนที่มีต่อพระสงฆ์แต่ละรูป ดังนั้นในสังคมไทยพระสงฆ์จึงมีบทบาทสำคัญเพื่อเกื้อกูลต่อการพัฒนามนุษย์และสังคม

ทั้งนี้หน้าที่โดยตรงของพระสงฆ์ตามที่บัญญัติไว้ คือการให้ธรรมะเป็นทานและแนะนำหลักการที่จะช่วยให้ประชาชนและสังคมประสบแต่สิ่งที่ดีงาม โดยหลักการแล้วพระสงฆ์มีหน้าที่จะต้องทำเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน ดังที่พระพุทธเจ้าได้ทรงประกาศหลักการนี้แก่พระสงฆ์รุ่นแรกนับแต่ประกาศพระศาสนาว่า ให้พระสงฆ์ทั้งหลายจงจาริกไปเพื่อประโยชน์สุขของชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ทั้งหลาย (พระมงคลวราร, 2561: 8) ส่วนพระพุทธองค์ก็ทรงบำเพ็ญพุทธจริยาเป็นแบบอย่างเพื่อประโยชน์สุขแก่ผู้อื่น ดังจะเห็นได้ว่าหลังจากที่ทรงตรัสรู้แล้วก็ทรงหวนกลับไปสอนหลักธรรมแก่คนทุกคนชั้น ตั้งแต่พระมหากษัตริย์ลงไป เพื่อให้คนเหล่านั้นพ้นทุกข์และประสบความสุขอย่างแท้จริง เพราะตามหลักธรรมคำสอนได้กำหนดให้ชีวิตของพระสงฆ์ผูกพันกับสังคม พระสงฆ์จึงได้ปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัยเพื่อประโยชน์แก่สังคมเรื่อยมานับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ในภาพรวมพระสงฆ์จึงเป็นผู้มี

บทบาทในการสร้างเสริมสุขภาวะที่ดีให้เกิดขึ้นแก่พุทธศาสนิกชน ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และ ปัญญา

ยิ่งไปกว่านั้นจากการที่ชีวิตความเป็นอยู่ของพระสงฆ์ดำเนินไปด้วยอาศัยปัจจัย ๔ จากการอุปการะของคฤหัสถ์ เพื่อให้มีชีวิตดำรงอยู่ได้ตามอัตภาพ พระสงฆ์จึงควรตอบแทนและช่วยเหลือชุมชน เช่น สงเคราะห์คนด้อยโอกาสในชุมชน อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น และแก้ไขปัญหาของคนในชุมชนทั้งปัญหาครอบครัว ปัญหาความยากจนหรือปัญหาการดำรงชีพ เป็นต้น (พระมหาสุภา อุทโท, 2541, บทคัดย่อ) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปัจจุบันที่สังคมมีความซับซ้อน ประชาชนมีปัญหาและความทุกข์ยากเดือดร้อนมากมาย ขณะที่รัฐมีความสามารถในการบำบัดทุกข์บำรุงสุขแก่ประชาชนยังไม่ทั่วถึง พระสงฆ์จึงยิ่งควรจะเป็นที่พึ่งและช่วยเหลือสังคมอย่างใกล้ชิด สนับสนุนกิจกรรมที่สอดคล้องกับความต้องการจำเป็นของประชาชนและสังคม และตอบแทนการอุปการะของประชาชนด้วยการนำธรรมะที่ได้ศึกษามาอบรมสั่งสอนประชาชนให้เป็นคนดี และอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข หากพระสงฆ์เข้าร่วมพัฒนาหรือแก้ไขปัญหาให้กับประชาชน ก็จะมีส่วนช่วยเหลือสงเคราะห์ประชาชนได้มาก เพราะชาวบ้านมีความศรัทธาเลื่อมใสในพระสงฆ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระสงฆ์ในชนบทสามารถเป็นแกนนำในบทบาทการพัฒนาชนบท โดยได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านจนกระทั่งสามารถประสบความสำเร็จในการพัฒนาอย่างง่ายดาย (พระครูสุภาจารวัฒน์, 2542: 9) แต่ปรากฏว่าบทบาทการพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ยังจำกัดอยู่ในบางพื้นที่ และยังมีลักษณะต่างคนต่างทำ ขาดความร่วมมือเพื่อประสานการทำงานกันเป็นภาคีเครือข่าย

อย่างไรก็ตามคนไทยส่วนใหญ่ยังอาจคิดว่าพระสงฆ์ไม่ควรจะเข้ามายุ่งเกี่ยวกับเรื่องทางโลกหรือไม่ควรจะมีบทบาททางสังคมมากนัก เพราะเกรงว่าจะกระทบต่อศรัทธาของประชาชน แต่หากวิเคราะห์ถึงการประกาศธรรมของพระพุทธเจ้าที่มีจุดมุ่งหมายหลักเพื่อการดับทุกข์แก่มวลมนุษย์ เราจะปฏิเสธไม่ได้ว่าพระสงฆ์สมควรอย่างยิ่งที่จะมีส่วนร่วมในการสงเคราะห์หรือพัฒนาสังคม เพราะคำว่า “ทุกข์” สามารถขยายความให้ครอบคลุมความทุกข์ระดับสังคม ไม่ใช่เฉพาะทุกข์ของปัจเจกบุคคล โดยความทุกข์ของปัจเจกบุคคลก็เป็นส่วนหนึ่งในทุกข์ของสังคมด้วย พระสงฆ์จึงควรจะต้องสนองและคลี่คลายความทุกข์ของคนในสังคม ดังนั้นพระสงฆ์และวัดในฐานะสถาบันสังคมจึงควรตระหนักถึงพันธกิจของตนในการช่วยเหลือและพัฒนาสังคม แต่เงื่อนไขหนึ่งที่พบคือพระสงฆ์ผู้มีจิตอาสาในการทำงานเพื่อสังคมส่วนใหญ่นั้น ได้เข้ามาทำงานด้านสาธารณสงเคราะห์และพัฒนาสังคมด้วยความคิดริเริ่มของท่านเองมากกว่าจะมาจากการริเริ่มขององค์กรสงฆ์ เข้ามาเพราะพระสงฆ์เหล่านี้ได้พบเห็นความทุกข์ยากเดือดร้อนของประชาชน พระสงฆ์หลายรูปจึงได้เริ่มช่วยเหลือประชาชนด้วยกิจกรรม

พื้น ๆ เช่น การจัดตั้งศูนย์รับเลี้ยงดูเด็กในวัด การอบรมเยาวชน ต่อมาก็ขยายไปสู่การช่วยเหลือด้านเศรษฐกิจหรือความเป็นอยู่ของคนในชุมชน เช่น โครงการฝึกอาชีพ ธนาкарข้าว ธนาकरโค-กระบือ บ้างก็สงเคราะห์ชาวบ้านด้านสุขภาพอนามัย เช่น ส่งเสริมการแพทย์พื้นบ้าน ยาสมุนไพร หรือบำบัดรักษาผู้ติดยาเสพติด ขณะที่หลายรูปส่งเสริมชาวบ้านในเรื่องเกษตรผสมผสานหรือเกษตรกรรมเพื่อการพึ่งตนเอง พระสงฆ์นักพัฒนาเหล่านี้ได้ช่วยให้สังคมไทยตระหนักชัดว่า พระสงฆ์มีศักยภาพในการร่วมช่วยเหลือและพัฒนาสังคม แต่เนื่องด้วยศักยภาพของพระสงฆ์ขึ้นอยู่กับพื้นฐานของความเป็นปัจเจกบุคคล ขาดกระบวนการร่วมกันทำงานในเชิงเครือข่ายซึ่งจะช่วยสนับสนุนและช่วยเหลือกันและกัน ดังนั้นเมื่อพระสงฆ์รูปนั้น ๆ ประสบปัญหาด้านสุขภาพหรือมรณภาพ กิจกรรมเพื่อสังคมที่ดำเนินการร่วมกับชุมชนมาเป็นเวลานานก็อาจต้องยุติลง ด้วยเหตุนี้บทบาทด้านการสาธารณสงเคราะห์และการพัฒนาสังคมของพระสงฆ์จึงยังคงมีแนวโน้มที่ไม่ยั่งยืน

ปัจจุบันพระสงฆ์ให้ความสำคัญมากขึ้นกับบทบาทสาธารณสงเคราะห์และการพัฒนาสังคม โดยเฉพาะพระสงฆ์ที่เป็นผู้นำชุมชน เป็นที่ปรึกษาให้คำแนะนำและชักชวนประชาชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณประโยชน์ต่าง ๆ การกิจเหล่านี้ของพระสงฆ์ล้วนมาจากการเข้าใจปัญหาของชุมชน และพยายามปรับบทบาทให้วัดและพระสงฆ์ช่วยสร้างประโยชน์ต่อสังคม เพื่อเป็นการสืบทอดเจตนารมณ์ของพระพุทธศาสนาที่มุ่งหวังให้พระสงฆ์เข้าไปช่วยเหลือสงเคราะห์สังคมเท่าที่พระสงฆ์จะทำได้ บนพื้นฐานความสัมพันธ์ที่วัดและชุมชนประสานความร่วมมือและเกื้อกูลกันตามสมควรแก่สถานะ อันเป็นบทบาทสำคัญ 1 ใน 6 ด้านของคณะสงฆ์ไทยภายใต้ระเบียบของมหาเถรสมาคม โดยเฉพาะพระสงฆ์ในปัจจุบันที่พยายามมีส่วนร่วมในบทบาทการสาธารณสงเคราะห์และการพัฒนาสังคมเพื่อความอยู่รอดของคนในสังคม

แม้ว่าการสาธารณสงเคราะห์จะเป็นภารกิจสำคัญด้านหนึ่งของคณะสงฆ์ แต่ในการดำเนินงานนั้นจะต้องเป็นไปตามข้อกำหนดในระเบียบของมหาเถรสมาคม (สุทธิพงศ์ ดันตยาพิศาลสุทธิ, 2541: 8-9) ดังนั้นคณะสงฆ์จึงได้กำหนดจัดทำแผนปฏิบัติการพระพุทธศาสนาตามมติมหาเถรสมาคมในการประชุมครั้งที่ 5/2559 (มติที่ 106/2559) และในการประชุมครั้งที่ 2/2560 เมื่อวันที่ 30 มกราคม พ.ศ. 2560 ที่มีมติเห็นชอบแผนแม่บทการปฏิบัติการพระพุทธศาสนา และเพื่อให้เป็นไปตามแผนดังกล่าว จึงได้กำหนดแนวทางการดำเนินงานปฏิบัติการพระพุทธศาสนา 6 (+1) ด้าน ได้แก่ การปฏิบัติการพระพุทธศาสนาด้านการปกครอง การศาสนศึกษา การเผยแผ่ การสาธารณูปการ การศึกษาสงเคราะห์ การสาธารณสงเคราะห์ และการพัฒนาพุทธมณฑลให้เป็นศูนย์กลางพระพุทธศาสนาโลก โดยมีโครงการที่จะดำเนินการรวม 14 โครงการ สำหรับฝ่ายการสาธารณ

สงเคราะห์ที่มีพระพรหมวชิรญาณเป็นประธานนั้น มหาเถรสมาคมได้มอบหมายให้ดำเนินการใน 2 โครงการ คือ (1) โครงการส่งเสริมความร่วมมือภาคีเครือข่าย และ (2) โครงการสาธารณสงเคราะห์ เพื่อพัฒนาสังคมที่ยั่งยืน (พระมวงคลวชิรากร, 2561: 15-20)

โครงการของฝ่ายการสาธารณสงเคราะห์ทั้ง 2 โครงการนั้น กล่าวได้ว่าเป็นโครงการที่สำคัญของคณะสงฆ์เพื่อจะขับเคลื่อนการสร้าง “สังคมแห่งการแบ่งปัน” และ “แนวร่วมจิตอาสา” ของคณะสงฆ์ ภาครัฐ และภาคประชาชนให้เป็นไปตามพันธกิจการบริหารกิจการคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2535 และ พ.ศ. 2560 โดยมีการดำเนินงานที่สอดคล้องกับการปฏิรูปกิจการคณะสงฆ์และการพัฒนาโครงการเพื่อต่อยอดการสร้างสันติสุขบนพื้นฐานวิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธ ซึ่งมีกิจกรรมที่สามารถแยกได้เป็น 3 กลุ่มงานที่สำคัญ คือ 1) กลุ่มงานบรรพชาสาธยาย 2) กลุ่มงานพัฒนาการสาธารณสงเคราะห์ และ 3) กลุ่มงานส่งเสริมความร่วมมือภาคีเครือข่าย ทั้งนี้ เพื่อให้ทุกกลุ่มงานสามารถดำเนินการตาม 2 โครงการที่ได้รับมอบหมายจากมหาเถรสมาคมดังกล่าวข้างต้น และเพื่อให้สามารถเสริมสร้างจิตอาสาและการทำงานร่วมกันในด้านสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ ภาครัฐ ภาคธุรกิจ และภาคประชาชนได้ดี คณะอนุกรรมการฝ่ายการสาธารณสงเคราะห์มหาเถรสมาคม จึงได้กำหนดแผนแม่บทระยะ 5 ปี (พ.ศ.2560-2564) โดยกำหนดยุทธศาสตร์ เป้าประสงค์ และพันธกิจ เพื่อให้สอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และแผนปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนาของมหาเถรสมาคม โดยมี 6 ยุทธศาสตร์สำคัญ และ 14 แผนกลยุทธ์ (สายพิรุณ เพิ่มพูล อ้างถึงใน พระมวงคลวชิรากร, 2560)

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าพระสงฆ์มีบทบาทหน้าที่เป็นทั้งผู้ปฏิบัติธรรมตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเพื่อให้พ้นทุกข์ และเป็นผู้สนับสนุนช่วยเหลือให้พุทธศาสนิกชนได้หลุดพ้นจากปัญหาความเดือดร้อนหรือทุกข์ต่าง ๆ ผู้ศึกษาจึงมีความสนใจอย่างยิ่งต่อการศึกษายุทธศาสตร์ของพระสงฆ์ในด้านการสาธารณสงเคราะห์ บนพื้นฐานแนวคิดในบริบทของพุทธศาสนาเพื่อสังคมว่าพระสงฆ์และองค์กรสงฆ์ควรจะมีบทบาทต่อคนไทยและสังคมไทยอย่างไร ทั้งนี้แม้ว่าบทบาทของพระสงฆ์จะมีเงื่อนไขที่ต้องดำเนินงานไปตามนโยบายของมหาเถรสมาคมหรือตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ เพราะคณะสงฆ์เป็นองค์กรขนาดใหญ่ แต่ในการดำเนินงานจริงด้านการสาธารณสงเคราะห์ คณะสงฆ์จำเป็นต้องมีบุคลากรที่มีความพร้อม มีจิตอาสาเสียสละต่อสังคม และสามารถนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้กับการสาธารณสงเคราะห์ได้อย่างเหมาะสม เพื่อเป็นเครื่องประสานการอยู่ร่วมกันในสังคมได้ด้วยความรักความปรารถนาดีต่อกัน ด้วยเหตุนี้จึงควรมีการศึกษาแสวงหาแนวคิดและแนวทางที่เหมาะสมต่อการดำเนินงานด้านการสาธารณสงเคราะห์ของวัดและพระสงฆ์ เพื่อให้มีความ

ชัดเจนในการทำงานตามแนวทางสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธ ตลอดจนการถ่ายทอดองค์ความรู้และการถ่ายโอนข้อมูลเกี่ยวกับระบบการทำงานให้กับบุคลากรสงฆ์ รวมทั้งการวิเคราะห์ระบบการทำงานสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ในทิศทางที่จะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อกระบวนการพัฒนามนุษย์และสังคมในสังคมไทยทั้งในปัจจุบันและอนาคต

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ ดังนี้

- 1) เพื่อศึกษาบทบาทด้านสาธารณสงเคราะห์ของพระสงฆ์ในบริบทของพุทธศาสนาเพื่อสังคม
- 2) เพื่อศึกษาการดำเนินกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธของพระสงฆ์ภายใต้กรอบเครื่องมือภายใต้กรอบที่มหาเถรสมาคมกำหนดไว้ 4 รูปแบบ คือ สงเคราะห์ เกื้อกูล พัฒนา บูรณาการ
- 3) เพื่อเสนอแนะแนวทางการทำงานสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธในอนาคตของคณะสงฆ์ไทย

1.3 ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยนี้ได้กำหนดขอบเขตการวิจัย 3 ส่วน ดังนี้

ขอบเขตเชิงเนื้อหา

- 1) ศึกษาบทบาทสาธารณสงเคราะห์ของพระสงฆ์ไทยในอดีตและปัจจุบัน โดยใช้กรอบแนวคิดสังคหุระ พุทธศาสนาเพื่อสังคม และงานสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธ
- 2) ศึกษาเปรียบเทียบการดำเนินกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธ 4 รูปแบบ คือ สงเคราะห์ เกื้อกูล พัฒนา และบูรณาการ จากกรณีศึกษา คือ (1) วัดห้วยหม จังหวัดราชบุรี (2) วัดม่วงตารศ จังหวัดนครปฐม (3) วัดสวนแก้ว จังหวัดนนทบุรี และ (4) วัดญาณเวศกวัน จังหวัดนครปฐม ตามลำดับ
- 3) ข้อเสนอแนะแนวทางการทำงานสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธในอนาคต จากพระสงฆ์ที่เป็นกรณีศึกษา จากภาคีเครือข่ายที่ร่วมดำเนินกิจกรรมและผู้รับประโยชน์จากงานสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธ

ขอบเขตเชิงพื้นที่

งานวิจัยนี้กำหนดขอบเขตเชิงพื้นที่ศึกษาทั้งในลักษณะที่เป็นบริบทเชิงพื้นที่วัดและชุมชน และบริบทเชิงคณะทำงานหรือภาคีเครือข่ายที่มีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ในรูปแบบต่าง ๆ ที่ครอบคลุมทั้งด้านการสงเคราะห์ เกื้อกูลพัฒนา และบูรณาการ เพื่อศึกษาเปรียบเทียบความเหมือน ความต่าง และปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ ชาวบ้าน คณะทำงาน และภาคีเครือข่ายการสาธารณสงเคราะห์ โดยมีวัดเป้าหมายที่เป็นพื้นที่ศึกษาหลัก ได้แก่

- 1) **วัดห้วยหมู** หมู่ที่ 9 ตำบลเจดีย์หัก อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี เป็นพื้นที่ที่มีลักษณะเด่นของการดำเนินกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ในรูปแบบ “การสงเคราะห์” มีพระครูจันทลีลากร เจ้าอาวาสวัดห้วยหมู เป็นผู้ริเริ่มกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์โดยการจัดตั้งศูนย์พัฒนาเด็กพิเศษวัดห้วยหมู กิจกรรมสาธารณสงเคราะห์นี้เกิดขึ้นจากการที่พระครูจันทลีลากรพบเห็นปัญหาด้อยโอกาสทางการศึกษาของกลุ่มเด็กพิเศษและเด็กออทิสติกภายในโรงเรียนวัดห้วยหมู ซึ่งเมื่อจบการศึกษาในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ได้มีกลุ่มเด็กพิเศษและเด็กออทิสติกจำนวนกว่า 10 คน ประสบปัญหาไม่มีที่เรียนต่อในระดับชั้นการศึกษาที่สูงขึ้น ทำให้เด็กและผู้ปกครองได้รับความเดือดร้อน ด้วยความเมตตาของพระครูจันทลีลากรที่ต้องการสงเคราะห์กลุ่มเด็กพิเศษและเด็กออทิสติกให้มีที่เรียนเพื่อเพิ่มทักษะและความรู้ความสามารถที่พอจะช่วยเหลือตัวเองได้บ้าง รวมถึงเพื่อช่วยแบ่งเบาภาระของผู้ปกครอง พระครูจันทลีลากรจึงรวบรวมปัจจัยส่วนตัวและบอกรุณยานุญาติโยมที่มีกำลังทรัพย์เพื่อนำมาจัดตั้งศูนย์พัฒนาเด็กพิเศษวัดห้วยหมูขึ้น ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2560
- 2) **วัดม่วงตารศ** หมู่ที่ 8 ตำบลทัพหลวง อำเภอมือง จังหวัดนครปฐม เป็นพื้นที่ที่มีลักษณะเด่นของการดำเนินกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ในรูปแบบ “การเกื้อกูล” มีพระครูโกวิทสูตร เจ้าอาวาสวัดม่วงตารศ เป็นผู้ดำเนินกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ด้วยการสนับสนุนเอื้อเฟื้อสถานที่ของวัดม่วงตารศให้กับลูกศิษย์และชาวบ้านในชุมชนดำเนินกิจกรรม ดังนี้
 - “คลินิกฝังเข็มวัดม่วงตารศ” เกิดจากจิตสาธาณกุศลของพระครูโกวิทสูตรที่ต้องการสนับสนุนให้ลูกศิษย์ของท่านคือนายแพทย์ธรรมบุญ ชุมเพ็ญ ชุมเพ็ญ ซึ่งจบหลักสูตรการแพทย์แผนจีนจากมหาวิทยาลัยหัวเฉียว มาใช้สถานที่บริเวณชั้น 1 ของ

ศาลาการเปรียญภายในวัดม่วงตารศเปิดคลินิกฝังเข็มทุกวันพฤหัสบดี เพื่อช่วยเหลือรักษาผู้เจ็บป่วยโดยไม่คิดค่าใช้จ่าย

- “ตลาดนัดวัดม่วงตารศ” เนื่องจากพระครูโกวิทสุตสารเห็นว่าชาวบ้านในชุมชนรอบวัดมีฐานะยากจน พระครูโกวิทสุตสารต้องการสนับสนุนกลุ่มชาวบ้านให้มีอาชีพและรายได้เพิ่มขึ้น จึงเอื้อเฟื้อสถานที่บริเวณลานจอดรถของวัดเพื่อเปิดตลาดนัด โดยให้กลุ่มผู้นำชุมชนเข้ามาบริหารจัดการจัดทำตลาดนัดวัดม่วงตารศทุกวันพุธและวันเสาร์ในช่วงเวลา 14.30-19.00 น.

- 3) **วัดสวนแก้ว** ตำบลบางเลน อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี เป็นพื้นที่ที่มีลักษณะเด่นของการดำเนินกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ในรูปแบบ “การพัฒนา” มีพระราชธรรมนิเทศ (พยอม กลฺยาโณ) เจ้าอาวาสวัดสวนแก้ว เป็นผู้ดำเนินกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ในเชิงพัฒนาสังคม ทั้งนี้เพราะได้ทราบปัญหาต่าง ๆ ของคนในชุมชนที่มีฐานะยากจน และเป็นกลุ่มด้อยโอกาสทางสังคมทั้งด้านการศึกษาและอาชีพ กระทั่งส่งผลให้เกิดปัญหาอบายมุขในชุมชน พระราชธรรมนิเทศจึงต้องการช่วยเหลือคนยากจนเหล่านั้นให้มีฐานะความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นด้วยการมุ่งเน้นส่งเสริมด้านการศึกษา การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมและพัฒนาทักษะด้านวิชาชีพจนสามารถออกไปประกอบวิชาชีพเลี้ยงดูตนเองและครอบครัวได้ โดยที่ผ่านมาพระราชธรรมนิเทศได้ช่วยเหลือพัฒนากลุ่มคนด้อยโอกาสทางสังคมทั้งในชุมชนรอบวัดสวนแก้ว ผู้ที่เดินทางมาจากที่อื่น ๆ รวมถึงกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงจากอำเภอแม่สอด จังหวัดตากเป็นจำนวนมาก

- 4) **วัดญาณเวศกวัน** หมู่ที่ 3 ถ.พุทธมณฑลสาย 4 ต.บางกระทีก อ.สามพราน จ.นครปฐม เป็นพื้นที่ที่มีลักษณะเด่นของการดำเนินกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ในรูปแบบ “การบูรณาการ” โดยมี “กลุ่มอาสาศานธรรม” ซึ่งเป็นกลุ่มของพระสงฆ์ที่มีเป้าหมายการทำงานร่วมกัน คือเพื่อเยียวยาความสูญเสียและดูแลจิตใจผู้ป่วยและญาติ การดำเนินงานของกลุ่มอาสาศานธรรมเป็นไปในลักษณะประสานงานกับหน่วยงานและองค์กรต่าง ๆ โดยเฉพาะกลุ่มแพทย์ พยาบาล ทั้งในรูปแบบงานบริการด้านคลินิก การออกเยี่ยมผู้ป่วยข้างเตียงตามโรงพยาบาล การจัดกิจกรรมให้แก่กลุ่มผู้ป่วยและญาติมิตร รวมถึงผู้ป่วยเฉพาะรายที่ต้องการการรักษา โดยการประยุกต์ศาสตร์ทางโลกและทางธรรมเข้าด้วยกัน

กระบวนการรักษาของกลุ่มอาสา ศิลาธรรมคือกระบวนการปรึกษาแนวพุทธที่ประยุกต์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาใช้ร่วมกันกับการให้คำปรึกษาทางจิตวิทยา

ขอบเขตเชิงประชากร

เพื่อให้การศึกษานี้สามารถตอบวัตถุประสงค์การศึกษาให้ครอบคลุมขอบเขตเชิงเนื้อหาได้ครบถ้วน จึงได้กำหนดกลุ่มประชากรเป้าหมายที่เป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) คือ

- 1) พระสงฆ์ที่มีบทบาทและทำงานด้านการสาธารณสงเคราะห์ทั้ง 4 รูปแบบจากวัดในพื้นที่เป้าหมายการศึกษา ประกอบด้วย (1) พระครูจันทลีลากร วัดห้วยหมู จังหวัดราชบุรี (2) พระครูโกวิทสุตสาร วัดม่วงตารศ (3) พระราชธรรมนิเทศ วัดสวนแก้ว และ (4) กลุ่มอาสาศิลาธรรม วัดญาณเวศกวัน
- 2) คณะทำงานและภาคีเครือข่ายทั้งองค์กรคณะสงฆ์ หน่วยงานภาครัฐและภาคประชาสังคมที่มีส่วนร่วมหรือมีบทบาทสำคัญในกิจการสาธารณสงเคราะห์ในแต่ละลักษณะ
- 3) ชาวบ้านที่ได้รับบริการด้านการสาธารณสงเคราะห์จากพระสงฆ์ ทั้งที่อาศัยอยู่ในชุมชนบริเวณโดยรอบของวัดและในชุมชนอื่นๆ

1.4 นิยามเชิงปฏิบัติการ

การสาธารณสงเคราะห์ หมายถึง กิจกรรมอันเป็นสาธารณประโยชน์ที่พระสงฆ์ของวัดห้วยหมู วัดม่วงตารศ วัดสวนแก้วและวัดญาณเวศกวันเป็นผู้ดำเนินการหรือมีส่วนร่วมเพื่อให้ความช่วยเหลือคนในชุมชนและสังคม

การสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธ หมายถึง การดำเนินกิจกรรมเพื่อสาธารณประโยชน์ภายใต้กรอบที่มหาเถรสมาคมกำหนดไว้ 4 รูปแบบ คือ การสงเคราะห์ การเกื้อกูล การพัฒนา และการบูรณาการ

การสงเคราะห์ หมายถึง การที่พระสงฆ์ วัด หรือองค์กรคณะสงฆ์มีบทบาทด้านสาธารณสงเคราะห์ในแนวทางการช่วยเหลือแบบให้เปล่า

การเกื้อกูล หมายถึง การที่พระสงฆ์ วัด หรือองค์กรคณะสงฆ์มีบทบาทด้านสาธารณสงเคราะห์ในแนวทางสนับสนุนให้ชุมชนหรือองค์กรต่าง ๆ เข้ามาใช้ประโยชน์จากทรัพยากรของวัดหรือองค์กรคณะสงฆ์เพื่อเกื้อกูลแก่ผู้ที่ต้องการความช่วยเหลือ

การพัฒนา หมายถึง การที่พระสงฆ์ วัดหรือองค์กรคณะสงฆ์มีบทบาทด้านสาธารณสงเคราะห์ในแนวทางสร้างเสริมการมีส่วนร่วมระหว่างพระสงฆ์กับประชาชน โดยพระสงฆ์มีบทบาทในการกระตุ้นให้ประชาชนร่วมกันแก้ไขปัญหาของตนเองในทุกสถานการณ์

การบูรณาการ หมายถึง การที่พระสงฆ์ วัดหรือองค์กรคณะสงฆ์สร้างภาคีเครือข่ายหรือให้ความร่วมมือกับหน่วยงานหรือองค์กรต่าง ๆ เพื่อขับเคลื่อนกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ทั้งในเชิงนโยบายและปฏิบัติ

พุทธศาสนาเพื่อสังคม หมายถึง การนำรูปแบบวิธีการหรือหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาไปพัฒนาและช่วยเหลือสังคม

บทบาทของพระสงฆ์ หมายถึง บทบาทด้านสาธารณสงเคราะห์ของพระสงฆ์ที่ส่งผลต่อสุขภาวะที่ดีของชาวบ้านและชุมชน

สังฆพัฒนาทายาท หมายถึง การพัฒนาพระสงฆ์เพื่อสืบทอดหรือสานต่อกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์

1.5 ประโยชน์ที่จะได้รับการวิจัย

- 1) ได้ข้อมูลเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ที่ดำเนินกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ในบริบทของแนวคิดสังคหุระ พุทธศาสนาเพื่อสังคม และงานสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธซึ่งผู้เกี่ยวข้องหรือผู้สนใจสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการปฏิบัติงานด้านนี้หรือเพื่อการศึกษาค้นคว้าต่อไป
- 2) ได้ข้อมูลเกี่ยวกับแนวทางการดำเนินกิจกรรมการสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธของพระสงฆ์กลุ่มเป้าหมายภายใต้กรอบที่มหาเถรสมาคมกำหนดทั้ง 4 รูปแบบ คือ สงเคราะห์ เกื้อกูล พัฒนา และบูรณาการ ซึ่งสามารถใช้เป็นข้อมูลอ้างอิงหรือใช้เป็นแนวทางในการดำเนินกิจกรรมการสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธของพระสงฆ์และผู้ที่เกี่ยวข้องกิจกรรมด้านนี้
- 3) ได้ข้อมูลที่เป็นผลอันเกิดจากการปฏิบัติงานจริงในการทำงานสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธในปัจจุบันของคณะสงฆ์ไทย และอาจนำไปปรับประยุกต์เพื่อการวางแผนกระบวนการพัฒนามนุษย์และสังคมในสังคมไทยตามแนวทางสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธในอนาคต

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่อง บทบาทพระสงฆ์ด้านสาธารณสุขสงเคราะห์ในบริบทพุทธศาสนาเพื่อสังคม มีแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

- (1) แนวคิดพุทธศาสนาเพื่อสังคม
- (2) แนวคิดสังคหุระ : พุทธศาสนาเชิงรุก
- (3) แนวคิดบทบาทพระสงฆ์ด้านสาธารณสุขสงเคราะห์-
- (4) แนวคิดสาธารณสุขสงเคราะห์วิถีพุทธ
- (5) งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดพุทธศาสนาเพื่อสังคม

พุทธศาสนาเพื่อสังคม (Socially Engaged Buddhism) เป็นชื่อที่ใช้กล่าวถึงขบวนการพุทธศาสนาแนวใหม่เพื่อแก้ไขปัญหาสังคมในยุคโลกาภิวัตน์ โดยมีกระบวนการทัศน์ที่ว่าพระพุทธศาสนากับสังคมต้องผูกพันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ไม่มีการแยกเรื่องศาสนากับสังคมออกจากกัน รวมถึงยังเป็นการพยายามจะนำพุทธศาสนาเข้าไปมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาสังคม ขบวนการพุทธศาสนาเพื่อสังคมนี้นี้เริ่มเป็นที่รู้จักในช่วงคริสต์ศตวรรษ 1960 ซึ่งส่วนมากจะพบในประเทศที่มีภาวะวิกฤตทางสังคมจากภัยสงครามหรือมีความขัดแย้งทางการเมือง โดยเฉพาะในประเทศที่เคยตกอยู่ภายใต้อาณานิคมตะวันตกมาก่อน ไม่ว่าจะเป็น (1) ขบวนการชาวพุทธเพื่อสังคมในอินเดีย นำโดย เอ็มเบ็ดการ์ (B.R. Ambedkar) ผู้ต่อสู้เพื่อให้ยกเลิกวรรณะในสังคมอินเดีย โดยชักชวนให้ชนวรรณะต่ำ (ศูทร) มานับถือพุทธศาสนาในฐานะเป็นศาสนาที่ให้ความเสมอภาคทางสังคมกับทุกคน (2) ขบวนการชาวพุทธเพื่อสังคมในเวียดนาม นำโดยพระติช นัท ฮันห์ (Thich Nhat Hanh) ผู้ต่อสู้เพื่อชาวเวียดนามที่อพยพลี้ภัยจากสงคราม (3) ขบวนการสรโรวาทัย (Sarvodaya) นำโดยอริยรัตน์ (Ariyaratne) ในประเทศศรีลังกา ที่พยายามประยุกต์หลักพุทธธรรมมาใช้แก้ปัญหาสังคม ตั้งแต่สังคมระดับรากหญ้าจนถึงระดับประเทศ และ (4) ขบวนการชาวพุทธเพื่อสังคมในประเทศทิเบตที่นำโดยองค์ทะไลลามะ (Dalai Lama) ผู้นำรัฐบาลพลัดถิ่นที่พยายามต่อสู้เพื่อเอกราชของทิเบตบนฐานของอหิงสกรรม และเป็นผู้เสนอแนวคิดเรื่องความรับผิดชอบระดับสากลบนฐานของจิตใจที่มุ่งหวังประโยชน์สุขเพื่อผู้อื่น (พระมหาสมปурณ์ วุฑฒิกโร, 2548) เหล่านี้คือตัวอย่างของขบวนการพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในต่างประเทศ ที่พยายามนำเอาพระพุทธศาสนาเข้าไปมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาสังคม อย่างไรก็ตามคำว่า “พุทธศาสนาเพื่อสังคม” ได้ถูกนำไปใช้ในความหมายที่ต่างกันไป รวมถึงในการอธิบายถึงขบวนการพุทธศาสนาเพื่อสังคมในประเทศไทย จึงควรทำความเข้าใจเบื้องต้นถึงนิยามและองค์ประกอบของ “พุทธศาสนาเพื่อสังคม” ดังนี้

นิยามและองค์ประกอบของ “พุทธศาสนาเพื่อสังคม”

พระดิช นัท ฮันท์² (พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, 2548) กล่าวถึง “พุทธศาสนาเพื่อสังคม” ว่า หมายถึงการนำเอาพระพุทธศาสนาเข้าไปผูกพันกับการแก้ไขปัญหาสังคม บนฐานของการมีสติระลึกรู้ถึงสิ่งที่กำลังดำเนินไปภายในตนและในโลก ดังข้อความที่ท่านกล่าวว่า “สติจะต้องผูกพัน (กับสังคม) ...เราจะต้องมีสติระลึกถึงปัญหาที่แท้จริงของโลก และด้วยสตินี้เอง เราจึงจะรู้สิ่งที่ต้องทำและไม่ต้องทำ และที่จะต้องให้ความช่วยเหลือ” โดยนัยนี้ในฐานะที่เป็นชาวพุทธ พระสงฆ์ไม่สามารถตัดตัวเองออกจากสังคมที่เผชิญกับปัญหาและทุกข์ได้ พระสงฆ์ต้องพยายามทำเท่าที่จะช่วยได้โดยเมตตาธรรม เพื่อให้พุทธศาสนิกชนสามารถหลุดพ้นจากปัญหาและทุกข์ได้ พระสงฆ์และพุทธศาสนาไม่ว่าจะเป็นนิกายใดล้วนไม่สามารถแยกจากเรื่องราวทางสังคมของชาวพุทธได้ (King, 2009: 29-30) พุทธศาสนาเพื่อสังคมจึงเป็นแนวคิดที่มุ่งสร้างเสริมกิจกรรมเพื่อตอบสนองปัญหาสังคม และเป็นแนวทางที่พยายามจะตีความพุทธธรรมให้ครอบคลุมปัญหาใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบัน เพราะเห็นว่าการสอนแบบจารีตที่เน้นการจัดทุกข์ของปัจเจกบุคคล ไม่เพียงพอต่อการตอบปัญหาสังคมยุคใหม่ที่มีความสลับซับซ้อนมากกว่าสังคมในอดีต การแก้ปัญหาความทุกข์ของปัจเจกบุคคลและสังคมสามารถดำเนินควบคู่กันไปได้ (Bond, 1996: 126) ด้วยเหตุนี้พุทธศาสนาเพื่อสังคมจึงเป็นแนวคิดที่มีความพยายามนำพุทธศาสนาเข้าไปมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาสังคม อันเป็นเหตุปัจจัยที่ทำให้มีความพยายามสร้างขบวนการพุทธศาสนาเพื่อสังคมอย่างต่อเนื่องในหลายประเทศ

แนวคิดพุทธศาสนาเพื่อสังคมเป็นความพยายามประยุกต์หลักธรรมคำสอนของพุทธศาสนา มาใช้กับความท้าทายจากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบัน เพื่อตอบสนองปัญหาหลากหลายที่มนุษย์กำลังเผชิญอยู่ แนวคิดพื้นฐานของพุทธศาสนาเพื่อสังคมมี 6 ประการ คือ (1) การมองว่าพุทธศาสนามีความผูกพันกับสังคมอยู่แล้ว ถ้าไม่เป็นเช่นนั้น ก็ไม่ถือว่าเป็นพุทธศาสนา (2) การมีปัญญาเห็นแจ้ง ในธรรมชาติที่อิงอาศัยกันของสิ่งทั้งหลายในฐานะเป็นพื้นฐานแห่งการสร้างสันติภาพ (3) การปฏิบัติธรรมครอบคลุมทั้งการเจริญสติ การรับใช้สังคม และการอาสาที่จะลดและหยุดยั้งความอยุติธรรมทางสังคมโดยไม่แบ่งฝ่าย (4) พุทธศาสนาเพื่อสังคมเป็นเรื่องของวิถีชีวิต สันติภาพ

² พระดิช นัท ฮันท์ พระภิกษุมหายานนิายเซนชาวเวียดนาม ได้ก่อตั้งนิกายเทียบหิน (Tiep Hien, The order of inter-being) ในปี ค.ศ.1966 ซึ่งถือว่าเป็นภาพสะท้อนแนวคิดเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมอย่างชัดเจน คำว่า “เทียบหิน” (Tiep Hien) ประกอบด้วยคำว่า “เทียบ” หมายถึง การสืบทอดและการสัมผัส คือสืบทอดทางแห่งการตรัสรู้ และการสัมผัสความจริงของโลกและความจริงของชีวิต และคำว่า “หิน” หมายถึง การรู้แจ้งเห็นจริง ได้แก่ ความเปลี่ยนแปลงภายในตนเองและการปรากฏขึ้นของปัญญาและกรุณา นอกจากนั้นคำนี้ยังหมายถึงการลงมือทำที่นี้และเดี๋ยวนี้ (Hunt-Perry and Fine 2000: 40)

ไม่ใช่เพียงการไม่มีสงคราม หากแต่ต้องมีอยู่ในทุกกิจกรรมในชีวิตประจำวันของเรา (5) คำสอนและการปฏิบัติจะต้องเหมาะสมกับกาลเวลาและสถานที่ (6) เรียนรู้อย่างต่อเนื่องและสามารถเรียนรู้จากสรรพสิ่งได้ (Hunt-Perry & Fine, 2000: 36; พระมหาสมบุญวุฒิกโร, 2548)

ทั้งนี้แนวคิดพุทธศาสนาเพื่อสังคมไม่เพียงได้รับความสนใจจากนักคิดหรือนักวิชาการชาวพุทธเท่านั้น แต่นักวิชาการตะวันตกก็ให้ความสนใจศึกษาเรียนรู้ด้วยเช่นเดียวกัน ตัวอย่างนักคิดที่สำคัญคือ คริสโตเฟอร์ เอส. ควีน (Queen, 2000: 1-2) มองว่าแนวคิดพุทธศาสนาเพื่อสังคมเป็นการประยุกต์หลักธรรมคำสอนทางพุทธศาสนาเพื่อแก้ปัญหาสังคม เป็นรูปแบบของศาสนาที่เกิดขึ้นในบริบทแห่งการเข้าไปร่วมแก้ไขปัญหาต่างๆ ทั้งในเรื่องสิทธิมนุษยชน ความเป็นธรรมทางสังคม และความเจริญก้าวหน้าทางสังคม จุดร่วมสำคัญอย่างหนึ่งของขบวนการพุทธศาสนาเพื่อสังคม ซึ่งปรากฏให้เห็นในทุกนิกาย (ทั้งหินยาน มหายาน และวัชรยาน) คือการถือเอาปัญหาความทุกข์ของชาวโลกเป็นแรงกระตุ้นให้เกิดความต้องการที่จะทำงานเพื่อสังคม และเข้ามาช่วยกันแก้ไขปัญหาต่างๆ รวมถึง โรเบิร์ต อี. กอสส์ (Goss, 2000: 329) มองว่าพุทธศาสนาเพื่อสังคมเป็นขบวนการทางศาสนาที่อยู่เหนือการสังกัดนิกาย โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะตอบสนองปัญหาของโลกทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม วัฒนธรรม เป็นรูปแบบของขบวนการปลดปล่อยทางสังคมและการเมืองและการปลดปล่อยทุกข์ของมนุษย์ โดยประยุกต์ใช้หลักธรรมคำสอนทางพุทธศาสนามาใช้เพื่อแก้ปัญหาสังคม รวมทั้งใช้วิธีการปฏิบัติกรรมฐาน ยุทธศาสตร์ด้านการศึกษา เมตตากรุณาเชิงสังคม และการสร้างเครือข่ายระดับรากหญ้าเพื่อเข้าไปมีส่วนร่วมกับสังคมอย่างกระตือรือร้น มีความร่วมมือกันในทุกภาคส่วนของสังคม เพื่อให้บรรลุผลการแก้ไขปัญหาความทุกข์ยากเดือดร้อนของคนในสังคม

ในกรณีของนักคิดและนักวิชาการไทยก็มีหลายท่านที่ให้ความสนใจกับแนวคิดนี้ ตัวอย่างเช่น พระมหาสมบุญ วุฒิกโร (2548) ได้กล่าวอธิบายถึงพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมไว้ว่าเป็นชื่อสำหรับใช้เรียกขบวนการพระพุทธศาสนาแนวใหม่ ที่เกิดขึ้นเพื่อตอบสนองปัญหาสังคมโลกยุคใหม่ พุทธศาสนากับสังคมต้องผูกพันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ไม่แยกเรื่องศาสนากับสังคมออกจากกัน รวมทั้งยังพยายามที่จะตีความพุทธธรรมให้ครอบคลุมปัญหาใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบัน เพราะเห็นว่าการสอนแบบจารีตไม่ควรจะเน้นเพียงการแก้ปัญหาของปัจเจกบุคคล การแก้ปัญหาความทุกข์ของปัจเจกบุคคลและสังคมสามารถดำเนินควบคู่กันไปได้ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งพุทธศาสนาเพื่อสังคมหมายถึงขบวนการหรือกลุ่มนักกิจกรรมชาวพุทธที่พยายามนำพระพุทธศาสนาเข้าไปมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาสังคม

แนวคิดเกี่ยวกับพุทธศาสนาเพื่อสังคมยังคงมีประเด็นที่ถกเถียงโต้แย้งกันในหมู่นักคิดและนักวิชาการ เกี่ยวกับมิติทางสังคมของพระพุทธศาสนา โดยสามารถจำแนกได้เป็น 2 กลุ่มหลัก คือ

- 1) **ทัศนะที่มองว่าพระพุทธศาสนาขาดมิติทางสังคม** ทัศนะนี้มองว่าแนวคิดเกี่ยวกับพุทธศาสนาเพื่อสังคมเป็นรูปแบบของพุทธศาสนาแนวใหม่ที่เกิดขึ้นเพื่อตอบสนองปัญหาของสังคมโลกยุคใหม่ ผู้ที่มีทัศนะแนวนี้ส่วนใหญ่เป็นนักวิชาการตะวันตกที่ศึกษาพระพุทธศาสนาเชิงวิชาการในยุคต้นๆ มักจะสรุปว่าหลักคำสอนของพุทธศาสนาขาดมิติทางสังคม คือมุ่งแต่ประโยชน์ของปัจเจกบุคคลเป็นสำคัญ ถึงแม้จะมีคำสอนเรื่องสังคมอยู่บ้าง แต่เป็นเพียงผลพลอยได้เท่านั้น ข้อวิจารณ์ที่ได้รับการอ้างถึงบ่อยที่สุด คือข้อวิจารณ์ของ บาร์ดเวลล์ แอล.สมิธ (Bardwell L. Smith) ที่มองว่าจุดหมายพื้นฐานดั้งเดิมของพระพุทธศาสนาไม่ใช่สังคมที่ยุติธรรม แม้พระโพธิสัตว์ก็ไม่ได้มีหน้าที่ในฐานะผู้ปฏิรูปสังคม หากแต่เป็นผู้ส่งเสริมให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในแต่ละบุคคลที่อยู่ในสังคมเท่านั้น (Queen 1996: 17) ทั้งนี้ ริชาร์ด กอมบริช (Gombrich, 1988) ก็มีความเห็นสอดคล้องในทิศทางเดียวกันว่า การกิจของพุทธศาสนาคือการปฏิรูปปัจเจกบุคคลและช่วยให้พวกเขาบรรลุการหลุดพ้นจากสังคมตลอดกาล ไม่ใช่เพื่อปฏิรูปสังคม ไม่ได้สนับสนุนการต่อต้านความไม่เสมอภาคทางสังคม เช่นเดียวกับที่ วินสตัน แอล. คิง (Winston L. King) ได้วิจารณ์พุทธศาสนาว่าไม่มีความรู้สึกตื่นตัวในความอยุติธรรมทางสังคม ด้วยเหตุผล 3 ประการ คือ (1) มุ่งหวังแต่พระนิพพาน เพื่อให้ตนหลุดพ้นจากสังสารวัฏ (2) ไม่ยอมรับแนวคิดในการเรียกร้องความยุติธรรม เพราะเห็นว่าเป็นสาเหตุแห่งการสร้างความวุ่นวาย และ (3) การเรียกร้องความยุติธรรมเป็นความเชื่อที่ผิด เพราะความยุติธรรมมีอยู่แล้วในกฎแห่งกรรม แม้อาจจะตามสนองช้าไปบ้าง แต่จะต้องตามสนองอย่างแน่นอน กฎแห่งกรรมเป็นระบบความยุติธรรมที่สมบูรณ์ ผลของความเชื่อแบบนี้คือ เมื่อสังคมถูกมองในฐานะเป็นเพียงผลรวมแห่งกรรมของปัจเจกบุคคล การปรับปรุงหรือการปฏิรูปสังคมในวิถีทางแบบเน้นส่วนรวมย่อมไร้ประโยชน์ เพราะสังคมจะสามารถเปลี่ยนแปลงได้ก็ด้วยวิถีทางแห่งการแก้ไขปรับปรุงเป็นรายบุคคลไป (Queen, 2000: 25)

ควีน (Queen & King, 1996; 2000: 11-17) มองว่าพุทธศาสนาเพื่อสังคมเป็นกระบวนทัศน์แห่งความหลุดพ้นแบบพุทธแนวใหม่ การก่อตั้งนิกายเทียบหินของพระติช นัท ฮันห์ ถือว่าเป็นการแยกตัวเองออกมาจากพุทธศาสนาแบบจารีตของเวียดนามอย่างชัดเจน และเป็นแนวคิดที่แตกต่างจากพุทธศาสนาแบบเดิม ๆ เพราะมุ่งแก้ปัญหาสังคมทั้งในระดับโครงสร้างและนโยบาย ควีนยังได้เสนอกระบวนทัศน์ทางจริยธรรมของพุทธศาสนา 4 แบบ คือ (1) จริยธรรมแบบศีล (2) จริยธรรมแบบธรรม (3) จริยธรรมแบบทำประโยชน์เพื่อผู้อื่น และ (4) จริยธรรมเพื่อสังคม จริยธรรมสองแบบแรกเป็นจริยธรรมของพุทธศาสนายุคต้น ส่วนจริยธรรมแบบที่ 3 เป็นจริยธรรมของพุทธศาสนามหายาน และจริยธรรมแบบที่ 4 เป็นจริยธรรมของพุทธศาสนาเพื่อสังคม ซึ่งหมายถึงจริยธรรมที่ไม่ใช่เพียงสักว่าทำประโยชน์เพื่อผู้อื่น หากแต่เข้าไปมีส่วนร่วมกับการแก้ปัญหาสังคมในทุก ๆ ด้าน

กลุ่มนักวิชาการที่มองว่าพระพุทธศาสนาไม่มีมิติทางสังคมส่วนใหญ่จะตีความจากคำสอนของพระพุทธศาสนาที่สอนให้สละเรื่องราวทางโลก ออกบวชเพื่อแสวงหาความหลุดพ้นหรือบรรลุนิพพาน รวมทั้งวิถีชีวิตของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาที่เน้นการปลีกตัวเองอยู่ตามป่าเขาเพื่อแสวงหาความสงบวิเวก อันเป็นแนวทางที่ไม่สอดคล้องกับวิถีที่มุ่งเน้นการอยู่ร่วมกับสังคม อย่างไรก็ตามแนวคิดของนักวิชาการเหล่านี้ถูกมองว่าเป็นแนวคิดในมิติที่แคบ คือมองแต่เพียงว่านิพพานคือเป้าหมายสูงสุดของวิถีปฏิบัติในพระพุทธศาสนาซึ่งล้วนเป็นเรื่องส่วนตัวของแต่ละบุคคลที่จะต้องเพียรพยายามให้เข้าถึงได้ด้วยตัวเอง โดยละเลยที่จะมองถึงรากฐานความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมที่แนบแน่นระหว่างพระสงฆ์กับฆราวาส ที่อยู่บนพื้นฐานความสัมพันธ์เชิงพึ่งพาระหว่างกัน (พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร, 2549) อันเป็นแบบแผนความสัมพันธ์ทางสังคมและศาสนาที่มีมาอย่างยาวนานตั้งแต่ครั้งสมัยพุทธกาล

- 2) **ทัศนะที่มองว่าพระพุทธศาสนามีมิติทางสังคม** เป็นทัศนะที่มองว่ามิติทางสังคมในพระพุทธศาสนาไม่ใช่เรื่องใหม่ แต่มีรากฐานดั้งเดิมมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล เพียงแต่ได้มีการปรับรูปแบบเรื่อยมาให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงของสังคมแต่ละยุคสมัย ผู้ที่มีทัศนะเช่นนี้ส่วนใหญ่เป็นนักวิชาการที่เป็นชาวพุทธ เช่น พระ วัลโปละ ราหุล (Walpola Rahula) เป็นพระภิกษุนักวิชาการและนักกิจกรรมสังคมชาวศรีลังกา กล่าวว่าพุทธศาสนาตั้งอยู่บนฐานของการให้บริการแก่บุคคลอื่น และความเกี่ยวข้องกันกับสังคมถือว่าเป็นส่วนหนึ่งในวิถีปฏิบัติของพระสงฆ์และเป็นแก่นแท้ของพุทธศาสนา ที่มีแนวทางต่อต้านความอยุติธรรมทางสังคม ต่อต้านพิธีกรรม ประเพณีและการบวงสรวงสิ่งลึกลับเหนือธรรมชาติ รวมถึงความพยายามยกเลิกระบอบวรรณะและส่งเสริมความเสมอภาคของคนในสังคม หลักฐานในพระไตรปิฎกที่พระราหุลยกขึ้นมาสนับสนุนข้อเสนอของท่าน คือพุทธพจน์ในการส่งพระสาวกไปประกาศพระศาสนาครั้งแรกว่า “ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงจาริกไปเพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์...” รวมถึงข้อความในกฎทนต์สูตรที่ว่าด้วยการปราบโจรผู้ร้ายและการแก้ปัญหาเศรษฐกิจ โดยส่งเสริมให้ประชาชนมีอาชีพการงาน และในสังคาลสูตรที่ว่าด้วยการสร้างความสัมพันธ์ของบุคคลในสังคมตามหลักทศ 6 (พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร, 2549) นักวิชาการในกลุ่มแนวคิดนี้ที่โดดเด่นอีกท่านหนึ่งคือ อริยรัตน์ (Ariyaratne) เป็นชาวศรีลังกาที่ได้เสนอ แนวคิดเกี่ยวกับมิติทางสังคมของพระพุทธศาสนา และเป็นแกนนำในการตั้งขบวนการสรรโวทัย (Sarvodaya Movement) ที่จัดตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ.2501 โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะฟื้นฟูบทบาททางสังคมของพระพุทธศาสนา และมองว่าการตีความคำสอนทางพระพุทธศาสนาไม่ควรจำกัดขอบเขตให้เหลือเพียงมิติทางจิตวิญญาณเท่านั้น เพราะแท้จริงแล้วพระพุทธเจ้าทรงมีคำสอนจำนวนมากที่เกี่ยวกับปรัชญาสังคมและความรับผิดชอบต่อสังคม สำหรับหลักธรรมที่อริยรัตน์มองว่าเป็นมิติทางสังคมของพระพุทธศาสนา คือ หลักพรหมวิหาร 4 และสังคหวัตถุ 4 เป็นต้น ขบวนการสรรโวทัย

ได้แบ่งความตื่นหรือความหลุดพ้นอันเป็นเป้าหมายของขบวนการออกเป็น 6 ระดับ คือ ความตื่นระดับบุคคล ความตื่นระดับครอบครัว ความตื่นระดับหมู่บ้าน/ชุมชน ความตื่นระดับชุมชนเมือง ความตื่นระดับชาติ และความตื่นระดับโลก (พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, 2549) โดยรวมแล้วก็คือความตื่นหรือความหลุดพ้นของปัจเจกบุคคลและของสังคมต้องดำเนินไปควบคู่กัน ความตื่นของปัจเจกบุคคลก็ขึ้นอยู่กับความตื่นของสังคม ในขณะที่เดียวกันความตื่นของสังคมก็ขึ้นอยู่กับความตื่นของปัจเจกบุคคลเช่นเดียวกัน

จากข้อมูลดังกล่าวมา ไม่ว่านักคิดหรือนักวิชาการแต่ละท่านจะมองมิติทางสังคมของพุทธศาสนาอย่างไรก็ตาม สิ่งที่เราต้องยอมรับประการหนึ่งคือความซับซ้อนของปัญหาสังคมในปัจจุบันมีส่วนสำคัญที่ผลักดันให้ขบวนการพุทธศาสนาเพื่อสังคมมีความสำคัญขึ้น นักคิดบางท่านอาจหาเหตุผลมาสนับสนุนว่าการทำงานเพื่อสังคมเป็นหัวใจสำคัญของพุทธศาสนาที่มีมาแต่ดั้งเดิม หรืออาจจะมีบางท่านโต้แย้งว่าพุทธศาสนาเพื่อสังคมเป็นการเพิ่มเติมเนื้อหาใหม่ ๆ เข้ามา อย่างไรก็ตามสิ่งที่เราต้องยอมรับคือปรากฏการณ์ใหม่ ๆ ในวงการพุทธศาสนายุคนี้แตกต่างจากขบวนการทางสังคมของพุทธศาสนาในอดีต กล่าวคือในประวัติศาสตร์ของพุทธศาสนาแม้จะปรากฏว่ามีพระสงฆ์ที่เข้าร่วมทำงานในเชิงสังคม แต่รูปแบบการทำงานมักจะเป็นการทำตามนโยบายของรัฐหรืออยู่ภายใต้การกำกับควบคุมของอำนาจรัฐ การทำงานในรูปขององค์กรอิสระที่นำเอาพุทธศาสนาไปบูรณาการเข้ากับปัญหาสังคม ไม่ว่าจะเป็นการผลักดันนโยบายสาธารณะ การต่อต้านสงคราม การต่อต้านทุนนิยมและบริโภคนิยม เป็นต้น เหล่านี้ล้วนเป็นขบวนการพุทธศาสนาที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อนเลยในประวัติศาสตร์พุทธศาสนา (พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, 2549) นอกจากนี้ขบวนการพุทธศาสนาเพื่อสังคมยังมีแนวโน้มที่แตกต่างกันไปในแต่ละสังคมและเงื่อนไขปัญหาสังคมที่ชาวพุทธในแต่ละสังคมประสบ เนื่องจากความคาดหวังและความต้องการของพระสงฆ์และชาวพุทธในแต่ละสังคมนั้นแตกต่างกัน ดังนั้นแนวทางและกิจกรรมพุทธศาสนาเพื่อสังคมจึงมีความหลากหลายทั้งในเชิงพื้นที่และเวลา ไม่ได้เป็นแบบแผนเดียวกัน และอาจจะไม่สามารถนำแบบแผนการปฏิบัติในสังคมหนึ่งไปใช้ใน แต่ละสังคมจะมีวิธีการพัฒนาขบวนการพุทธศาสนาเพื่อสังคมเป็นของตนเอง

แนวคิดเกี่ยวกับพุทธศาสนาเพื่อสังคมในสังคมไทย

สำหรับในสังคมไทย มีนักคิดและนักวิชาการที่เสนอแนวคิดเกี่ยวกับมิติทางสังคมในพุทธศาสนาหลายท่านด้วยกัน แต่แนวคิดของพุทธทาสภิกขุ เรื่อง “ธัมมิกสังคมนิยม” และแนวคิดของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) เรื่อง “ศีลกับเจตนารมณ์ทางสังคม” เป็นแนวคิดที่ได้รับการกล่าวถึงมากที่สุด และล้วนเป็นแนวคิดที่มีอิทธิพลต่อนักคิดและวิชาการไทยท่านอื่นๆ

- 1) **แนวคิดธัมมิกสังคมนิยม** พุทธทาสภิกขุ (พุทธทาส อินทปัญโญ, 2538) เป็นผู้เสนอแนวคิดนี้ขึ้นมาในขณะที่สังคมไทยกำลังอยู่ในช่วงวิกฤตทางสังคมและการเมืองอันเนื่องมาจากเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 โดยท่านได้ให้ความหมายของ “ธัมมิกสังคมนิยม” ว่า หมายถึงสังคมที่ตั้งอยู่บนฐานของธรรมหรือประกอบด้วยธรรม คำว่า “ธรรม” ในที่นี้ ท่านพุทธทาสภิกขุหมายถึง ธรรมชาติหรือกฎธรรมชาติ ดังข้อความที่ว่า “ธรรมชาติแท้ๆ มีลักษณะสังคมนิยม มีเจตนารมณ์ของสังคมนิยม มันเป็นตัวสังคมนิยม เพราะมันไม่มีอะไรที่อยู่ได้ตามลำพังคนเดียว ตัวเดียว ส่วนเดียว ธาตุเดียว อนุเดียว มันต้องเป็นกลุ่มเป็นก้อนกันไปทั้งนั้น ในหนึ่งอนุที่อยู่อย่างสังคมนิยม” จะเห็นว่าธรรมชาติที่พุทธทาสภิกขุมองว่ามีเจตนารมณ์สังคมนิยม ก็คือระบบความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยกันของสรรพสิ่ง ตั้งแต่สิ่งที่เล็กที่สุดระดับอนุไปจนถึงสิ่งที่กว้างใหญ่ระดับจักรวาล เจตนารมณ์สังคมนิยมของธรรมชาตินี้เองที่ช่วยคำจูงให้สรรพสิ่งดำรงอยู่ได้ ตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ สังคมนิยมเมื่อนำมาใช้ในความหมายทางจริยธรรมจะมีความหมายในแง่ของจิตสำนึกที่เห็นแก่ส่วนรวม โดยท่านได้ยกตัวอย่างอุดมการณ์ของพระโพธิสัตว์ที่มุ่งทำประโยชน์เพื่อผู้อื่น ว่าเป็นภาพสะท้อนการทำงานตามเจตนารมณ์สังคมนิยม “อุดมคติของโพธิสัตว์นั้น...ต้องช่วยเหลือผู้อื่น เสียสละเพื่อผู้อื่น แม้ชีวิตของตัวเองก็สละได้ นี่ก็เพราะว่าเห็นแก่สังคม ในพุทธศาสนาก็ยอมรับอุดมคติอันนี้ ยอมรับเนื่องเข้าใจในพุทธศาสนา นั่นก็เพราะมีเจตนาของสังคมนิยม” พุทธทาสภิกขุมองว่าธัมมิกสังคมนิยมเป็นระบบที่สร้างขึ้นเพื่อผูกพันให้สังคมอยู่ร่วมกันเป็นปึกแผ่นตามเจตนารมณ์ของธรรม จึงกล่าวได้ว่าแนวคิดธัมมิกสังคมนิยมที่พุทธทาสภิกขุนำเสนอ ตั้งอยู่บนฐานของแนวคิดเรื่องธรรมหรือกฎธรรมชาติ (อิทัปปัจจยตา) ซึ่งล้วนมีเจตนารมณ์เชิงสังคมอยู่ (ธัมมิกสังคมนิยม) เหตุที่ท่านมองอย่างนี้เพราะสรรพสิ่งล้วนดำรงอยู่โดยการอิงอาศัยกันตามกฎอิทัปปัจจยตา ไม่มีสิ่งใดเลยที่สามารถดำรงอยู่ได้อย่างโดดเดี่ยวเป็นอิสระ การที่มนุษย์อยู่ร่วมกันเป็นสังคมหรือยึดถือประโยชน์ของส่วนรวมเป็นที่ตั้ง ถือว่าดำเนินตามเจตนารมณ์สังคมนิยมของธรรมชาติ ดังนั้นการที่พระพุทธเจ้าบัญญัติพระวินัยขึ้นมาก็ดี การตั้งคณะสงฆ์ขึ้นมาก็ดี หรือสอนให้ช่วยเหลือผู้อื่นด้วยเมตตาธรรมก็ดี ล้วนแต่ทรงดำเนินเจตนารมณ์เชิงสังคมนิยมทั้งสิ้น
- 2) **แนวคิดศีลกับเจตนารมณ์ทางสังคม** ผู้ที่เสนอแนวคิดนี้คือ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2539) ซึ่งเป็นพระสงฆ์อีกรูปหนึ่งที่พยายามจะฟื้นฟูมิติทางสังคมของพุทธศาสนาให้กลับคืนมาใหม่ เพราะเป็นสิ่งที่ถูกมองข้ามไป โดยเฉพาะเรื่องศีลหรือวินัยที่เน้นเรื่องของความดีงามส่วนบุคคลเป็นสำคัญ โดยมองว่าสังคมที่ดีเกิดจากการมีปัจเจกชนที่ดีหลายคนมารวมกัน ส่วนมิติของศีลในด้านการจัดวางระบบหรือโครงสร้างทางสังคมเพื่อให้สภาพแวดล้อมเอื้อต่อการพัฒนาคนและพัฒนาสังคมแทบจะไม่มีการกล่าวถึงเลยในสังคมไทย สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ได้ให้ความสำคัญต่อเรื่องนี้มาก โดยมองว่าหลักคำสอนของพุทธศาสนาที่สะท้อนมิติทางสังคมได้อย่างเด่นชัดที่สุดคือศีล เพราะศีลเป็นระบบการควบคุมชีวิตที่

เกี่ยวเนื่องกับการแสดงออกและการปฏิบัติของบุคคลและสังคม เป็นระเบียบว่าด้วยความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน การดำเนินกิจการต่างๆ ของหมู่ชน การจัดสภาพความเป็นอยู่และสิ่งแวดล้อมให้เรียบร้อยและเกื้อกูลแก่การดำรงอยู่ด้วยดีของหมู่ชนนั้น และแก่ความผาสุกแห่งสมาชิกทั้งปวงเพื่อให้ทุกคนสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์มองว่าถ้าเราไม่เข้าใจเจตนารมณ์ของศีลในทางสังคมแล้ว ไม่เพียงเจตนารมณ์นั้นจะไม่ขยายกว้างออกไปสู่การปฏิบัติในสังคมคฤหัสถ์เท่านั้น แม้แต่เจตนารมณ์ส่วนที่มีอยู่แล้วในวินัยของสงฆ์เองก็จะเลือนราง เหลืออยู่เพียงในสภาพของพิธีกรรมเท่านั้น ด้วยเหตุนี้การที่จะฟื้นฟูศีลหรือวินัยไม่ควรเน้นแต่เพียงความเคร่งครัดด้านรูปแบบ แต่ควรจะรักษาเจตนารมณ์ทางสังคมของศีลหรือวินัยของสงฆ์ให้คงอยู่ และควรขยายเจตนารมณ์ทางสังคมของศีลให้กว้างออกไปสู่การปฏิบัติในสังคมของคฤหัสถ์ด้วย โดยกำหนดบริบทของศีลและวินัยให้สอดคล้องกับระบบชีวิตและระเบียบสังคมแบบพุทธของชาวเราอย่างเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของสังคมในแต่ละยุคสมัย

- 3) **แนวคิดสังคมคือโครงสร้างของศีลธรรม** ผู้ที่เสนอแนวคิดนี้ คือ ประเวศ วะสี (2542) ซึ่งได้รับอิทธิพลทั้งจากแนวคิดของพุทธทาสภิกขุและสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ โดยมองว่าศีลธรรมเหมือนกับสถาบันทางสังคมอื่น ๆ คือต้องมียอดประกอบสำคัญ 2 ส่วน ได้แก่ (1) ส่วนที่เป็นโครงสร้าง และ (2) ส่วนที่เป็นเครื่องตกแต่ง ส่วนที่เป็นโครงสร้างก็คือสถาบันทางสังคม เช่น สถาบันครอบครัว สถาบันชุมชน และส่วนที่เป็นเครื่องตกแต่ง ได้แก่ หลักศีลธรรมหรือหลักคำสอนทางศาสนาที่เรานำมาอบรมสั่งสอนกัน ส่วนที่ถือว่าสำคัญที่สุดคือส่วนที่เป็นโครงสร้าง เพราะเป็นหลักคำประกันหรือเป็นฐานรองรับศีลธรรม ถ้าส่วนที่เป็นโครงสร้างนี้ล่มสลายเสียแล้ว ก็ไม่สามารถที่จะปลูกฝังศีลธรรมให้เกิดขึ้นในสังคมได้ ศีลธรรมก็เหมือนกับสิ่งตกแต่งอาคารซึ่งให้มันน่าอยู่มากขึ้น สวยงามมากขึ้น มีประโยชน์มากขึ้น ประเวศได้ตั้งคำถามว่า “...เราเป็นเมืองพุทธแล้วทำไมไม่มีความเลื่อมมากมายน ...ทำไมสังคมไทยไม่ประสบความสำเร็จในการปลูกฝังศีลธรรม ทั้งที่เรามีพระสงฆ์มากมาย และมีการสมาทานศีล 5 อยู่เป็นประจำ ...ทั้งที่หลักคำสอนทางพุทธศาสนาเป็นของดี แต่ทำไมถึงไม่มีพลังในการเข้าไปแก้ปัญหาสังคม” การที่จะตอบปัญหาเหล่านี้ได้ ประเวศเสนอให้วิเคราะห์ปัญหาระดับโครงสร้างหรือระดับสังคม แทนที่จะมองว่าเป็นความชั่วหรือความไม่ดีส่วนบุคคล ทุกประเด็นปัญหาต้องการทำความเข้าใจเรื่องทางสังคม ชาวพุทธมักจะไม่ค่อยสนใจประเด็นนี้ แต่จะสนใจเรื่องปัจเจกบุคคล พุทธศาสนาจึงไม่มีพลังที่จะเข้าไปแก้ไขปัญหา เพราะพระสงฆ์ไม่ได้สนใจทำความเข้าใจเรื่องมิติทางสังคม เอาเฉพาะตัวเองคนเดียวว่าทำอย่างไรจึงจะหมดกิเลส เมื่อสังคมเลื่อมเลยกระทบหมดทุกคน คำตอบสำหรับการฟื้นฟูศีลธรรมในสังคมไทยตามทัศนะของประเวศจึงไม่ใช่การมุ่งทำให้แต่ละคนเป็นคนดีแล้วสังคมทั้งหมดจะดีขึ้นเอง หากแต่อยู่ที่ว่าทำอย่างไรจึงจะทำให้โครงสร้างของสังคมเข้มแข็งจนสามารถเป็นภูมิคุ้มกัน

ทางสังคมได้ บนรากฐานของโครงสร้างสังคมที่เข้มแข็งนี้เองจึงจะสามารถปลูกฝังศีลธรรมได้ง่าย และในบางสังคมศีลธรรมก็สามารถเกิดขึ้นได้เองโดยอาศัยโครงสร้างทางสังคมเป็นตัวหล่อหลอม ในรูปแบบของวัฒนธรรมหรือวิถีชีวิต

- 4) **แนวคิดกรรมเชิงสังคม** ผู้ที่เสนอแนวคิดนี้คือ นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2543) ที่มองว่าพุทธศาสนาไม่ได้ขาดมิติทางสังคมแต่อย่างใด หากแต่พุทธศาสนาที่เรานับถือกันในประเทศไทยเน้นหนักในมิติเชิงปัจเจกบุคคลเพียงด้านเดียว เช่นเวลาที่เรารออธิบายถึงคนที่กำลังอยู่ในภาวะเจริญขึ้นหรือเสื่อมลง เรามักจะมองเพียงแค่ว่าเป็นเรื่องกรรมส่วนบุคคล โดยไม่สนใจในระดับโครงสร้างหรือสภาพแวดล้อมทางสังคมว่ามีความบกพร่องอย่างไร หากพิจารณาในอดีตพบว่าศาสนาผีรับหน้าที่รักษาฐานะเปียบทางสังคมอยู่แล้ว เมื่อพุทธศาสนาเข้ามาในประเทศไทยจึงให้ความสำคัญแก่การพัฒนาจิตใจของบุคคลมากกว่า ด้วยเหตุนี้พุทธศาสนาไทยจึงมักถูกโจมตีเสมอว่า ไม่ค่อยมีมิติทางสังคมในคำสอน แต่ที่จริงแล้วพุทธศาสนาเถรวาทไม่ได้ขาดมิติทางสังคมแต่อย่างใด เพียงแต่ถูกละเลยไป โดยมีหลักกรรมหลายประการที่นิธิเห็นว่าควรมีคำอธิบายเชิงมิติทางสังคมด้วยจึงจะสอดคล้องกับสังคมสมัยใหม่ อาทิ หลักคำสอนเรื่องกรรมซึ่งนิธิให้ความเห็นว่า “คนไทยมักมองกรรมเป็นเรื่องของบุคคลแต่เพียงอย่างเดียว บุคคลทำกรรมดีมาน้อยจึงเกิดมาจน... อย่างไรก็ตามถ้าเรามองว่ากรรมยังมีอีกมิติหนึ่งคือกรรมของสังคม ซึ่งเราคงปฏิเสธไม่ได้ว่าส่วนหนึ่งของความจนนั้นมีสาเหตุมาจากสังคมเอง เช่น เขาทำไร่นาเขาอยู่ดีๆ ก็ไปอพยพเขาขึ้นไปอยู่บนยอดเขาแห้งแล้ง เพื่อจะเอาที่ดินของเขาไปทำเขื่อน ก็กลายเป็นคนจนรากเลือดอยู่บนเขา ก็เห็นได้อยู่ชัดๆ ว่ากรรมที่ทำให้เขาจนนั้นเป็นกรรมของสังคมแน่” นิธิมองว่าการอธิบายหลักกรรมทางพุทธศาสนา โดยให้ความสำคัญต่อมิติทางสังคมนอกเหนือจากมิติทางจิตวิญญาณและการประพฤติปฏิบัติส่วนบุคคล จะช่วยให้พุทธศาสนามีพลังในการอธิบายปรากฏการณ์ต่างๆ ในสังคม แทนที่จะสรุปอย่างสั้นๆ ว่าปัญหาทั้งหลายในโลกนี้เกิดจากความโลภ ความโกรธ ความหลงของบุคคล ซึ่งเท่ากับเป็นการส่งเสริมให้ชาวพุทธไม่ใช่ปัญญาพิจารณาหาเหตุปัจจัยต่างๆ อย่างทั่วถึง การคำนึงถึงปัจจัยทางสังคมยังช่วยให้การส่งเสริมศีลธรรมในสังคมเป็นไปอย่างได้ผล เพราะเมื่อตระหนักว่าศีลธรรมนั้นไม่ใช่เรื่องของปัจเจกบุคคลอย่างเดียว แต่ยังมีปัจจัยทางสังคมมาเกี่ยวข้องด้วย ดังนั้นเมื่อต้องการส่งเสริมให้ผู้คนมีศีลธรรม ก็ไม่ควรจะพร่ำสอนให้ทุกคนทำดีเท่านั้น แต่จะต้องพยายามสร้างสรรค์สภาพแวดล้อมทางสังคมให้เอื้อต่อการมีศีลธรรม พร้อมกันนั้นก็ส่งเสริมให้ทุกคนได้มีส่วนร่วมสร้างสรรค์สังคมให้มีสภาพแวดล้อมที่ดีด้วย มิใช่แต่ทำความดีเฉพาะตัวเท่านั้น
- 5) **แนวคิดประชาสังคมเชิงพุทธ** ผู้ที่เสนอแนวคิดนี้ คือ พระไพศาล วิสาโล (2546) คำว่า ประชาสังคม (civil society) ตามทัศนะของพระไพศาล คือสังคมที่ประชาชนมีส่วนร่วมอย่างสูงในกิจการสาธารณะระดับต่างๆ คือตั้งแต่ระดับท้องถิ่นไปจนถึงระดับประเทศ โดยมีการรวมตัวหรือกระทำผ่านองค์กรต่าง ๆ ด้วยความสมัครใจอย่างเป็นอิสระจากรัฐและทุน อีกนัยหนึ่งยังหมายถึง

รวมถึงเครือข่ายองค์กรประชาชนที่มีกิจกรรมเชิงสาธารณะ โดยแยกต่างหากจากกิจกรรมที่รัฐเกี่ยวข้องหรือสัมพันธ์กับสถาบันของรัฐและไม่ใช้กิจกรรมในระบบตลาด ตามทัศนะของพระไพศาล พุทธศาสนามีหลักธรรมหลายประการที่สอดคล้องกับแนวคิดประชาสังคมในนัยของ “คุณธรรมพลเมือง” เช่น การมีวินัยในตนเอง การเห็นแก่ส่วนรวม ความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น และการให้อภัย ซึ่งมีหลักธรรมหลายหมวดมาเกี่ยวข้อง เช่น สังคหวัตถุ 4 ฆราวาสธรรม 4 บุญกิริยาวัตถุ 10 เป็นต้น นอกจากนี้พระไพศาลเสนอให้รื้อฟื้นหลักธรรมหลายอย่างที่มีมิติทางสังคมอยู่แล้วแต่ถูกมองข้ามไป รวมทั้งขยายแนวคิดเดิมให้มีความหมายกว้างขึ้น เช่น อุเบกขา เป็นธรรมที่เข้าใจคลาดเคลื่อนหรือไม่ครบถ้วน คือเข้าใจว่าหมายถึงการวางใจเป็นกลางเท่านั้น แต่ที่จริงอุเบกขามีได้หมายความว่าวางใจเป็นกลางเฉยๆ หากแต่เป็นการวางใจเป็นกลางที่มีจุดหมายเพื่อไม่ให้ละเมิดธรรม ทั้งนี้เพราะถ้าปราศจากอุเบกขาแล้ว ความเมตตาและกรุณาที่มีต่อตัวบุคคลอาจทำให้เลยเถิดจนเป็นผลเสียต่อธรรมได้ เช่น ช่วยเพื่อนโดยเอาเงินส่วนรวมไปให้เขา พุทธศาสนาเน้นอุเบกขาในกรณีดังกล่าวเพื่อเป็นการป้องกันส่วนรวมมิให้เสียหาย เห็นได้ชัดว่าอุเบกขานั้นเป็นธรรมที่เน้นหลักการของส่วนรวม มิใช่คำนึงแต่หน้าที่หรือคุณธรรมต่อตัวบุคคลเท่านั้น แม้แต่คำว่า “บุญ” ซึ่งเป็นเรื่องที่คนไทยคุ้นเคยกันดีแต่เข้าใจคลาดเคลื่อน บุญในความหมายที่แท้จริงครอบคลุมในเรื่องของการช่วยเหลือผู้อื่นหรือส่วนรวมและการขัดเกลาดตนเองด้วย เป็นหลักการที่ควรจะฟื้นฟูอย่างจริงจัง เพราะส่งเสริมจริยธรรมทางสังคมโดยตรง ทั้งยังสอดคล้องกับหลักการประชาสังคมด้วย โดยเฉพาะแนวคิดเรื่อง “คุณธรรมพลเมือง” ที่จะเป็นแนวทางในการอยู่ร่วมกับสังคมบนพื้นฐานการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน (พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, 2548)

จากที่กล่าวมา แม้จะมีนักคิดและนักวิชาการในสังคมไทยที่เสนอแนวคิดเกี่ยวกับมิติทางสังคมของพุทธศาสนาอย่างหลากหลาย แต่แนวคิดที่ได้รับการยอมรับมากมี 2 แนวคิดหลัก คือ 1) แนวคิดธัมมิกสังคมนิยมของพุทธทาสภิกขุ ซึ่งมองว่าธรรมหรือกฎธรรมชาติดำเนินตามเจตนารมณ์ทางสังคม เพราะควบคุมสรรพสิ่งให้เป็นไปอย่างมีระเบียบแบบแผนและดำเนินไปแบบพึ่งพาอาศัยกัน ดังนั้นวิถีชีวิตแบบเน้นความสำคัญของสังคมจึงถือเป็นการดำเนินตามเจตนารมณ์ของธรรมชาติ 2) แนวคิดศีลกับเจตนารมณ์ทางสังคมของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ซึ่งมองศีลหรือวินัยในมิติที่ครอบคลุมทั้งเรื่องความประพฤติดีงามส่วนบุคคล การจัดวางระเบียบโครงสร้างและการจัดระบบความสัมพันธ์ของคนในสังคม สำหรับแนวคิดอื่นๆ ส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลจากแนวคิดทั้งสองนี้ อย่างไรก็ตาม แนวคิดของพุทธทาสภิกขุและสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์มีจุดเน้นในเรื่องเจตนารมณ์ทางสังคมของพุทธศาสนาแตกต่างกัน คือ พุทธทาสภิกขุเน้นที่ธรรมหรือธรรมชาติดำเนินตามเจตนารมณ์ทางสังคม โดยมองว่าวินัยเป็นบทบัญญัติที่สอดคล้องกับเจตนารมณ์ทางสังคม เพราะเจตนารมณ์ของธรรมกำหนดให้ต้องบัญญัติอย่างนั้น ส่วนสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์มองว่าศีลหรือวินัยมีเจตนารมณ์ทางสังคม โดยไม่ได้ยืนยันว่าธรรมมีเจตนารมณ์ทางสังคมหรือไม่ เพียงแต่

การบัญญัติวินัยที่ดีต้องตั้งอยู่บนฐานของธรรม เกิดจากความรู้ความเข้าใจอย่างถูกต้องในธรรม จึงจะสามารถมาจัดวางระบบเพื่อให้มนุษย์ได้ประโยชน์จากธรรมนั้น และสามารถปฏิบัติได้ ดังนั้น จุดหมายของวินัยจึงเป็นการจัดวางระเบียบแบบแผนทั้งหมดเพื่อช่วยให้มนุษย์เข้าถึงและได้รับประโยชน์จากธรรมนั่นเอง ซึ่งสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ไม่ได้ยืนยันว่าเพราะธรรมหรือกฎ ธรรมชาติดีมีเจตนารมณ์ทางสังคมบังคับอยู่จึงต้องบัญญัติวินัยให้มีเจตนารมณ์ตามนั้น แต่การ บัญญัติวินัยให้มีเจตนารมณ์ทางสังคมจะเป็นเงื่อนไขสภาพแวดล้อมที่ดี เกื้อกูลให้คนในสังคมได้ พัฒนาตนให้เข้าถึงความจริงของธรรมชาติได้ถูกต้องและเหมาะสม ได้ประโยชน์จากธรรมในเชิง การอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขในสังคม ภายใต้โครงสร้างบทบาททางสังคมที่เหมาะสมระหว่าง พระสงฆ์และประชาชน

2.2 แนวคิดสังคหุระ : พุทธศาสนาเชิงรุก

ตลอดช่วงระยะเวลาที่ผ่านมา มีประเด็นหนึ่งที่เป็นข้อถกเถียงกันมากกว่า พระสงฆ์มีความ จำเป็นที่จะต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมด้วยหรือไม่ ในเมื่อพระสงฆ์คือผู้สละเรือนอกบวช เป็นบรรพชิตเพื่อศึกษาธรรมและปฏิบัติตามแนวทางของพระพุทธเจ้า สถานะของพระสงฆ์ในความ เข้าใจของคนทั่วไปจึงควรเป็นผู้สละสิ่งทุกอย่างไม่ยุ่งเกี่ยวเรื่องทางโลก เพื่อมุ่งมั่นในบทบาทหน้าที่ และกิจวัตรของพระสงฆ์ 2 รูปแบบ คือ

- 1) คันถุระ คือบทบาทหน้าที่ว่าด้วยการศึกษาเล่าเรียนและการศึกษาอบรม การศึกษาเล่าเรียน คือการศึกษาในชั้นเรียนของพระภิกษุและสามเณร ทั้งในการเรียนนักธรรมตรี โท เอก และ การเรียนบาลีหรือเปรียญธรรมประโยค 1-2 ถึง 9 ซึ่งในปัจจุบันยังรวมถึงการเรียนสายสามัญ ในระดับมัธยมศึกษาหรือระดับอุดมศึกษาด้วย ส่วนการศึกษาอบรมในปัจจุบันได้แก่การ สัมมนาหรือการอบรมระยะสั้น เพื่อการเพิ่มพูนความรู้ ธรรมะนี้จึงมักจะถูกมองว่าเป็นพุทธ ศาสนาแบบปัญญาชน ที่มุ่งเน้นแต่การเรียน ไม่ได้คิดห่วงใยสังคม ห่วงแต่ประเด็นในเรื่อง วิชาการทางศาสนา
- 2) วิปัสสนาธุระ ได้แก่การลงมือปฏิบัติธรรมไปจนเกิดความรู้ 3 ชั้น คือปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ ปริยัติคือการเรียนหลักธรรมตามตำราเพื่อให้ความจำได้มาก หลักของการปริยัตินั้นการ รู้จำ ปฏิบัติคือการลงมือทำ เอาความรู้ที่ได้จากการเรียนไปปฏิบัติ เมื่อลงมือปฏิบัติจะเกิด ความรู้ขึ้นมาชนิดหนึ่ง ซึ่งเป็นความรู้จากการปฏิบัติไม่ใช่ความรู้ทางวิชาการ มีลักษณะพิเศษ ที่จะทำให้เราเกิดความเชื่อมั่นและแม่นยำ ทำให้เกิดความแจ่มชัดผลของการศึกษาเล่าเรียน ขึ้นมา ส่วนปฏิเวธคือความรู้ที่สูงขึ้นไปกว่านั้นอีกชั้นหนึ่ง เป็นความรู้จริง หมายถึงการรู้จริง

ตามสภาวะความเป็นจริงตามธรรมชาติ พระสงฆ์กลุ่มนี้มุ่งหลักหนีผู้คน แสวงหาที่สงบเงียบ เพื่อการฝึกวิปัสสนากรรมฐาน (พระธรรมโกศาจารย์, 2550)

จากการศึกษาพบว่า บทบาทหน้าที่หรือฐานะของพระสงฆ์มักถูกกล่าวถึงเพียง 2 รูปแบบ ดังกล่าว โดยไม่มีข้อมูลระบุไว้ชัดเจนว่าพระสงฆ์ต้องมีบทบาทด้านการพัฒนาสังคม แต่ มานพ นักการ เรียน (2552ก) และพีร์ พงศ์พิพัฒนพันธุ์ (2558) ได้กล่าวถึงบทบาทหน้าที่อีกด้านหนึ่งของพระสงฆ์ ซึ่งเรียกว่า “สังฆฐานะ” คือบริการสังคม เป็นบทบาทและหน้าที่ที่สงเคราะห์ชาวโลกด้วยสังคหวัตถุ 4 และถูกมองว่าเป็นส่วนหนึ่งของพุทธศาสนาเพื่อสังคม ซึ่งเป็นพระพุทธศาสนาที่ห่วงใยประชาชน และเพื่อประโยชน์สุขของสังคม ทั้งนี้ฐานะในแบบที่ 3 พระสงฆ์ไม่ได้มุ่งแต่ศึกษาธรรมเหมือนแบบที่ 1 และ ไม่ปลีกตัวไปภาวนาหรือหนีสังคมเหมือนแบบที่ 2 แต่เป็นการอยู่ร่วมกับสังคม คอยช่วยเหลือเกื้อกูล และพัฒนาสังคม

อย่างไรก็ตามมีพระสงฆ์เพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่ให้ความสำคัญต่อบทบาทในเชิงสังฆฐานะ ส่วนใหญ่ยังคงมุ่งมั่นเรียนรู้และให้ความสำคัญกับคันถธุระหรือวิปัสสนาธุระจนเกือบจะไม่มีเวลา ทำงานเพื่อสังคม ในขณะที่พุทธศาสนิกชนไทยส่วนใหญ่ยังคงยึดติดอยู่กับด้านพิธีกรรม และไม่สนใจจะนำเอาหลักธรรมมาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างแท้จริงทั้งต่อตนเองและสังคม จึงไม่คาดหวังว่าพระสงฆ์ควรจะเข้ามามีบทบาทด้านการพัฒนาสังคม แต่ในปัจจุบันทั้งพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชน ได้ให้ความสนใจบทบาทในเชิงสังฆธรรมมากขึ้น เพราะมีนักคิดทางพุทธศาสนาหลายท่านได้เสนอ แนวคิดและแนวทางการนำหลักธรรมมาปรับใช้เพื่อประโยชน์ทั้งส่วนตนและส่วนรวม โดยส่งเสริมให้ บุคคลทำงานร่วมกันได้บนพื้นฐานการมีความเมตตากรุณาต่อกัน ไม่เบียดเบียนแม้กระทั่งกับสัตว์และ ต้นไม้ รวมทั้งการใช้ชีวิตแบบเรียบง่ายตามแนวทางพุทธศาสนา โดยเฉพาะการหยิบบกหลักธรรมและ ศิลปขึ้นมาเป็นกรอบแห่งความประพฤติและเป็นวิถีปฏิบัติร่วมกันของคนในสังคม (ประเวศ วะสี, 2530) วัดและพระสงฆ์จึงเริ่มถูกดึงให้เข้ามามีบทบาทเพื่อจะร่วมกันพัฒนาสังคมไทยไปสู่สังคมที่พึงปรารถนา แต่พระสงฆ์จะทำหน้าที่ในการพัฒนาสังคมได้อย่างเหมาะสมต้องไม่ดำเนินงานในลักษณะที่ขัดต่อพระ ธรรมวินัยและระเบียบปฏิบัติของคณะสงฆ์

กรมการศาสนาได้กำหนดให้วัดมีสถานะเป็นนิติบุคคลตามกฎหมาย ตามความในมาตรา 31 วรรคสอง และมาตรา 19 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2535 (กรมการศาสนา, 2540ก) วัดจึงได้รับความคุ้มครองจากบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ รวมถึงกฎหมายอื่นๆ ด้วย โดยที่วัดทั้งหลายย่อมมีสิทธิและหน้าที่ตามกฎหมายดังเช่นบุคคลธรรมดา เว้นแต่สิทธิและหน้าที่ บางอย่างที่ต้องมีเจ้าอาวาสเป็นผู้แทน ตามบทบัญญัติในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ มาตรา 31 วรรคสามว่า “เจ้าอาวาสเป็นผู้แทนของวัดในกิจการทั่วไป” ตลอดจนมีฐานะเป็นเจ้าพนักงานตามความ ในมาตรา 45 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ เพราะเหตุนี้ตำแหน่งเจ้าอาวาสจึงมีความสำคัญยิ่งในกิจการ คณะสงฆ์(กรมการศาสนา, 2540ข) รวมถึงการมีบทบาทต่อสังคมไทย ทั้งที่มีกำหนดไว้ใน

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์หรือระเบียบมหาเถรสมาคม และที่พระภิกษุสามเณรยึดถือปฏิบัติร่วมกันจากอดีตจนถึงปัจจุบัน จนกลายเป็นบทบาทที่พึงประสงค์ของวัดและพระสงฆ์ที่สังคมไทยคาดหวังต่อพระภิกษุสามเณร (กรมการศาสนา, 2540ค) ดังนั้นเมื่อพิจารณาจากระเบียบปฏิบัติของคณะสงฆ์ตามที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ดังกล่าว จะพบข้อกำหนดที่ชัดเจนว่า สถานะที่เป็นทางการของวัดคือเป็นหน่วยงานปกครองและหน่วยงานบริหารกิจการคณะสงฆ์ รวมถึงกิจการอื่น ๆ ที่มีความสำคัญในประเด็นเกี่ยวข้องกับทั้งทางศาสนา สังคม และวัฒนธรรม วัดจึงควรเป็นศูนย์กลางสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน เป็นศูนย์รวมที่สร้างคุณธรรมจริยธรรมและสามัคคีธรรมในท้องถิ่น เป็นศูนย์รวมที่สามารถชี้นำทิศทางการพัฒนาชุมชนในทางที่ชอบที่ควรและปลูกจิตสำนึกให้ประชาชนเข้าใจศาสนธรรมและนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2542: 3)

ดังได้กล่าวแล้วว่าวัดเป็นทั้งหน่วยงานปกครองและหน่วยงานบริหารกิจการคณะสงฆ์และกิจการพระพุทธศาสนาภายใต้การกำกับดูแลของมหาเถรสมาคม ซึ่งเป็นองค์กรหลักในการปกครองคณะสงฆ์ และเป็นองค์กรที่กำหนดหลักเกณฑ์และระเบียบต่างๆ เกี่ยวกับพระสงฆ์และวัด (พระเทพปริยัติสุธี, 2545: 16) ในเชิงปฏิบัติเจ้าอาวาสและพระสังฆาธิการทุกระดับจึงต้องอาศัยทักษะและความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการที่ดี โดยให้ครอบคลุมบทบาทของพระสงฆ์ 6 ด้านตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ดังนี้

1) บทบาทด้านการปกครองคณะสงฆ์ หมายถึงหน้าที่ของเจ้าอาวาสในการปกครอง ควบคุม และดูแลพระภิกษุสามเณรในเขตอาวาสของตนให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย ถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัยและตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ซึ่งรวมถึงกฎหมายมหาเถรสมาคม กฎหมาย ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศและบัญชาของสมเด็จพระสังฆราช เจ้าอาวาสจะต้องทำหน้าที่สอดส่องพฤติกรรมของพระภิกษุสามเณร ระงับอธิกรณ์ที่เกิดขึ้น เพื่อไม่ให้เกิดปัญหาที่ลุกลามใหญ่โตจนไม่สามารถควบคุมและแก้ไขได้ อันจะส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนา รวมถึงการที่เจ้าอาวาสจะต้องปกครองวัดให้มีสัปปายะ หรือความสะดวกและเหมาะสมแก่การศึกษาธรรมและปฏิบัติธรรมได้อย่างดี เพราะการศึกษานอกจากจะเป็นเครื่องมือสร้างสัมมาทิฐิแล้วยังช่วยให้การปกครองคณะสงฆ์ง่ายและสะดวกขึ้น บทบาทในด้านการปกครองคณะสงฆ์นี้นอกจากจะดำเนินไปเพื่อความสงบสุขและมีความสันติสุขในหมู่สงฆ์เองแล้ว ยังสามารถเป็นต้นแบบการปกครองให้แก่ฝ่ายฆราวาสได้เป็นอย่างดีอีกด้วย

2) บทบาทด้านการศึกษา การศึกษาในทางพระพุทธศาสนาหมายถึงการศึกษาพระปริยัติธรรมและการศึกษาอื่นๆ อันสมควรแก่สมณะ การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบันแบ่งออกเป็น 3 ส่วนคือ (1) การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมบาลี (2) การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา และ (3) การศึกษาระดับอุดมศึกษา ซึ่งในปัจจุบันถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา

หลักในพระพุทธศาสนา ภายใต้การกำกับดูแลของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (มจร.) และมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย (มมร.) ทั้งนี้หากมองบทบาทของพระสงฆ์จากพื้นฐานพุทธศาสนาแล้ว พระสงฆ์คือผู้เข้าสู่บรรพชาแห่งสมณเพศ ซึ่งหมายถึงการเข้าสู่วิถีแห่งการศึกษา หรือวิถีชีวิตของผู้ต้องศึกษาโดยตลอด สิ่งที่พระสงฆ์ทั้งหลายจะต้องศึกษาล้วนเป็นความรู้ความเข้าใจทั้งทางโลกและทางธรรม เพื่อการทำหน้าที่ของพระสงฆ์ได้อย่างครบถ้วน และเป็นผู้นำพาสังคมไปสู่วิถีปฏิบัติตามหลักศีลธรรมเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข

3) บทบาทด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นบทบาทที่เจ้าอาวาสจะต้องทำโดยการจัดการเทศนา และอบรมสั่งสอนประชาชน ให้เกิดศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา และตั้งอยู่ในสัมมาปฏิบัติเป็นพลเมืองดีของประเทศชาติ บทบาทสำคัญเกี่ยวกับการเผยแผ่ประกอบด้วย หาอุบายวิธีให้ได้ยินได้ฟังโอวาทคำสั่งสอนหรือข้อแนะนำที่เป็นประโยชน์ต่อประชาชนให้เข้าใจในศาสนาพืธีและการปฏิบัติ และเทศนาสั่งสอนประชาชนให้ตั้งอยู่ในศีลธรรมและให้ได้ยินได้ฟังเกี่ยวกับพระศาสนาโดยถูกต้อง บทบาทของพระสงฆ์ในด้านการเผยแผ่นี้นี้จึงควรเริ่มต้นจากพระสงฆ์ต้องศึกษาเรียนรู้หลักธรรมคำสั่งสอนให้เกิดความรู้ แล้วปฏิบัติตามจนเกิดความเข้าใจ เพื่อนำไปสอนประชาชนให้ปฏิบัติตามด้วยการเทศน์สอน หรืออบรมแสดงธรรม หรือการปาฐกถา อันเป็นการสอนที่เข้าถึงประชาชนได้อย่างกว้างขวาง ส่วนในเนื้อหาสาระที่พระสงฆ์ให้แก่ประชาชนจะแตกต่างกันตามโอกาสและวาระ ต่างๆ หากพระสงฆ์ตระหนักในบทบาทนี้อย่างจริงจังก็จะเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญแห่งพฤติกรรมของพุทธศาสนิกชนไปในทิศทางที่เหมาะสมต่อการอยู่ร่วมกันในสังคมได้ในที่สุด

4) บทบาทด้านการสาธารณูปการ คือบทบาทที่เกี่ยวข้องกับการก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนวัตถุและศาสนสถาน เพื่อให้มีความเหมาะสมและสะดวกแก่การศึกษาและปฏิบัติธรรม รวมถึงกิจการเกี่ยวกับการสร้างวัด การตั้ง การรวม การย้าย การยุบเลิก การขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมา การยกวัดร้างเป็นวัดมีพระภิกษุจำพรรษา และการยกวัดราษฎร์เป็นพระอารามหลวง และกิจการอื่นๆ ของวัด เช่น การจัดงานวัด การเรียไร และการศาสนสมบัติของวัด บทบาทด้านนี้ของพระสงฆ์มีความสำคัญมากต่อวัฒนธรรมไทยในเชิงการสร้างเอกลักษณ์แห่งความเป็นไทยและความเป็นพุทธ อันหมายรวมถึงวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชาวไทยซึ่งมาจากรากฐานของความเป็นพุทธ ดังนั้นการสร้างหรือบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนวัตถุและศาสนสถานจึงควรมีเอกลักษณ์ของความเป็นไทยและความเป็นพุทธควบคู่กัน เพื่อรักษาศิลปวัฒนธรรมไทยและความเป็นสังคมพุทธอย่างเหมาะสม ทั้งยังเป็นแบบอย่างในเชิงของการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมซึ่งถือเป็นส่วนหนึ่งในวิถีชีวิตของคนไทยด้วย

5) บทบาทด้านศึกษาสงเคราะห์ คณะสงฆ์ได้กำหนดการศึกษาสงเคราะห์เป็นกิจการอันหนึ่งของพระสงฆ์ แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ (1) การศึกษานอกเหนือจากการศาสนศึกษา ที่พระสงฆ์ดำเนินการเพื่อสงเคราะห์ประชาชนหรือพระภิกษุสามเณร และ (2) การสงเคราะห์เกื้อกูลแก่

การศึกษา สถาบันการศึกษา หรือบุคคลผู้กำลังศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ที่พระสงฆ์ดำเนินการนี้แบ่งได้เป็น 4 ประเภท คือ โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด และโรงเรียนปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา นอกจากนี้ยังรวมถึงการจัดตั้งทุนสงเคราะห์การศึกษาแก่เด็กผู้ขาดแคลนทุนทรัพย์ การช่วยพัฒนาสถานศึกษา การให้ทุนในการสร้างอาคารเรียน การช่วยจัดหาอุปกรณ์การศึกษา เป็นต้น การช่วยเหลือในรูปแบบดังกล่าวล้วนเป็นการศึกษาสงเคราะห์ที่วัดและพระสงฆ์ได้ทำหน้าที่ตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนที่ทางรัฐบาลไม่สามารถจัดการศึกษาบริการได้ทั่วถึง อันได้แก่กลุ่มประชากรที่ด้อยโอกาสทางสังคมหรือทางเศรษฐกิจที่เป็นเหตุให้ด้อยโอกาสทางการศึกษา ก็ได้อาศัยพระสงฆ์ให้การศึกษโดยไม่ต้องพึ่งงบประมาณจากรัฐบาล

6) บทบาทด้านสาธารณสงเคราะห์ คือการช่วยเหลือเกื้อกูลสังคมในด้านต่างๆ การจัดกิจกรรมที่วัดหรือพระสงฆ์ดำเนินการในด้านสงเคราะห์บุคคลและประโยชน์ส่วนรวมเพื่อให้เป็นสาธารณประโยชน์ โดยมีลักษณะพื้นฐาน 4 ประการคือ (1) การดำเนินกิจการเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลได้แก่ การที่วัดและคณะสงฆ์ดำเนินกิจการอย่างใดอย่างหนึ่งเอง โดยมีวัตถุประสงค์ให้เป็นสาธารณประโยชน์ เช่น กิจการหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล ห้องสมุดเพื่อประชาชน จัดอบรมวิชาชีพให้แก่ประชาชนในท้องถิ่น เป็นต้น (2) การช่วยเหลือเกื้อกูลกิจการของผู้อื่นเพื่อสาธารณประโยชน์ ได้แก่ การช่วยเหลือสนับสนุนส่งเสริมกิจการของรัฐหรือเอกชนให้เป็นไปเพื่อสาธารณประโยชน์ เช่น การพัฒนาหมู่บ้าน การพัฒนาตำบล และการอนุรักษ์วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม (3) การเกื้อกูลสาธารณสมบัติ ได้แก่ การสร้างถนน ขุดลอกคูคลอง ก่อสร้างโรงพยาบาล และปลูกต้นไม้ เป็นต้น และ (4) การเกื้อกูลแก่ประชาชนหรือสรรพสัตว์ ได้แก่ การช่วยเหลือประชาชนในด้านต่างๆ เช่น การจัดตั้งหน่วยอาสาสมัครเพื่อบรรเทาสาธารณภัยและอุบัติเหตุ มอบเครื่องอุปโภคบริโภคแก่ผู้ประสบภัยและสาธารณภัย รวมถึงคนยากจนและคนป่วย (สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า, 2540: 148-155; พระเทพปริยัติสุธี, 2545: 44-68; พระเลิศพิพัฒน์ จนทปญโญ, 2554: 10-15)

บทบาททั้ง 6 ด้านนี้เป็นบทบาทและหน้าที่หลักที่พระสงฆ์ทุกรูปในฐานะผู้ปกครองคณะสงฆ์ต้องปฏิบัติตามอย่างเหมาะสม อันถือเป็นการช่วยสร้างเสริมความมั่นคงของพุทธศาสนาให้สามารถดำรงอยู่คู่กับสังคมไทยได้อย่างสงบสุขและยั่งยืนสืบไปในอนาคต และถือเป็นบทบาทที่ถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัยและระเบียบปฏิบัติของมหาเถรสมาคม โดยมีความมุ่งหวังให้พระสงฆ์ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างและมีการจัดระเบียบที่ดีในการดำเนินชีวิต เพื่อเป็นต้นแบบของสังคมฆราวาสที่ดี วัดและพระสงฆ์จึงควรคิดหาแนวทางในการปรับเปลี่ยนบทบาทให้เหมาะสมกับสถานการณ์ของสังคมไทยในปัจจุบัน โดยยึดตามหลักการของพระพุทธเจ้าที่ทรงฝากความหวังในการดูแลพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนอยู่ต่อไปไว้กับพุทธบริษัททั้ง 4 (ได้แก่ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา)

ดังนั้นพระสงฆ์ในฐานะผู้นำของสังคมไทยจึงควรร่วมมือกับฝ่ายคฤหัสถ์เพื่อให้บุคลากรทั้งในวัดและนอกวัดร่วมกันเผยแผ่ ทำนุบำรุง และส่งเสริมการอยู่ร่วมกันแบบวิถีพุทธ โดยเฉพาะการปฏิบัติตนโดยคำนึงถึงประโยชน์ของส่วนรวมเป็นที่ตั้ง สละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ถ้าเห็นว่าจะได้ประโยชน์สุขที่ยิ่งใหญ่ เพราะสละประโยชน์สุขเล็กน้อย บุคคลควรสละประโยชน์สุขเล็กน้อย เพื่อเห็นแก่ประโยชน์สุขที่ยิ่งใหญ่” (ขุ.ธ. (ไทย) 25/8/20 อ้างถึงในพระธรรมโกศาจารย์, 2549) บนพื้นฐานแนวคิดเช่นนี้พระสงฆ์จึงควรมีบทบาทในการมีส่วนร่วมปฏิบัติด้านสาธารณสงเคราะห์หรือบริการสังคมตามแนวทางสังคหุระ เพื่อการฟื้นฟูบทบาทที่พึงประสงค์ต่อการพัฒนาสังคมของวัดและพระสงฆ์

บทบาทในเชิงสังคหุระของพระสงฆ์

แนวทางในเชิงสังคหุระของพระสงฆ์มีแนวคิดใน 2 ประเด็น คือแนวคิดบทบาทของพระสงฆ์ในการในฐานะผู้นำการพัฒนาสังคมไทย และแนวคิดบทบาทของพระสงฆ์นักพัฒนา ดังนี้

แนวคิดบทบาทของพระสงฆ์ในการในฐานะผู้นำการพัฒนาสังคมไทย

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 602) ได้ให้ความหมายโดยปริยายว่า บทบาท เป็นการทำตามหน้าที่ที่กำหนดไว้ เช่น บทบาทของพ่อแม่ บทบาทของครู เป็นต้น หรืออีกนัยหนึ่งก็คือการแสดงพฤติกรรมตามบทบาทหรือตำแหน่งหน้าที่ที่คาดหวังไว้สำหรับผู้ที่อยู่ในสถานภาพต่างๆ ว่าจะต้องปฏิบัติอย่างไร สรุปได้ว่าบทบาทหมายถึงพฤติกรรมหรือการกระทำของบุคคลตามสถานภาพหรือตำแหน่ง เพื่อสร้างคุณค่าให้แก่ตัวเองและสร้างประโยชน์ให้แก่ครอบครัวชุมชน สังคม และประเทศ ตลอดจนมวลมนุษยชาติให้มากที่สุด ทั้งนี้เมื่อพิจารณาจากบทบาทด้านสาธารณสงเคราะห์ของพระสงฆ์ จะพบเห็นได้อย่างชัดเจนในกลุ่มพระสงฆ์ที่มีสถานภาพหรือตำแหน่งทางคณะสงฆ์ หรือที่เรียกกันโดยรวมว่า “พระสงฆ์”

พระสงฆ์ หมายถึงพระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ ได้แก่ เจ้าคณะใหญ่ เจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส (กรมการศาสนา, 2540ค) พระภิกษุที่จะได้รับแต่งตั้งเป็นพระสงฆ์ ิการได้จะต้องมีพรรษาสมควรแก่ตำแหน่ง มีความรู้ความสามารถ ประพฤติเรียบร้อยตามพระธรรมวินัย สุขภาพร่างกายแข็งแรง และไม่เคยถูกลงโทษมาก่อน บทบาทของพระสงฆ์ในการในสังคมไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน พบว่ามีบทบาทในทางสังคมเกือบทุกด้าน เพราะวิถีชีวิตของพระสงฆ์และประชาชนไม่เคยห่างไกลกัน สอดคล้องกับที่สมเด็จพระพุฒาจารย์ก่อดำรงว่าพระสงฆ์เป็นผู้มีหน้าที่บริหารปกครองวัดและอยู่ใกล้ชิดกับประชาชนและชุมชนมากที่สุด โดยเฉพาะการจัดกิจกรรมของวัดในการให้บริการแก่ชุมชนด้านศาสนาและวัฒนธรรม รวมไปถึงกิจกรรมเพื่อประโยชน์แก่ชุมชน (พระเทพเวที, 2534)

ในภาพรวมกล่าวได้ว่าพระสังฆาธิการคือพระภิกษุผู้มีหน้าที่ส่งเสริมและทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรือง สร้างศรัทธาแก่พุทธศาสนิกชน สร้างความเข้มแข็งและความมั่นคงให้กับพระพุทธศาสนา อย่างไรก็ตามท่ามกลางกระแสความเปลี่ยนแปลงสังคมในปัจจุบันพระสังฆาธิการจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนบทบาทให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนไป ทั้งนี้ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเป็นปัจจัยที่จะมีอิทธิพลต่อการปฏิบัติหน้าที่ เพราะพระสังฆาธิการนอกจากจะมีความรู้ความสามารถ มีบารมี มีคุณธรรม และมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีแล้ว จะต้องมีความรู้ของผู้นำที่ดีคือ “เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ” ของประชาชน พระสังฆาธิการจึงต้องเป็นผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ มองกว้าง คิดไกล และใฝ่สูง (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2546)

ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการที่จะนำไปสู่การบรรลุผลสำเร็จตามบทบาทหน้าที่ต่อพระพุทธศาสนาและประชาชนมี 6 ด้าน ดังนี้

1) บทบาทในเชิงสัญลักษณ์ของพระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนามีเอกลักษณ์ที่มีแบบฉบับเฉพาะตัวที่ชาวพุทธไทยจะต้องเรียนรู้ให้สามารถมองเห็นองค์รวมทั้งหมดได้ เพื่อให้สามารถเข้าไปเกี่ยวข้องและปฏิบัติได้อย่างสอดคล้องและถูกต้องเหมาะสม จนได้รับประโยชน์ตามสมควรแก่สถานะ เริ่มจากองค์ประกอบด้านรูปธรรมที่เห็นชัดที่สุดคือ การเป็นศาสนบุคคลที่สามารถประกอบศาสนพิธีเพื่อเชื่อมโยงและนำพุทธศาสนิกชนเข้าหาศาสนาธรรม นำไปสู่ศาสนปฏิบัติ ตลอดจนสร้างศาสนวัตถุและศาสนสถานตามวิถีแห่งพุทธศาสนา

2) บทบาทผู้ทรงไว้ซึ่งคุณวิเศษ³ เป็นบทบาทพระสังฆาธิการที่ดำเนินการด้วยการปลุกฝังศรัทธาผ่านวัดมุงมล อาทิเช่น พระเทพวิทยาคม (หลวงพ่อคุณ ปริสุทฺธ) ท่านได้ศึกษาทั้งฝ่ายคันถธุระและวิปัสสนาธุระจนเป็นที่ยอมรับและศรัทธานับถือ ท่านได้เผยแผ่ศาสนาทางคาถาอาคมต่างๆ ให้สอดคล้องกับหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา และได้สร้างวัดมุงมลซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อความเชื่อและศรัทธาของประชาชนต่อพุทธคุณด้วยการบำเพ็ญพุทธาณุสสติ ได้ระลึกถึงธรรมคุณด้วยการบำเพ็ญธัมมานุสสติ และได้ระลึกถึงสังฆคุณด้วยการบำเพ็ญสังฆานุสสติ หรือในกรณีบทบาทของพระสังฆาธิการที่รักษาผู้ป่วยด้วยน้ำมัน⁴ และสมุนไพร เพื่อความเป็นสิริมงคล รักษาโรคภัยไข้เจ็บ ปัดเป่าสิ่งอัปมงคลและอันตรายจากภัยพิบัติต่าง ๆ

3) บทบาทนักบริหารศรัทธา เป็นบทบาทที่ต้องสร้างศรัทธาและรักษาศรัทธาเพื่อขยายศาสนิกชน ซึ่งเป็นศรัทธาในความหมายเชิงความเชื่อทางศาสนา หรือในประเด็นความรู้ความสามารถและความสำคัญของพระสงฆ์แต่ละรูป ทั้งนี้การสร้างศรัทธาของพระสังฆาธิการในปัจจุบันมักจะเน้น

³ ในที่นี้หมายถึงการเป็นผู้ทำพิธีกรรม เสก เป่า น้ำมัน เพื่อเป็นกุศโลบายให้เกิดศรัทธาเบื้องต้นก่อนการสอนธรรม

⁴ พระธรรมกิตติวงศ์ (2551: 399) อธิบายว่าน้ำมันคือน้ำที่ผ่านพิธีเจริญพระพุทธมนต์ของพระสงฆ์ในงานพิธีมงคลต่างๆ น้ำมันนี้นิยมนำมาอาบหรือดื่มเพื่อความเป็นสิริมงคล รักษาโรคภัยไข้เจ็บ และกำจัดปัดเป่าสิ่งอัปมงคลอันตราย ภัยพิบัติต่างๆ ได้

ในเชิงความรู้ความสามารถด้านเผยแผ่ ทั้งโดยการให้การอบรม การสอน การแสดงธรรม การเขียน ตำรา และการปฏิบัติธรรม ผ่านสื่อต่างๆ เช่น วิทยุโทรทัศน์และหนังสือพิมพ์ หรือการปาฐกถา และการทำงานเชิงรุกออกไปสอนธรรมให้แก่เด็กและเยาวชนผ่านโครงการ ต่างๆ เป็นต้น

4) บทบาทผู้นำแห่งจิตวิญญาณ พระสงฆ์ผู้ได้รับการยกย่องเป็นผู้นำแห่งจิตวิญญาณจะใช้วิธีการแสดงธรรมสั่งสอนพุทธบริษัท โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาหรือหทัยกัณฑ์ประวัติในสมัยพุทธกาลที่ปรากฏในพระไตรปิฎกขึ้นมาบรรยายเพื่อแสดงให้เห็นชัดถึงหลักธรรมแก่เด็กและเยาวชน รวมถึงประชาชนทั่วไปได้นำไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน หรืออาจเป็นบทบาทเชิงการเผยแผ่พระพุทธศาสนาผ่านการประพฤติปฏิบัติตนเองตามหลักของไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ความเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณจึงเป็นแนวคิดที่มีความสำคัญในการนำไปประยุกต์ใช้ในด้านความคิด ความเชื่อ ความศรัทธา ในคุณค่าที่แท้จริงอันจะนำไปสู่ความสำเร็จในการแก้ไขปัญหาอย่างยั่งยืน

5) บทบาทนักพัฒนาสังคม เป็นบทบาทการพัฒนาสังคมของพระสังฆาธิการ เพื่อมุ่งให้ประชาชนมีความรู้ (ปัญญา) อย่างแท้จริงเกี่ยวกับปรากฏการณ์และสถานการณ์ปัญหาต่าง ๆ เพื่อการพัฒนาให้บุคคลเป็นคนดีของสังคม (ศีล) มีวินัยในตัวเอง เข้าใจระเบียบกฎเกณฑ์ในสังคม และให้บุคคลมีจิตใจหนักแน่นในการทำมาหากิจด้วยความซื่อสัตย์ (วิริยะ) ไม่หวั่นไหวกับอารมณ์ต่าง ๆ ที่มากระทบ โดยมีความมุ่งมั่นเพื่อให้จิตใจมีความสว่าง สงบ สะอาด (สัมมาสมาธิ) สร้างแรงจูงใจในการพัฒนาตนเอง (ฉันทะ) รู้จักกระตุ้นให้ประชาชนมีความกระตือรือร้นในการสร้างพลังแก่ตัวเองอยู่เสมอ (พละ) การกระตุ้นให้มีความซื่อสัตย์และพยายามปฏิบัติตามคำแนะนำอย่างเคร่งครัด (วิริยะ) การกระตุ้นให้เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมโดยยอมเสียสละประโยชน์ส่วนตน (จาคะ) การกระตุ้นให้แสวงหาและพัฒนาสติปัญญา (สติ) กระตุ้นและพัฒนาในการทำงาน อุทิศพลังงานทั้งหมดให้แก่งาน (สมาธิ)

6) บทบาทผู้นำสู่ความพ้นทุกข์ หรือเป็นพระสงฆ์นักวิปัสสนาซึ่งทางพ้นทุกข์ บทบาทการเป็นผู้นำสู่ความพ้นทุกข์ของพระสังฆาธิการจะดำเนินไปโดยการปลูกฝังศรัทธาผ่านการประพฤติปฏิบัติ การเผยแผ่หลักธรรมคำสอนและหลักการประพฤติปฏิบัติ โดยยึดถือพระธรรมวินัยในการประพฤติปฏิบัติ ตนให้มีศีลาจารวัตร กิริยาตรงตามระเบียบร้อย รักษาศีลปฏิบัติธรรมเพื่อฝึกหัดผ่านหลักการทางสติปัญญา คือ สมถกรรมฐาน และวิปัสสนากรรมฐาน เมื่อสามารถทำวิปัสสนาญาณให้แจ้งได้แล้วการบรรลุธรรม ผลจึงจะเกิดขึ้น (พระมหาอำนาจ อานนโท (จันทร์เปล่ง), 2542; สุชาติ หงษา, 2545)

จากแนวคิดบทบาทและภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการดังกล่าวข้างต้น พระสังฆาธิการบางกลุ่มได้เสนอแนวคิดการฟื้นคืนบทบาทของพุทธศาสนาขึ้นมาใหม่ โดยเน้นในประเด็นบทบาทผู้นำการพัฒนาสังคม เพื่อให้พระสังฆาธิการได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาและพัฒนาสังคมปัจจุบัน รวมทั้งมีความพยายามตีความพุทธธรรมแบบใหม่เพื่อให้สอดคล้องกับปัญหาสังคมยุคใหม่ และพยายามกระตุ้นส่งเสริมให้พระสังฆาธิการแสดงบทบาทในการพัฒนาสังคม จนเกิดคำเรียกว่า “พระสงฆ์นักพัฒนา” (Lapthananon, 2012) บทบาทของพระสงฆ์นักพัฒนามีแนวทางในเชิงสังคม

ธรรมา โดยมีแนวคิดพื้นฐานว่าพระสงฆ์ควรมีบทบาทหน้าที่ผูกพันกับวิถีชีวิตทางโลกมากกว่าจะแยกตัวออกจากวิถีชีวิตทางโลก แต่เป็นไปในลักษณะทางสายกลางซึ่งไม่ส่งเสริมวิถีปฏิบัติที่สุดโต่งไปในทางที่หลุดพ้นหรือหมกมุ่นกับเรื่องราวทางโลก พระสงฆ์ไม่จำเป็นต้องมุ่งเน้นการถือสันโดษแยกตนเองออกจากสังคม และพุทธศาสนิกชนก็เช่นเดียวกันไม่ควรจะหมกมุ่นหรือยึดติดกับวัตถุนิยมมากจนกลายเป็นความลุ่มหลงมัวเมา และห่างเหินจากการเรียนรู้ศีลธรรม (Puri, 2006: 1) จนกลายเป็นการทำลายความสงบสุขในวิถีชีวิตของปัจเจกบุคคล ครอบครัว และสังคม นี่จึงเป็นวิถีปฏิบัติแบบ “ทางสายกลาง” ในพุทธศาสนา

วิถีปฏิบัติของพระสงฆ์และประชาชนควรมีพื้นฐานที่สัมพันธ์เชื่อมโยงกันในแบบทางสายกลาง พระสงฆ์ควรมีส่วนร่วมและสัมพันธ์กับการสร้างสังคมที่ดีไปด้วยกัน กับการปฏิบัติตามกรอบพระธรรมวินัย พระสงฆ์ไม่ควรแยกออกจากสังคมเพื่อเหตุผลแห่งการหลุดพ้นดังที่กล่าวอ้างกัน⁵ โดยพระสงฆ์และประชาชนควรมีบทบาทและความรับผิดชอบที่จะช่วยรังสรรค์สังคมที่ดีให้เกิดขึ้นได้บนพื้นฐานความสัมพันธ์และวิถีปฏิบัติแบบพึ่งพาอาศัยกัน (reciprocal relationships) ซึ่งเป็นเงื่อนไขให้พระสงฆ์ควรจะอยู่ร่วมและทำกิจกรรมร่วมกับสังคมฆราวาส โดยเน้นให้พระสงฆ์ต้องหมั่นไตร่ตรองอยู่เสมอว่าควรจะทำอย่างไรที่จะช่วยสร้างเสริมประโยชน์ให้แก่ชุมชนและประชาชนได้บ้าง พระสงฆ์ต้องคิดถึงการบรรเทาทุกข์ให้แก่ประชาชน แม้ว่าพระสงฆ์จะไม่สามารถเสียสละตนเองเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนได้ทั้งหมด แต่พระสงฆ์ก็ควรจะต้องคิดให้มากขึ้นถึงประโยชน์สุขของประชาชนและชุมชน ควรสร้างเสริมสังคมที่พร้อมด้วยศีลธรรมจริยธรรมเพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข พร้อมกับการเข้าสู่กระบวนการช่วยเหลือสังคมในรูปแบบต่างๆ ทั้งการเข้าร่วมในกระบวนการเปลี่ยนแปลงสังคมและเข้าร่วมในกระบวนการพัฒนาสังคม ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคม พระสงฆ์จะต้องเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างสังคมที่น่าอยู่ มีความสงบสุข เป็นสังคมแห่งกาลยาณมิตรและสังคมแห่งการพัฒนา

เมื่อประเทศไทยได้พัฒนาไปสู่ความทันสมัยให้เทียบทันกับอารยธรรมตะวันตก ความสำคัญของวัดและพระสงฆ์จึงเริ่มลดลงจนกลายเป็นเงื่อนไขที่ทำให้ประชาชนเหินห่างจากวัด และคลายความเลื่อมใสพระสงฆ์ ประชาชนจะเข้าวัดเฉพาะในโอกาสทำบุญในวันสำคัญทางพุทธศาสนา และในการประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตโดยตรงเท่านั้น รูปแบบความสัมพันธ์เช่นนี้ปรากฏให้เห็นเด่นชัดมากในสังคมเมือง การแสดงบทบาทตามแนวคิดสังคหะของพระสงฆ์จึงเป็นประเด็นที่ควรนำมาพิจารณาดำเนินการในสังคมไทยปัจจุบัน บนพื้นฐานความร่วมมือกันในกระบวนการพัฒนาเชิงบูรณาการที่เรียกว่า “บวร” (บ้าน วัด โรงเรียน) ซึ่งเป็นแนวคิดที่พยายาม

⁵ เป็นแนวทางของพระสงฆ์ส่วนหนึ่งในสายพระป่าซึ่งยังคงยึดถือวิถีปฏิบัติที่แยกตนเองออกจากวิถีชีวิตทางโลก และมุ่งเน้นแนวทางวิปัสสนากรรมฐานเพื่อการหลุดพ้นในเส้นทางสุณิพพาน โดยละทิ้งหรือละวางจากเรื่องราวทางโลกโดยสิ้นเชิง

นำเอาองค์กรและ/หรือสถาบันหลักในชุมชนท้องถิ่น มาเป็นกลุ่มยุทธศาสตร์ในการพัฒนาแบบบูรณาการ อันได้แก่การนำเอา 3 สถาบัน คือ “บ้าน” (หรือชุมชน ซึ่งเป็นแหล่งรวมของผู้คนและกิจกรรมทางสังคมที่หลากหลาย) “วัด” (สถาบันศาสนาซึ่งช่วยขัดเกลาและบ่มเพาะวัฒนธรรมของคนในชุมชน) “โรงเรียน” (สถานศึกษาเป็นแหล่งเพิ่มพูนความรู้และถ่ายทอดการศึกษาอย่างเป็นระบบ) มาเป็นกลไกในการพัฒนาและสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง ทำหน้าที่เป็นแกนกลางในการพัฒนาเพื่อแก้ปัญหาตนเองและชุมชน ร่วมกันคิด สร้าง และบริหารจัดการชุมชนท้องถิ่น (มานพ นักการเรือน, 2552ข.) “บ้าน วัด โรงเรียน” จึงเป็นแนวทางเชื่อมโยงกิจกรรมในชุมชน ทั้งมิติด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม บนพื้นฐานการมีส่วนร่วมและการพึ่งตนเอง ซึ่งเป็นบทบาทของพระสงฆ์ในการทำงานที่เรียกโดยรวมว่า “สังฆพัฒนา” อันเป็นภาพสะท้อนที่ชัดเจนของแนวทางหนึ่งในบทบาทสังฆการะ

คำว่า “สังฆพัฒนา” มีความหมายในเชิงกว้างว่าเป็นแนวทางการพัฒนาของพระสงฆ์และองค์กรคณะสงฆ์ที่มุ่งเน้นการพัฒนาสังคม เพื่อการยกระดับวิถีชีวิตความเป็นอยู่และส่งเสริมให้คนในสังคมมีคุณภาพชีวิตที่ดี โดยจุดมุ่งหมายของงานสังฆพัฒนามุ่งไปสู่การสนองความต้องการขั้นพื้นฐานของคนในสังคมให้สมบูรณ์ขึ้น และเป็นการพัฒนาสังคมที่มีไข่เพียงการเปลี่ยนแปลงหรือปรับปรุงสภาพในด้านใดด้านหนึ่งของสังคมเพียงชั่วคราว หากแต่เป็นกระบวนการแห่งการเปลี่ยนแปลงทุกด้านที่เกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ของคนในสังคม เพราะเมื่อคนได้รับการพัฒนาแล้วสังคมก็จะได้รับการพัฒนาด้วย รวมทั้งในการพัฒนาสังคมนั้นจะต้องคำนึงถึงความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์และประชาชน กล่าวโดยรวมสังฆพัฒนาครอบคลุมทั้งการพัฒนาด้านกาย ด้านศีลธรรม ด้านจิตใจ ด้านปัญญา และการพัฒนาอาชีพ การพัฒนาด้านกายคือให้มีร่างกายแข็งแรงปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ การพัฒนาด้านศีลธรรมคือปรับปรุงแก้ไขความประพฤติของสมาชิกในสังคมให้ดีขึ้นและมีระเบียบวินัย การพัฒนาจิตใจคือการฝึกฝนตนเองและอบรมตนเอง กระทำตนให้เจริญขึ้นด้วยคุณธรรม การพัฒนาปัญญาคือการศึกษาหาความรู้ ทำความรู้อย่างจริงจังเห็นจริงในชีวิตและโลกอย่างชัดเจน สามารถนำมาใช้ในการดำรงชีวิตได้อย่างเหมาะสม การพัฒนาอาชีพหมายถึงการมีปัจจัย 4 เพียงพอแก่การดำรงชีพ และส่งเสริมให้ประชาชนมีงานทำและทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ อันจะเป็นผลให้มีฐานะทางเศรษฐกิจดีขึ้น (ทวีวัฒน์ ปุณฺทริกวิน, 2547: 6) ตลอดจนเพื่อให้คนในสังคมมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน อยู่ร่วมกันด้วยความสงบสุขและในการช่วยเหลือเกื้อกูลหรือจัดสวัสดิการต่างๆ เพื่ออำนวยความสะดวกแก่สมาชิกในสังคม ภายใต้ความร่วมมือระหว่างพระสงฆ์และประชาชน

แนวคิดสังฆพัฒนาสะท้อนให้เห็นว่าพุทธศาสนามีความสำคัญต่อการพัฒนาสังคมไทย โดยมีพระสงฆ์เป็นตัวแทนที่จะนำหลักพุทธธรรมมาปรับใช้เพื่อการพัฒนาสังคม ตลอดจนพระสงฆ์มีหน้าที่และมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมไปพร้อมกับพุทธศาสนิกชนด้วย ในปัจจุบันพระสงฆ์ได้เข้ามามีบทบาทในการพัฒนาสังคมมากขึ้น และพยายามที่จะรักษาบทบาทดังเช่นในอดีตที่วัดและพระสงฆ์

เคยมีความสำคัญและมีคุณค่าต่อสังคมมาก ทั้งนี้พระสงฆ์จะสามารถฟื้นฟูความเป็นผู้นำการพัฒนาสังคมได้ พระสงฆ์ควรแสดงบทบาทในการพัฒนาสังคม ดังนี้

1) พระสงฆ์ควรที่จะนำหลักธรรมมาพัฒนาประชาชน เพื่อให้เกิดค่านิยมที่ถูกต้องอันจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาสังคมสืบต่อไป

2) พระสงฆ์ควรที่จะส่งเสริมให้ประชาชนเข้าใจแนวทางในการพัฒนาโดยจะต้องเริ่มพัฒนาจากตัวเองก่อน ต่อจากนั้นจึงค่อยไปพัฒนาบุคคลอื่น หมู่บ้าน ชุมชน สังคม และประเทศชาติต่อไป

3) พระสงฆ์ควรจะเป็นผู้นำในการพัฒนาคุณธรรมควบคู่ไปกับการพัฒนาด้านวัตถุ อันจะเป็นประโยชน์ขั้นพื้นฐานสำหรับประชาชน

4) พระสงฆ์ควรจะมีหน้าที่ในการนำพุทธธรรมไปพัฒนาสังคม ในรูปแบบที่เหมาะสม อันจะเป็นการฟื้นฟูหน้าที่ของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคมเพิ่มขึ้น (ทวีวัฒน์ ปุณฺทริกวิวัฒน์, 2547)

จากการศึกษาแนวทางสังคมพัฒนาในสังคมไทยพบว่าประกอบขึ้นจากหลายเหตุปัจจัย กล่าวคือจากแรงจูงใจภายนอกที่ผู้อื่น (ทั้งฝ่ายองค์กรปกครองคณะสงฆ์และชุมชน) มอบหมายหน้าที่ให้พระสงฆ์ทำหรือขอร้องให้พระสงฆ์ช่วย และจากแรงจูงใจภายในของตัวพระสงฆ์เอง การที่พระสงฆ์อยู่ในชุมชนได้เห็นความทุกข์ยากของชาวบ้านกระตุ้นให้พระสงฆ์เข้ามาทำงานพัฒนาเพื่อให้ชาวบ้านมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น พระสงฆ์ได้อาศัยพุทธธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านความเมตตาและกรุณาเป็นหลักในการพัฒนาสังคม ในปัจจุบันงานสังคมพัฒนามีความเด่นชัดมากขึ้น โดยมุ่งเน้นการแก้ไขปัญหาสังคมต่าง ๆ เช่น ปัญหาความยากจนของคนในชนบท ปัญหาการว่างงาน ปัญหาความเดือดร้อนของประชาชนที่ประสบภัย เป็นต้น ทั้งนี้แนวทางสังคมพัฒนาในระยะหลังพระสงฆ์ได้ปรับเปลี่ยนบทบาทมาเป็นผู้กระตุ้นชักชวนให้ชาวบ้านรวมกลุ่มกันจัดทำกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยตนเอง โดยพระสงฆ์เป็นที่ปรึกษาให้ข้อคิดหรือความเห็นในการทำงาน หรือช่วยประสานให้เกิดความร่วมมือระหว่างพระสงฆ์ ประชาชน และภาคีเครือข่าย ตัวอย่างที่ชัดเจน คือพระครูพิทักษ์นันทคุณ จังหวัดน่าน ที่เป็นผู้นำจัดตั้งกลุ่มฮักเมื่อน่าน ซึ่งประกอบด้วยตัวแทนจากประชาชนหลายฝ่าย ทั้งภาคเอกชนและภาครัฐ อย่างไรก็ตามแม้ว่าบทบาทของพระสงฆ์นักพัฒนาเหล่านี้ยังเป็นเพียงบทบาทในระดับปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มเล็ก ๆ แต่หากพระสงฆ์ส่วนใหญ่ได้เรียนรู้อย่างเข้าใจและก้าวเดินร่วมกันไปในทิศทางดังกล่าว คณะสงฆ์จะเป็นพลังทางสังคมที่สำคัญยิ่งของการพัฒนาสังคมไทยทั้งในปัจจุบันและในอนาคตในนามของพระสงฆ์นักพัฒนา

แนวคิดบทบาทของพระสงฆ์นักพัฒนา

ที่ผ่านมาพุทธศาสนามักจะถูกมองว่าขาดคำอธิบายที่สอดคล้องกับยุคสมัย และไม่สามารถกำหนดวิธีการดำเนินชีวิตของคนไทยให้สอดคล้องกับสังคมในปัจจุบันได้ ยิ่งไปกว่านั้นแม้จะมีพระสงฆ์

บางส่วนของพยายามจะตีความหลักคำสอนให้เหมาะสมกับวิถีชีวิตของคนไทยในปัจจุบัน แต่พระสงฆ์ที่พยายามจะเข้าไปรวมแก้ไขปัญหาสังคมนั้นมีอยู่จำนวนน้อยมาก ซึ่งพระสงฆ์กลุ่มนี้ถูกเรียกขานว่า “พระสงฆ์นักพัฒนา” และอยู่ในสถานะเสมือนคนกลุ่มน้อยในสังคมสงฆ์ เพราะสามารถทำงานได้ในพื้นที่จำกัดเท่าที่ท่านจะทำได้ภายใต้ความศรัทธาของญาติโยม การที่พระสงฆ์นักพัฒนาเข้าไปช่วยแก้ไขปัญหของชุมชนและสังคมนั้น ส่วนมากเป็นเพราะท่านเมตตาสงสารญาติโยมในชุมชน จึงอยากจะเข้าไปช่วยแก้ไขปัญหให้ประชาชนที่ประสบปัญหาและความทุกข์ยากในด้านต่างๆ โดยพยายามสร้างพลังให้พุทธศาสนากลับมาเป็นส่วนหนึ่งของสังคมมากขึ้น พลังที่ว่านั้นประกอบด้วย การเสริมในเรื่องการศึกษาทางโลกให้แก่พระสงฆ์ ไม่ใช่เน้นแต่เพียงทางธรรม โดยเชื่อมโยงกับวิถีการดำเนินชีวิตของผู้คนและสังคม เช่น พยายามจะตีความศีล 5 ให้ครอบคลุมประเด็นปัญหาสังคมมากขึ้น พยายามปรับประยุกต์ประเพณีหรือพิธีกรรมทางศาสนาเพื่อเป็นกรอบควบคุมทางสังคม เป็นต้น

บทบาทของพระสงฆ์นักพัฒนาเป็นความพยายามทำให้พระสงฆ์กลับเข้ามาสู่ความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับสังคม กลับมาทำหน้าที่ทางสังคมอีกครั้ง ร่วมแก้ไขปัญหโดยการนำเอาหลักธรรมในพุทธศาสนามาใช้แก้ไขปัญห ประเด็นที่ควรพิจารณาคือเราจะทำอะไรให้พระสงฆ์สามารถทำอะไรร่วมกับสังคมได้อย่างเหมาะสมและไม่ได้ขัดต่อพระธรรมวินัย อันจะเป็นวิถีที่จะช่วยสร้างเสริมให้พุทธศาสนาดำรงสถานะเป็นสถาบันสังคมที่มีความสำคัญและได้รับการยอมรับนับถือ โดยขึ้นอยู่กับว่าพุทธศาสนาจะสะท้อนให้เห็นว่ายังมีประโยชน์ช่วยสนองความต้องการของประชาชนในการแก้ไขปัญหของพวกเขาได้เพียงใด และประชาชนยังมองเห็นความจำเป็นของพุทธศาสนาอยู่เพียงใด ข้อนี้หมายความว่า การดำรงอยู่ เจริญขึ้น เสื่อมลง หรือสิ้นไปของพุทธศาสนา ล้วนขึ้นอยู่กับประโยชน์ที่มีต่อสังคมเป็นสำคัญ

เมื่อกล่าวถึงบทบาททางสังคมของพระสงฆ์นักพัฒนาในสังคมไทยปัจจุบัน ยังมีประเด็นที่ควรพิจารณาทำความเข้าใจ ดังนี้

พระสงฆ์นักพัฒนาคือกลุ่มพระสงฆ์ที่เข้าไปมีบทบาทในการสงเคราะห์ช่วยเหลือและพัฒนาชุมชน แทนที่จะจำกัดตัวเองอยู่กับการเทศน์ การสอน และการประกอบพิธีกรรมเท่านั้น พระสงฆ์จำนวนไม่น้อยตัดสินใจเข้าร่วมทำงานพัฒนาชุมชนด้วยความศรัทธาเริ่มของตนเอง มิใช่เพราะการชักนำของหน่วยงานรัฐหรือเพื่อสนองนโยบายรัฐ พระสงฆ์เหล่านี้ได้พบเห็นความทุกข์ยากเดือดร้อนของชาวบ้านรอบวัด หลายท่านได้เริ่มช่วยเหลือชาวบ้านด้วยกิจกรรมพื้น ๆ เช่น การจัดตั้งศูนย์เด็กเล็กในวัด การอบรมเยาวชน ต่อมาก็ขยายไปสู่การช่วยเหลือทางด้านเศรษฐกิจหรือความเป็นอยู่ เช่น ทำโครงการฝึกออาชีพ ธนาคารข้าว ธนาคารควาย สหกรณ์ร้านค้า บ้างก็สงเคราะห์ชาวบ้านทางด้านสุขภาพอนามัย เช่น ส่งเสริมการแพทย์พื้นบ้าน ให้คำแนะนำด้านสุขอนามัย หรือดูแลรักษาผู้ป่วยเอดส์ ขณะที่หลายท่านส่งเสริมชาวบ้านในเรื่องเกษตรผสมผสาน หรือเกษตรกรรมเพื่อการพึ่งตนเอง

เป็นต้น พระสงฆ์นักพัฒนาส่วนมากรู้สึกถึงความรับผิดชอบที่จะช่วยเหลือแก้ไขปัญหาให้กับคนในชุมชน เพราะคนในชุมชนนอกจากจะเป็นผู้เล็งดูสนับสนุนการศึกษาและปฏิบัติธรรมของพระสงฆ์แล้ว ยังมีความผูกพันในเชิงเครือญาติต่อกันด้วย

พระสงฆ์นักพัฒนาได้ทำให้สังคมไทยตระหนักว่าพระสงฆ์นั้นไม่ได้มีบทบาทเฉพาะพิธีกรรมในวัดอย่างที่เห็นกันโดยทั่วไปเท่านั้น อันที่จริงบทบาทที่ท่านทำในการพัฒนาชุมชนก็มีใช้สิ่งใหม่ จริงอยู่พระสงฆ์ไทยแต่ก่อนย่อมไม่รู้จักรถจักรยาน ขี่จักรยานควาย แต่เป็นธรรมดาที่การพัฒนาหมู่บ้านในอดีต เช่น การขุดบ่อน้ำ ตัดถนน จะมีพระสงฆ์เป็นผู้นำ ในฐานะที่ท่านเป็นผู้นำชุมชนควบคู่กับผู้นำทางจิตใจ แต่บทบาทดังกล่าวได้เลือนหายไปในเวลาต่อมาเนื่องจากมีหน่วยงานของรัฐมาทำหน้าที่แทน พระสงฆ์ที่เรียกว่าพระนักพัฒนาในปัจจุบันจึงมิได้ทำอะไรนอกเหนือจากการรื้อฟื้นบทบาททางสังคมของพระสงฆ์กลับมา สิ่งหนึ่งที่ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตก็คือการเข้าไปมีบทบาทในชุมชนอย่างต่อเนื่อง (พระไพศาล วิสาโล, 2546) ซึ่งต่างจากพระสงฆ์สมัยก่อนที่บทบาทดังกล่าวมักจะทำเป็นการเพื่อแก้ไขปัญหาที่ชาวบ้านและชุมชนประสบอยู่ในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง หรือเมื่อเกิดภาวะปัญหาเฉพาะหน้าขึ้นมา ดังนั้นบทบาทของพระสงฆ์นักพัฒนาจึงเป็นการเชื่อมวิถีของ "โลก" กับ "ธรรม" เข้าด้วยกัน และสะท้อนให้เห็นว่าธรรมนั้นไม่ได้อยู่เฉพาะในวัด หากยังสามารถปฏิบัติได้ท่ามกลางกิจกรรมทางโลก หรือโดยใช้กิจกรรมทางโลกเป็นสื่อ ดังที่พระสุบิน ปณีโต ผู้นำในการจัดตั้งกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ทั่วจังหวัดตราด ได้ชี้ให้ชาวบ้านเห็นว่าการนำเงินมารวมกันเพื่อให้เพื่อนบ้านที่กำลังเดือดร้อนมีโอกาสกู้เอาไปใช้ก่อนนั้นเป็นการทำบุญอย่างหนึ่ง มิใช่ว่าบุญจะต้องทำที่วัดหรือกับพระสงฆ์เท่านั้น ขณะเดียวกันในการร่วมกิจกรรมดังกล่าวชาวบ้านยังมีโอกาสศึกษาและปฏิบัติธรรมหรือฝึกฝนตนในเรื่องของความซื่อสัตย์และความไว้วางใจกัน อันเป็นธรรมที่สำคัญต่อการดำเนินชีวิตและการอยู่ร่วมกันในชุมชน

นอกจากนี้การทำงานของพระสงฆ์นักพัฒนายังเป็นการส่งเสริมให้ประชาชนได้เรียนรู้ถึงการรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมชุมชน พระสงฆ์นักพัฒนารุ่นแรก ๆ นั้นทำโครงการต่างๆ โดยที่ท่านเป็นทั้งผู้ตัดสินใจและผู้บริหารกิจกรรมต่างๆ ด้วยตัวท่านเอง ประชาชนเป็นเพียงผู้สนองงานหรือเป็นฝ่ายที่จะรับประโยชน์จากโครงการดังกล่าว การเป็นผู้นำในลักษณะนี้ทำให้โครงการทั้งหลายขึ้นอยู่กับพระสงฆ์เพียงผู้เดียว โดยประชาชนไม่สามารถพัฒนาขึ้นมาเป็นผู้นำได้ ดังนั้นเมื่อท่านเจ็บป่วยหรือมรณภาพหรือวางมือ โครงการก็มักจะสิ้นสุดลง แต่ในระยะหลังมีพระสงฆ์จำนวนมากขึ้นที่เปลี่ยนบทบาทมาเป็นผู้กระตุ้นชักชวนให้ประชาชนรวมกลุ่มกันจัดทำกิจกรรมต่างๆ ด้วยตนเอง โดยท่านเป็นเพียงที่ปรึกษา ให้ข้อคิดความเห็นในการทำงาน หรือช่วยประสานให้เกิดความสามัคคีในกลุ่ม การรวมกลุ่มประชาชนในลักษณะนี้นอกจากจะแบ่งเบาภาระของพระสงฆ์แล้ว ยังเป็นการศึกษาเรียนรู้ที่สำคัญ เพราะกระบวนการกลุ่มเอื้อให้ประชาชนได้แลกเปลี่ยนความเห็นและประสบการณ์ ตลอดจนสามารถเรียนรู้จากกันและกันได้มากขึ้น การเรียนรู้ดังกล่าวเมื่อผนวกกับความไว้วางใจที่

เพิ่มพูนขึ้นจากการทำกิจกรรมร่วมกัน จะสร้างความมั่นใจให้แก่ประชาชนมากขึ้นในการแก้ปัญหาของชุมชนที่ยากและใหญ่กว่าเดิม นำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชน จึงเห็นได้ว่าบทบาทของพระสงฆ์นักพัฒนาได้สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญที่มีต่อสังคมไทยมากขึ้นเรื่อย ๆ และสามารถผสานบทบาททั้งทางศาสนาและสังคมได้อย่างเหมาะสมมากยิ่งขึ้น

อย่างไรก็ตามจากการที่สังคมไทยในปัจจุบันได้นำแนวคิดการพัฒนาจากตะวันตกมาใช้เป็นฐานในการพัฒนา จนกลายเป็นปัญหาที่สลับซับซ้อนในหลายเงื่อนไขและเหตุปัจจัย ดังนั้นหากพระสงฆ์ซึ่งมีสถานะเป็นทั้งผู้นำทางปัญญาและผู้นำทางสังคมและวัฒนธรรม ไม่สนใจที่จะศึกษาเรียนรู้ให้เกิดความรู้ความเข้าใจในเหตุปัจจัยของปัญหาต่างๆ แล้ว คงยากที่พระสงฆ์จะดำรงรักษาความเป็นผู้นำในสังคมไทยไว้ได้ และคงจะไม่สามารถแสดงบทบาทในการเข้ามาช่วยแก้ไขปัญหาสังคมของประชาชนและชุมชนได้อย่างเหมาะสม ในบริบทการพัฒนาสังคมพระสงฆ์จึงต้องปรับเปลี่ยนบทบาทหน้าที่ ไม่ใช่เพียงการสร้างเสริมหลักศีลธรรมให้คนในชุมชนเป็นคนดีในมิติของพุทธศาสนา แต่ต้องเป็น “พลเมืองที่ดี” ของสังคม (พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, 2557: 43) ดังนั้นจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่พระสงฆ์ควรจะต้องเริ่มต้นพัฒนาศักยภาพของตนเองในมิติด้านการพัฒนาสังคมให้มากยิ่งขึ้น และสังคมไทยควรเปิดพื้นที่ให้พระสงฆ์ได้เข้าไปทำหน้าที่ด้านการพัฒนาสังคมให้มากขึ้น รวมถึงช่วยให้การสนับสนุนโครงการและกิจกรรมการพัฒนาต่างๆ เพื่อความสงบสุขของสังคมโดยรวม แต่พระสงฆ์ควรจะตระหนักชัดว่าบทบาทการพัฒนาสังคมนั้นไม่ควรจะเน้นเพียงการไปช่วยประชาชนในการพัฒนาด้านวัตถุ แต่ควรจะมีงานพัฒนาด้านจิตใจเป็นพื้นฐาน โดยเฉพาะการช่วยกันปลูกฝังศีลธรรมสำนึกให้ผู้คนภูมิใจในภูมิปัญญาของตนเอง มีความเชื่อมั่นในคุณธรรม จริยธรรม และวัฒนธรรมของท้องถิ่น คนในชุมชนหรือสังคมก็จะสามารถยืนหยัดอยู่ได้ด้วยตัวเอง อย่างไม่ถูกกลืนไปกับวัฒนธรรมบริโภคนิยมและทุนนิยมในกระแสโลกาภิวัตน์ ทั้งนี้การทำงานของพระสงฆ์นักพัฒนาในปัจจุบันสามารถจำแนกได้เป็น 2 แนวทาง คือ

- 1) การเป็นผู้นำพัฒนาชนบท เป็นการทำงานที่พบเห็นได้ทั่วไปในหมู่พระสงฆ์นักพัฒนาส่วนใหญ่ คือความเป็นผู้นำการพัฒนาในลักษณะที่เป็นปัจเจกบุคคล ทั้งในการพัฒนาวัดและพัฒนาชุมชน ตัวอย่างเช่น พระครูศีลวราภรณ์ (เฉลิม ฐิตีสีโล) แห่งวัดโนนเมือง ตำบลโนนเมือง อำเภอขามสะแกแสง จังหวัดนครราชสีมา ท่านเป็นพระสงฆ์นักพัฒนาเพื่อเด็กด้อยโอกาสทางสังคมและขาดโอกาสด้านการศึกษา โดยการจัดตั้งโรงเรียนมัธยมพุทธเกษตรวัดโนนเมืองขึ้น รับอุปการะเลี้ยงดูเด็กที่ด้อยโอกาสและเด็กที่เกิดปัญหาต่างๆ คือเด็กที่เป็นกำพร้า เด็กที่พ่อแม่หย่าร้างหรือแยกทางกัน เด็กหลงผิดติดยาเสพติด เด็กที่ครอบครัวยากจน และเด็กที่พ่อแม่ต้องโทษอยู่ในเรือนจำ ท่านยินดีรับมาอุปการะเลี้ยงดูและให้การศึกษาโดยเด็กไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายใดๆ พระครูศีลวราภรณ์จึงได้รับการยกย่องว่าเป็นเทวดาของเด็กผู้ด้อยโอกาส นอกจากนี้ท่านยังเป็นพระนักพัฒนาหมู่บ้านให้ปลอดจากอบายมุขทุกประเภท และทำงานพัฒนาอื่นๆ อีกหลากหลายกิจกรรม

2) การรวมกลุ่มสร้างเครือข่ายสังฆพัฒนา เป็นการทำงานของพระสงฆ์นักพัฒนาในเชิงการรวมกลุ่มเพื่อร่วมมือกันทำงาน โดยมีการกำหนดแนวทางและแบบแผนการทำงานไปในทิศทางเดียวกัน ช่วยเหลือและสนับสนุนกันเพื่อให้สามารถผลักดันการพัฒนาบรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายของกลุ่มหรือเครือข่าย ทั้งนี้ในอดีตมีหลายเครือข่ายสังฆพัฒนาที่มีบทบาทสำคัญอยู่ในภาคอีสาน ตัวอย่างเช่น มูลนิธิพิพิธประชานาถของพระครูพิพิธประชานาถ (น่าน สุทฺธสโร) แห่งวัดสามัคคี บ้านท่าสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ หรือเครือข่ายสังฆพัฒนายโสธรของพระครูสุภาจาโร (สีหา สุภาจาโร) แห่งวัดท่าลาด ตำบลนาโสี อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร เป็นต้น โดยกิจกรรมการพัฒนาทั้งหมดที่ทำนั้นทำนวยึดเอาผลประโยชน์และสันติสุขของส่วนรวมเป็นสำคัญ ในปัจจุบันมีหลายเครือข่ายเพิ่มขึ้น เช่น พระสังฆพัฒนาโคราช องค์การพระผู้นำแผ่นดินธรรมแผ่นดินทองอุบลราชธานี-อำนาจเจริญ เครือข่ายองค์การพระสังฆพัฒนาแผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง เป็นต้น

การทำงานของพระสงฆ์นักพัฒนาที่กล่าวมาข้างต้นเป็นภาพสะท้อนให้เห็นถึงบทบาทของพระสงฆ์ในแนวทางสังฆะที่ ได้ช่วยเหลือสงเคราะห์ประชาชนและพัฒนาสังคม ถ้าพระสงฆ์เอาแต่เก็บตัวเรียนคัมภีร์หรือปลุกิเวกเพื่อปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ไม่สนใจจะช่วยเหลือสงเคราะห์ประชาชน ความสัมพันธ์ระหว่างพุทธศาสนิกชนและพระสงฆ์อาจจะห่างเหินกันออกไปเรื่อย ๆ ดังนั้นพระสงฆ์ต้องแสดงบทบาทด้านสังฆะด้วยการสงเคราะห์และเกื้อกูลช่วยเหลือประชาชน ในขณะที่ประชาชนก็อุปถัมภ์บำรุงพระสงฆ์ด้วยการถวายจตุปัจจัย พระสงฆ์และประชาชนจึงต่างพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ถ้าเมื่อใดพระสงฆ์ไม่ทำประโยชน์และประชาชนไม่เห็นความสำคัญในการมีอยู่ของพระสงฆ์และพุทธศาสนา ในที่สุดก็จะมีใครออกมาปกป้องคุ้มครองพุทธศาสนา พระสงฆ์จึงต้องมีบทบาทเชิงสังฆะเพื่อสงเคราะห์ประโยชน์แก่ประชาชนและสังคม แต่พระสงฆ์ต้องไม่ปฏิบัติตนก้าวล่วงเข้าสู่ภาวะทางโลกมากเกินไป คือไม่ผิดจากพระธรรมวินัยและกฎหมาย เพื่อรักษาความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์และประชาชนให้เหมาะสมและมีดุลยภาพ

2.3 แนวคิดบทบาทพระสงฆ์ด้านสาธารณสงเคราะห์

บทบาทด้านสาธารณสงเคราะห์ของพระสงฆ์ได้รับการพิจารณาให้เป็นหนึ่งในรูปแบบของพุทธศาสนาเชิงรุก ซึ่งเป็นแนวทางในการดำเนินงานเพื่อสาธารณประโยชน์ เช่น การสร้างโรงพยาบาล การสร้างถนน การสร้างศาลาประชาคม การสร้างอาคารเรียน เป็นต้น นอกจากนั้นยังอาจเป็นการจัดหาสิ่งของหรือวัสดุอุปกรณ์เครื่องใช้ในกิจการสาธารณะ เช่น อุปกรณ์การศึกษา อุปกรณ์การรักษาพยาบาล เป็นต้น (พระธรรมปัญญาภรณ์ & พระมหาทองดี ปัญญาชิโร, 2548) ดังนั้นการสาธารณสงเคราะห์จึงอาจให้คำจำกัดความในเชิงกว้างได้ว่า หมายถึงการจัดกิจกรรมอันเป็นสาธารณประโยชน์ที่พระสงฆ์หรือวัดควรจะมีส่วนร่วมในการจัดทำกิจกรรมหรือบริการในเชิงการช่วยเหลือให้แก่ผู้ทุกข์ยากเดือดร้อนหรือประสบภัยในเงื่อนไขหรือรูปแบบต่างๆ เพราะแม้ว่าสังคมไทย

จะพัฒนาก้าวหน้าขึ้น แต่คนยากจนและผู้ประสบความทุกข์ยากเดือดร้อนก็ยังปรากฏชัดมากขึ้นอย่างที่ไม่เคยพบในอดีต ตัวอย่างเช่นในปัจจุบันมีคนชราและผู้ป่วยถูกทอดทิ้งจากญาติพี่น้องจำนวนมากขึ้นเรื่อย ๆ เป็นต้น

การสาธารณสุขสงเคราะห์มีลักษณะเป็นทั้งเครื่องมือและแนวทางพุทธศาสนาเชิงรุกขององค์กรคณะสงฆ์ที่มีประสิทธิภาพสูง และสามารถใช้เป็นกลไกขับเคลื่อนสังคมให้ก้าวหน้าต่อไปได้ ภายใต้เงื่อนไขสร้างความร่วมมือกันระหว่างคณะสงฆ์ หน่วยงานและองค์กรต่างๆ ซึ่งนอกจากจะช่วยเหลือสงเคราะห์ประชาชนผู้ตกทุกข์ได้ยากและเดือดร้อนจากความยากจนแล้ว ยังสามารถใช้เป็นสื่อหรือเครื่องมือในการชักนำประชาชนกลับเข้าหาธรรมะ อย่างไรก็ตามการจะดำเนินกิจกรรมหรือโครงการสาธารณสุขสงเคราะห์ให้ประสบผลสำเร็จในแนวทางพุทธศาสนาเชิงรุก พระสงฆ์ควรจะศึกษาแนวทางพุทธศาสนาเชิงรุกที่เหมาะสมกับยุคสมัย เพราะจะเป็นฐานข้อมูลที่จะช่วยสนับสนุนให้พุทธศาสนามีพลังในการขับเคลื่อนสู่สังคมในระดับกว้างต่อไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งสามารถประสบผลในด้านการจัดทุกข์แก่ผู้เดือดร้อนหรือประสบภัยบนพื้นฐานการใช้ปัญญา เพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาหรือการพัฒนาอย่างยั่งยืน ดังนั้นพุทธศาสนาเชิงรุกในงานด้านสาธารณสุขสงเคราะห์จึงเป็นความพยายามที่จะทำให่วัดเป็นแหล่งที่พึ่งของสังคมหรือชุมชน โดยวัดและพระสงฆ์อาจจะดำเนินการในแนวทางการบริหารจัดการเอง การเข้าไปสนับสนุน การเข้าไปแสวงหาการมีส่วนร่วม และการเข้าไปช่วยเหลือแบบให้เปล่า (สายพิรุณ เพิ่มพูล อ้างถึงใน พระมงคลวชิรากร, 2560) ซึ่งล้วนเป็นบทบาทหน้าที่หนึ่งของวัดและเจ้าอาวาสที่จะต้องดำเนินการและบริหารงานเกี่ยวกับการสงเคราะห์ประชาชนในขอบเขตที่วัดจะสามารถจัดการได้ ด้วยการเข้าไปสนับสนุนและจัดกิจกรรมตามหลักการพระพุทธศาสนา โดยใช้กระบวนการทัศนวิถียุทธที่ประกอบด้วยการส่งเสริมให้ชาวพุทธสามารถพึ่งตนเองได้ ส่งเสริมคุณภาพชีวิตของชาวพุทธ ส่งเสริมให้ชาวพุทธเข้าถึงหลักธรรมทางพุทธศาสนา และส่งเสริมให้ชาวพุทธปฏิบัติตามหลักการพระพุทธศาสนา

ในส่วนของกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องกับงานสาธารณสุขสงเคราะห์ พระราชรัตนมุนี (2540: 14) ได้กล่าวว่างานด้านสาธารณสุขสงเคราะห์เป็นการจัดการเพื่อให้มีการสงเคราะห์ในด้านต่างๆ แก่สาธุชน ซึ่งรวมถึงประชาชนผู้อุปถัมภ์บำรุงวัด ทายกทายิกาของวัด หรือประชาชนทั่วไป เพราะวัดเป็นส่วนหนึ่งของสังคม วัดอยู่ได้ก็ต้องพึ่งบ้าน และบ้านอยู่ได้ก็ต้องพึ่งวัด วัดมีสถานะเป็นศูนย์กลางของของสังคม และพระสงฆ์ก็เป็นที่พักทางจิตใจของประชาชน เมื่อประชาชนเดือดร้อนจึงเป็นหน้าที่ของวัดและพระสงฆ์ที่จะต้องจัดการสงเคราะห์เพื่อให้การช่วยเหลือการสาธารณสุขสงเคราะห์จึงเป็นเสมือนหน้าที่หนึ่งของพระสงฆ์ที่ต้องดำเนินการสงเคราะห์ประชาชนในขอบเขตที่วัดจะทำได้ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ บุญศรี พานะจิตต์ (2540: 25) ที่อธิบายเกี่ยวกับงานสาธารณสุขสงเคราะห์ของวัดต่อชุมชนและสังคมไว้ว่า งานสาธารณสุขสงเคราะห์เป็นการแสดงบทบาทของพระสงฆ์และวัดในการเชื่อมประสานสาธารณสุขประโยชน์ระหว่างพระสงฆ์และประชาชนผู้ตกทุกข์ได้ยากกับหน่วยงานที่

เกี่ยวข้อง การสงเคราะห์อาจจะเป็นการดูแลด้านจิตใจ หรือการกระทำด้านอื่นๆ เช่น การให้คำปรึกษา การให้คำแนะนำ รวมถึงให้การสงเคราะห์ด้านวัตถุและบริการ เช่น การบริจาคเงินเพื่อสร้างโรงเรียน โรงพยาบาล ถนน บ่อน้ำ เป็นต้น

การดำเนินงานงานสาธารณสงเคราะห์ควรจะประกอบด้วยหลักการสำคัญ คือให้การสงเคราะห์เพื่อให้เขาสามารถช่วยเหลือตนเองได้ จึงจะเป็นการสงเคราะห์ที่มีผลยืนยาวและเกิดผลลัพธ์ในการเสริมสร้างคุณภาพชีวิตได้จริง การสงเคราะห์แบบให้เปล่าเรื่อยไปจะทำให้เขาอ่อนแอ หรือสงเคราะห์ด้วยวัตถุมากเกินไปก็ทำให้ขาดปัญญา แต่ควรจะต้องสงเคราะห์ให้เขาลดขึ้น ให้รู้ว่าการแก้ไขปัญหในการดำเนินชีวิตควรเป็นอย่างไร ควรจะต้องทำอะไร และจะต้องให้เขาพยายามช่วยเหลือตนเองได้ การสงเคราะห์ไม่จำเป็นต้องเป็นการให้ทุกอย่างเสมอไป สิ่งใดเป็นการกระทำที่ดีขึ้นก็เป็นการสงเคราะห์ได้ทั้งนั้น แม้ว่าสิ่งนั้นจะไม่ใช่ที่พอใจแก่ผู้ถูกสงเคราะห์ก็ตาม แต่หากเป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยให้เขามีชีวิตที่ดีขึ้น ก็ยังถือว่าเป็นการสงเคราะห์ การที่เราดำเนินการสาธารณสงเคราะห์เพื่อความถูกต้องถูกใจของผู้คนอาจจะเป็นการทำลายสังคมได้ และที่สำคัญคือการสาธารณสงเคราะห์ไม่ใช่เป็นเพียงการสงเคราะห์ช่วยเหลือบุคคลใดบุคคลหนึ่ง แต่ควรจะเป็นการสงเคราะห์เพื่อหมู่คนที่เป็นสาธารณะ โดยเน้นการสนับสนุนให้เขาสามารถดำเนินชีวิตสืบต่อไปได้อย่างพอสมควร บนพื้นฐานการใช้สติปัญญารู้จักแก้ไขปัญหาด้วยตัวเอง ดูแลหรือสามารถช่วยเหลือตนเองในการดำรงชีวิสืบต่อไปได้ รวมถึงไม่ใช่เป็นเพียงการให้ความช่วยเหลือทางด้านวัตถุ แต่ควรจะครอบคลุมถึงการอยู่ร่วมกันอย่างสงบและมีศีลธรรมเป็นเครื่องนำทาง

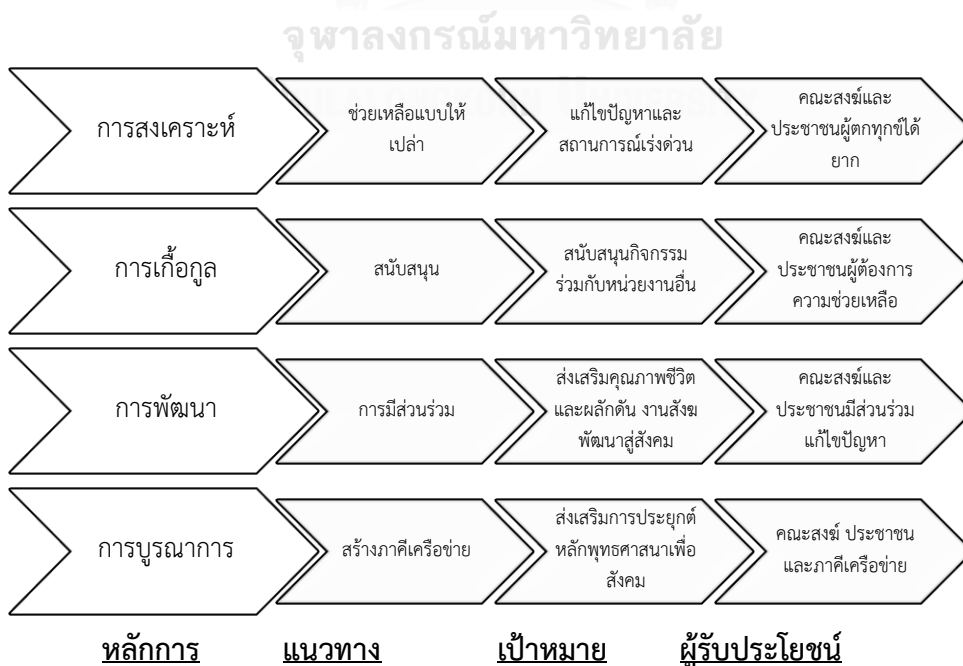
ในภาพรวมการสาธารณสงเคราะห์ควรจะเป็นการช่วยเหลือหรือแก้ไขปัญหาทุกข์ภัยของเพื่อนมนุษย์และเป็นสิ่งที่วัดและพระสงฆ์ควรให้ความสำคัญ ด้วยการแก้ไขปัญหาทั้ง 2 แนวทางหลักควบคู่กันไปเพื่อให้ทุกคนสามารถปลอดจากทุกข์หรือภัยต่างๆ ได้ คือ (1) แก้ไขปัญหาที่ต้นเหตุที่ก่อให้เกิดความทุกข์แก่สรรพสัตว์ ด้วยการประพฤติปฏิบัติธรรม (2) แก้ไขปัญหาที่ปลายเหตุด้วยการบรรเทาความเดือดร้อนที่เกิดขึ้น ดังนั้นวัดและพระสงฆ์ควรจะทำงานทั้งสองด้านควบคู่กันไป เพื่อส่งเสริมให้มีการประพฤติปฏิบัติธรรมพร้อมทั้งได้ให้ความช่วยเหลือผู้ประสบภัยพิบัติต่างๆ กิจกรรมหนึ่งในเชิงการสาธารณสงเคราะห์ที่วัดและพระสงฆ์ในปัจจุบันทำกันมาก คือการเชิญชวนให้ประชาชนมาร่วมกันทำบุญถวายสังฆทาน เพื่อที่จะนำเอาเครื่องอุปโภคบริโภคไปช่วยเหลือผู้ประสบภัยหรือเดือดร้อน และเพื่อช่วยแก้ไขปัญหาสถานการณ์เลวร้ายต่างๆ ที่เกิดขึ้น โดยให้ความช่วยเหลือประชาชนในด้านต่างๆ เช่น มอบถุงยังชีพแก่ผู้ประสบภัยหนาว ช่วยเหลือผู้ประสบอุทกภัย สนับสนุนเครื่องมือและเครื่องอุปโภคแก่ชาวไทยภูเขา และให้ความอนุเคราะห์ช่วยเหลืองานต่างๆ ทั้งของภาครัฐและเอกชนที่ร้องขอมา เป็นต้น

2.4 แนวคิดสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธ

บนพื้นฐานหลักธรรมทางพุทธศาสนา การสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธควรจะเกี่ยวข้องกับการสงเคราะห์ในหลายประเด็น กล่าวคือ (1) ควรสงเคราะห์ฝ่ายจิตใจให้มีสติปัญญา รู้จักแก้ไขปัญหาด้วยตัวเอง (2) ควรสงเคราะห์ทางด้านศีลธรรม เพื่อให้ทุกคนสามารถอยู่ร่วมกันโดยไม่เบียดเบียนกัน (3) ควรสงเคราะห์ให้มนุษย์มีความสว่างทางวิญญาณ มีวิถีปฏิบัติตามมรรคาแห่งพระพุทธศาสนา (4) ควรสงเคราะห์ให้กินอยู่แต่พอดี และสามารถพึ่งตนเองได้ (5) ควรสงเคราะห์ในการให้ธรรมะมากกว่าให้วัตถุ ไม่หลงยึดติดกับสิ่งมีค่าตามแบบอย่างวัตถุนิยม และ (6) ควรสงเคราะห์ให้เขามีความเข้มแข็ง ไม่ใช่เพียงรอรับการช่วยเหลือ ด้วยเหตุนี้การสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธจึงเป็นแนวทางหนึ่งที่จะช่วยในการยึดเหนี่ยวจิตใจ ประสานหมู่ชนไว้ให้รวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน หรือการให้สังคมอยู่ร่วมกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ไม่แตกแยกหรือขัดแย้ง ความมุ่งหมายของสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธจึงไม่ใช่เป็นเพียงเอาอะไรไปให้แก่ผู้เดือดร้อนหรือตกทุกข์ได้ยาก ไม่ใช่เอาบริการไปให้ เอาทรัพย์สินเงินทองไปให้ แต่หมายถึงการช่วยเหลือเกื้อกูลกันเพื่อให้สังคมสามารถรวมใจกัน ผนึกยึดเหนี่ยวกันไว้ได้ การสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธเน้นที่การให้ความช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ที่ช่วยเหลือตนเองไม่ได้ เพื่อให้เขาสามารถช่วยเหลือตนเองได้ ซึ่งมีความหมายเกี่ยวข้องกับหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาที่พระพุทธเจ้าทรงวางหลักแห่งการสงเคราะห์ไว้ สามารถนำไปใช้งานด้านการสาธารณสงเคราะห์ได้เป็นอย่างดี หรือกล่าวได้ว่ามีความหมายในทางธรรมสงเคราะห์เพื่อประโยชน์ของสังคมสาธารณะ

กรอบการดำเนินงานสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธ

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยยึดกรอบการดำเนินงานสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธตามที่คณะสงฆ์โดยมหาเถรสมาคมกำหนดขึ้นทั้งหมด 4 หลักการ ประกอบด้วย

1) การสงเคราะห์ หมายถึง การที่พระสงฆ์ วัดหรือองค์กรคณะสงฆ์ให้ความช่วยเหลือทางตรงในแนวทางแบบให้เปล่า⁶ อันเป็นการให้ความช่วยเหลือและสงเคราะห์ที่พระสงฆ์ให้แก่ประชาชนด้วยความเมตตาเอื้ออาทร ทั้งการสงเคราะห์ในยามปกติที่เป็นการช่วยเหลือด้านต่าง ๆ แก่ประชาชนผู้ประสบปัญหาในการดำเนินชีวิต ซึ่งเป็นผู้ด้อยโอกาสหรือได้รับความเดือดร้อนที่ไม่ได้รับการเหลียวแลจากหน่วยงานใดหรือขาดการดูแลอย่างเหมาะสมจากญาติพี่น้อง เช่น ผู้พิการ ผู้สูงอายุ คนด้อยโอกาส หรือผู้ป่วยติดเตียง เป็นต้น และการสงเคราะห์ตามโอกาสที่มาถึง ซึ่งเป็นแนวทางดำเนินงานโดยให้วัดเป็นศูนย์รวมในการปกป้องพิทักษ์รักษาชีวิตและทรัพย์สินของทุกคนในหมู่บ้าน/ชุมชน เพื่อให้เกิดความปลอดภัยจากภัยพิบัติหรือปัญหาเฉพาะหน้าเร่งด่วน เช่น การแจกถุงยังชีพให้กับผู้ประสบภัยธรรมชาติหรือสถานการณ์ภัยพิบัติฉุกเฉิน ไม่ว่าจะเป็นอุทกภัย วาตภัย อัคคีภัย การประสบอุบัติเหตุ เป็นต้น การสาธารณสงเคราะห์ในแนวทางนี้มีเป้าหมายเพื่อช่วยสงเคราะห์เร่งด่วนให้แก่ผู้ที่ประสบภัยหรือผู้ด้อยโอกาส สามารถรอดพ้นจากสถานการณ์ยากลำบาก หรือมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นในระยะสั้น การดำเนินกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์เช่นนี้มักจะไม่มีการวางแผนไว้ล่วงหน้า เพราะเป็นการดำเนินงานที่เกิดจากสถานการณ์เฉพาะหน้าเร่งด่วนหรือมีความเดือดร้อนจำเป็นต้องได้รับการดูแลเป็นกรณีเฉพาะ อย่างไรก็ตามงานสงเคราะห์เช่นนี้ยังมีความจำเป็นต้องมีการวางแผนดำเนินกิจกรรมระยะยาว เพื่อจัดเตรียมความพร้อมอย่างเป็นระบบในการดำเนินงานเมื่อเกิดสถานการณ์ปัญหาเฉพาะหน้า เพื่อให้การสงเคราะห์ของพระสงฆ์สามารถดำเนินการได้อย่างเป็นปกติ และทันต่อสถานการณ์ รวมถึงมีการกำหนดขอบเขตและรูปแบบการดำเนินงานสาธารณสงเคราะห์ของพระสงฆ์ให้สอดคล้องกับแนวทางดำเนินงานของฝ่ายสาธารณสงเคราะห์ของมหาเถรสมาคมและไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย

2) การเกื้อกูล หมายถึง การที่พระสงฆ์มีบทบาทในแนวทางสนับสนุนให้ชุมชนหรือองค์กรสาธารณะสามารถเข้ามาใช้ประโยชน์จากทรัพยากรของวัดหรือองค์กรคณะสงฆ์เพื่อเกื้อกูลแก่ผู้ต้องการความช่วยเหลือได้ เป้าหมายของการดำเนินงาน คือการตอบสนองความต้องการจำเป็นหรือการแก้ไขปัญหาของประชาชนในชุมชนหรือในพื้นที่รับบริการของวัด รวมถึงการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชน หรือการผลักดันให้คณะสงฆ์เข้าไปมีบทบาทร่วมกับองค์กรอื่น ๆ ในการยกระดับการดำเนิน

⁶ การสงเคราะห์แบบให้เปล่านั้น พระเทพปริยัติสุธี (2545) กล่าวว่า เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามโอกาสอันควร แต่ก็มีระเบียบปฏิบัติที่ชัดเจนสำหรับผู้จัดการงานสาธารณสงเคราะห์ โดยเฉพาะสำหรับผู้ที่เป็นพระสังฆาธิการในระดับต่างๆ กล่าวคือต้องจัดให้เป็นไปเพื่อความเรียบร้อย สงบ ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัยและกฎหมายของบ้านเมือง โดยจำเป็นต้องมีการดูแลให้เป็นไปอย่างเหมาะสม กล่าวได้ว่าการจัดการงานสาธารณสงเคราะห์ให้มีประสิทธิภาพนั้นต้องมียุทธศาสตร์ประกอบในการจัดการที่ดี พระสงฆ์ควรมีความเป็นผู้นำที่เป็นแบบอย่างและเป็นต้นแบบของการแสดงน้ำใจต่อสาธารณชนอย่างเหมาะสม

ชีวิตของคนในสังคม กล่าวได้ว่าแนวทางการสนับสนุนนี้เป็นการทำกิจกรรมหรือโครงการ เพื่อส่งเสริมหน่วยงานอื่นที่มีการดำเนินงานหรือกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์อยู่ก่อนแล้ว วัดและคณะสงฆ์มีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนชุมชน หรืออำนวยความสะดวกให้ใช้สถานที่ของวัดจัดกิจกรรมต่างๆ เช่น การจัดหาทุนเพื่อการช่วยเหลือทางราชการในการป้องกันและแก้ไขปัญหาเสพติด การจัดตั้งมูลนิธิหรือกองทุนเพื่อการกุศล การมีส่วนร่วมในการส่งเสริมอาชีพของประชาชน การให้ความร่วมมือกับทางราชการเพื่อเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารต่างๆ อันเป็นประโยชน์แก่ประชาชนในชุมชนและท้องถิ่น เป็นต้น ซึ่งการดำเนินงานในลักษณะนี้เป็นแนวทางการทำกิจกรรมส่งเสริมและสนับสนุนหน่วยงานอื่นที่ทำอยู่ก่อนแล้ว อย่างไรก็ตามเพื่อให้คณะสงฆ์สามารถสนับสนุนกิจกรรมร่วมกับหน่วยงานอื่นหรือองค์กรเครือข่ายได้อย่างเหมาะสมนั้น จึงควรมีการวางแผนการทำงานร่วมกันระยะยาว เพื่อยกระดับการทำงานให้เป็นกิจกรรมหรือโครงการสำคัญของคณะสงฆ์ได้ในแต่ละระดับพื้นที่การปกครองให้สามารถประสานเสริมหรือสนับสนุนกับหน่วยงานอื่นที่ดำเนินงานสาธารณสงเคราะห์ในแนวทางเดียวกัน ตัวอย่างเช่น การร่วมกับหน่วยงานภาครัฐและองค์กรเอกชนในกิจกรรมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กิจกรรมส่งเสริมการเกษตร กิจกรรมส่งเสริมสัมมาชีพ กิจกรรมส่งเสริมสุขภาวะของประชาชนและชุมชน เป็นต้น

3) การพัฒนา หมายถึง การที่พระสงฆ์ วัดหรือองค์กรคณะสงฆ์มีบทบาทการสาธารณสงเคราะห์ในแนวทางสร้างเสริมการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์และประชาชนในชุมชนรอบวัดหรือพื้นที่ให้บริการของวัด โดยเน้นให้วัดเป็นศูนย์กลางการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน เป็นแนวทางส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมหรือกระตุ้นให้พระสงฆ์และประชาชนได้ร่วมกันค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา ร่วมกันปรึกษาหารือวางแผนงานเพื่อการแก้ไขปัญหา ร่วมกันแสวงหาทรัพยากรการจัดการ ร่วมดำเนินการหรือบริหารจัดการโครงการให้คุ้มค่าและเกิดผลประโยชน์ ตลอดจนร่วมกันติดตามผลงาน การดำเนินกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ของพระสงฆ์ตามแนวทางนี้นั้นการช่วยเหลือให้ประชาชนร่วมกันพัฒนาชุมชนโดยมุ่งให้เกิดสาธารณประโยชน์ รวมถึงการที่วัดและคณะสงฆ์เข้าไปร่วมมีบทบาทหน้าที่สำคัญในลักษณะการเป็นผู้นำในการพัฒนาชุมชน เช่น การตัดถนนในหมู่บ้าน การขุดลอกคูคลอง ทำประปาชุมชน ถังเก็บน้ำฝน เป็นต้น ซึ่งเป็นการดำเนินงานเพื่อการใช้ประโยชน์ร่วมกันของทุกคน โดยเน้นการร่วมมือกันตามแนวทาง “บวร” (เป็นความร่วมมือระหว่างบ้าน/ชุมชน วัด โรงเรียน หรือระหว่างบ้าน/ชุมชน วัด ราชการ) โดยที่พระสงฆ์นักพัฒนาจะเข้าไปมีบทบาททางด้านการกระตุ้นให้กับประชาชนร่วมกันแก้ไขปัญหาของตนเองในทุกสถานการณ์ สร้างความศรัทธาและความเชื่อมั่นให้กับประชาชนด้วยการร่วมคิด ร่วมปฏิบัติ ร่วมรับผิดชอบ ร่วมรับประโยชน์ และร่วมภาคภูมิใจกับประชาชนและชุมชน โดยมีเป้าหมายเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตและการส่งเสริมประยุกต์หลักธรรมในพระพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนาสังคมระยะยาว ทั้งการพัฒนาทางวัตถุและจิตใจ แต่ในปัจจุบันกิจกรรมสังฆพัฒนามากเป็นการดำเนินงานโดยพระสงฆ์ปัจเจกบุคคลอยู่

ในระดับพื้นที่ โดยขาดการจัดตั้งองค์กรหรือภาคีเครือข่ายการทำงานร่วมกัน ขาดการจัดโครงสร้างการบริหารงาน และขาดความพยายามพัฒนาให้เกิดภาคีเครือข่ายร่วมงานอย่างต่อเนื่อง ตัวอย่างการดำเนินงานเครือข่ายสังฆพัฒนา เช่น กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ ศูนย์การเรียนรู้สุขภาวะพระสงฆ์ เป็นต้น

4) การบูรณาการ หมายถึง การที่พระสงฆ์ วัดหรือองค์กรคณะสงฆ์ได้ร่วมกันผลักดันให้กิจกรรมการดำเนินงานสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ได้รับการยอมรับจากหน่วยงานจากภาคส่วนต่าง ๆ จนกลายเป็นความร่วมมือทั้งในเชิงนโยบายและปฏิบัติ ด้วยการสร้างภาคีเครือข่ายขึ้นมาเป็นสื่อกลางที่ร่วมกันรับผิดชอบและผลักดันการทำงานอย่างเป็นระบบ มีเครือข่ายร่วมส่งเสริมและสนับสนุนทั้งในการดำเนินกิจกรรม บุคลากร และเทคโนโลยี หรืองบประมาณ เพื่อเป้าหมายการประยุกต์แนวทางพุทธศาสนาเพื่อสังคมในการสงเคราะห์ เกื้อกูล และพัฒนาสังคมอย่างต่อเนื่อง ภายใต้ความร่วมมือกันของคณะสงฆ์ ประชาชน ภาคประชาสังคม และหน่วยงานราชการหรือองค์กรเพื่อสาธารณประโยชน์ต่างๆ ตัวอย่างการดำเนินงานเชิงบูรณาการ เช่น เครือข่ายพระสงฆ์นักพัฒนาการจัดทำและขับเคลื่อนธรรมนูญสุขภาพพระสงฆ์ การดำเนินโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 เป็นต้น การสร้างเครือข่ายการสาธารณสงเคราะห์ยังมุ่งหวังประโยชน์อีกประการหนึ่งคือ วัดสามารถส่งเสริมให้มีจิตอาสาทั้งฝ่ายพระสงฆ์และฆราวาสเพื่อร่วมกันเผยแผ่พระพุทธศาสนา หรือสร้างแนวร่วมในการสวดสวดคู่และพิธีกรรมพระพุทธศาสนาผ่านการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ โดยเฉพาะการดำเนินกิจกรรมผ่านหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) ซึ่งเป็นการสร้างแนวร่วมของอาสาสมัครและผู้มีจิตอาสา โดยพระสงฆ์เข้าไปมีบทบาทในการบริหารจัดการกิจกรรมที่ดำเนินการหรืออาจจัดทำโครงการขึ้นมาเองในลักษณะที่ทำเป็นกิจกรรมประจำหรือชั่วคราวร่วมกับภาคีเครือข่ายคณะสงฆ์ ประชาชน หน่วยงานราชการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และองค์กรเอกชน โดยมีเป้าหมายสำคัญคือความพยายามส่งเสริมการประยุกต์หลักพุทธศาสนาเพื่อสังคมให้มีความเป็นรูปธรรมและสามารถดำเนินงานสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน (พระครูวิสุทธาจารย์ (สุรศักดิ์ วิสุทธจาโร), 2558)

การดำเนินงานสาธารณสงเคราะห์พระสงฆ์ควรมีเป้าหมายโดยรวมของการบริหารจัดการให้เกิดประโยชน์ในทุกงานที่ให้บริการอย่างสมดุล 3 ประโยชน์ คือ (1) ประโยชน์พุทธศาสนา (2) ประโยชน์ประชาชนและชุมชน (3) ประโยชน์วัดและคณะสงฆ์ เพื่อเป็นการดำเนินงานสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธอย่างแท้จริง ไม่ใช่การทำงานฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นการเฉพาะ แต่ทั้งนี้แนวทางการดำเนินงานสาธารณสงเคราะห์ดังกล่าวจะต้องเป็นภารกิจที่วัดและพระสงฆ์เข้ามามีบทบาทช่วยเหลือประชาชนและสังคมในแนวทางต่างๆ ที่จะต้องไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย อยู่ภายใต้การกำกับดูแลของมหาเถรสมาคมและสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ทั้งนี้โดยมุ่งเน้นการทำงานเพื่อประโยชน์และความสุขแก่คณะสงฆ์และประชาชนที่ได้รับความเดือดร้อนหรือตกทุกข์ได้ยากเป็นสำคัญ แต่เนื่องจากวัดแต่ละวัดย่อมมีข้อจำกัดในการดำเนินงานสาธารณสงเคราะห์ ทั้งในด้านความเป็นจิตอาสาของ

พระสงฆ์ ความพร้อมในด้านทักษะและความรู้ความสามารถในการทำงาน ภาวะผู้นำ ตลอดจนการมีทรัพยากรต่างๆ ในการช่วยเหลือสงเคราะห์ พระสงฆ์ควรประเมินความเป็นไปได้ในการปฏิบัติและจัดกิจกรรมตามกำลังความสามารถและศักยภาพของพระสงฆ์เอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งต้องคำนึงถึงเป้าหมายเดียวกัน คือเพื่อการดำรงอยู่ของพระพุทธศาสนาและเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา ดังนั้นการดำเนินกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ของพระสงฆ์จึงอาจปฏิบัติหรือดำเนินการไปตามบริบทของปัญหา และบริบทเชิงพื้นที่ของวัดและพระสงฆ์ แต่จะต้องยึดถือหลักกรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางสำคัญในการผลักดันงานสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธ

รูปแบบการดำเนินงานสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ไทย

จากการศึกษาหลักการและแนวทางการดำเนินงานสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ สามารถกำหนดรูปแบบการทำงานสาธารณสงเคราะห์ได้เป็น 3 รูปแบบหลัก ประกอบด้วย

1) **รูปแบบจิตอาสา** การทำงานแบบจิตอาสาหมายถึงพระสงฆ์มีจิตแห่งการให้สิ่งที่ตั้งงามทั้งบวแก่เพื่อนมนุษย์ โดยเต็มใจ สมัยใจ อิ่มใจ ปิติสุข โดยพร้อมจะเสียสละเวลา แรงกาย และสติปัญญา ในการทำกิจกรรมเพื่อให้เกิดสาธารณประโยชน์ หรือสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นโดยไม่หวังผลตอบแทน และมีความสุขที่ได้ช่วยเหลือผู้อื่น พระสงฆ์จิตอาสาจะรู้สึกถึงความเป็นจิตที่ไม่นิ่งดูตาย เมื่อพบเห็นปัญหาหรือความทุกข์ยากที่เกิดขึ้นกับผู้คน เป็นจิตที่มีความสุขเมื่อได้ทำความดีและช่วยเหลือเกื้อกูลผู้คน โดยเฉพาะเมื่อสามารถเปลี่ยนให้คราบน้ำตาบนใบหน้ากลายเป็นรอยยิ้ม จิตอาสาที่เกิดขึ้นนั้นพระสงฆ์ที่ทำงานด้านสาธารณสงเคราะห์ส่วนมากถือว่าเป็นจิตที่เปี่ยมด้วย “บุญ” คือความสงบเย็นและรับรู้ได้ถึงพลังแห่งความดี รวมถึงยังเป็นการฝึกตนให้รู้จักเสียสละเพื่อผู้อื่นและส่วนรวม และยังช่วยลดอัตราหรือความเป็นตัวตน ไม่ยึดติดกับสิ่งที่มี ทั้งวัตถุสิ่งของหรือทรัพย์สินเงินทองหรือชื่อเสียงเกียรติยศ ภาพที่เด่นชัดของการทำงานในรูปแบบจิตอาสาของพระสงฆ์เป็นการทำงานโดยไม่แสวงหาผลประโยชน์ หรือคาดหวังผลการปฏิบัติงาน ทั้งสิ่งของตอบแทน ตำแหน่ง หรือแม้แต่คำชื่นชมยินดีทั้งหลาย เน้นการร่วมใจกันทำงานเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อสาธารณะและสร้างคุณค่าต่อสังคมโดยรวม การทำงานสาธารณสงเคราะห์ในรูปแบบจิตอาสาของพระสงฆ์จำแนกได้เป็น 2 ลักษณะ คือ

- (1) การทำงานตามอุดมการณ์จิตอาสา การมีอุดมการณ์จิตอาสาหมายถึงจิตที่พร้อมจะสละ เวลา แรง กาย และสติปัญญา เพื่อสาธารณประโยชน์ เป็นจิตที่มีความสุขเมื่อได้ทำความดี เป็นจิตที่เปี่ยมด้วยบุญ เต็มไปด้วยความสงบเย็นและพลังแห่งความดี อย่างไรก็ตามอุดมการณ์จิตอาสาสามารถสร้างให้เกิดขึ้นได้ โดยต้องเริ่มต้นจากการปลูกฝังให้ตระหนักถึงความสำคัญของจิตอาสา การเตรียมความพร้อมทั้งด้านร่างกาย จิตใจ ความรู้ การสร้างความเชื่อมั่นในตนเอง และการเข้าร่วมกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง เพื่อเพิ่มทักษะและเพิ่มประสบการณ์ คุณลักษณะของผู้มี

อุดมการณ์จิตอาสาคือมุ่งทำกิจกรรมเพื่อประโยชน์ต่อส่วนรวม การทำงานทุกอย่างเป็นไปด้วยความสมัครใจ ไม่มุ่งหวังผลตอบแทนในรูปของอามิสสินจ้าง หรือรางวัล ตลอดจนการอุทิศกาย ใจ และเวลาให้แก่ส่วนรวม กล่าวได้ว่าอุดมการณ์จิตอาสาเป็นจิตแห่งการเสียสละ เปรียบเสมือนยาวิเศษที่ช่วยลดอาการของโรคเห็นแก่ตัว และช่วยลดทอนตัวตนหรืออัตตาของคนเราลงได้เป็นอย่างดี เป็นจิตที่ประกอบขึ้นทั้งความมีเมตตาและกรุณา กล่าวคือต้องการให้ผู้อื่นมีความสุข (เมตตา) และได้ลงมือช่วยเหลือให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ (กรุณา)

- (2) การทำงานตามสถานการณ์ปัญหาหรือความต้องการของชาวบ้านญาติโยม เป็นการทำงานบนพื้นฐานของจิตที่ไม่นิ่งดูดายเมื่อพบเห็นปัญหาหรือความทุกข์ยากเกิดขึ้นกับผู้คน การทำงานแบบจิตอาสาเช่นนี้ของพระสงฆ์เกิดจากการไม่อาจทนเห็นผู้อื่นเป็นทุกข์ พระสงฆ์ที่ทำงานในลักษณะเช่นนี้ส่วนมากเป็นผู้มีน้ำใจ ทุมเทสละร่างกาย แรงใจ และกำลังทรัพย์ ช่วยเหลือผู้ประสบปัญหาเดือดร้อนอย่างแท้จริง โดยมุ่งที่จะแก้ไขปัญหาและความทุกข์ยากของญาติโยม พระสงฆ์ในกลุ่มนี้บางส่วนคิดว่าหากญาติโยมยังมีปัญหาเดือดร้อนก็จะไม่มีจิตคิดไฝธรรม ต่อเมื่อหมดสิ้นปัญหาเดือดร้อนแล้วจิตก็จะสงบ เป็นสุข และไฝธรรม และพระสงฆ์อีกกลุ่มหนึ่งคิดว่าเมื่อญาติโยมหมดสิ้นปัญหาทุกข์ยากเดือดร้อน ก็จะสามารถช่วยกันดูแลทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา และสามารถสนับสนุนการดำเนินชีวิตและปัจจัยสี่แก่พระสงฆ์ได้ พระสงฆ์และญาติโยมควรจะพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน เมื่อญาติโยมขาดแคลนหรือเดือดร้อนพระสงฆ์ก็ขาดแคลนหรือเดือดร้อนไปด้วย เมื่อญาติโยมพร้อมสมบูรณ์พระสงฆ์ก็จะไม่ขาดสนเดือดร้อนไปด้วย

2) รูปแบบการทำงานตามสายการบังคับบัญชา เป็นการทำงานสาธารณสุขสงเคราะห์ตามกรอบบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบของพระสงฆ์ในในแต่ละระดับ อันเป็นการทำงานที่พระสงฆ์ยึดถือปฏิบัติตามกรอบนโยบายและแผนงานที่ถูกกำหนดจากองค์กรคณะสงฆ์ และดำเนินการไปภายใต้การบริหารจัดการหรือตามสายการบังคับบัญชาขององค์กรคณะสงฆ์ พระสงฆ์ในกลุ่มนี้มีการจัดการและบริหารงานสาธารณสุขสงเคราะห์ที่สอดคล้องกับนโยบายของมหาเถรสมาคมและปัจจัยแวดล้อมของปัญหาสังคมโดยรวม ซึ่งรวมถึงการทำงานที่ได้รับมอบหมายเพื่อบรรลุมติประสงค์ขององค์กร หรือรองรับกับแผนงานที่กำหนดไว้ หรือช่วยประสานงานให้ทุกฝ่ายเข้าร่วมกันดำเนินงานได้ด้วยดี เกิดสมดุลทั้งในเชิงประโยชน์ของส่วนรวมและเพื่อประโยชน์ขององค์การ การทำงานตามนโยบายหรือสายการบังคับบัญชามีทั้งข้อดีและข้อเสีย ข้อดีคือการทำงานสาธารณสุขสงเคราะห์จะมีความเป็นทางการและเป็นระบบในการทำงาน ได้รับการยอมรับจากทุกฝ่ายในองค์กรสงฆ์และทุกกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ส่วนข้อเสียนั้นอาจเกิดขึ้นหากพระสงฆ์ที่เป็นผู้รับผิดชอบ

ดำเนินงานโดยไม่มีจิตอาสา อันอาจทำให้การทำงานสาธารณสงเคราะห์ไม่เป็นไปตามวิธีที่ควรจะเป็น กล่าวคือเป็นเพียงการทำงานตามคำสั่งหรือสายการบังคับบัญชา ที่มักจะเป็นการทำให้สำเร็จสิ้นโครงการหรือกิจกรรม โดยไม่ใส่ใจต่อผลที่จะเกิดขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งผลในเชิงการสร้างประโยชน์สาธารณะอย่างยั่งยืน

3) รูปแบบการทำงานร่วมกันเป็นภาคีเครือข่าย เป็นการเชื่อมโยงของกลุ่มคนหรือองค์กรที่สมัครใจ เพื่อการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างกันหรือทำกิจกรรมร่วมกัน โดยมีการจัดระเบียบโครงสร้างของคนในเครือข่ายด้วยความเป็นอิสระและเท่าเทียมกัน ดังนั้นการทำงานร่วมกันเป็นภาคีเครือข่ายจึงควรมีพื้นฐานความสัมพันธ์ที่ต้องเป็นไปโดยสมัครใจ กิจกรรมที่ต้องมีลักษณะเท่าเทียมหรือแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน และการเป็นสมาชิกจะต้องไม่มีผลกระทบต่อความเป็นอิสระหรือความเป็นตัวของตัวเองของเครือข่ายหรือองค์กรนั้นๆ ยิ่งไปกว่านั้นสมาชิกควรจะต้องมีความรู้สึกร่วมและการรับรู้เหมือนกันถึงเหตุผลในการเข้าร่วมกันเป็นเครือข่าย เช่น มีจิตสำนึกในการแก้ไขปัญหาสาธารณะร่วมกัน จะส่งผลให้สมาชิกของเครือข่ายเกิดความรู้สึกร่วมกันในการดำเนินกิจกรรมร่วมกัน เพื่อแก้ปัญหาหรือลดความเดือดร้อนที่เกิดขึ้น ซึ่งถือเป็นหัวใจที่จะทำให้เครือข่ายดำเนินไปได้อย่างต่อเนื่อง เพราะถ้ามีมุมมองหรือแนวคิดที่ไม่เหมือนกันแล้วจะประสานงานและร่วมมือกันได้อย่างไร เพราะแต่ละภาคีจะติดอยู่ในกรอบความคิดของตนเอง มองปัญหาหรือความต้องการไปคนละทิศละทาง แต่ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่าสมาชิกของเครือข่ายจะมีความเห็นที่ต่างกันไม่ได้ เพราะมุมมองที่แตกต่างกันอาจช่วยให้เกิดการสร้างสรรค์ในการทำงาน แต่ความแตกต่างนั้นต้องอยู่ในกระบวนการภายใต้การเรียนรู้ถึงปัญหาที่สมาชิกจะต้องนำไปใช้เป็นแนวทางการทำงานร่วมกันในที่สุด เพราะการเชื่อมโยงในลักษณะของเครือข่าย จะต้องพัฒนาไปสู่การร่วมกันลงมือทำกิจกรรม เพื่อให้บรรลุเป้าหมายร่วมกัน ดังนั้นเครือข่ายต้องมีการจัดระบบให้กลุ่มบุคคลหรือองค์กรที่เป็นสมาชิกเครือข่ายดำเนินกิจกรรมบางอย่างร่วมกัน เพื่อนำไปสู่จุดหมายที่เห็นพ้องต้องกัน ซึ่งอาจเป็นกิจกรรมเฉพาะกิจตามความจำเป็น หรือจะเป็นเครือข่ายที่ดำเนินกิจกรรมการพัฒนาสังคมอย่างต่อเนื่องระยะยาว

ทั้งนี้เครือข่ายการดำเนินงานด้านสาธารณสงเคราะห์วิสุทธิ มีแนวโน้มที่จะเป็นความร่วมมือกันในวิถีของ “พลังบวร” คือเป็นความร่วมมือระหว่างฝ่ายบ้านคือประชาชนและกลุ่มผู้นำชุมชน ทั้งที่เป็นผู้ใหญ่บ้าน กำนัน หรือสมาชิกองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในรูปแบบต่าง ๆ ฝ่ายวัดคือพระสงฆ์เป็นรายปัจเจก หรือคณะสงฆ์ หรือองค์กรสงฆ์ และฝ่ายราชการซึ่งอาจประกอบด้วยหลายหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ โรงเรียน โรงพยาบาล เป็นต้น โดยมีตัวแบบการช่วยเหลือเกื้อกูลแก่ผู้ประสบปัญหาหรือผู้ที่ตกทุกข์ได้ยาก 3 แนวทาง ทั้งในรูปแบบการให้ความช่วยเหลือที่เป็นทางการแบบราชการ การให้ความช่วยเหลือแบบการสงเคราะห์ และการให้ความช่วยเหลือแบบเน้นการมีส่วนร่วม

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการสำรวจงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่า มีการศึกษาเกี่ยวกับบทบาทพระสงฆ์ด้านสาธารณสุข เคราะห์ในบริบทพุทธศาสนาเพื่อสังคมที่หลากหลาย ในการศึกษาครั้งนี้ขอนำงานวิจัยบางเรื่องมานำเสนอ ดังนี้

พระมหาโยธิน โยธโก (2560) ศึกษาเรื่อง “ บทบาทพระสงฆ์ไทยในการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ” มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาแนวคิดเชิงคุณค่าในการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุตามหลักธรรมพระพุทธศาสนา 2) กระบวนการและกิจกรรม ซึ่งเกี่ยวข้องกับบทบาทพระสงฆ์ไทยในการส่งเสริม สุขภาพผู้สูงอายุ และ 3) ปัญหาอุปสรรคและแนวทางการในการส่งเสริม บทบาทพระสงฆ์ไทยในการส่งเสริม สุขภาพผู้สูงอายุในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยใช้การวิจัยแบบผสมผสานวิธีระหว่างการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) กลุ่มตัวอย่างประชากร คือ เจ้าอาวาสวัด พระสงฆ์ภายในวัด ผู้สูงอายุ และผู้นำชุมชน จำนวน 160 รูป/คน ผลการวิจัยพบว่า

- (1) แนวคิดเชิงคุณค่าในการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ ตามหลักธรรมพระพุทธศาสนา เกี่ยวข้องกับการพัฒนากาย (พัฒนาอินทรีย์6) การพัฒนาจิต (จิตภาวนา) และการประพฤติธรรม เพื่อแก้ไขปัญหาด้านสังคมในการอยู่ร่วมกัน และปัญหาด้านเศรษฐกิจ และรายได้ให้ผู้สูงอายุประพฤติปฏิบัติเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตให้สามารถอยู่ในสังคมได้เป็นปกติ
- (2) กระบวนการและกิจกรรม ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับบทบาทพระสงฆ์ไทยในการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ วัดมีความพร้อมในด้านการจัดสิ่งแวดล้อม ความสะดวกสบาย สงบร่มรื่น พระสงฆ์ได้สร้างบทบาทในการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุครบทั้ง 4 ด้าน คือ การส่งเสริมสุขภาพกาย การส่งเสริมสุขภาพจิต การส่งเสริมสุขภาพสังคม และการส่งเสริมสุขภาพด้านปัญญา โดยการใช้กระบวนการและกิจกรรมซึ่งเกี่ยวข้องกับบทบาทพระสงฆ์ไทย คือ การสวดมนต์ และปฏิบัติธรรม การส่งเสริมการพัฒนาภูมิปัญญา วัฒนธรรม และประเพณีท้องถิ่น การส่งเสริมอาชีพ และการสร้างรายได้ การส่งเสริมการออมทรัพย์ และจัดสวัสดิการ การส่งเสริมกิจกรรมสันทนาการ และการออกกำลังกาย และการส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพร เป็นกระบวนการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ ซึ่งถือว่าเป็นส่วนหนึ่งในบทบาทการเผยแผ่และการสาธารณสุขสงเคราะห์ตามพันธกิจของคณะสงฆ์ไทย

- (3) ปัญหา อุปสรรคและแนวทางในการพัฒนาบทบาทพระสงฆ์ไทยในการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีทั้งในด้านสถานที่ และสิ่งแวดล้อม ด้านบุคลากร ด้านวัสดุอุปกรณ์ ด้านงบประมาณ ด้านความร่วมมือและการสร้างเครือข่าย ดังนั้น จึงต้องพัฒนาบทบาทพระสงฆ์โดยการสร้างเครือข่ายการทำงานแบบพหุภาคี การส่งเสริมการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต การนำองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนามาส่งเสริมการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุ โดยการจัดตั้งศูนย์ส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุวิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธท้องถิ่น ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เพื่อเป็นศูนย์ภาคีเครือข่ายประสานงาน ระหว่างวัด ชุมชนและหน่วยงานราชการให้มีความคล่องตัวและบูรณาการกับหลักการทางพระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาหลักศรัทธาและปัญญาให้สังคมเกิดความยั่งยืนและเป็นกัลยาณมิตรในการทำงานรวมทั้งการอยู่ร่วมกันในชุมชนและสังคมไทยอย่างสันติสุข

สุรียนต์ น้อยสงวน (2560) ศึกษาเรื่อง “รูปแบบการปฏิบัติงานสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์แนวพุทธบูรณาการในจังหวัดศรีสะเกษ” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) เพื่อศึกษาการพัฒนาการปฏิบัติงานสาธารณสงเคราะห์แนวพระพุทธศาสนา (2) เพื่อศึกษาสภาพการปฏิบัติงานสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ในจังหวัดศรีสะเกษ และ (3) เพื่อวิเคราะห์รูปแบบการปฏิบัติงานสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ในจังหวัดศรีสะเกษ โดยใช้วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพ ผลการวิจัยพบว่า

- (1) พัฒนาการปฏิบัติงานสาธารณสงเคราะห์แนวพระพุทธศาสนา พบว่าองค์การพระพุทธศาสนาสมัยพุทธกาลนั้นได้ก่อกำเนิดขึ้นโดยพระพุทธเจ้า ต่อมาเมื่อองค์การมีความเจริญเติบโตขึ้น พระพุทธองค์จึงทรงบัญญัติพระธรรมวินัยเพื่อเป็นเครื่องมือในการบริหารและปกครอง และพบว่าหลักการบริหารเชิงพุทธศาสตร์มิได้มุ่งหวังกำไร หรือการแข่งขันเพียงอย่างเดียว แต่ได้บรรจุหลักการที่สร้างความยั่งยืน การไม่เบียดเบียน การอยู่ร่วมกันอย่างสงบสันติ มีความเมตตาต่อกัน และรู้เท่าทันโลก โดยมีได้ปฏิเสธกระแสโลกาภิวัตน์ หรือระบบทุนนิยมในปัจจุบัน แต่ให้ยึดหลักการอยู่ร่วมกันและรู้เท่าทันโลกตามหลักสัปปริสธรรม
- (2) รูปแบบการปฏิบัติงานสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ในจังหวัดศรีสะเกษ พระสงฆ์ต้องอาศัยหลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญคือ ไตรสิกขา พรหมวิหาร ราชสังคหวัตถุ อปริหานิยธรรม สาราณียธรรม สัปปริสธรรม เป็นต้น โดยพระสงฆ์ควรมีรูปแบบการพัฒนางานสังคมสงเคราะห์ในส่วนที่สังคมคาดหวังไว้ทั้ง 2 นัย คือ การสงเคราะห์ทางวัตถุ และสงเคราะห์ทางจิตใจไปพร้อมๆ กัน โดยมีจุดมุ่งหมายอันจะนำไปสู่การ

พัฒนาและบูรณาการสังคมอย่างยั่งยืนถาวร ต้องพัฒนาคุณภาพจิตใจ พัฒนาคุณภาพชีวิต พัฒนาคุณภาพทรัพยากรมนุษย์ และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ภายใต้รูปแบบการปฏิบัติงานสาธารณะสงเคราะห์ของคณะสงฆ์แนวพุทธบูรณาการ หลักการปฏิบัติงานสมัยใหม่ จำเป็นต้องอาศัยวิทยาการด้านการจัดการบริหารเข้ามาสนับสนุนองค์กรเพื่อเสริมพลังการบริหารจัดการให้มีประสิทธิภาพ และมีประสิทธิผล พัฒนาทรัพยากรมนุษย์ (บุคคล) ขององค์กรอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ รวมทั้งใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาสนับสนุนด้านฐานข้อมูล การสร้างบุคลากรในองค์กรให้มีความสามารถในการบริหารจัดการ มีการตรวจสอบประเมินผลการปฏิบัติงานอย่างสม่ำเสมอ การสร้างความเป็นธรรม ความเสมอภาคในองค์กร การสร้างทีมงานที่มีประสิทธิภาพ มีการประสานประโยชน์ สร้างความร่วมมือ การกระจายอำนาจที่เหมาะสม จะเป็นแนวทางในการบริหารจัดการสมัยใหม่เพื่อนำองค์กรเข้าสู่โลกาภิวัตน์ และเพื่อความได้เปรียบในเชิงแข่งขันของระบบทุนนิยมในปัจจุบัน ซึ่งไม่อาจหลีกเลี่ยงได้

กิตติ ขวัญนาค (2559) ศึกษาเรื่อง “การศึกษาบทบาทการทำงานเป็นเครือข่ายของพระสงฆ์ นักพัฒนาในจังหวัดเชียงใหม่” มีวัตถุประสงค์การศึกษาคือ เพื่อศึกษาพัฒนาการของเครือข่ายพระสงฆ์นักพัฒนาในจังหวัดเชียงใหม่ และศึกษาทัศนะของพระสงฆ์ที่มีต่อบทบาทการทำงานของเครือข่ายพระสงฆ์นักพัฒนา ผลการศึกษาสรุปได้คือ (1) พัฒนาการของเครือข่ายพระสงฆ์นักพัฒนาในจังหวัดเชียงใหม่ มีพัฒนาการการทำงานก่อตั้งของเครือข่าย 4 ระยะ ได้แก่ (1) ระยะก่อนการก่อตั้งเครือข่ายพระสงฆ์นักพัฒนา (2) ระยะก่อตั้งเครือข่ายพระสงฆ์นักพัฒนาซึ่งมีพัฒนาการการก่อเกิดในลักษณะผสมผสานในเชิงตั้งใจจัดตั้งและไม่ได้ตั้งใจจัดตั้ง (3) ระยะช่วงเติบโตหลังการก่อตั้ง ซึ่งเน้นรูปแบบเครือข่ายเชิงประเด็นกิจกรรมเป็นหลัก (4) ระยะการดำเนินงานพัฒนาการช่วงปัจจุบัน คือเครือข่ายพระสงฆ์ที่มีความเชื่อและอุดมการณ์เดียวกันในการสร้างชุมชนให้อยู่เย็นเป็นสุข โดยอาศัยหลักพุทธธรรม นำปัญญามาใช้บูรณาการดำเนินงานของเครือข่าย และมีการดำเนินงานที่เกิดเป็นรูปธรรมมากขึ้น 2) ทัศนะของพระสงฆ์ที่มีต่อบทบาทการทำงานของเครือข่ายพระสงฆ์นักพัฒนาพบว่า มีทัศนะต่อการส่งเสริมสุขภาพอนามัยของประชาชนในชุมชนมากที่สุด รองลงมาคือ ด้านการสงเคราะห์ช่วยเหลือ บรรเทาทุกข์ และด้านการศึกษา ด้านการส่งเสริมสวัสดิการชุมชน ตลอดจนด้านการอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติตามลำดับ

สืบพงษ์ ธรรมชาติ และ พระครูอรุณสิงหธรรม (2558) วิจัยเรื่อง “ศึกษาบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา : กรณีศึกษาพระครูประภาศธรรมวิมาน (มิ่ง ปภสฺสโร)” การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์คือ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา (2) เพื่อศึกษาแนวคิดการพัฒนาสังคมตาม แนวพระพุทธศาสนาของพระครูประภาศธรรมวิมาน (มิ่ง ปภสฺสโร) (3) เพื่อวิเคราะห์บทบาท การพัฒนาสังคมตามแนวพระพุทธศาสนาของ

พระครูประกาศธรรมวิธาน (มิ่ง ปภสฺสโร) ผลการวิจัยพบว่า แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาสังคมตามแนวพระพุทธศาสนาเน้นที่การพัฒนาคน เพื่อให้คนมีความเข้มแข็งทั้งร่างกาย จิตใจ และปัญญา โดยการประพฤติปฏิบัติอยู่ในศีลธรรมอันดีงาม ดำรงชีวิตอยู่บนรากฐานแห่งสัจจะ มีความพอเพียง รู้จักช่วยเหลือตนเองให้สามารถพึ่งตนเองได้ และดำรงชีวิตอย่างมีความสุข หลักธรรมที่นำมาใช้ในการพัฒนาสังคม ได้แก่ หลักกรรม หลักไตรสิกขา หลักอภัยมาหะ และหลักอิสรภาพแห่งการพึ่งตนได้ แนวคิดของพระครูประกาศธรรมวิธาน (มิ่ง ปภสฺสโร) มีความเมตตาอนุเคราะห์ประชาชนที่เฝ้าอำนาจตามภารกิจ 6 ด้านที่ได้กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2535 โดยท่านมีวิธีคิดและกระบวนการพัฒนาสังคมด้วยการใช้หลัก 8 ส. ซึ่งในข้อสุดท้ายเป็นการกล่าวถึง ส. สาธารณสงเคราะห์ คือ การพัฒนาการสังคมสงเคราะห์ในส่วน of พระสงฆ์และร่วมรับสนองนโยบายรัฐบาลด้วยการช่วยรณรงค์คุณภาพชีวิต พิชิตปัญหาความยากจน ความเจ็บไข้ ความไม่รู้และให้การสงเคราะห์ประชาชนในอุบัติภัย วิทยาศาสตร์ และสาธารณสุขต่างๆ

พระมหานุชา สิริวัฒน (พลกุล) (2556) ศึกษาเรื่อง “การศึกษาพระสงฆ์กับการพัฒนาท้องถิ่น : กรณีศึกษาวัดเทพปุณาราม ตำบลท่าพระ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น” การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์คือ (1) เพื่อศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนา ท้องถิ่น กรณีศึกษาวัดเทพปุณาราม ตำบลท่าพระ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น (2) เพื่อศึกษาองค์ประกอบที่ส่งผลต่อบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาท้องถิ่น และ (3) เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคของพระสงฆ์ในการพัฒนาท้องถิ่นและเพื่อศึกษาแนวทางการส่งเสริมบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาท้องถิ่น ผลการศึกษาพบว่า

- (1) โดยภาพรวมพระสงฆ์ยังคงมีบทบาทในการพัฒนาท้องถิ่นเสมอมา ด้วยการปรับใช้ภาระหน้าที่ทั้ง 6 ด้านตามที่กำหนดในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2535 อย่างไรก็ตาม หากเป็นพระสงฆ์ที่ไม่ใช่พระนักพัฒนา จะดำเนินการพัฒนาไปตามบทบาทหน้าที่ที่ตนดำรงอยู่ บางรูปอยู่ในฐานะผู้ส่งเสริมบทบาท บางรูปอยู่ในฐานะผู้ปฏิบัติการ แต่หากเป็นพระสงฆ์นักพัฒนา ท่านจะดำเนินการเอง โดยจัดทำในรูปโครงการส่งเสริมชุมชน มีทั้งมุ่งพัฒนารายได้ พัฒนาจริยธรรม และพัฒนาการศึกษา ส่วนบทบาทพระสงฆ์วัดเทพปุณารามยังคงเป็นบทบาทตามลักษณะงานที่คณะสงฆ์กำหนดให้ มีความโดดเด่นด้านการส่งเสริมค่านิยมทางจริยธรรมด้วยกลวิธีเผยแพร่ต่างๆ และที่น่าสนใจคือการยกระดับคุณธรรมด้วยวรรณกรรมพื้นบ้าน ซึ่งส่งผลเชิงกระตุ้นเตือนวิธีใหม่ต่อทัศนคติของพุทธศาสนิกชน

- (2) องค์ประกอบที่ส่งผลต่อบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาท้องถิ่น มีผลมาจากพุทธดำรัสพระธรรมวินัย และวัดที่มีลักษณะเกื้อกูลสงเคราะห์พุทธศาสนิกชนในระบบความสัมพันธ์ผนวกกับกฎระเบียบทางคณะสงฆ์ที่กำหนดอำนาจบทบาทหน้าที่ให้พระสงฆ์ แต่บทบาทที่เป็นประโยชน์เกื้อกูลชุมชนมักมาจากความมุ่งมั่นเสียสละเฉพาะตัวของพระสงฆ์แต่ละรูป โดยมีแรงผลักดันมาจากสภาพปัญหาในชุมชนที่บางครั้งหน่วยงานท้องถิ่นก็ตอบสนองต่อรูปแบบการปฏิบัติงานของพระสงฆ์
- (3) ปัญหาและอุปสรรคของพระสงฆ์ในการพัฒนาท้องถิ่นและแนวทางการส่งเสริมบทบาทพระสงฆ์ ปัญหาหลักคือระบบคู่สัมพันธ์ที่เกี่ยวกับการขับเคลื่อนภาระงาน ขาดการกำกับดูแลบริหารสั่งการและติดตามประเมินผล ขาดการกำหนดนโยบายเชิงพัฒนาอย่างสอดคล้องกับนโยบายท้องถิ่น รวมทั้งพระสงฆ์ยังขาดทักษะเชิงลึกทั้งด้านหลักธรรมและศาสตร์สมัยใหม่ในการทำงานพัฒนาหลายๆ รูปแบบ

พระราชบัญญัติ (สิงห์คำ ขยวโส) (2555) ศึกษาเรื่อง “กระบวนการสร้างสังคมคุณธรรมแบบมีส่วนร่วมภายใต้รูปแบบธนาคารความดี สำหรับหน่วยอบรมประชาชน” โดยมีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ (1) เพื่อศึกษาแนวคิดและหลักการเสริมสร้างสังคมคุณธรรมตามแนวพระพุทธศาสนา (2) เพื่อศึกษารูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างสังคมคุณธรรมภายใต้แนวคิดธนาคารความดีของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลห้วยม อำเภอฟาน จังหวัดเชียงราย และ (3) เพื่อทดลองและนำเสนอรูปแบบการเสริมสร้างสังคมคุณธรรมเชิงพุทธบูรณาการในการดำเนินงานของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลเขตภาคเหนือ ผลการศึกษาพบว่า การจัดตั้งกลุ่มธนาคารความดีของชุมชนวัดศรีเมืองมูล ตำบลห้วยม อำเภอฟาน จังหวัดเชียงราย เกิดขึ้นภายใต้หน่วยงานที่เรียกว่า “หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล” มีแนวคิดในการจัดตั้งธนาคารความดี 2 ประการ คือ (1) เพื่อป้องกันสิ่งไม่ดี มุ่งเน้นการพัฒนาคนให้เป็นผู้มีคุณภาพ สามารถที่จะดำเนินชีวิตไปได้อย่างสงบสุข (2) เพื่อพัฒนากระบวนการขับเคลื่อนความดี โดยนำหลักการทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในลักษณะของคะแนนความดี โดยมีเป้าหมายหลักคือเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การเสริมสร้างความดีและสังคมคุณธรรม การจัดสวัสดิการชุมชน เป็นต้น ผลจากการดำเนินการธนาคารความดีสามารถทำให้คนในชุมชนมีความสุข มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยได้รับค่าความดีเป็นสิ่งตอบแทนแล้วสามารถนำมาแลกเปลี่ยนสิ่งของได้

พระสมุห์จรัญ จารุโณ (จารุเจริญวงศ์) (2555) ศึกษาเรื่อง “บทบาทการปฏิบัติศาสนกิจด้านสาธารณสงเคราะห์ของพระสงฆ์ในจังหวัดนครปฐม” โดยมีวัตถุประสงค์ 3 ประการคือ (1) เพื่อศึกษาระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อบทบาทการปฏิบัติศาสนกิจด้านสาธารณสงเคราะห์ของพระสงฆ์ในจังหวัดนครปฐม (2) เพื่อเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อ

บทบาทการปฏิบัติศาสนกิจด้านสาธารณสงเคราะห์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดนครปฐม จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล และ (3) เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะที่มีต่อบทบาทการปฏิบัติศาสนกิจด้านสาธารณสงเคราะห์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดนครปฐม ผลการศึกษาสรุปได้ว่า (1) ประชาชนมีความคิดเห็นต่อบทบาทการปฏิบัติศาสนกิจด้านสาธารณสงเคราะห์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดนครปฐมโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก พิจารณาเป็นรายข้อพบว่าค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ด้านการพัฒนาท้องถิ่น และค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือ ด้านการพัฒนาจิตใจ (2) บทบาทการปฏิบัติศาสนกิจด้านสาธารณสงเคราะห์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดนครปฐม พบว่าปัญหาส่วนใหญ่ของวัดในการดำเนินงานด้านการสาธารณสงเคราะห์ คือปัญหาด้านนโยบายการทำงานที่ขาดแผนงาน การจัดการที่ไม่เหมาะสมกับงานและการกระจายงาน การอนุเคราะห์ส่งเสริมในด้านการสาธารณสงเคราะห์ทั้ง 3 ด้านให้แก่ชุมชนไม่ทั่วถึงครอบคลุมทุกพื้นที่ ขาดการจัดกิจกรรมด้านส่งเสริมในงานการสาธารณสงเคราะห์ให้แก่ชุมชน การดำเนินงานหรือกิจกรรมขาดความต่อเนื่องและเป็นรูปธรรม ขาดกำลังทุนสนับสนุน ขาดการประสานร่วมมือกับหน่วยงานของรัฐและหน่วยงานเอกชน ขาดการส่งเสริมสนับสนุนจากคณะสงฆ์ ประกอบกับการทำงานต่างวัดต่างทำขาดความร่วมมือกันทำงาน ทำให้มีการทำงานไปคนละทิศทาง ส่งผลให้งานด้านการสาธารณสงเคราะห์ไม่ก้าวหน้า ขาดบุคลากรที่มีคุณภาพและประสิทธิภาพในการทำงานและรองรับการปฏิบัติงานในอนาคตเป็นจำนวนมาก ดังนั้นจึงควรเพิ่มบุคลากรให้เพียงพอ ปรับปรุงส่งเสริมและเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติหน้าที่ให้มากขึ้น ควรมีการกระจายอำนาจหน้าที่ และกระจายการปฏิบัติงานให้ครอบคลุมทุกพื้นที่ของจังหวัดนครปฐมอย่างเหมาะสม นอกจากนี้ ควรทำงานอย่างมีระบบเป็นแนวทางเดียวกันและมีเครือข่ายร่วมมือกัน ใช้ความรู้ความสามารถของบุคลากรให้เต็มศักยภาพ ตลอดจนมีความประพฤติดีงามด้วยศีลาจริยวัตรตามหลักพระธรรมวินัย มีความอดทน เสียสละทุ่มเทอย่างจริงจัง เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนาต่อไป

พระมหาฉันทยา คนเจน (2555) ศึกษาเรื่อง “บทบาทพระสงฆ์ต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ผ่านกิจกรรมทางเศรษฐกิจชุมชน: กรณีศึกษา พระอาจารย์สุบิน ปณีโต” งานวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์บทบาทพระสงฆ์ต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ผ่านกิจกรรมทางเศรษฐกิจชุมชน ซึ่งเป็นบทบาทเชิงรุกของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ธรรมะและการช่วยเหลือคนในชุมชน โดยการใช้กิจกรรมทางเศรษฐกิจเป็นเครื่องมือในการเทศน์สอน และการพัฒนาคนในชุมชน บทบาทและกระบวนการพัฒนามนุษย์ของพระสงฆ์จึงมีส่วนสำคัญในการขับเคลื่อนให้เกิดผลการพัฒนาทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคม โดยศึกษากรณีบทบาทการพัฒนาคนของพระอาจารย์สุบิน ปณีโต จากผลการศึกษาพบว่า บทบาทของพระอาจารย์สุบิน ปณีโต เป็นบทบาทเชิงรุกในฐานะเป็นกัลยาณมิตร ผู้สนับสนุนส่งเสริม คิตรีเริ่ม เป็นที่ปรึกษาและเป็นตัวเชื่อมทางด้านเศรษฐกิจและสังคม

ให้กับคนในกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ เพื่อให้กลุ่มสามารถพึ่งพาช่วยเหลือกัน และมีความคิดสร้างสรรค์ ความเห็นชอบ ตามหลักโยนิโสมนสิการ การใช้กระบวนการในการพัฒนามนุษย์ผ่านองค์ประกอบย่อย ทางทุนทาง สังคม 2 อย่าง ด้านโครงสร้าง และด้านมโนทัศน์ โดยการสร้างกฎระเบียบให้กับกลุ่ม สัจจะสะสมทรัพย์นำไปพิจารณาลงมติเป็นกฎระเบียบของกลุ่ม และการเทศน์สั่งสอนที่เน้นให้คนในกลุ่มมีความซื่อสัตย์ กตัญญู อันเป็นการสร้างมโนทัศน์ในการเป็นคนดีมีศีลธรรมให้กับคนในกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ ซึ่งมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงพัฒนาของคนในชุมชน โดยเฉพาะบทบาทนี้เป็นปัจจัยการ กระตุ้นที่สำคัญให้เกิดการพัฒนาด้านเศรษฐกิจและสังคมแบบพึ่งพากันเองแก่คนในชุมชน

พระครูประภัสร์สิทธิคุณ (ประสิทธิ์ ปภสฺสโร) (2555) ศึกษาเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ด้านการสาธารณสุขของคณะสงฆ์อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด” มีวัตถุประสงค์ คือ (1) เพื่อศึกษาแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาทด้านการสาธารณสุขของพระสงฆ์ที่มีต่อสังคม (2) เพื่อศึกษากระบวนการงานด้านการสาธารณสุขของคณะสงฆ์อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด และ(3) เพื่อศึกษาผลการดำเนินงานด้านการสาธารณสุขของคณะสงฆ์ อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด ที่มีต่อการพัฒนาสังคม ผลการศึกษาพบว่าพระสงฆ์ประยุกต์งานด้านสาธารณสุขสงเคราะห์ด้วยการช่วยเหลือสังคมอย่างต่อเนื่อง บทบาทการสาธารณสุขสงเคราะห์จึงเป็นการ ดำเนินกิจการเพื่อให้เป็นสาธารณประโยชน์ หรือสถานที่ซึ่งเป็นสาธารณสมบัติของประชาชนทั่วไป ทำให้ได้สิ่งก่อสร้างต่างๆ เช่น สถานิออนามัย หอสมุด ศาลาประชาคม ซึ่งส่งผลให้เกิดแหล่งรักษาโรค และแหล่งเรียนรู้ต่างๆ ทางด้านจิตใจ ทำให้ประชาชนทั่วไปเห็นบทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่องาน สาธารณสงเคราะห์และเกิดความศรัทธายิ่งขึ้น

วาสนา สิริ (2554) ศึกษาเรื่อง “บทบาทของวัดสวนแก้วในด้านสาธารณสุขสงเคราะห์ : ศึกษากรณีโครงการฝึกอบรมและสงเคราะห์ด้านอาชีพ มูลนิธิสวนแก้ว วัดสวนแก้ว ตำบลบางเลน อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาท วิธีดำเนินการของวัดสวนแก้วและหลักการทำงานของเจ้าอาวาสในการดำเนินการกิจด้านสาธารณสุขสงเคราะห์ซึ่งมุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตและแก้ปัญหาทางสังคมว่ามีความสำคัญอย่างไรรวมทั้งมีความสัมพันธ์กับชุมชนโดยรอบตลอดจนสังคมไทยอย่างไร ใช้วิธีการศึกษาโดยการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการและการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมกับเจ้าอาวาส พระลูกวัด บุคลากรด้านต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกัวัดสวนแก้ว โดยเน้นผู้เข้าร่วมโครงการฝึกอบรมด้านอาชีพ ผลการศึกษาพบว่าการที่วัดเพิ่มเติมบทบาทจากการเป็นที่อบรมบ่มนิสัยพุทธศาสนิกชนมาเป็นสถานที่ช่วยเหลือและพัฒนาสังคมร่วมด้วย โดยเน้นการสร้างคนและการทำงานเพื่อส่วนรวมเพื่อช่วยเหลือผู้ยากไร้ด้อยโอกาสนั้น เป็นทั้งการให้การศึกษาและให้การสงเคราะห์ฝึกวิชาชีพ จนสามารถออกไปประกอบอาชีพได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ไอศูรย์ อินทร์เพชร (2553) ศึกษาเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม : ศึกษาเฉพาะกรณีพระเทพสาครมุนี (แก้ว สุวณฺณโชโต)” โดยมีวัตถุประสงค์ในการศึกษา 3 ประการ คือ (1) เพื่อศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม (2) เพื่อศึกษาบทบาทการพัฒนาสังคมตามแนวทางของพระเทพสาครมุนี (แก้ว สุวณฺณโชโต) (3) เพื่อศึกษาการประยุกต์แนวคิดในการพัฒนาสังคมของพระเทพสาครมุนี (แก้ว สุวณฺณโชโต) ผลการศึกษาพบว่า พระสงฆ์มีความสัมพันธ์กับสังคมโดยใช้หลักศาสนาช่วยวางรากฐานความเจริญแก่สังคมในด้านการปกครอง ด้านการศึกษา ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการสาธารณูปการ และด้านการสาธารณสงเคราะห์ เพื่อช่วยส่งเสริมความเป็นปึกแผ่นมั่นคงแก่สังคม ส่งเสริมให้ปฏิบัติในสิ่งที่ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา เพื่อมุ่งให้คนที่อยู่ร่วมกันในสังคมมีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นทั้งด้านวัตถุและด้านจิตใจ อันจะทำให้การดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันนั้นมีความเจริญรุ่งเรืองและสงบสุข สำหรับการประยุกต์แนวคิดในการพัฒนาสังคมของพระเทพสาครมุนี (แก้ว สุวณฺณโชโต) พบว่า ท่านได้นำหลักธรรมมาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ได้อย่างเหมาะสม ซึ่งในด้านการสาธารณสงเคราะห์ ท่านใช้หลักสังคหวัตถุ 4 สงเคราะห์สังคมเพื่อให้ได้รับประโยชน์และความสุขอย่างแท้จริง

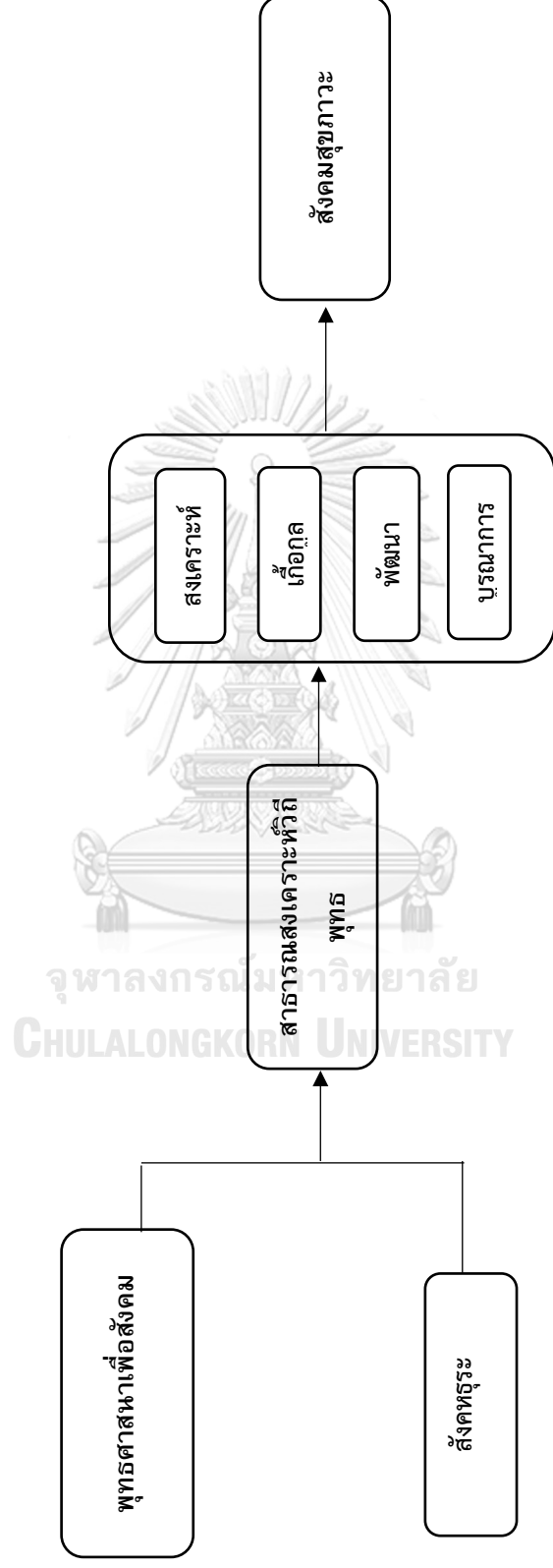
พูล พัฒใหม่, พระมหาโยธิน ฐานิสฺสโร และสุดฤทัย จันทรวงษ์ (2549) วิจัยเรื่อง “บทบาทเครือข่ายพระสงฆ์ในการสงเคราะห์ผู้ป่วยเอดส์และผู้ที่ได้รับผลกระทบ กรณีศึกษาพระสงฆ์ในจังหวัดพะเยา” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะเครือข่ายของพระสงฆ์ในการสงเคราะห์ผู้ติดเชื้อเอชไอวี/ผู้ป่วยเอดส์และผู้ได้รับผลกระทบจากผู้ติดเชื้อ/ผู้ป่วยเอดส์ ในจังหวัดพะเยา และศึกษาบทบาทเครือข่ายของพระสงฆ์ในการสงเคราะห์ผู้ติดเชื้อเอชไอวี/ผู้ป่วยเอดส์ และผู้ได้รับผลกระทบจากผู้ติดเชื้อเอดส์ในจังหวัดพะเยา ผลการศึกษาสรุปได้ว่า การทำงานด้านสาธารณสงเคราะห์ของพระสงฆ์แต่ละรูปมีความทุ่มเททั้งกำลังกายและกำลังสติปัญญา ซึ่งแสดงออกถึงจิตวิญญาณของการเป็นนักสังคมสงเคราะห์อย่างน่ายกย่อง และแต่ละท่านมีแนวทางและกระบวนการทำงานที่คล้ายกัน ทั้งในเชิงการสร้างเครือข่าย การสงเคราะห์และการป้องกัน ซึ่งสรุปได้ว่า ลักษณะการทำงานและการสร้างข่ายของพระสงฆ์เป็นไปในรูปแบบเครือข่ายทางสังคม โดยพระสงฆ์อาศัยความเป็นบุคคลที่เป็นที่รู้จักและเป็นที่เคารพนับถือของคนในชุมชนและสังคม เป็นตัวประสานความร่วมมือและเข้าถึงจิตใจของชาวบ้านด้วยลักษณะการทำงานที่เสียสละ โดยเห็นแก่ประโยชน์ของส่วนรวมเป็นที่ตั้ง จึงเป็นที่ไว้วางใจขององค์กรและหน่วยงานต่างๆ ได้อาศัยพระสงฆ์เป็นศูนย์กลางในการสร้างเครือข่าย ซึ่งแบ่งออกได้ 2 ลักษณะ คือ เครือข่ายทางสังคม และเครือข่ายการช่วยเหลือ สำหรับบทบาทของเครือข่ายพบว่า เครือข่ายของพระสงฆ์มีบทบาทด้านการรณรงค์ป้องกันด้วยการทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงานให้เกิด

ความร่วมมือระหว่างหน่วยงานและองค์กรต่างๆ ในการจัดกิจกรรมและบทบาทด้านการสงเคราะห์ ซึ่งมีทั้งการสงเคราะห์ด้านวัตถุและด้านจิตใจ ในส่วนของปัญหาและอุปสรรคสรุปได้ว่า (1) เครือข่ายการทำงานของพระสงฆ์ยังคงมีลักษณะต่างคนต่างทำ (2) พระสงฆ์ที่ทำงานด้านนี้มีเพียงไม่กี่รูป พระผู้ใหญ่จึงควรให้การสนับสนุนและให้ความสำคัญกับพระสงฆ์ที่ทำงานด้านนี้เพื่อกระตุ้นให้เกิดเครือข่ายการช่วยเหลือเพิ่มขึ้น (3) งบประมาณที่ให้การสนับสนุนไม่ค่อยแน่นอน จึงก่อให้เกิดปัญหาด้านการดำเนินงานที่ไม่ต่อเนื่อง

พระมหาผาโพน (2539) ศึกษาเรื่อง “พระพุทธศาสนากับการพัฒนาสังคม : ศึกษาความคิดเห็นของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมของพระพยอม กัลยาโณ” มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ (1) เพื่อศึกษาการพัฒนาสังคมตามแนวของพระพุทธศาสนา (2) เพื่อศึกษาความคิดเห็นของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมของพระพยอม กัลยาโณ ตามแนวการพัฒนาสังคมของพระพุทธศาสนา และ (3) เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคของการพัฒนาสังคมตามแนวของพระพุทธศาสนา ผลการศึกษาสรุปได้ว่า พระสังฆาธิการส่วนใหญ่มีความเข้าใจหลักพุทธธรรมที่จะนำไปพัฒนาสังคมเป็นอย่างดี โดยพระสังฆาธิการส่วนใหญ่เห็นด้วยว่าการพัฒนาสังคมที่แท้จริงควรเริ่มจากการพัฒนาบุคคลในสังคมให้เป็นบุคคลที่สมบูรณ์แบบในทุกๆ ด้าน กล่าวคือ ด้านการพัฒนากาย ด้านการพัฒนาศีล ด้านการพัฒนาจิต ด้านการพัฒนาปัญญา และด้านการพัฒนาอาชีพ โดยมีความเห็นว่าเมื่อบุคคลในสังคมได้รับการพัฒนาแล้ว สังคมก็จะได้รับการพัฒนาไปด้วย นอกจากนี้ พระสังฆาธิการส่วนใหญ่เห็นด้วยกับการพัฒนาสังคมของพระพยอมในทุกๆ ด้าน เพราะพระพยอมมีความรู้และความสามารถในการเผยแพร่ธรรมให้เข้าถึงประชาชนด้วยวิธีการที่เหมาะสม ทันโลก ทันเหตุการณ์ พระพยอมให้โอกาสทางการศึกษาแก่เยาวชนซึ่งช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตของพวกเขาให้ดีขึ้น ในด้านการสงเคราะห์ประชาชนของพระพยอม โดยภาพรวมเห็นว่าโครงการต่างๆ ที่พระพยอมจัดขึ้นมานั้นล้วนเป็นประโยชน์ต่อประชาชนอย่างมากและไม่ขัดแย้งกับหลักพุทธธรรมด้วย สำหรับปัญหาและอุปสรรคของการพัฒนาสังคมนั้น พระสังฆาธิการส่วนใหญ่เห็นว่า (1) พุทธศาสนิกชนโดยทั่วไปยังมีความเข้าใจคลาดเคลื่อนเกี่ยวกับหลักพุทธธรรม มองว่าเป็นเรื่องลำสมัยจึงขาดการนำมาประยุกต์ใช้ เลือกพัฒนาตนเองและสังคมให้เป็นไปตามกระแสโลก ทำให้เกิดปัญหาทางสังคมและเศรษฐกิจตามมาอย่างมาก (2) สถานภาพของพระสงฆ์ในปัจจุบัน พระสังฆาธิการส่วนใหญ่เห็นว่ายังมีคุณค่าและประโยชน์ต่อสังคมอยู่ และได้เสนอแนะว่าพระสงฆ์โดยทั่วไปควรตื่นตัวและร่วมมือกันพัฒนาสังคมในทุกด้าน ร่วมกันส่งเสริมและสงเคราะห์ประชาชน

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องข้างต้นสรุปได้ว่า บทบาทพระสงฆ์ด้านการสาธารณสงเคราะห์มีความสำคัญต่อการพัฒนาชุมชนและสังคม อีกทั้งยังเป็นรูปแบบสำคัญอย่างหนึ่งต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การดำเนินกิจกรรมของพระสงฆ์ส่วนใหญ่มักเป็นในลักษณะของการสงเคราะห์ทั้งทางวัตถุและทางจิตใจไปพร้อมๆ กัน เพราะต่างมองเห็นว่าการสงเคราะห์ช่วยเหลือประชาชนให้มีความสมบูรณ์พร้อมทางกายเป็นรากฐานสำคัญที่จะนำไปสู่การพัฒนาในระดับจิตใจและปัญญา ในส่วนขององค์ประกอบที่ส่งผลต่อบทบาทพระสงฆ์ด้านการสาธารณสงเคราะห์จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องสามารถสรุปได้ 3 ประเด็น คือ (1) เพื่อปฏิบัติตามพระพุทธวณะที่ให้ช่วยเหลือ สงเคราะห์และอนุเคราะห์แก่ประชาชนที่เดือดร้อน (2) เพื่อปฏิบัติตามพันธกิจ 6 ด้านของคณะสงฆ์ (3) เกิดจากความมุ่งมั่นเสียสละเฉพาะตัวของพระสงฆ์ อย่างไรก็ตาม การดำเนินงานด้านการสาธารณสงเคราะห์ของพระสงฆ์ส่วนใหญ่มีปัญหาและอุปสรรคที่สรุปได้คือ พระสงฆ์ยังขาดทักษะเชิงลึกในการประยุกต์หลักธรรมเข้ากับศาสตร์สมัยใหม่เพื่อการทำงาน การดำเนินงานของพระสงฆ์ส่วนมากเป็นในลักษณะต่างคนต่างทำ มีปัญหาการขับเคลื่อนภาระงานด้านการกำกับดูแล ขาดงบประมาณและการสนับสนุนจากหน่วยงานและองค์กรจึงก่อให้เกิดปัญหาการดำเนินงานที่ไม่ต่อเนื่อง รวมถึงการทำงานในเชิงเครือข่ายของพระสงฆ์ยังมีไม่มากและที่มีอยู่ยังไม่ค่อยมีประสิทธิภาพ

กรอบแนวคิดการวิจัย

จากกรอบแนวคิดอธิบายได้ว่า พระพุทธศาสนาเป็นสถาบันหลักของสังคมไทยที่ได้รับการยอมรับนับถือมาอย่างยาวนาน มีอิทธิพลต่อค่านิยม ความประพฤติหรือการดำรงชีวิตของคนไทยและเป็นรากฐานของขนบธรรมเนียมประเพณีและศิลปวัฒนธรรมไทยแทบทุกด้าน ส่งผลให้กิจกรรมหรือเหตุการณ์สำคัญในชีวิตของคนไทยส่วนใหญ่ผูกพันแนบแน่นอยู่กับพระพุทธศาสนา วัดจึงมีบทบาทสำคัญในฐานะเป็นศูนย์รวมจิตใจและเป็นศูนย์กลางของชุมชนในการประกอบกิจกรรมทั้งทางศาสนาและสังคม ส่วนพระสงฆ์ก็ได้รับการยอมรับในฐานะเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณและเป็นศูนย์รวมความเคารพศรัทธาของผู้คน ในสมัยก่อนจะพบว่าวัดเป็นทุกอย่างของชุมชน ไม่ว่าจะเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรม สถานที่ให้การศึกษา สถานพยาบาล สถานสงเคราะห์ หรือแหล่งพบปะสมาคมของคนในชุมชนจนกล่าวได้ว่าวิถีชีวิตของคนในชุมชนไม่ว่าจะทำอะไรก็ต้องเกี่ยวพันกับวัดอย่างไม่สามารถแยกขาดจากกันได้ ในขณะที่พระสงฆ์นอกจากจะได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้ทรงศีลที่ควรค่าแก่การเคารพนับถือแล้ว ชาวบ้านยังถือว่าพระสงฆ์เป็นผู้ที่มีสติปัญญารอบรู้วิชาการต่าง ๆ เหนือกว่าฆราวาสทั่วไป ทำให้พระสงฆ์กลายเป็นที่พึ่งสำคัญของชาวบ้านยามที่ต้องการคำปรึกษาหรือวิธีการแก้ไขปัญหาดังกล่าวทั้งทางธรรมและทางโลก ด้วยเหตุนี้พระสงฆ์จึงมีบทบาทสำคัญอย่างมากในฐานะเป็นผู้นำทางด้านจิตใจและชีวิตของคนในชุมชน แต่เมื่อกระแสของโลกาภิวัตน์ไหลบ่าเข้าสู่สังคมไทยจึงก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรอบด้าน ความพยายามในการพัฒนาประเทศให้มุ่งไปสู่ความทันสมัยแบบตะวันตกส่งผลให้ประเทศมีความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีมากขึ้น การก่อตั้งพัฒนาหน่วยงานหรือสถาบันต่าง ๆ เช่น ศูนย์ราชการ โรงเรียน โรงพยาบาล พิพิธภัณฑ์ เป็นต้น ทำให้วิถีชีวิตของคนในสังคมไทยเกิดการปรับตัวไปตามอิทธิพลของโลกาภิวัตน์และมีความเป็นสังคมเมืองมากขึ้น แต่ในขณะเดียวกันกระบวนการสร้างความทันสมัยดังกล่าวกลับพรวดเอากิจกรรมต่าง ๆ ที่วัดเคยเป็นศูนย์กลางอยู่ออกไปจนก่อให้เกิดความห่างเหินระหว่างวัดกับบ้าน ประกอบกับที่ผ่านมาพระสงฆ์ไม่ได้พัฒนาตนเองให้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมจึงทำให้บทบาทของพระสงฆ์ถูกลดทอนความสำคัญลงเป็นอย่างมาก การที่สถาบันพุทธศาสนาต้องเผชิญกับกระแสสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วเช่นนี้พระสงฆ์จึงมีความจำเป็นต้องปรับตัวให้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมอยู่เสมอ ทั้งนี้หากพิจารณาสภาพสังคมไทยในปัจจุบันจะเห็นว่าแม้จะมีความเจริญก้าวหน้าตามโลกตะวันตกมากขึ้นแต่สภาพสังคมที่เน้นบริโภคนิยมกลับทำให้สังคมไทยเกิดปัญหาความเหลื่อมล้ำและความทุกข์ยากมากขึ้นตามไปด้วย วิถีชีวิตที่ต้องเป็นไปตามโลกสมัยใหม่ซึ่งมีแต่การแข่งขันอยู่ตลอดเวลาได้สร้างแรงกดดันและความเครียดจนทำให้คนขาดความมั่นคงทางจิตใจและนำไปสู่ปัญหาดังกล่าวของสังคม เช่น ปัญหาทารุณกรรม ปัญหายาเสพติด ปัญหาการพนัน ปัญหาการลักขโมย เป็นต้น จึงเป็นช่องว่างที่พระพุทธศาสนาจะมีโอกาสกลับมาฟื้นฟูบทบาทความสำคัญขึ้นอีกครั้งหนึ่งด้วยการเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้คนให้เกิดความเข้มแข็งทางจิตใจและเกิดสติปัญญารู้เท่าทันชีวิต แต่การดำเนินงานในรูปแบบเดิมเหมือนเช่นสมัยก่อนคงเป็นไปได้ยากและอาจไม่ตอบโจทย์ความต้องการของ

สังคมสมัยใหม่ได้ ดังนั้นพระสงฆ์จึงควรเรียนรู้กระบวนการที่เหมาะสมในการนำไปใช้พัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในสังคม พุทธศาสนาเพื่อสังคม (Socially Engaged Buddhism) จึงเป็นแนวทางสำคัญประการหนึ่งที่จะช่วยให้พระสงฆ์ฟื้นคืนสู่บทบาทที่สำคัญต่อสังคมได้อีกครั้ง

การศึกษานี้พิจารณาถึงแนวคิดสำคัญ 2 ประการ ได้แก่ แนวคิดพุทธศาสนาเพื่อสังคม และแนวคิดสังคหะ ซึ่งทั้งสองแนวคิดนี้มีความสำคัญในการนำไปสู่แนวทางการดำเนินงานที่เหมาะสมกับสภาพการเปลี่ยนแปลงของสังคมสมัยใหม่ อธิบายได้ดังนี้

แนวคิดพุทธศาสนาเพื่อสังคม

ในการศึกษานี้พิจารณาว่าแนวคิดพุทธศาสนาเพื่อสังคม เป็นแนวคิดที่สะท้อนให้เห็นถึงความพยายามของพระสงฆ์ในการปรับตัวให้เข้ากับสังคมสมัยใหม่ โดยพระสงฆ์กลุ่มนี้มักได้รับการปลูกฝังทางอุดมการณ์และทัศนคติว่าพุทธศาสนากับสังคมไม่สามารถแยกขาดจากกันได้ ถึงแม้พระสงฆ์จะเป็นผู้สละเรือนออกบวชเพื่อการบรรลุธรรมนิพพานแต่พระพุทธเจ้าก็ไม่ได้สอนให้พระสงฆ์ละทิ้งสังคม ดังจะเห็นว่าพระพุทธองค์ทรงกำหนดพระวินัยที่ทำให้ชีวิตของพระสงฆ์ต้องอิงอาศัยคฤหัสถ์ทั้งด้านภัตตาหารและบริวารต่าง ๆ เพราะพุทธศาสนาถูกกำหนดให้มีความเกี่ยวข้องกับสังคมมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล ในขณะเดียวกันยังทรงเน้นย้ำให้พระสงฆ์ตอบแทนคฤหัสถ์ด้วยการบำเพ็ญประโยชน์ตามความที่ปรากฏในพระไตรปิฎก “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลาย จงจาริกไป เพื่อประโยชน์ของชนหมู่มาก เพื่อความสุขของชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูล และความสุขแก่เทวดา และมนุษย์ทั้งหลาย” ดังนั้นพระสงฆ์จึงไม่อาจละทิ้งบทบาทในการมีส่วนร่วมแก้ไขปัญหาและพัฒนาสังคม แนวทางพุทธศาสนาเพื่อสังคมจึงเป็นแนวทางการดำเนินงานเชิงรุก โดยพระสงฆ์พยายามตีความหลักคำสอนทางพุทธศาสนาในมิติทางสังคมและนำมาปรับประยุกต์ใช้เพื่อสร้างเสริมกิจกรรมให้สอดคล้องสภาพปัญหาที่ซับซ้อนของสังคมปัจจุบัน

แนวคิดสังคหะ

การดำเนินงานตามแนวทางพุทธศาสนาเพื่อสังคมมุ่งเน้นบทบาทด้าน “สังคหะ” คือการบริการสังคมหรือกิจที่พระสงฆ์ควรปฏิบัติเพื่อความเอื้อเฟื้อ เกื้อกูล และให้การสงเคราะห์แก่คฤหัสถ์ตามสมควรแก่สถานะของบรรพชิต (พินิจ ลาภธนานนท์ และคณะ, 2562) ซึ่งบทบาทดังกล่าวอาจไม่เป็นที่คุ้นชินและถูกมองว่าไม่ใช่กิจของสงฆ์ แต่ในความเป็นจริง “สังคหะ” คือบทบาทที่มีอยู่เดิมโดยดึงเอาจุดร่วมของบทบาทด้านคันถธุระและวิปัสสนาธุระเฉพาะผลเชิงสังคมว่าด้วยการทำประโยชน์เพื่อส่วนรวมออกมาเน้นย้ำให้ชัดเจนมากขึ้น (วุฒินันท์ กันทะเตียน, 2562) หรือกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่าบทบาทด้านสังคหะถูกสอดแทรกอยู่ในหลายหลักธรรมซึ่งสนับสนุนให้พระสงฆ์มีส่วนร่วมในการทำประโยชน์แก่ชุมชนและสังคมในด้านต่าง ๆ โดยไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย อย่างไรก็ตามพุทธศาสนาเพื่อสังคมไม่ได้ปฏิเสธบทบาทด้านคันถธุระและวิปัสสนาธุระแต่มองว่าเป็นพื้นฐานสำคัญที่

นำไปสู่บทบาทด้านสังคมเพราะการศึกษาธรรมาภิบาลทั้งสองประการช่วยให้พระสงฆ์เกิดการพัฒนาดนญน มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมอย่างถ่องแท้และมีจิตที่บริสุทธิ์ปราศจากความเห็นแก่ตัว ทำให้พระสงฆ์สามารถนำความรู้และประสบการณ์ที่ได้รับไปปรับประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาสังคมต่อไป ทั้งนี้จากการศึกษาพบว่าพระสงฆ์ที่ดำเนินไปตามแนวทางสังคมธรรมาภิบาลมีแรงจูงใจสำคัญคือ การดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับชุมชนทำให้รับรู้ความทุกข์ยากหรือความเดือดร้อนของชาวบ้าน จึงกระตุ้นให้พระสงฆ์ไม่อาจเพิกเฉย และเข้ามามีบทบาทด้านสาธารณสงเคราะห์เพื่อช่วยเหลือชาวบ้านให้หลุดพ้นจากปัญหาต่าง ๆ

จากแนวคิดพุทธศาสนาเพื่อสังคมและแนวคิดสังคมธรรมาภิบาลจึงนำไปสู่บทบาทพระสงฆ์ด้านสาธารณสงเคราะห์ซึ่งถูกพิจารณาให้เป็นบทบาทหนึ่งที่อยู่ภายใต้สังคมธรรมาภิบาลและเป็นบทบาทเชิงรุกที่ได้รับการผลักดันจากมหาเถรสมาคมให้เป็นส่วนหนึ่งของแผนยุทธศาสตร์ปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา อย่างไรก็ตามบทบาทพระสงฆ์ด้านสาธารณสงเคราะห์ไม่ใช่สิ่งใหม่หากแต่เป็นการฟื้นคืนบทบาทเดิมของพระสงฆ์ที่เคยกระทำ โดยในอดีตที่วัดกับชาวบ้านมีความผูกพันกันในฐานะที่วัดเป็นศูนย์รวมกิจกรรมทุกอย่างของชุมชน ปรากฏตามที่สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์สรุปไว้ว่าวัดเป็นสถานศึกษาและอบรมศีลธรรม เป็นสถานก่อกำเนิดและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม เป็นสถานสงเคราะห์ เป็นสถานที่ปรึกษาแนะนำเกี่ยวกับปัญหาชีวิต เป็นสถานที่ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาท เป็นสถานบันเทิง เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ เป็นสถานที่พบปะ เป็นสถานที่แจ้งข่าว เป็นสถานที่จัดกิจกรรมของชุมชน เป็นสถานพยาบาล เป็นสถานที่พักคนเดินทาง เป็นคลังพัสดุ เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรม (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2541) จึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลให้พระสงฆ์มีความเกี่ยวข้องกับชาวบ้านมากกว่าการเป็นเนืองนิตย์ ดังจะเห็นว่าสมัยก่อนพระสงฆ์มีบทบาทสำคัญในการเป็นผู้นำด้านการพัฒนาชุมชน เช่น สร้างโรงเรียน ขุดบ่อบาดาล สร้างถนน สร้างสะพาน เป็นต้น รวมถึงการสงเคราะห์ชุมชนยามที่เกิดปัญหาหรือความทุกข์ร้อนต่าง ๆ อยู่เสมอ แต่หลังจากที่หลายบทบาทของวัดถูกหน่วยงานภาครัฐเข้ามาแทนที่ส่งผลให้ชุมชนลดความพึ่งพาวัดและพระสงฆ์ลงไป การลดความพึ่งพาทำให้วัดเป็นเพียงสถานที่ประกอบพิธีกรรม พระสงฆ์เป็นเพียงเนืองนิตย์ ศาสนาจึงกลายเป็นเรื่องเชิงพิธีกรรมมากกว่างานด้านสังคมโดยเฉพาะสังคมเมืองที่วัดกับชุมชนไม่ได้เป็นหนึ่งเดียวกันอันเนื่องจากความเปลี่ยนแปลงทางสังคม หรือแม้กระทั่งในสังคมชนบทที่วัดกับชุมชนยังคงมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันอยู่ แต่ชุมชนก็ไม่ได้คาดหวังที่จะให้วัดแสดงบทบาทด้านสาธารณสงเคราะห์ในขณะเดียวกันวัดเองก็มองว่าเมื่อชาวบ้านไม่ต้องการก็ไม่จำเป็นต้องทำงานด้านสาธารณสงเคราะห์ ทั้งหมดนี้เป็นเหตุให้วัดกับชุมชนเกิดความห่างเหินจนกลายเป็นช่องว่างระหว่างกัน อย่างไรก็ตามคณะสงฆ์ไทยเล็งเห็นปัญหาที่เกิดขึ้นและมีความพยายามที่จะฟื้นคืนบทบาทของพระพุทธศาสนาให้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมโดยมหาเถรสมาคมซึ่งเป็นองค์กรปกครองสูงสุดของคณะสงฆ์ไทยได้กำหนดกรอบงานเพื่อปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนาไว้ 6 ด้าน+1 ได้แก่ (1)ด้านการปกครอง (2)ด้านการศาสนศึกษา (3)ด้าน

การเผยแผ่ (4)ด้านการสาธารณูปการ (5)ด้านการศึกษาสงเคราะห์ (6)ด้านการสาธารณสงเคราะห์ และการพัฒนาพุทธมณฑลให้เป็นศูนย์กลางของพุทธศาสนาโลก ทั้งนี้บทบาทสาธารณสงเคราะห์เป็นบทบาทหนึ่งที่สำคัญเพราะสามารถเข้าถึงชุมชนได้มากที่สุดแต่เป็นบทบาทที่แม้แต่พระสงฆ์เองก็ยังขาดความเข้าใจและยังก่อให้เกิดความสับสนอยู่ เพราะฉะนั้นการทำความเข้าใจความหมาย นิยาม รูปแบบของสาธารณสงเคราะห์จึงเป็นสิ่งจำเป็นที่ต้องศึกษา ซึ่งการศึกษานี้พิจารณาบทบาทพระสงฆ์ ด้านสาธารณสงเคราะห์ตามแผนการปฏิบัติงานของฝ่ายสาธารณสงเคราะห์ของมหาเถรสมาคม มีการดำเนินงานสาธารณสงเคราะห์บนพื้นฐาน 4 ประการ ดังนี้

- 1) การสงเคราะห์ คือการที่พระสงฆ์ วัด หรือองค์กรคณะสงฆ์ให้ความช่วยเหลือในแนวทางแบบให้เปล่า ลักษณะการดำเนินงานเพื่อช่วยเหลือบรรเทาความทุกข์ยากของผู้เดือดร้อนในเบื้องต้น สามารถทำได้ทั้งในภาวะปกติหรือภาวะวิกฤติ ได้แก่ การสงเคราะห์คนยากไร้ คนชรา คนพิการ ผู้ป่วยติดเตียง หรือเด็กด้อยโอกาส การสงเคราะห์ผู้ประสบสาธารณภัยต่าง ๆ การบริการเผาศพฟรีแก่คนไร้ญาติและคนยากไร้ การสนับสนุนเงินบริจาคสำหรับสร้างอาคารหรือซื้อเครื่องมือแพทย์ เป็นต้น งบประมาณในการดำเนินงานส่วนมากมาจากทุนทรัพย์ส่วนตัวของพระสงฆ์และเงินบริจาคที่ได้รับจากญาติโยม การดำเนินงานส่วนใหญ่ไม่ได้วางแผนล่วงหน้าเพราะเป็นสถานการณ์เร่งด่วนหรือเกิดเหตุการณ์เฉพาะหน้า
- 2) การเกื้อกูล คือการที่พระสงฆ์ วัด หรือองค์กรคณะสงฆ์มีบทบาทในแนวทางสนับสนุนหรือประสานงานให้ชุมชนหรือหน่วยงานองค์กรเข้ามาใช้ประโยชน์จากทรัพยากรของวัด เพื่อยกระดับการดำเนินชีวิตของคนในสังคม ภายใต้เป้าหมายที่จะตอบสนองต้องการจำเป็นหรือการแก้ไขปัญหาของประชาชนในชุมชน รูปแบบการดำเนินงานเป็นในลักษณะของการสนับสนุนกิจกรรมหรือโครงการที่หน่วยงานอื่นมีแผนงานหรือกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์อยู่ก่อนแล้ว เช่น กิจกรรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมชุมชน กิจกรรมส่งเสริมสุขภาพของประชาชนและชุมชน กิจกรรมตลาดนัด เป็นต้น การดำเนินงานในลักษณะนี้ควรมีการวางแผนร่วมกันระยะยาวเพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปในทิศทางเดียวกัน
- 3) การพัฒนา คือการที่พระสงฆ์ วัด หรือองค์กรคณะสงฆ์เข้าไปมีบทบาทในแนวทางสร้างเสริมการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์กับประชาชนในชุมชนรอบวัดหรือพื้นที่ให้บริการของวัด โดยเน้นให้คณะสงฆ์หรือวัดเป็นผู้นำในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ แนวทางนี้ช่วยส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมระหว่างพระสงฆ์กับประชาชนในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ลักษณะการดำเนินงานส่วนใหญ่เน้นการร่วมมือตามแนวทาง “บวร” (บ้าน วัด โรงเรียน) เป็นการประยุกต์ใช้หลักธรรมในการพัฒนาเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนให้สามารถพึ่งตนเองและเน้นการพัฒนาที่เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวม เช่น ธนาคารข้าว กลุ่ม

สัจจะสมมติธรรม การส่งเสริมสัมมาชีพ เป็นต้น ทำให้ประชาชนเกิดการพัฒนาด้าน
วัตถุและจิตใจควบคู่กันไป

- 4) การบูรณาการ คือการที่พระสงฆ์ วัด หรือองค์กรคณะสงฆ์มีบทบาทในลักษณะของการ
สร้างความร่วมมือกับทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องทั้งในเชิงนโยบายและการปฏิบัติ สนับสนุน
การดำเนินงานสาธารณสงเคราะห์ที่มีความเป็นระบบ เน้นสร้างภาคีเครือข่ายเพื่อ
ส่งเสริมการดำเนินงานทั้งในด้านกิจกรรม บุคลากร เทคโนโลยี หรืองบประมาณ โดยมี
เป้าหมายที่จะส่งเสริมการประยุกต์ใช้หลักพุทธศาสนาเพื่อสังคมในการดำเนินกิจกรรมสา
ธารณสงเคราะห์ให้มีความต่อเนื่องและเกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนทั้งยังเป็นการปลูกฝัง
แนวคิดจิตอาสาให้กับพระสงฆ์และประชาชนอีกด้วย ตัวอย่างกิจกรรม ได้แก่ เครือข่าย
การสาธารณสงเคราะห์ การขับเคลื่อนธรรมนูญสุขภาพพระสงฆ์ เครือข่ายสังฆประชาชน
เคราะห์ กลุ่มอาสาสมัครธรรม เป็นต้น

อย่างไรก็ดี พุทธศาสนาเพื่อสังคมที่สะท้อนให้เห็นวิถีหรือแนวทางการปฏิบัติเรื่องสาธารณ
สงเคราะห์ควรจะต้องเป็นไปในแนวทางวิถีพุทธ ซึ่งคำว่า “วิถีพุทธ” หมายถึงการนำหลักธรรมในทาง
พุทธศาสนามาเป็นแนวทางในการดำเนินงาน สาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธจึงเป็นการประยุกต์
หลักธรรมต่าง ๆ ทางพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับประเด็นการสงเคราะห์มาใช้เพื่อแก้ไขปัญหาและ
พัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนโดยมีพระสงฆ์เป็นแกนนำและจะต้องเป็นการดำเนินงานที่ไม่ขัดต่อ
หลักพระธรรมวินัยอีกด้วย ทั้งนี้เมื่อพิจารณาหลักการดำเนินงานสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธพบว่า
เป็นไปเพื่อประโยชน์ส่วนรวม โดยเน้นการสงเคราะห์ช่วยเหลือให้แต่ละคนเกิดสติปัญญา สามารถ
พึ่งพาตนเองได้ ลดละการเบียดเบียนซึ่งกัน ทำให้สังคมมีความสุขและมั่นคง หลักการนี้จึงเป็น
แนวทางสำคัญที่พระสงฆ์จะสามารถเข้ามาช่วยเสริมสร้างสุขภาวะให้แก่สังคม

บทที่ 3

ระเบียบวิธีการวิจัย

ในบทนี้เป็นการนำเสนอระเบียบวิธีการวิจัย ที่นำมาใช้เป็นแนวทางในการเก็บรวบรวมข้อมูล การศึกษาวิจัยเรื่อง บทบาทพระสงฆ์ด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์ในบริบทพุทธศาสนาเพื่อสังคม โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ภายใต้กรอบแนวคิดที่ได้กล่าวถึงในบทที่ 2 เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สามารถนำมาวิเคราะห์ผลการศึกษาให้เกิดความชัดเจนและเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัยที่กำหนดไว้ ทั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีการดำเนินการวิจัยไว้ ดังนี้

3.1 กลุ่มประชากรเป้าหมายในการศึกษา

เพื่อให้การศึกษานี้สามารถตอบวัตถุประสงค์การศึกษาให้ครอบคลุมขอบเขตเชิงเนื้อหาได้ครบถ้วน จึงได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยอาศัยข้อมูลในเบื้องต้นของแต่ละพื้นที่ศึกษาเป็นข้อมูลพื้นฐานในการตัดสินใจเลือกกลุ่มประชากรเป้าหมาย กล่าวคือจะต้องเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญและเกี่ยวข้องโดยตรงกับกิจกรรมสาธารณสุขสงเคราะห์ทั้ง 4 รูปแบบดังกล่าวข้างต้น ดังนี้

- 1) พระสงฆ์ที่มีบทบาทและทำงานด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์ทั้ง 4 รูปแบบจากวัดในพื้นที่เป้าหมายการศึกษารวมจำนวน 10 รูป ประกอบด้วย
 - วัดห้วยหมู
 - (1) พระครูจันทลีลากร
เจ้าอาวาสวัดห้วยหมู
 - (2) พระกษิ์เดช สุจิตโต
ผู้ดูแลพัฒนาสื่อเพื่อการประชาสัมพันธ์ศูนย์พัฒนาเด็กพิเศษวัดห้วยหมู
 - วัดม่วงตารศ
 - (1) พระครูโกวิทสุตสาร โกวิทภิกขุ เจ้าอาวาสวัดม่วงตารศ
 - วัดสวนแก้ว
 - (1) พระราชธรรมนิเทศ (พระพยอม กลฺยาณ) เจ้าอาวาสวัดสวนแก้ว
 - วัดญาณเวศกวัน
 - (1) พระครูธรรมรัต เฑชปญโญ สมาชิกรุ่นแรก
 - (2) พระครูเมธีกร คุณวฑฺฒโน ฝ่ายวิชาการ
- พระสงฆ์ผู้เข้าร่วมโครงการของกลุ่มอาสาสมัครธรรม

- (1) พระครูประคุณสรกิจ กุศลนนโท
 - (2) พระวรท ธรรมธโร
 - (3) พระนิพนธ์ ชุตติกาโร
 - (4) พระปฏิพล ภูริเมโธ
- 2) คณะทำงานและภาคีเครือข่ายทั้งองค์กรคณะสงฆ์ หน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและภาคประชาสังคมที่มีส่วนร่วมหรือมีบทบาทสำคัญในกิจการสาธารณสงเคราะห์ในแต่ละลักษณะรวมจำนวน 16 คน ประกอบด้วย
- วัดห้วยหมู
 - (1) นางคันสนีย์ สกุศลวรกานต์ ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดห้วยหมู จังหวัดราชบุรี
 - (2) กลุ่มครูจิตอาสาผู้ดูแลเด็กพิเศษและเด็กออทิสติก จำนวน 3 คน
 - วัดม่วงตารศ
 - (1) นายยุทธนา อุดมแดงอร่าม ผู้ดูแลพัฒนาสื่อเพื่อการประชาสัมพันธ์วัดม่วงตารศ
 - (2) กลุ่มคณะกรรมการวัดผู้สนับสนุนการทำงานของพระครูโกวิทสุตสาร จำนวน 1 คน
 - (3) นายแพทย์ธรรมบุญ ชุมเพ็ญ
 - วัดสวนแก้ว
 - (1) กลุ่มคณะทำงานมูลนิธิวัดสวนแก้ว จำนวน 2 คน
 - (2) กลุ่มผู้ดูแลแผนงานในวัด จำนวน 2 คน
 - วัดญาณเวศกวัน

องค์กรและเครือข่ายที่ทำงานร่วมกับกลุ่มอาสาสมัครธรรม

 - (1) กลุ่มเจ้าหน้าที่บุคลากร โรงพยาบาลชลประทาน จำนวน 2 คน
- 3) คณะชาวบ้านที่ได้รับบริการด้านการสาธารณสงเคราะห์จากพระสงฆ์ ทั้งที่อาศัยอยู่ในชุมชนบริเวณโดยรอบของวัดและในชุมชนอื่นๆรวมจำนวน 14 คน ประกอบด้วย
- วัดห้วยหมู
 - (1) ผู้ปกครองของกลุ่มเด็กพิเศษและเด็กออทิสติก จำนวน 3 คน
 - วัดม่วงตารศ

- (1) ชาวบ้านผู้รับบริการบริการจากคลินิกฝังเข็ม จำนวน 3 คน
- (2) ชาวบ้านผู้อาศัยพื้นที่ตลาดนัดสำหรับค้าขาย จำนวน 3 คน
- วัดสวนแก้ว
 - (1) กลุ่มชาวกะเหรี่ยงที่เข้ารับการช่วยเหลือจากวัด จำนวน 2 คน
- วัดญาณเวศกวัน
 - (1) ผู้รับบริการจากกลุ่มอาสาสมัครธรรม จำนวน 3 คน

3.2 วิธีการดำเนินวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง บทบาทของพระสงฆ์ด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์ในบริบทพุทธศาสนา เพื่อสังคม ใช้วิธีการวิจัยภาคสนาม แบ่งออกเป็น 2 ขั้นตอน คือ

- 1) เก็บรวบรวมข้อมูลจากการวิเคราะห์เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อรวบรวมองค์ความรู้และแนวคิดการทำงานสาธารณสุขสงเคราะห์วิถีพุทธ บทบาทสังฆคฤหัสถ์ และพุทธศาสนาเพื่อสังคม รวมทั้งการค้นหาข้อมูลพื้นฐานของพระสงฆ์ วัด และชุมชนที่เป็นเป้าหมายของงานวิจัย
- 2) เก็บรวบรวมข้อมูลสนาม โดยมีวิธีการและเครื่องมือการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้
 - ก. แบบบันทึกการสังเกต (Observation) การวิจัยนี้ใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกิจกรรมสาธารณสุขสงเคราะห์ที่พระสงฆ์ดำเนินการในทุกกลุ่ม คือ กลุ่มเป้าหมายที่ประสบปัญหาและรับการช่วยเหลือ กลุ่มคณะทำงานช่วยเหลือกิจกรรมสาธารณสุขสงเคราะห์ของพระสงฆ์ เพื่อให้ได้ข้อมูลทุกแง่มุมทั้งในเชิงกว้างและเชิงลึกโดยกำหนดแนวทางในการสังเกต ดังนี้
 - (1) การบันทึกพฤติกรรมผู้เข้าร่วมกิจกรรม
 - บทบาทในการดำเนินกิจกรรมของพระสงฆ์
 - บทบาทในการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มคณะทำงาน
 - บทบาทในการดำเนินกิจกรรมของผู้สนับสนุนทั่วไป
 - การมีส่วนร่วมในกิจกรรมในภาพรวมของผู้เข้าร่วมกิจกรรม
 - ความสัมพันธ์ระหว่างผู้จัดและผู้เข้าร่วมกิจกรรม

- ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในฐานะสมาชิกในกลุ่ม
- บรรยากาศในการทำกิจกรรม (ก่อน/ระหว่าง/หลัง การทำกิจกรรม)

(2) แบบแผนในการกระทำพฤติกรรม

- พฤติกรรมที่กระทำต่อเนื่อง/ขั้นตอนของพฤติกรรม/แบบแผนในการทำกิจกรรม
- สภาพสังคมหรือบริบทของสถานที่ในการจัดกิจกรรม

ข. แนวคำถามการวิจัย (Interview Guides) เพื่อใช้สัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ในการเก็บรวบรวมข้อมูลการดำเนินกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ของพระสงฆ์และการเข้าร่วมกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ของประชากรกลุ่มเป้าหมาย แบบแผนความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์และผู้เข้าร่วมกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ หรือผู้รับประโยชน์จากกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ โดยกำหนดแนวคำถามให้ครอบคลุมขอบเขตเชิงเนื้อหาและวัตถุประสงค์การวิจัยดังนี้

(1) คำถามเพื่อการสัมภาษณ์พระสงฆ์ผู้ดำเนินกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ทั้ง 4 รูปแบบ เพื่อศึกษาบทบาทด้านสาธารณสงเคราะห์ของพระสงฆ์ไทยในบริบทของพุทธศาสนาเพื่อสังคมและบทบาทสังคมพุทธ

- เหตุจูงใจหรือเหตุปัจจัยในการดำเนินกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์
- แนวคิดและรูปแบบการจัดกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธ
- เป้าหมายของการดำเนินกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธในอดีตและปัจจุบัน
- ความคิดเห็นในเชิงความสำเร็จหรืออุปสรรคในการดำเนินกิจกรรมสาธารณ สงเคราะห์วิถีพุทธ
- แนวทางความร่วมมือจากชุมชน หน่วยงาน หรือองค์กรอื่นๆในการดำเนินกิจกรรมเชิงบูรณาการตามแนวทางพลังบวร
- ความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทด้านสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธของพระสงฆ์ไทยในอนาคต

(2) คำถามเพื่อสัมภาษณ์ผู้เข้าร่วมกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ หรือผู้รับประโยชน์จากกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์

- ได้ทราบข้อมูลเกี่ยวกับกิจกรรมที่เข้าร่วมนี้หรือไม่
- อะไรคือสาเหตุที่ทำให้เข้าร่วมกิจกรรมนี้ และได้เข้าร่วมกิจกรรมทุกครั้งหรือไม่
- ได้ประโยชน์อย่างไรบ้างจากการเข้าร่วมกิจกรรม
- อยากให้กิจกรรมที่เข้าร่วมมีการปรับปรุงในด้านใดและอย่างไร
- ได้มีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมที่ผ่านมาอย่างไรบ้าง และมีความคาดหวังอะไรในอนาคต
- ในการดำเนินกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ของพระสงฆ์ท่านคิดว่าจะประสบความสำเร็จหรือความล้มเหลวอย่างไร

(3) คำถามเพื่อสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้องหรือผู้สนับสนุนการทำงานสาธารณสงเคราะห์ของพระสงฆ์ทั้งในระดับท้องถิ่นและในระดับสังคมวงกว้าง

- มีความเห็นอย่างไรเกี่ยวกับบทบาทการทำงานสาธารณสงเคราะห์ของพระสงฆ์ทั้งในระดับท้องถิ่นและในระดับสังคมวงกว้าง
- มีความคิดเห็นอย่างไรต่อการทำงานสาธารณสงเคราะห์ของพระสงฆ์ คิดว่ามีความสำเร็จหรือความล้มเหลวในการดำเนินงาน ควรมีการปรับปรุงในด้านใดและอย่างไร
- ในฐานะผู้เกี่ยวข้องหรือผู้สนับสนุนการทำงานสาธารณสงเคราะห์ของพระสงฆ์ ท่านมีบทบาทในการส่งเสริมและสนับสนุนการทำงานอย่างไร
- ในฐานะที่เป็นภาคีเครือข่ายมีกิจกรรมและการดำเนินงานสาธารณสงเคราะห์อย่างไร
- แนวทางการบูรณาการที่เหมาะสมกับงานสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธระหว่างพระสงฆ์กับองค์กรและภาคีเครือข่ายทั้งในระดับท้องถิ่นและในระดับสังคมวงกว้างควรเป็นอย่างไร

3.3 การวิเคราะห์ข้อมูล

ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา (Content Analysis) ซึ่งเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลอย่างต่อเนื่องไปพร้อม ๆ กับการเก็บรวบรวมข้อมูลกระทั่งสิ้นสุดการเขียนรายงานวิจัย โดยผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมทั้งที่เป็นแบบบันทึกการสังเกตและบันทึกสนทนา มาประมวลผล วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลเพื่อสร้างข้อสรุปโดยอิงกรอบแนวคิดทฤษฎีที่กำหนดไว้ใน การศึกษาและเพื่อตอบคำถามการวิจัยและวัตถุประสงค์การวิจัย ซึ่งเป็นวิธีการวิเคราะห์เพื่อสร้าง ข้อสรุปแบบอุปนัย (Analytic Induction) โดยการตีความสร้างข้อสรุปจากปรากฏการณ์ ข้อเท็จจริง เชิงรูปธรรมที่หลากหลายจากข้อมูลการวิจัยภาคสนาม

บทที่ 4 ผลการศึกษา

4.1 พระครูจันทลีลากร : พระผู้เป็นแสงสว่างของเด็กพิเศษ

พระครูจันทลีลากร (พระสมชาติ สิริธรร) เจ้าอาวาสวัดห้วยหมู ตำบลเจดีย์หัก อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี เป็นพระสงฆ์รูปหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญในด้านสาธารณสงเคราะห์ ท่านเป็นผู้ก่อตั้งศูนย์สาธารณสงเคราะห์เด็กพิเศษวัดห้วยหมูโดยมีเป้าหมายเพื่อช่วยเหลือเด็กพิเศษและผู้ปกครอง

พระครูจันทลีลากร เดิมชื่อนายสมชาติ สิริธรร เกิดเมื่อปีพ.ศ. 2503 ที่ตำบลแม่กลอง อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม มีพี่น้องรวม 4 คน ท่านเป็นบุตรคนโตของครอบครัว บิดามารดาประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป ช่วงชีวิตวัยเด็กเติบโตที่บ้านเขาวัง ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ศึกษาเล่าเรียนอยู่ที่โรงเรียนวัดเขาวัง ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี กระทั่งจบการศึกษาในระดับประถมศึกษาปีที่ 7 และได้ศึกษาต่อจนสำเร็จการศึกษาในระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) สาขาวิชาการบัญชี ต่อมาในปีพ.ศ. 2522 ท่านได้บวชสามเณรหน้าไฟเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้กับบิดาที่ถึงแก่กรรม ณ วัดทุ่งตาล ตำบลเจดีย์หัก อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี และครองความเป็นสามเณรเรื่อยมากระทั่งได้อุปสมบทเป็นพระภิกษุในปีพ.ศ. 2523 ณ วัดทุ่งตาล ในระหว่างที่ดำรงสมณเพศอยู่นั้น พระครูจันทลีลากรได้ศึกษาพระปริยัติแผนกธรรมจนสามารถสอบได้นักธรรมชั้นเอก ด้านการศึกษาทางโลกท่านก็ได้มุ่งมั่นศึกษาต่อจนสำเร็จการศึกษาในระดับปริญญาตรี สาขาวิศวกรรมคอมพิวเตอร์ มหาวิทยาลัยนครราชสีมา ต่อมาในปีพ.ศ. 2531 ท่านได้รับการแต่งตั้งและย้ายมาดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าอาวาสวัดห้วยหมูเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

ภาพที่ 1 พระครูจันทลีลากร

ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 30 เมษายน 2565

“วัดห้วยหมู” บ้านหลังที่สองของเด็กพิเศษ

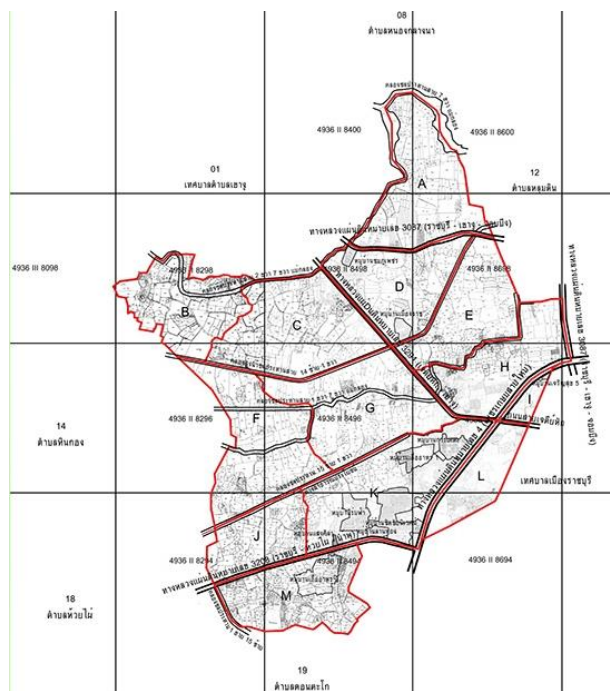
ภาพที่ 2 วัดห้วยหมู

ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 30 เมษายน 2565

บ้านห้วยหมู ตั้งอยู่ที่ตำบลเจดีย์หัก อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี แต่เดิมพื้นที่แห่งนี้มีสภาพเป็นป่าที่มีลำห้วยและมีหมูป่ามาอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก ต่อมาได้มีชาวบ้านจากชุมชนวัดเขาวังอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในบริเวณที่แห่งนี้จนเกิดเป็นชุมชนและตั้งชื่อหมู่บ้านว่า “บ้านห้วยหมู” ภายหลังได้มีพระธุดงค์จากเขมรเข้ามาปักกลดพักอยู่ในบริเวณพื้นที่แห่งนี้ ทำให้ชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในบ้านห้วยหมูเกิดความเลื่อมใสศรัทธาจึงนิมนต์ให้พระอยู่จำพรรษาต่อและสร้างที่พักสงฆ์ให้ ในเวลาต่อมาชาวบ้านได้ร่วมกันสร้างวัดขึ้นด้วยหวังให้เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจและเป็นสถานที่ทำบุญเพื่อความ เป็นสิริมงคลแก่ชีวิต พร้อมทั้งตั้งชื่อให้สอดคล้องกับหมู่บ้านว่า “วัดห้วยหมู”

วัดห้วยหมู สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นเมื่อปี 2445 ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ปัจจุบันตั้งอยู่บนหมู่ที่ 9 บ้านห้วยหมู ตำบลเจดีย์หัก อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี บริเวณวัดมีเนื้อที่ 9 ไร่ 1 งาน 57 ตารางวา มีที่ธรณีสงฆ์จำนวน 3 แปลง เนื้อที่รวมทั้งสิ้น 21 ไร่ อาคารเสนาสนะภายในวัดประกอบด้วยอุโบสถ เป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็ก ศาลาการเปรียญ เป็นอาคารไม้ กุฏิสงฆ์จำนวน 3 หลัง เป็นอาคารครึ่งตึกครึ่งไม้ 2 หลัง และตึก 1 หลัง ศาลาอเนกประสงค์ และศาลาบำเพ็ญกุศล ในด้านปูชนียวัตถุ มีพระประธานประจำอุโบสถเป็นพระปางมารวิชัย 1 องค์ พร้อมด้วยพระอัครสาวก พระพุทธรูปปางไสยาสน์ พระโมคคัลลานะ พระสารีบุตร พระสิวลี สมเด็จพระเจ้า

กุศลแก่สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง เนื่องในโอกาสวัน
แม่แห่งชาติ

ภาพที่ 4 แผนที่แสดงอาณาเขตของตำบลเจดีย์หัก

ที่มา: แผนพัฒนาท้องถิ่นสี่ปี อบต. เจดีย์หัก (พ.ศ. 2561-2564)

ตำบลเจดีย์หัก อยู่ห่างจากตัวเมืองราชบุรีประมาณ 5 กิโลเมตร มีเนื้อที่ประมาณ 12,406.25 ไร่ หรือประมาณ 19.85 ตารางกิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่อื่น ดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับตำบลหุลุมดินและตำบลเกาะพลับพลา

ทิศใต้ ติดต่อกับตำบลดอนตะโกและตำบลห้วยไผ่

ทิศตะวันออก ติดต่อกับตำบลหน้าเมือง

ทิศตะวันตก ติดต่อกับตำบลหินกอง

สภาพพื้นที่โดยทั่วไปของตำบลเจดีย์หักเป็นดินร่วนปนทราย อุดมไปด้วยแหล่งน้ำธรรมชาติ และแหล่งน้ำที่สร้างขึ้นซึ่งเหมาะแก่การเพาะปลูก ทำให้ประชาชนที่อาศัยอยู่ในตำบลเจดีย์หักส่วนใหญ่มีอาชีพหลักคือการเกษตร รองลงมาคือรับจ้าง ค้าขาย อุตสาหกรรมเครื่องปั้นดินเผาและโรงงานต่าง ๆ ผู้คนส่วนใหญ่อยู่นานที่ยากจนและมีภาระหนี้สิน จึงประกอบอาชีพมากกว่า 1 อาชีพ ในด้านการศึกษาประกอบด้วยสถานศึกษาในระดับก่อนปฐมวัยและระดับปฐมวัย ได้แก่ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 3 แห่ง โรงเรียนประถมศึกษา 3 แห่ง ภายในตำบลเจดีย์หักมีหมู่บ้านทั้งหมด 14 หมู่บ้าน มี

ครัวเรือนทั้งหมด 9,907 ครัวเรือน มีประชากรทั้งสิ้น 20,914 คน แยกเป็นชาย 9,798 คน และหญิง 11,116 คน ปรากฏตามตาราง

ตารางที่ 1 จำนวนหมู่บ้านในเขตองค์กรบริหารส่วนตำบลเจดีย์หัก

หมู่ที่	ชื่อบ้าน	จำนวนครัวเรือน	ประชากร (คน)		
			ชาย	หญิง	รวม
2	บ้านหนองเจ้	619	408	434	842
3	บ้านเจดีย์หัก	1,614	1,655	1,833	3,488
4	บ้านอรัญญิก	314	411	449	860
5	บ้านหนองจอก	740	928	973	1,901
6	บ้านรางไม้แดง	410	531	586	1,117
7	บ้านทุ่งปอ	214	357	385	742
8	บ้านทุ่งตาล	1,257	1,287	1,459	2,746
9	บ้านห้วยหมู	605	659	713	1,372
10	บ้านสระสวาสดี	1,904	1,577	1,907	3,484
11	บ้านเจดีย์หักนอก	380	248	294	542
12	บ้านเขามอ	1,005	842	1,022	1,864
13	บ้านสามัคคี	284	267	337	604
14	บ้านการเคหะ	562	628	724	1,352

ที่มา: องค์การบริหารส่วนตำบลเจดีย์หัก (2559)

วัดที่อยู่ในตำบลมี 4 แห่ง ได้แก่ วัดเจดีย์าราม วัดอรัญญิกาวาส วัดทุ่งตาล และวัดห้วยหมู สำหรับพระสงฆ์ซึ่งมีชื่อเสียงในบทบาทด้านสาธารณสงเคราะห์จนเป็นที่รู้จักในสังคมวงกว้างคือ พระครูจันทสีลากร เจ้าอาวาสวัดห้วยหมู ท่านเป็นผู้ที่ให้ความสนับสนุนและช่วยเหลือผู้ที่มีความทุกข์ยากลำบาก รวมถึงให้การอุปถัมภ์และพัฒนาทักษะด้านอาชีพแก่เด็กพิเศษ กระทั่งเกิดเป็นศูนย์สาธารณสงเคราะห์เด็กพิเศษวัดห้วยหมู

“พระครูจันทสีลากร” กับบทบาทสาธารณสงเคราะห์

เมื่อครั้งอุปสมบทเป็นพระภิกษุอยู่ที่วัดทุ่งตาล พระครูจันทสีลากรได้รับมอบหมายจากเจ้าอาวาสให้เป็นครูผู้สอนหนังสือธรรมะแก่สามเณรที่เข้ามาบวชในโครงการสามเณรภาคฤดูร้อนเป็นระยะเวลานานหลายปี ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ท่านมีความผูกพันและรู้สึกคุ้นเคยในการอยู่ร่วมกับเด็ก ต่อมาเมื่อย้ายมาดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าอาวาสวัดห้วยหมู ท่านได้ใส่ใจดูแลพัฒนาวัดเพื่อเอื้ออำนวยแก่

ญาติโยมที่เข้ามาบำเพ็ญกุศลและปฏิบัติศาสนกิจอย่างไม่ขาดตกบกพร่องโดยเฉพาะการรับภิกษุณินต์ และการออกบิณฑบาตในทุกเช้า ด้วยเหตุดังกล่าวจึงกลายเป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้พระครูจันทสีลากรเข้ามาบิณฑบาตสำคัญในด้านสาธารณสุขสงเคราะห์ เพราะการได้พบปะกับญาติโยมอยู่เป็นนิจทำให้ท่านเห็นสภาพความเป็นอยู่ของคนในชุมชนว่าส่วนใหญ่มีอาชีพเป็นเกษตรกรหรือทำงานตามสายโรงงาน ซึ่งมีรายได้น้อยไม่เพียงพอต่อการดำเนินชีวิต บางรายต้องหาเข้ากินค่า จึงทำให้เกิดความเห็นใจและต้องการช่วยเหลือแบ่งเบาภาระของชาวบ้านในชุมชนเท่าที่มีกำลังความสามารถ โดยเริ่มต้นด้วยการจัดกิจกรรมบริจาคโรงศพ จัดสวดพระอภิธรรมและฌาปนกิจศพโดยไม่คิดค่าใช้จ่ายให้กับครอบครัวผู้ยากไร้ ศพไร้ญาติหรือศพอนาถา เพราะเห็นว่ากิจกรรมดังกล่าวเป็นสิ่งที่วัดสามารถช่วยแบ่งเบาภาระของญาติโยมที่กำลังทุกข์ใจจากการสูญเสียได้ จากจุดเริ่มต้นนี้ทำให้ชาวบ้านในชุมชนมีความเลื่อมใสศรัทธามองว่าพระครูและวัดเป็นที่พึ่งพาของชุมชนได้ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวเริ่มขึ้นตั้งแต่ปี 2531 เรื่อยมาถึงปัจจุบัน

ปี 2552 หลังจากที่พระครูจันทสีลากรได้เข้าร่วมเป็นคณะกรรมการของโรงเรียนวัดห้วยหมู และทราบว่าโรงเรียนมีนโยบายที่จะเปิดรับเด็กพิเศษ แต่ในปีแรกยื่นขออนุมัติงบประมาณจากทางสำนักบริหารการศึกษาพิเศษไม่ทันเวลาที่กำหนดจึงทำให้ขาดงบประมาณสนับสนุนในการดำเนินการ ท่านจึงได้ช่วยเหลือด้วยการสนับสนุนงบประมาณเพื่อสร้างห้องเรียนคู่ขนานจำนวน 3 ห้อง ทำให้เด็กพิเศษในชุมชนได้รับโอกาสเข้าเรียนร่วมกับเด็กปกติในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6

ปี 2557 การจัดการศึกษาแบบเรียนร่วมของโรงเรียนวัดห้วยหมูได้รับความสนใจและทำให้เด็กพิเศษที่เข้ารับการศึกษามีจำนวนเพิ่มมากขึ้นจนกระทั่งจำนวนห้องเรียนไม่เพียงพอต่อการรองรับเด็กพิเศษ พระครูจันทสีลากรจึงให้การช่วยเหลือด้วยการจัดงานทอดกฐินบอกบุญญาติโยมที่มีจิตศรัทธาเพื่อระดมทุนในการสร้างอาคารเรียนรวมขนาดใหญ่จำนวน 2 ชั้น ปัจจุบันชั้นล่างเป็นที่ตั้งสำนักงานชมรมผู้ปกครองเด็กออทิสติกและเป็นห้องเรียนสำหรับเด็กพิเศษ ส่วนชั้นบนเป็นห้องเรียนสำหรับเด็กปกติ

ปี 2559 เปิดศูนย์พัฒนาเด็กพิเศษวัดห้วยหมู เนื่องจากทางโรงเรียนวัดห้วยหมูรับเด็กได้เพียงแคในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 เท่านั้น ทำให้เด็กที่จบการศึกษาไม่มีโรงเรียนที่จะรับช่วงต่อในระดับชั้นที่สูงขึ้นไป เด็กจึงต้องกลับมาใช้ชีวิตอยู่ตามลำพังที่บ้านและกลายเป็นภาระของผู้ปกครองในการดูแลเด็ก เพราะผู้ปกครองส่วนใหญ่ต้องทำมาหากิน พระครูจันทสีลากรจึงตัดสินใจเปิดสถานที่เท่าที่มีในวัดห้วยหมูเพื่อรับเด็กไว้ดูแลแบบเข้าไปเฝ้ากลับ โดยใช้ศาลาอเนกประสงค์ซึ่งตั้งอยู่ใกล้กับเมรุเผาศพเพื่อเป็นสถานที่รับดูแลเด็กพิเศษ และร่วมกับผู้ปกครองและจิตอาสาช่วยกันออกแบบกิจกรรมเพื่อฝึกฝนทักษะด้านอาชีพให้กับเด็กพิเศษ ได้แก่ กิจกรรมขนมจัดเบรก กิจกรรมสิ่งประดิษฐ์จากหลอดเต๋อ กิจกรรมทอพรมเช็ดเท้า กิจกรรมออกแบบและสกรีนเสื้อ กิจกรรมเพนท์ลวดลายบนภา

ขณะเชรามิก เป้าหมายของการสร้างกิจกรรมดังกล่าวเพื่อช่วยให้เด็กมีความรู้ด้านวิชาชีพที่สามารถนำไปสร้างรายได้ให้ตนเองและครอบครัวได้ในอนาคต

ปี 2562 เปิดอาคารเรียนของศูนย์สาธิตสงเคราะห์เด็กพิเศษวัดห้วยหมู ซึ่งเป็นอาคารที่สร้างขึ้นใหม่สำหรับใช้เป็นศูนย์เสริมสร้างพัฒนาการและศูนย์จำหน่ายผลิตภัณฑ์ของเด็กพิเศษ เนื่องจากสถานที่เดิมอยู่ใกล้กับเมรุเผาศพส่งผลให้เด็กพิเศษบางคนรู้สึกหวาดกลัวและไม่กล้ามาเรียน ประกอบกับต้องการขยายพื้นที่เพื่อรองรับจำนวนเด็กพิเศษที่มีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น

ปี 2562 เปิดร้านกาแฟ “ห้วยหมู coffee” ภายในศูนย์สาธิตสงเคราะห์เด็กพิเศษวัดห้วยหมู เพื่อเปิดโอกาสให้เด็กพิเศษได้ฝึกเป็นบาริสต้าทำกาแฟสดและเครื่องดื่มประเภทต่าง ๆ ให้กับญาติโยมหรือนักท่องเที่ยวที่แวะเข้ามา

ปี 2563 เปิดมุมขนมโครงการเด็กพิเศษภายในศูนย์สาธิตสงเคราะห์เด็กพิเศษวัดห้วยหมู ซึ่งพระครูจันทสีลากรได้ลงทุนจัดซื้ออุปกรณ์ทำขนมและเตาอบเพื่อเปิดโอกาสให้เด็กพิเศษได้เรียนรู้วิธีการทำขนมแบบง่าย เช่น ขนมเค้กกล้วยหอม ขนมคุกกี้ ขนมบราวนี่ รวมถึงเรียนรู้การทำขนมจัดเบรก ทำให้เด็กพิเศษมีรายได้จากการขายขนม

ปี 2565 ดำเนินการก่อสร้างอาคารเรือนนอนเด็กพิเศษ เพื่อเตรียมรองรับเด็กพิเศษและผู้ปกครองที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ห่างไกลหรือมีความลำบากในการเดินทางสามารถค้างคืนที่วัดห้วยหมูได้

ภาพที่ 5 พระครูจันทสีลากรและเด็กพิเศษ

ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 30 เมษายน 2565

ศูนย์สารสนเทศสระเกล้าเด็กพิเศษวัดห้วยหม

การยื่นมือเข้าไปช่วยเหลือสนับสนุนโรงเรียนวัดห้วยหมจนกระทั่งเกิดห้องเรียนคู่ขนานสำหรับเด็กพิเศษ ส่งผลให้เด็กพิเศษหลายคนได้รับโอกาสทางการศึกษามากขึ้น แม้ในด้านสติปัญญาของเด็กพิเศษอาจไม่สามารถเรียนรู้ได้เท่ากับเด็กปกติทั่วไป แต่การจัดการศึกษาแบบเรียนรวมของโรงเรียนวัดห้วยหมก็ช่วยให้เด็กพิเศษได้รับการส่งเสริมพัฒนาการด้านต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้อง ทำให้เด็กได้รับการเสริมสร้างทักษะที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต เช่น การดูแลรักษาความสะอาด การรับประทานอาหาร การฝึกระเบียบวินัย เป็นต้น รวมถึงได้รับการส่งเสริมทักษะด้านอาชีพ เช่น การทำอาหาร การร้อยพวงมาลัย การร้องเพลง เป็นต้น ซึ่งนอกจากการเสริมสร้างทักษะดังกล่าวแล้ว การจัดการศึกษาแบบเรียนรวมยังช่วยให้เด็กพิเศษได้เรียนรู้การอยู่ร่วมกับสังคมอย่างมีความสุข ซึ่งทั้งหมดนี้ส่งผลให้โรงเรียนวัดห้วยหมกลายเป็นต้นแบบการเรียนรวมที่มีชื่อเสียงและทำให้ผู้ปกครองของเด็กพิเศษที่ต้องการนำบุตรหลานมาเข้ารับการศึกษานี้มีจำนวนเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ จนหลายครั้งเกินกำลังความสามารถของโรงเรียน

ถึงแม้การสงเคราะห์จนเกิดห้องเรียนคู่ขนานในโรงเรียนวัดห้วยหมจะช่วยให้เด็กพิเศษได้รับโอกาสทางการศึกษามากขึ้น แต่เมื่อเด็กพิเศษเหล่านี้เรียนจบตามเกณฑ์การศึกษาขั้นพื้นฐานแล้ว ผู้ปกครองส่วนหนึ่งก็ต้องเผชิญกับปัญหาอีกครั้งเพราะไม่สามารถหาที่เรียนต่อในระดับชั้นสูงขึ้นไปให้กับบุตรหลานที่เป็นเด็กพิเศษได้ เนื่องจากหลายโรงเรียนขาดความพร้อมโดยเฉพาะด้านบุคลากรที่สามารถดูแลเด็กพิเศษ ดังนั้นเมื่อโรงเรียนในละแวกใกล้เคียงขาดความพร้อมที่จะรองรับเด็กพิเศษ ประกอบกับผู้ปกครองของเด็กพิเศษส่วนใหญ่มีฐานะค่อนข้างยากจน ทำงานหาเช้ากินค่ำ มีรูปแบบการดำรงชีวิตที่ไม่เอื้ออำนวยต่อการส่งบุตรหลานที่เป็นเด็กพิเศษไปเรียนในพื้นที่ห่างไกล จึงทำได้เพียงนำบุตรหลานของตนกลับมาดูแลที่บ้าน ส่งผลให้เด็กพิเศษขาดการเสริมสร้างพัฒนาการอย่างต่อเนื่องโดยเฉพาะทักษะด้านการดูแลตนเองและทักษะการอยู่ร่วมกับสังคม เด็กพิเศษบางคนถูกขังทิ้งไว้ในบ้านเพราะขาดคนช่วยดูแล บางคนถูกปล่อยให้ออกไปตามลำพัง เมื่อพระครูจันทลีลากรทราบถึงปัญหาที่เกิดขึ้นจึงทำให้รู้สึกห่วงใยในความปลอดภัยของเด็กพิเศษเพราะส่วนใหญ่เป็นบุตรหลานของคนในชุมชนซึ่งท่านเห็นมาตั้งแต่เกิด เกรงว่าหากปล่อยทิ้งไว้เด็กเหล่านี้อาจถูกชักจูงไปในทางที่เสื่อมเสียโดยเฉพาะเด็กผู้หญิง จึงเรียกผู้ปกครองเข้ามาพูดคุยปรึกษาเพื่อหาทางออกให้กับเด็กพิเศษ กระทั่งตัดสินใจจัดพื้นที่ส่วนหนึ่งของวัดห้วยหมเพื่อเป็นสถานที่สงเคราะห์ดูแลเด็กพิเศษ ปรากฏดังคำอธิบายว่า

“...หลวงพ่อกับไปกิจนิมนต์ข้างนอกแล้วพบน้องต่อ ซึ่งเป็นเด็กพิเศษที่เรียนจบป. 6 แล้วต้องกลับไปใช้ชีวิตอยู่ที่บ้านเพราะไม่มีที่เรียนต่อ บ้านน้องต่อเลี้ยงไก่ชน แล้วยังเลี้ยงไก่ชน ตอนนั้นหลวงพ่อกับเห็นน้องต่อกำลังอุ้มไก่ชน จึงเกิดความเป็นห่วงว่าเด็กพวกนี้ใช่ว่าจะฉลาดถูกเขาหลอกได้ ถ้าใครใช้ให้ส่งยาเสพติด เด็กพวกนี้ก็คงไปพอบเห็นแบบนี้หลวงพ่อกับเลยกลับมาปรึกษากับเราว่าพอจะทำอะไรกันบ้าง ...”

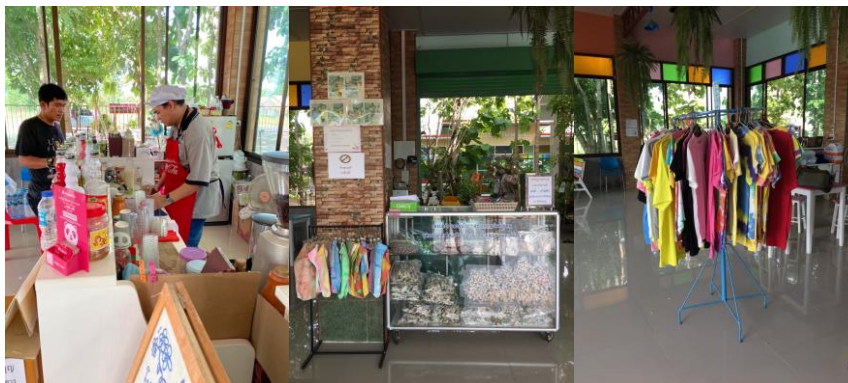
(นางสาวสุพรดา ชมเชย, สัมภาษณ์, วันที่ 30 เมษายน 2565)

ศูนย์พัฒนาเด็กพิเศษวัดห้วยหมื่นจึงเริ่มขึ้นในปี พ.ศ. 2559 เพื่อรองรับเด็กพิเศษที่ไม่มีสถานศึกษาต่อในระดับชั้นที่สูงขึ้นไปหลังจบจากโรงเรียนวัดห้วยหมื่น เป็นการดูแลแบบเข้าไป-เย็นกลับ ตั้งแต่เวลา 08.00-17.00 น. โดยที่ผู้ปกครองไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายใด ๆ สำหรับเป้าหมายในการจัดตั้งศูนย์แห่งนี้มี 3 ประการ ได้แก่ (1) เพื่อเป็นสถานที่เสริมสร้างทักษะการดูแลตนเอง (2) เพื่อเป็นสถานที่สำหรับฝึกฝนทักษะด้านอาชีพ (3) เพื่อเป็นสถานที่เสริมสร้างพัฒนาการทางสังคม โดยในช่วงแรกมีเด็กพิเศษที่เข้ามาอาศัยอยู่ภายในศูนย์แห่งนี้ประมาณ 7-8 คน ซึ่งการขับเคลื่อนกิจกรรมของศูนย์พัฒนาเด็กพิเศษวัดห้วยหมื่นได้รับความร่วมมือจากผู้ปกครองเด็กพิเศษ ครูจิตอาสาและชาวบ้านเข้ามาช่วยกันออกแบบกิจกรรม กิจกรรมแรกที่ใช้สำหรับฝึกฝนทักษะด้านอาชีพให้กับเด็กพิเศษคือ กิจกรรมสิ่งประดิษฐ์จากหลอดเต๋อ ซึ่งเป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นจากแนวคิดของพระครูจันทลีลากรที่เห็นว่ามียุติโยมนำหลอดเต๋อที่ไม่ถูกรางวัลมาบริจาคให้กับวัดห้วยหมื่นจำนวนมากประกอบกับวัดห้วยหมื่นมีการจัดงานฌาปนกิจศพบ่อยครั้ง จึงแนะนำให้ผู้ปกครองเด็กพิเศษและครูจิตอาสาลองฝึกฝนให้เด็กพิเศษประดิษฐ์ดอกไม้จันทน์และพวงหรีดจากหลอดเต๋อเพื่อสร้างรายได้ ผลปรากฏว่ากิจกรรมดังกล่าวได้รับความสนใจจากญาติโยมจำนวนมากและทำให้ศูนย์พัฒนาเด็กพิเศษกลายเป็นที่รู้จักแพร่หลายในวงกว้าง ต่อมาศูนย์แห่งนี้ค่อย ๆ พัฒนารูปแบบกิจกรรมจนมีความหลากหลาย ได้แก่ กิจกรรมสิ่งประดิษฐ์จากหลอดเต๋อ กิจกรรมขนมจัดเบรก กิจกรรมวาดภาพระบายสี กิจกรรมทอพรมเช็ดเท้า ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวนอกจากจะช่วยเสริมสร้างสมาธิ จินตนาการและความคิดสร้างสรรค์ของเด็กแล้วยังมีส่วนช่วยให้เด็กพิเศษได้รับการพัฒนาทักษะมัดกล้ามเนื้ออย่างต่อเนื่องอีกด้วย

ในระยะแรกของการตั้งศูนย์พัฒนาเด็กพิเศษวัดห้วยหมื่นนั้น พระครูจันทลีลากรใช้ศาลาเอนกประสงค์ที่ตั้งอยู่ด้านหลังเมรุเผาศพเป็นพื้นที่ในการดูแลเด็กพิเศษทำให้เด็กบางคนเกิดความ

หวาดกลัวและไม่กล้ามาเรียน ด้วยความใส่ใจความรู้สึกของเด็กพิเศษจึงให้ย้ายมาอยู่ในบริเวณข้างโรงครัวเป็นการชั่วคราว และตัดสินใจสร้างอาคารหลังใหม่ขึ้นในบริเวณด้านหน้าของวัดห้วยหมู โดยตั้งใจให้เป็นศูนย์เสริมสร้างพัฒนาการและศูนย์ฝึกอาชีพเด็กพิเศษ แต่เนื่องจากในช่วงนั้นวัดห้วยหมูได้รับผลกระทบจากการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ส่งผลให้งบประมาณไม่เพียงพอต่อการก่อสร้างอาคาร พระครูจันทสีลากรจึงพยายามแก้ปัญหาด้วยการอาศัยแรงของพระสงฆ์สามเณรภายในวัดที่มีฝีมือด้านการช่าง ตลอดจนจิตอาสาและนักศึกษาจากวิทยาลัยเทคโนโลยีธรรมาโปลีเทคนิคเข้ามาร่วมกันดำเนินการก่อสร้างจนแล้วเสร็จในปี 2562 และตั้งชื่อว่า “ศูนย์สาธารณสงเคราะห์เด็กพิเศษวัดห้วยหมู” โดยอาคารแบ่งออกเป็นสองส่วน อาคารส่วนหลังใช้สำหรับเป็นศูนย์เสริมสร้างพัฒนาการให้กับเด็กพิเศษซึ่งเน้นกิจกรรมเพื่อพัฒนามัดกล้ามเนื้อและการเสริมสร้างสมาธิ อาคารส่วนหน้าใช้เป็นศูนย์ฝึกอาชีพและจำหน่ายผลิตภัณฑ์ของเด็กพิเศษ พร้อมทั้งลงทุนเปิดร้านกาแฟ “ห้วยหมู coffee” เพื่อเปิดโอกาสให้เด็กพิเศษได้ฝึกเป็นบาร์ิสต้าทำกาแฟสดและเครื่องดื่มประเภทต่าง ๆ ให้กับลูกค้าที่แวะเวียนเข้ามาในวัดห้วยหมู ซึ่งได้รับเสียงตอบรับที่ดีจากญาติโยมหรือผู้ที่แวะเวียนเข้ามาในศูนย์แห่งนี้ว่าฝีมือชงกาแฟของเด็กพิเศษเทียบเท่ากับบาร์ิสต้าของร้านกาแฟดัง ๆ แห่งอื่น ต่อมาในช่วงปลายปี 2562 พระครูจันทสีลากรได้ลงทุนจัดซื้ออุปกรณ์ทำขนมและเตาอบเพื่อเปิดโอกาสให้เด็กพิเศษได้เรียนรู้วิธีการทำขนมแบบง่าย เช่น ขนมเค้กกล้วยหอม ขนมคุกกี้ ขนมบราวนี่ ตลอดจนเรียนรู้วิธีการทำขนมจัดเบรก ซึ่งสร้างความสนุกสนานและความภาคภูมิใจให้แก่เด็กพิเศษ

นอกจากนี้พระครูจันทสีลากรยังได้ก่อสร้างอาคารนอนเด็กพิเศษเพื่ออำนวยความสะดวกให้กับผู้ปกครองและเด็กพิเศษที่อยู่ห่างไกล บางคนอยู่ต่างอำเภอที่เดินทางไปกลับค่อนข้างลำบากหรือบางคนอยู่ต่างจังหวัดที่ต้องเดินทางมาหาบ้านเช่าในบริเวณใกล้เคียงกับวัดห้วยหมู ซึ่งพระครูจันทสีลากรมีความเห็นใจและเข้าใจในฐานะความเป็นอยู่ที่ของผู้ปกครองเด็กพิเศษ จึงมองว่าอาคารนอนเด็กพิเศษจะช่วยลดภาระค่าใช้จ่ายของผู้ปกครองเด็กพิเศษเหล่านี้ได้ โดยอาคารหลังนี้เริ่มก่อสร้างตั้งแต่ประมาณปี 2563 ซึ่งการดำเนินการค่อนข้างล่าช้าเนื่องจากขาดปัจจัยในการจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์จนกระทั่งแล้วเสร็จในปี 2565 แต่ยังไม่ได้เปิดใช้อย่างเป็นทางการเนื่องจากปัญหาการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019

ภาพที่ 6 ศูนย์ฝึกอาชีพเด็กพิเศษ
ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 30 เมษายน 2565

ศูนย์สาธารณสงเคราะห์เด็กพิเศษวัดห้วยหมื่น : การดูแลบริหารจัดการ

ด้วยความเมตตาของพระครูจันทลีลากรที่เห็นว่าเด็กพิเศษในสังคมไทยต้องเผชิญกับปัญหาความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา นับเฉพาะเด็กพิเศษที่อาศัยอยู่ในตำบลเจดีย์หักก็ถือว่ามีจำนวนมาก หรือแม้แต่แพทย์ในโรงพยาบาลราชบุรีก็มีลูกที่เป็นเด็กพิเศษ ผู้ปกครองของเด็กพิเศษส่วนใหญ่มีฐานะยากจนไม่มีกำลังมากพอที่จะส่งบุตรหลานเข้าศึกษาในโรงเรียนเด็กพิเศษที่เรียกเก็บค่าใช้จ่าย จึงได้แต่พยายามมองหาโรงเรียนรัฐบาลที่สามารถรับเด็กพิเศษเข้าเรียนร่วมกับเด็กปกติได้ซึ่งมีจำนวนน้อยมาก หรือบางแห่งก็รับเด็กพิเศษด้วยความเกรงใจผู้ปกครองแต่ก็ไม่ได้จัดการเรียนการสอนที่เหมาะสมให้แก่เด็กพิเศษ ปรากฏดังคำอธิบายว่า

“... ไม่มีใครอยากดูแลเด็กพิเศษ เราเอาลูกไปโรงเรียนค่อนข้างลำบากมาก เพราะ หลายโรงเรียนไม่รับ ในบางที่พอ ก็เกรงใจเรา ครูก็ไม่กล้าที่จะปฏิเสธ ก็เลยรับลูกเรา แต่ว่าลูกเราก็ถูกทิ้งไว้เป็นเด็กหลังห้อง เด็กหลายคนก็เป็นอย่างนั้น เรารู้เพราะว่าไปอยู่กับลูกที่โรงเรียนตลอด ก็จะได้ยินว่าสตาฟอยู่ตรงนี้นัก่อนนะ เดี่ยวครูสอนเพื่อนก่อน ไม่ว่า ก็ชั่วโม่งผ่านไปซึ่งก็จะเป็นแบบนี้ตลอด ลูกเราไม่ได้อะไรเลย จากการไปโรงเรียน”

(นางสาวสุพรดา เขยชม, สัมภาษณ์, วันที่ 30 เมษายน 2565)

หรือในบางกรณีที่ผู้ปกครองพอมีฐานะก็จะจ้างครูพิเศษเพื่อสอนบุตรหลานในโรงเรียนเป็นการเฉพาะ ทำให้เด็กพิเศษต้องใช้ชีวิตอยู่ตามลำพังกับครูผู้สอนจึงไม่สามารถปรับตัวเข้ากับสังคมในโรงเรียนได้ และเมื่อเด็กพิเศษเหล่านี้เรียนจบการศึกษาขั้นพื้นฐานในระดับชั้นประถมศึกษาก็ไม่

สามารถหาสถานที่ศึกษาต่อได้ ต้องกลับไปใช้ชีวิตอยู่ที่บ้านลำปางและเสี่ยงต่อการถูกหลอกหรือถูกชักจูงไปในทางที่ไม่ดี เช่น ยาเสพติด การพนัน ด้วยเหตุนี้พระครูจันทลีลากรจึงตัดสินใจเปิดศูนย์สาธารณสงเคราะห์เด็กพิเศษวัดห้วยหมูเพื่อให้การดูแลอุปถัมภ์เด็กพิเศษ ทำให้เด็กมีพื้นที่ที่ปลอดภัยและมีสังคมที่เข้ากันได้ ทั้งยังพยายามจัดหากิจกรรมที่ช่วยเสริมสร้างทักษะอาชีพรวมถึงสร้างช่องทางในการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ให้กับเด็กพิเศษ ซึ่งเป็นการดำเนินงานโดยไม่ได้คำนึงเรื่องผลกำไรหรือขาดทุน แต่เน้นประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นกับตัวเด็กพิเศษเป็นหลัก

เนื่องจากศูนย์สาธารณสงเคราะห์เด็กพิเศษวัดห้วยหมูไม่ได้จดทะเบียนถูกต้องตามระบบระเบียบของราชการจึงมีการดูแลบริหารจัดการงานสาธารณสงเคราะห์ไปตามกำลังความสามารถ โดยได้จ้างครูพี่เลี้ยงและเจ้าหน้าที่ประจำศูนย์จำนวน 3 คน ทั้งหมดเป็นผู้ปกครองเด็กพิเศษที่มีความห่วงใยในความเป็นอยู่ของบุตรหลานเลยเข้ามาช่วยงานของศูนย์แห่งนี้จนกระทั่งเกิดการเรียนรู้ มีความเข้าใจพฤติกรรมธรรมชาติของเด็กพิเศษแต่ละประเภท จึงได้รับความไว้วางใจจากพระครูจันทลีลากรให้ช่วยดูแลและจัดการเรียนการสอนแก่เด็กพิเศษ ซึ่งการดำเนินงานไม่ได้มีการกำหนดหน้าที่อย่างเป็นทางการชัดเจนแต่เป็นลักษณะร่วมด้วยช่วยกันทำ ซึ่งทุกคนจะได้รับเงินเดือนคนละ 7,000 บาท เพราะท่านถือว่าแม้จะเป็นผู้ปกครองเด็กพิเศษแต่ทุกคนก็ต้องมีภาระค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน หรือแม้แต่จิตอาสาที่เข้ามาช่วยงานประจำก็จะได้เงินค่าตอบแทนเป็นครั้งคราว โดยงบประมาณที่นำมาใช้จ่ายในการดำเนินงานของศูนย์สาธารณสงเคราะห์วัดห้วยหมูมาจากการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ของเด็กพิเศษและปัจจัยส่วนตัวของท่านที่ได้รับจากกิจนิมนต์หรือจากการบริจาคของญาติโยมผู้มีจิตศรัทธา ทำให้หลายครั้งประสบปัญหางบประมาณไม่เพียงพอต่อค่าใช้จ่าย โดยเฉพาะในช่วงการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ที่ส่งผลให้พระครูจันทลีลากรต้องค้างชำระค่าน้ำค่าไฟและค้างจ่ายเงินเดือนของครูพี่เลี้ยงและเจ้าหน้าที่ประจำศูนย์อยู่เกือบทุกเดือน

ในด้านการคัดกรองเด็กพิเศษ พระครูจันทลีลากรไม่ได้กำหนดกฎเกณฑ์ในการคัดกรองเด็กพิเศษที่จะเข้ามาอยู่ภายในศูนย์ แต่เพื่อความสะดวกในการดูแลของครูพี่เลี้ยงและเจ้าหน้าที่จึงเน้นรับเด็กที่จบการศึกษาในระดับชั้นประถมศึกษาแล้วเท่านั้น เพราะถ้าช่วงวัยของเด็กที่ห่างกันมากเกินไปอาจทำให้ลำบากต่อการดูแล โดยเฉพาะเด็กที่โตแล้วจะค่อนข้างฝึกลายและบางครั้งชอบรังแกเด็กคนอื่น ๆ ด้วย ซึ่งก่อนที่จะรับเด็กพิเศษเข้ามาดูแลภายในศูนย์ ทุกคนจะต้องผ่านการประเมินระดับอาการความรุนแรงของโรคจากแพทย์เฉพาะทางรวมถึงตรวจสอบข้อมูลพื้นฐาน เช่น การแพ้อาหาร ความกลัว เป็นต้น เพื่อเตรียมรับมือหรือป้องกันปัญหาที่อาจเกิดขึ้น

ศูนย์สาธิตสงเคราะห์เด็กพิเศษวัดห้วยหมื่น : การจัดการและการเรียนรู้

เด็กพิเศษหรือเด็กที่มีความต้องการพิเศษ คือกลุ่มเด็กที่จำเป็นต้องได้รับการช่วยเหลือดูแล และได้รับการช่วยเหลือทางการศึกษาที่แตกต่างไปจากปกติอันเนื่องมาจากเหตุบกพร่องทางร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ และสังคม หรือจากความด้อยโอกาส รูปแบบการเรียนการสอนตามปกติจึงไม่อาจช่วยพัฒนาความสามารถของเด็กพิเศษได้เท่าที่ควรจะเป็น การจัดการศึกษาสำหรับเด็กพิเศษจึงถือเป็นภารกิจอย่างหนึ่งที่สถาบันการศึกษาต่าง ๆ ควรให้ความสำคัญ เพราะตามนโยบายหลักของ กระทรวงศึกษาธิการที่กล่าวว่า “การศึกษาไทย จะต้องไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง” (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2560) และตามที่พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 10 วรรค 2 บัญญัติไว้ว่า “การจัดการศึกษาต้องจัดให้บุคคลมีสิทธิและโอกาสเสมอกันในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่าสิบสองปีที่รัฐต้องจัดให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย...” ดังนั้นเด็กพิเศษจึงควรได้รับความเสมอภาคทางการศึกษาเหมือนกับเด็กทั่วไป

การจัดการศึกษาแบบเรียนรวม คือการเปิดโอกาสให้เด็กเข้ารับการศึกษโดยไม่แบ่งแยก ความบกพร่องของเด็ก หรือคัดแยกเด็กที่ด้อยกว่าเด็กส่วนใหญ่ออกจากชั้นเรียน (เบญญา ชลธารนนท์, 2545) แต่จะพิจารณาจัดให้มีหลักสูตรเรียนรู้เสริมตามลักษณะความจำเป็นของแต่ละบุคคลอย่างเหมาะสม ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับจัดการศึกษารูปแบบอื่น ๆ กล่าวได้ว่าการจัดการศึกษาแบบเรียนรวมเป็นรูปแบบที่สร้างข้อจำกัดสำหรับเด็กพิเศษน้อยที่สุดและมีบรรยากาศที่เป็นจริงตามสภาพสังคมได้มากที่สุด ซึ่งจะส่งผลให้นักเรียนทุกคนเกิดความตระหนักและเคารพในหลักความเสมอภาคด้าน การศึกษา เข้าใจถึงความแตกต่างในศักยภาพของแต่ละบุคคลอันจะนำไปสู่ความเห็นอกเห็นใจและ ร่วมมือช่วยเหลือกันเพื่อการเรียนรู้ เสริมสร้างทักษะการอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างมีความสุข ทั้งนี้ การจัดการศึกษาแบบเรียนรวมมีหลักการว่า “เด็กเลือกโรงเรียน ไม่ใช่โรงเรียนเลือกเด็ก” ดังนั้นเด็กทุกคนมีสิทธิที่จะเรียนรวมกัน โดยครูผู้สอนและโรงเรียนจะต้องสามารถปรับสภาพแวดล้อมและการ บริหารจัดการเพื่อสนองตอบความต้องการของเด็กแต่ละบุคคลได้

พระครูจันทสีลากร ถือเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการผลักดันจนเกิดห้องเรียนคู่ขนานเพื่อ รองรับเด็กพิเศษขึ้นภายในโรงเรียนวัดห้วยหมื่น ทำให้เด็กพิเศษมีโอกาสได้เข้ารับการศึกษาระดับขั้นพื้นฐาน ในระบบโรงเรียนและทำกิจกรรมร่วมกับเด็กทั่วไป ซึ่งวิธีการดังกล่าวมีส่วนช่วยกระตุ้นการเรียนรู้ของ เด็กพิเศษและทำให้สามารถปรับตัวเข้ากับสังคมได้เร็วกว่าการอยู่คนเดียวหรืออยู่ในโรงเรียนเด็กพิการ จากผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นส่งผลให้โรงเรียนวัดห้วยหมื่นกลายเป็นโรงเรียนต้นแบบการจัดการเรียนรวมที่มี ชื่อเสียงเป็นอย่างมาก ปัจจุบันทางโรงเรียนได้รับความช่วยเหลือด้านงบประมาณในการจัดหาบุคลากร ทางการศึกษาพิเศษจากองค์กรบริหารส่วนตำบลเจดีย์หัก จังหวัดราชบุรี และกองทุนบ้านแสงตะวัน

รวมทั้งหมด 6 คน และเปิดรับเด็กพิเศษ 4 ประเภท ได้แก่ เด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา เด็กออทิสติก เด็กที่มีความบกพร่องทางการเห็น (เลือนราง) และเด็กที่มีความบกพร่องทางการเรียนรู้ ซึ่งมีเด็กพิเศษเข้ารับการศึกษานี้ในโรงเรียนมากกว่า 50 คน แม้ในด้านวิชาการของเด็กพิเศษอาจเรียนรู้ได้ไม่เท่ากับเด็กปกติทั่วไปแต่อย่างน้อยที่สุดเด็กจะได้รับการกระตุ้นส่งเสริมทักษะพื้นฐานที่สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ เช่น การเขียนตัวอักษร การสะกดคำ การรู้จักค่าตัวเลข เป็นต้น และยังได้รับการฝึกฝนทักษะด้านการดูแลตนเองและระเบียบวินัย เช่น การเข้าแถว การล้างจาน การรับประทานอาหารเช้า การรอคอย เป็นต้น นอกจากนี้เด็กพิเศษจะยังได้รับการส่งเสริมทักษะด้านอาชีพ เช่น การทำอาหาร การร้อยพวงมาลัย การร้องเพลง เป็นต้น ซึ่งถ้าหากเด็กพิเศษคนไหนฉายแววหรือมีพรสวรรค์ก็จะได้รับการสนับสนุนและส่งไปประกวดแข่งขันตามสถานที่ต่าง ๆ ทำให้ผู้ปกครองเด็กพิเศษนิยมส่งบุตรหลานเข้ารับการศึกษานี้ในโรงเรียนวัดห้วยหมู ซึ่งผู้ปกครองของเด็กพิเศษในโรงเรียนส่วนมากเป็นผู้ปกครองที่มีความพร้อมรวมถึงเด็กพิเศษส่วนหนึ่งมาจากสถานสงเคราะห์เด็กพิการทางสมองและปัญญาจังหวัดราชบุรี ทำให้เด็กพิเศษเหล่านี้เมื่อจบการศึกษาจากโรงเรียนวัดห้วยหมูแล้วก็จะสามารถหาที่เรียนในระดับสูงขึ้นได้หรือมีผู้คอยดูแลอย่างใกล้ชิด แต่ก็ยังมีเด็กนักเรียนอีกกลุ่มหนึ่งที่ผู้ปกครองไม่สามารถหาที่เรียนในระดับสูงขึ้นให้ได้เพราะมีฐานะยากจนหรือบางโรงเรียนก็ไม่ให้โอกาสเพราะขาดบุคลากรที่ชำนาญทางการศึกษาพิเศษ พระครูจันทลีลากรมมองเห็นปัญหาของเด็กกลุ่มนี้จึงคิดช่วยเหลือด้วยการเปิดศูนย์สาธารณสงเคราะห์เด็กพิเศษขึ้นภายในวัดห้วยหมู

เนื่องจากศูนย์สาธารณสงเคราะห์เด็กพิเศษวัดห้วยหมูไม่ได้มีการจัดตั้งไปตามระบบระเบียบของทางราชการ แต่ดำเนินการไปโดยมีวัตถุประสงค์สำคัญคือเพื่อช่วยเหลือผู้ปกครองของเด็กพิเศษที่มีข้อจำกัดด้านการเงินหรือด้านเวลาในการดูแลบุตรหลาน และที่สำคัญคือเพื่อให้เด็กพิเศษได้มีสังคมที่ปลอดภัย ดังนั้นแนวทางการจัดการเรียนการสอนจึงไม่ได้เน้นวิชาการเพราะถือว่าเด็กพิเศษเหล่านี้ผ่านหลักสูตรวิชาการในระดับชั้นประถมศึกษาจากโรงเรียนวัดห้วยหมูแล้ว จึงเน้นเสริมสร้างทักษะให้เด็กสามารถดูแลช่วยเหลือตนเองเท่าที่จะทำได้ รวมถึงทักษะด้านการเข้าสังคมและทักษะด้านอาชีพ เพื่อให้เด็กนำไปใช้หารายได้เลี้ยงตนเองและครอบครัวต่อไปในอนาคต การดำเนินกิจกรรมของศูนย์แบ่งเป็นภาคเช้าซึ่งเป็นช่วงการเรียนรู้ด้านวิชาการ ได้แก่ กิจกรรมวาดรูปเสริมสร้างสมาธิ กิจกรรมคณิตศาสตร์โดยการฝึกบวกลบเลข กิจกรรมฝึกเขียนตัวอักษรโดยการเขียนชื่อของตนเองหรือชื่อผู้ปกครอง ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาความจำและเสริมสร้างสมาธิให้กับเด็กพิเศษรวมถึงเพื่อเป็นพื้นฐานให้เด็กสามารถดูแลตนเองได้ในชีวิตประจำวัน ปรากฏดังคำสัมภาษณ์ว่า

“... การจัดตารางสอนได้ให้วิชาการเด็กบ้างในช่วงเช้า เช่น การวาดรูป การบวกลบ เลข และการหัดเขียนชื่อตัวเองและผู้ปกครอง เด็กเหล่านี้ความจำจะสั้น พอวันนี้เรียนสิ่งใหม่ ก็จะมีสิ่งเก่าที่เรียนไปของเมื่อวาน เราฝึกตรงนี้ก็เพื่อป้องกันการลืม และให้เขารู้ว่าชีวิตประจำวันของเขาต้องอยู่ได้ถ้าไม่มีพ่อแม่ ทั้งหมดนี้เราพยายามฝึกให้ แม่ไม่ได้อะไรมากก็ตาม เพราะเด็กกลุ่มนี้อาศัยความจำได้ แต่จะประสมประสรไม่ได้ ...”

(นางสาวสุพรดา ชมเชย, สัมภาษณ์, วันที่ 6 มิถุนายน 2562)

สำหรับกิจกรรมในภาคบ่ายจะเป็นช่วงการฝึกฝนทักษะด้านอาชีพ ซึ่งเป็นการเรียนรู้กิจกรรมตามความชอบหรือความถนัดของเด็กแต่ละคน ได้แก่ กิจกรรมทำสิ่งประดิษฐ์จากหลอดเตอร์ กิจกรรมเพ้นท์กระเป๋าคาดและเสื้อ กิจกรรมทอพรมเช็ดเท้า กิจกรรมบาริสต้า กิจกรรมเบเกอรี่ โดยพระครูจันทลีลากรจะคอยให้การสนับสนุนจัดหาวัสดุอุปกรณ์เพื่อให้เด็กได้เรียนรู้และฝึกฝนอย่างเต็มที่ เช่น การเปิดรับบริจาคหลอดเตอร์ที่ไม่ถูกรางวัล การลงทุนซื้อเครื่องทำกาแฟ การลงทุนซื้ออุปกรณ์ทำขนมและเตาอบ เป็นต้น รวมถึงสร้างช่องทางจำหน่ายสินค้าโดยเปิดศูนย์จำหน่ายผลิตภัณฑ์ของเด็กพิเศษหรือแม้กระทั่งการเปิดร้านกาแฟ “ห้วยหม Coffee” ภายในศูนย์สาธารณสุขสงเคราะห์เด็กพิเศษวัดห้วยหม ซึ่งการดำเนินการดังกล่าวไม่ได้มุ่งหวังเรื่องผลตอบแทนแต่เพื่อให้เด็กได้รับการฝึกฝนพัฒนาทักษะ พัฒนาการและเกิดความภาคภูมิใจในฝีมือของตนเอง ปรากฏดังคำสัมภาษณ์ว่า

“... การสร้างศูนย์ภายในวัด นอกจากเพื่อช่วยดูแลเด็ก ยังทำให้เขามีอาชีพด้วย ที่นี้เราให้เด็กทำกิจกรรมแล้วแต่ความชอบ เช่น ร้านกาแฟ การเพ้นท์เสื้อขาย หรือทำพวงหรีดจากหลอดเตอร์ ซึ่งทั้งหมดนี้หลวงพ่อก็ไม่ได้หาช่องทางตลาดอื่น หรือนำไปขายที่ไหน หลวงพ่อถือว่าให้ญาติโยมที่เข้ามาเห็นได้ซื้อตามความพอใจ อย่างร้านกาแฟ จริง ๆ รายได้ไม่เยอะ แต่เราต้องการให้เด็กมีอะไรทำ เพราะไม่อย่างนั้นเด็กจะโยกตัวไปเรื่อย ๆ หลวงพ่อจ่ายค่าจ้างเขาทุกวัน ทำตรงนี้จึงไม่เกี่ยวกับว่าเราขาดทุนหรือไม่ ...”

(พระครูจันทลีลากร, สัมภาษณ์, วันที่ 27 มิถุนายน 2563)

ในด้านทักษะการดูแลตนเองและการเสริมสร้างวินัย เด็กพิเศษที่อาศัยอยู่ภายในศูนย์แห่งนี้จะถูกฝึกให้พยายามดูแลตนเองให้มากที่สุดโดยเฉพาะการทำกิจวัตรประจำวัน ได้แก่ การอาบน้ำแปรงฟัน การแต่งตัว การรับประทานอาหาร การขับถ่าย การกวาดบ้าน การล้างจาน เป็นต้น โดยทาง

เจ้าหน้าที่ภายในศูนย์จะคอยฝึกให้เด็กช่วยเหลือตนเองเท่าที่ทำได้ อย่างเช่นการรักษาความสะอาด เวลาเข้าห้องน้ำ ซึ่งเด็กพิเศษบางคนสามารถดูแลความสะอาดเวลาเข้าห้องน้ำเองได้ บางคนสามารถเข้าห้องน้ำเองได้แต่อาจทำเลอะเทอะ หรือบางคนที่ไม่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้แต่จะพยายามสื่อสารกับครูพี่เลี้ยงหรือเจ้าหน้าที่ ในส่วนของการรับประทานอาหาร เด็กพิเศษทุกคนจะต้องรับประทานอาหารให้เป็นเวลาและรับประทานอาหารด้วยตนเอง ยกเว้นเด็กพิเศษบางคนที่ไม่สามารถรับประทานอาหารด้วยตนเองได้ก็จะมีครูพี่เลี้ยงหรือเจ้าหน้าที่คอยดูแล นอกจากนี้เด็กยังได้รับการฝึกเรื่องการใช้จ่ายเงิน โดยครูพี่เลี้ยงหรือเจ้าหน้าที่จะฝึกให้เด็กรู้จักการทอนเงินซึ่งทำให้เด็กสามารถซื้อของได้ด้วยตนเอง โดยทั้งหมดนี้อาศัยวิธีการสอนซ้ำบ่อย ๆ เพื่อให้เด็กเกิดการซึมซับและสามารถนำไปปฏิบัติตามได้ ปรากฏดังคำสัมภาษณ์ว่า

“... เราพยายามฝึกเด็กทุกคนให้รู้จักทำกิจวัตรของตัวเอง เช่น การเข้าห้องน้ำ เรา ก็ฝึกเท่าที่เขาจะไหว บางคนสามารถเข้าห้องน้ำเองได้ บางคนเข้าห้องน้ำเองได้ แต่ อาจจะทำเลอะ หรือบางคนที่ไม่ช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ก็จะพยายามสื่อสารกับเรา ส่วนการกินข้าวก็ฝึกให้เขากินด้วยตนเอง ให้รู้จักกินอาหารให้ครบ 5 หมู่ เพราะ ส่วนใหญ่ติดนิสัยชอบกินขนม ถ้าน้องบางคนที่ไม่กินข้าวไม่เป็นเราก็จะป้อนเขา ส่วน เรื่องการใช้เงินจะสอนให้เขารู้จักการทอนเงิน ซึ่งเราจะสอนเขาทุกวันจากการใช้จริงเวลาที่มีรถไอดีมเข้ามา ซึ่งเราต้องฝึกเขาทุกวัน เน้นให้เขาซึมซับไปทีละอย่าง ... ”

(นางสาววาสนา จันทรรุ่งโรจน์, สัมภาษณ์, วันที่ 30 เมษายน 2565)

ทั้งนี้ การออกแบบหลักสูตรการเรียนการสอนขึ้นอยู่กับความพร้อมและทักษะความสามารถของบุคลากรภายในศูนย์ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้ปกครองเด็กพิเศษ จิตอาสาหรือชาวบ้านที่ไม่ได้มีความรู้ความชำนาญด้านการศึกษาพิเศษ จึงกล่าวได้ว่าเป็นเพียงการจัดหลักสูตรตามประสบการณ์หรือจากการศึกษาด้วยตนเอง ซึ่งอาจไม่สามารถตอบสนองต่อการเสริมสร้างพัฒนาการของเด็กพิเศษแต่ละบุคคลได้อย่างถูกต้องตามหลักการ เพราะเด็กพิเศษในศูนย์แห่งนี้มีหลายประเภท ได้แก่ เด็กออทิสติก เด็กดาวน์ซินโดรม (Down Syndrome) เด็กบกพร่องทักษะการเรียนรู้เฉพาะด้าน (Learning Disorder : LD) แม้ที่ผ่านมาพระครูจันทลีลากรได้พยายามส่งเจ้าหน้าที่ของศูนย์ไปอบรมและศึกษาดูงานที่มูลนิธิออทิสติกไทย แต่เมื่อเจ้าหน้าที่ได้นำความรู้ที่ได้รับกลับมาใช้เพื่อฝึกฝนพัฒนาการของเด็กพิเศษก็พบว่า เป็นรูปแบบที่เกินกำลังความสามารถของเด็กพิเศษ ซึ่งพระครูจันทลีลากรจึงให้ยุติแนวทางดังกล่าวเพราะเกรงว่าอาจส่งผลให้เด็กเกิดภาวะเครียดได้ นอกจากนี้ในการก่อตั้งอาคารศูนย์สาธารณสงเคราะห์เด็กพิเศษวัดห้วยหมู เดิมที่ท่านมีความตั้งใจที่จะแบ่งห้องเรียนเพื่อเสริมสร้าง

พัฒนาการที่เหมาะสมกับเด็กพิเศษแต่ละประเภทหรือเด็กพิเศษแต่ละบุคคล แต่ด้วยข้อจำกัดเรื่องงบประมาณในการจัดจ้างครูพี่เลี้ยง จึงทำให้รูปแบบการเรียนการสอนในปัจจุบันยังเป็นการฝึกฝนร่วมกันซึ่งหลายครั้งส่งผลกระทบต่อเสริมสร้างทักษะพัฒนาการให้กับเด็กแต่ละคนบ้าง ปรากฏดังคำสัมภาษณ์ว่า

“... ตอนนี้เด็กอยู่ร่วมกันไม่มีห้องเรียนแบ่งแยก ซึ่งในอนาคตเราอยากทำห้องเรียนแบ่งแยก เพราะเวลาฝึกเด็กจะต้องฝึกกันตัวต่อตัว ถ้านำเด็กมาฝึกรวมกันจะทำให้เกิดการก่อกวนกัน ซึ่งสร้างความลำบาก ครูที่เข้ามาฝึกก็ต้องมีความอดทนค่อนข้างสูงด้วย...”

(พระกษิตเดช สุมิตโต, สัมภาษณ์, วันที่ 5 มิถุนายน 2562)

อย่างไรก็ตาม ศูนย์สาธิตสงเคราะห์เด็กพิเศษวัดห้วยหมื่นถือว่าประสบความสำเร็จในการเสริมสร้างทักษะด้านสังคมกับเด็กพิเศษ เมื่อเด็กได้เจอสังคมแบบเดียวกันหรือได้ทำกิจกรรมร่วมกันส่งผลให้เด็กไม่เกิดความรู้สึกเหงาหรือโดดเดี่ยว รวมถึงได้รับการฝึกฝนวิธีการสร้างสัมพันธภาพที่ดี เช่น การสวัสดีทักทายหรือการกล่าวลา การสบตาคู่สนทนา การกล้าแสดงออกด้วยท่าทางกิริยาที่เหมาะสม การรู้จักเล่นหรือทำกิจกรรมร่วมกันตามกฎกติกา ซึ่งตามธรรมชาติของเด็กพิเศษส่วนใหญ่จะมีลักษณะค่อนข้างหวาดกลัวคนแปลกหน้า ไม่ค่อยยอมสบตาหรือพบปะผู้คน แต่สำหรับเด็กพิเศษในศูนย์แห่งนี้มีพัฒนาการเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัด

ศูนย์สาธิตสงเคราะห์เด็กพิเศษวัดห้วยหมื่น : การส่งเสริมสุขภาวะเด็กพิเศษ

จากการศึกษาพบว่าศูนย์สาธิตสงเคราะห์เด็กพิเศษวัดห้วยหมื่น มีรูปแบบการดำเนินงานที่มีส่วนช่วยส่งเสริมการมีสุขภาวะที่ดีให้กับเด็กพิเศษ โดยเป็นการส่งเสริมที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันประกอบด้วยสุขภาวะทางกาย ทางจิต ทางสังคม และทางปัญญา นอกจากนี้บทบาทงานสาธิตสงเคราะห์ของพระครูจันทลีลากรยังเป็นเครื่องช่วยยืนยันทัศนะที่ว่าแม้กระทั่งผู้ป่วย คนพิการ หรือผู้ที่มีความบกพร่องทั้งทางกายและทางจิตก็ยังมีสิทธิ์ที่จะบรรลุถึงสุขภาวะตามขอบเขตศักยภาพของแต่ละบุคคล (วิพุธ พูลเจริญ, 2544) โดยก่อให้เกิดผลลัพธ์ที่น่าสนใจหลายประการสรุปได้ ดังนี้

สุขภาวะทางกาย จะเห็นว่าจุดเริ่มต้นในการจัดสรรพื้นที่วัดเพื่อดูแลเด็กพิเศษเกิดจากความต้องการปกป้องเด็กไม่ให้เกี่ยวข้องกับสิ่งเสพติดซึ่งส่งผลเสียโดยตรงต่อสุขภาพร่างกาย นอกจากนี้ศูนย์สาธิตสงเคราะห์เด็กพิเศษวัดห้วยหมื่นยังมีส่วนในการเสริมสร้างสุขภาวะทางกายของเด็กพิเศษสะท้อนให้เห็นผ่านรูปแบบกิจกรรมต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมสิ่งประดิษฐ์จากหลอดเต๋อ กิจกรรมวาดภาพระบายสี กิจกรรมเพนท์กระเป๋าดำหรือเสื้อ กิจกรรมบาริสต้า กิจกรรมเบเกอรี่ ซึ่งกิจกรรม

ทั้งหมดนี้แฝงไปด้วยความพยายามที่จะฟื้นฟูสมรรถภาพร่างกายของเด็กพิเศษ ทำให้เด็กสามารถใช้อวัยวะต่าง ๆ ของร่างกายได้อย่างคล่องแคล่วโดยเฉพาะการฝึกใช้กล้ามเนื้อมัดเล็กกล้ามเนื้อมัดใหญ่ และยังได้กำหนดชั่วโมงออกกำลังกายในทุกเช้าเพื่อกระตุ้นให้เด็กได้เคลื่อนไหวขยับร่างกาย ตลอดจนการพยายามฝึกฝนให้เด็กทำกิจวัตรประจำวันด้วยตนเองซึ่งมีส่วนช่วยเสริมสร้างสุขนิสัยที่ดีในการรักษาร่างกายและข้าวของเครื่องใช้ให้สะอาด อันเป็นพื้นฐานสำคัญต่อการมีสุขภาพที่ดี อีกทั้งพระครูจันทลีลากรยังช่วยเหลือให้เด็กพิเศษเหล่านี้ได้เข้าถึงบริการทางการแพทย์อย่างสม่ำเสมอ โดยจัดให้พบแพทย์ตามนัดที่โรงพยาบาลราชบุรีเพื่อดูแลสุขภาพทั่วไปและประเมินพัฒนาการของเด็กในทุก 3 เดือน

สุขภาวะทางจิต หากพิจารณาจากลักษณะทางกายภาพของอาคารสาธารณสงเคราะห์เด็กพิเศษวัดห้วยหมู จะเห็นว่าพระครูจันทลีลากรใส่ใจในการประดับตกแต่งบริเวณโดยรอบอาคารและเลือกใช้สีที่สดใส เพราะสิ่งเหล่านี้มีผลต่อพัฒนาการทางอารมณ์ของเด็ก ทำให้เด็กมีความรู้สึกปลอดภัยและผ่อนคลาย ทั้งยังช่วยกระตุ้นความคิดสร้างสรรค์อีกด้วย นอกจากนี้ท่านยังให้ความสำคัญกับการฝึกฝนสมาธิ โดยพยายามจัดให้นั่งสมาธิทุกวันพระ รวมถึงสอดแทรกการฝึกฝนสมาธิผ่านการทำกิจกรรมต่าง ๆ เพราะโดยปกติแล้วเด็กพิเศษจะค่อนข้างสมาธิสั้น ทำให้ไม่สามารถควบคุมอารมณ์ของตนเอง ซึ่งเป็อย่าง มักทำอะไรตามใจตนเองจนอาจนำไปสู่พฤติกรรมก้าวร้าว ดังนั้นพระครูจันทลีลากรจึงอาศัยกิจกรรมต่าง ๆ ในการส่งเสริมสุขภาวะทางจิตให้กับเด็กพิเศษ เพื่อให้เด็กเรียนรู้ที่จะควบคุมอารมณ์ตนเองให้ได้มากที่สุด ทำให้เด็กมีพัฒนาการด้านอารมณ์ในเชิงบวก สามารถอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นได้ด้วยความเมตตา ไม่มีการทะเลาะเบาะแว้ง

สุขภาวะทางสังคม ศูนย์สาธารณสงเคราะห์เด็กพิเศษวัดห้วยหมูมีส่วนช่วยเสริมสร้างสุขภาวะด้านสังคมให้กับเด็กพิเศษเห็นได้อย่างเด่นชัด ทำให้เด็กพิเศษไม่ต้องใช้ชีวิตอย่างโดดเดี่ยวเพียงลำพังหรือต้องใช้ชีวิตร่วมกับสังคมข้างนอกซึ่งมีความเสี่ยงถูกกลั่นแกล้งรังแกหรือถูกคุกคามจากคนกลุ่มอื่น ซึ่งการถูกกระทำดังกล่าวส่งผลกระทบต่อจิตใจของเด็กพิเศษอย่างมากจนนำไปสู่โรคหวาดกลัวต่อการเข้าสังคม มีพฤติกรรมหลีกเลี่ยงสังคม ไม่กล้าสบตาคนแปลกหน้าหรือพบปะสนทนากับผู้คน แต่ศูนย์แห่งนี้ทำให้เด็กพิเศษได้เจอกลุ่มคนประเภทเดียวกันที่สามารถเข้ากันได้ดี อีกทั้งยังได้รับการปฏิบัติจากครูพี่เลี้ยง เจ้าหน้าที่ที่ ตลอดจนพระสงฆ์สามเณรภายในวัดด้วยความรักความเมตตาจนทำให้เด็กเกิดความรู้สึกปลอดภัยและอบอุ่น มีความสบายใจที่จะมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น นอกจากนี้พระครูจันทลีลากรยังส่งเสริมให้เด็กมีทักษะการเข้าสังคมผ่านการทำกิจกรรมร่วมกันเป็นประจำ ซึ่งกระตุ้นให้เด็กเกิดการเรียนรู้และเรียนรู้ในการปรับตัวเพื่ออยู่ร่วมกับผู้อื่น ทำให้เด็กมีความรู้สึกมั่นใจและกล้าแสดงออกมากขึ้น โดยสังเกตได้ว่าเด็กภายในศูนย์มีความร่าเริงแจ่มใส ไม่มีพฤติกรรมหวาดกลัวคนแปลกหน้า เมื่อมีญาติโยมเข้ามาในศูนย์ เด็กเหล่านี้ชอบที่จะออกมาต้อนรับ ทักทายแขกและคอยช่วยเหลืออำนวยความสะดวกอยู่เป็นประจำ

สุขภาวะทางปัญญา ศูนย์สาธารณสงเคราะห์เด็กพิเศษวัดห้วยหมื่นมีส่วนช่วยเสริมสร้างสุขภาวะทางปัญญาของเด็กพิเศษ เพราะเด็กทุกคนที่อยู่ในศูนย์แห่งนี้จะได้รับการเสริมสร้างทักษะพัฒนาการรวมถึงการฝึกฝนทักษะอาชีพ เด็กพิเศษจะต้องเรียนรู้การทำกิจวัตรประจำวันของตนเองให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ เช่น การเข้าห้องน้ำ การรับประทานอาหาร การใช้จ่ายเงิน เป็นต้น ซึ่งครูพี่เลี้ยงและเจ้าหน้าที่จะคอยช่วยฝึกฝนซ้ำ ๆ ให้ทุกวัน เพราะเด็กพิเศษมีความบกพร่องทางสติปัญญาทำให้มีความสามารถในการเรียนรู้ที่จำกัดหรืออาจเรียนรู้ได้ช้ามาก ต้องอาศัยการทำซ้ำบ่อย ๆ จนเกิดความเคยชินและซึมซับ ซึ่งหากปล่อยให้เด็กใช้ชีวิตอยู่บ้านลำพังกับครอบครัวอาจทำให้ไม่ได้รับการฝึกฝนและส่งผลให้พัฒนาการของเด็กถดถอย

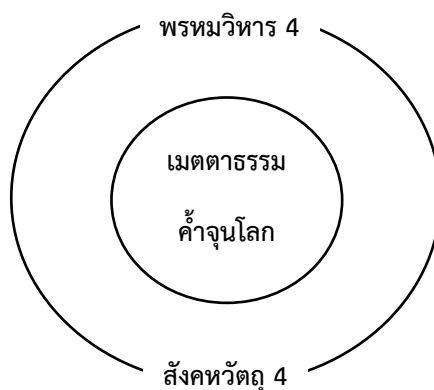
ศูนย์สาธารณสงเคราะห์เด็กพิเศษวัดห้วยหมื่น : สาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธกับความยั่งยืน

การแสดงบทบาทด้านสาธารณสงเคราะห์ของพระครูจันทสีลากรนั้น ท่านมีหลักและแนวทางในการปฏิบัติโดยประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ามาช่วยนำทางการดำเนินกิจกรรม โดยหลักธรรมที่นำมาใช้คือ “เมตตา” ซึ่งเป็นหลักธรรมหนึ่งในพรหมวิหาร 4 ที่พระครูจันทสีลากรให้ความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะความเมตตาจะทำให้ผู้คนมีความเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน ไม่นิ่งดูดากับปัญหาที่พบเห็น ทำให้ทุกฝ่ายมีความเอื้อเฟื้อต่อกัน ซึ่งหากพิจารณาในเชิงของพระสงฆ์กับชุมชน ความเมตตาหรือการไม่เพิกเฉยต่อความทุกข์ร้อนของชุมชนจะช่วยสร้างความสัมพันธ์ที่ดี ทำให้วัดกับชุมชนอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข ปรากฏดังคำสัมภาษณ์ว่า

“... หลวงพ่อใช้ข้อเมตตาเยอะในการทำงาน เพราะเมตตาธรรมค้ำจุนโลก เมตตาแฝงอยู่ในธรรมะทุกข้อ ถ้าคุณมีเมตตาก็จะสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข ถ้าวัดไม่สนใจชุมชนก็จะกลายเป็นความห่างเหิน ความเมตตาก็หมดไป การทำงานของหลวงพ่อในทุกครั้ง ไม่ว่าจะเจอปัญหาอะไรอาศัยว่าเมตตาอย่างเดียว งานทุกอย่างก็จะเดินต่อไปได้...”

(พระครูจันทสีลากร, สัมภาษณ์, วันที่ 27 มิถุนายน 2563)

เมื่อวิเคราะห์กระบวนการประยุกต์ใช้หลักธรรมในการดำเนินงานสาธารณสงเคราะห์ของพระครูจันทสีลากร อธิบายได้ตามแผนภาพ ดังนี้

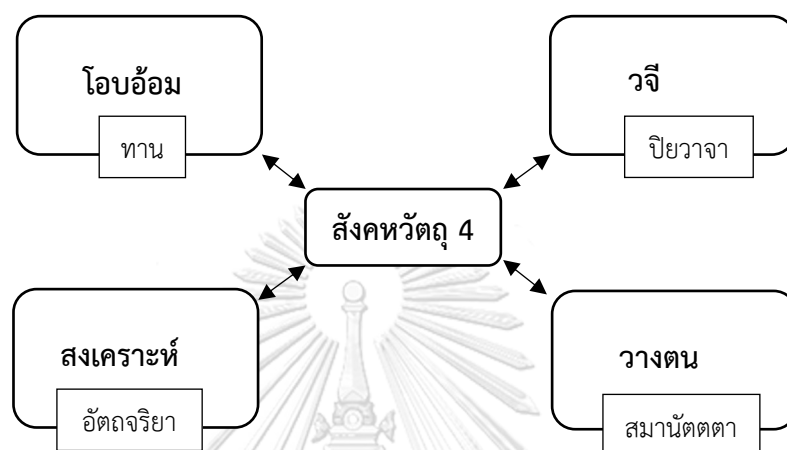
ภาพที่ 7 แสดงกระบวนการประยุกต์ใช้หลักธรรมในการดำเนินงานสาธารณสงเคราะห์

ที่มา: วิเคราะห์โดยผู้วิจัย

“พรหมวิหาร 4” การอาศัยหลักเมตตาธรรมเป็นคุณธรรมพื้นฐานในการครองตนทำให้เกิดกระบวนการพัฒนาภายในจิตใจที่เชื่อมโยงกับหลักพรหมวิหาร 4 ประกอบด้วย เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา กล่าวคือเมื่อจิตใจประกอบด้วย “ความเมตตา” มีความรักและความปรารถนาดีอยากให้ผู้อื่นมีความสุขอยู่เสมอ จึงบังเกิดเป็นภาวะทางความคิดที่พร้อมจะช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่น เห็นได้จากจุดเริ่มต้นของการดำเนินกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ของพระครูจันทสีลากรมาจากความรู้สึกปรารถนาดีต่อเด็กพิเศษ ผู้ปกครองและคนในชุมชน เมื่อท่านเข้าไปมีส่วนในการรับรู้ปัญหาที่เกิดขึ้นต่อพวกเขา จึงบังเกิดความรู้สึก “กรุณา” มีจิตคิดสงสารและอยากลงมือช่วยเหลือเพื่อปลดปล่อยทุกข์ให้กับพวกเขา จะเห็นได้จากการลงมือจัดตั้งศูนย์สาธารณสงเคราะห์เด็กพิเศษ วัดห้วยหมู เพื่อแก้ไขปัญหาให้เด็กพิเศษมีสถานที่เรียนต่อและลดความทุกข์กังวลใจของผู้ปกครองในการดูแลเด็กพิเศษ เมื่อเห็นเด็กพิเศษที่อยู่ภายใต้การสงเคราะห์ มีคุณภาพชีวิตและพัฒนาการทางทักษะที่ดีขึ้น จิตใจของพระครูจันทสีลากรก็บังเกิดความรู้สึก “มุทิตา” รู้สึกอิ่มเอมใจ มีความยินดีในผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นกับเด็กเหล่านั้น และมีความยินดีที่เห็นผู้ปกครองของเด็กพิเศษสามารถออกไปประกอบอาชีพโดยไม่ต้องกังวลต่อความเป็นอยู่ของบุตรหลานอีก อย่างไรก็ตาม การดำเนินกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ของพระครูจันทสีลากรประกอบไปด้วยหลัก “อุเบกขา” คือความสงบนิ่งแห่งจิตหรือการวางเฉยด้วยปัญญา สะท้อนผ่านการรู้จักสงเคราะห์อย่างมีขอบเขต ให้การช่วยเหลือตามสภาพการณ์เท่าที่จะทำได้ และมีจิตใจที่ไม่เอนเอียงไปกับความรู้สึกชอบใจหรือไม่ชอบใจต่อการให้ความร่วมมือจากบุคคลหรือหน่วยงานภายนอก

นอกจากอาศัยหลักเมตตาธรรมแล้ว ในการดำเนินกิจกรรมศูนย์สาธารณสงเคราะห์เด็กพิเศษที่ต้องเกี่ยวข้องกับบุคลากรหลายคนทำให้ท่านยึดหลักสัจจวัตถุ 4 มาใช้เป็นแนวทางในการดูแลจัดการ โดยไม่เพียงแต่ใส่ใจในการสงเคราะห์ผู้ที่ทุกข์ยากหรือเด็กพิเศษในชุมชนเท่านั้น หากยังให้ความสำคัญใส่ใจและปฏิบัติต่อผู้ร่วมงานด้วยความโอบอ้อมอารี มีความเป็นกันเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งใน

ด้าน “ปิยวาจา” เพราะท่านมีความเชื่อว่าคำพูดที่ไพเราะจะเป็นเครื่องร้อยรัดหัวใจของคนให้มีความพอใจและมีความสุขในการทำงาน ซึ่งการปฏิบัติตนของท่านได้สร้างความประทับใจและกลายเป็นแบบอย่างที่ดีของผู้ร่วมงาน ทำให้ผู้ร่วมงานนำไปประพฤติปฏิบัติตาม ทำให้บรรยากาศการทำงานภายในศูนย์สาธารณสุขสงเคราะห์เต็มไปด้วยความอบอุ่น อธิบายได้ตามแผนภาพ ดังนี้

ภาพที่ 8 แสดงการประยุกต์หลัก “สังคหวัตถุ 4” สู่การลงมือปฏิบัติของพระครูจันทสีลากร
ที่มา: วิเคราะห์โดยผู้วิจัย

เมื่อแยกพิจารณาคุณธรรมเป็นรายด้าน สามารถสรุปได้ดังนี้

- **ด้านทาน : “โอบอ้อมอารี”** พบว่า พระครูจันทสีลากรเป็นผู้ให้ที่เด่นทั้งในด้านอามิสทานและด้านธรรมทาน ในด้านอามิสทาน ท่านเอื้อเฟื้อพื้นที่ภายในวัดห้วยหมูเพื่อกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ มักให้การสงเคราะห์ช่วยเหลือเด็กพิเศษและผู้ยากไร้ด้วยข้าวสารอาหารแห้งตลอดจนเครื่องสังฆทานต่าง ๆ ที่ได้รับถวายจากญาติโยมอยู่เสมอ ทั้งยังสละปัจจัยที่ได้รับจากภิกษุภิกษุณีส่วนตัวเพื่อสนับสนุนศูนย์สาธารณสุขสงเคราะห์เด็กพิเศษ วัดห้วยหมู ไม่ว่าจะเป็นค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับวัสดุอุปกรณ์หรือค่าใช้จ่ายเพื่อการจัดจ้างบุคลากร ซึ่งจากการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมดังกล่าวพบว่า นอกจากปัจจัยด้านเมตตาอันเป็นคุณธรรมพื้นฐานที่เกิดขึ้นภายในจิตใจของพระครูจันทสีลากรแล้ว ปัจจัยอีกส่วนหนึ่งยังมาจากการยึดมั่นในหลักการของพระพุทธศาสนาที่กำหนดให้พระสงฆ์ไม่สะสมส่วนเกินหรือการไม่ยึดถือไว้เป็นกรรมสิทธิ์ส่วนตัวด้วย ในด้านธรรมทาน กล่าวได้ว่าการจัดตั้งศูนย์สาธารณสุขสงเคราะห์เด็กพิเศษ วัดห้วยหมูของพระครูจันทสีลากร

นอกจากส่งผลทางตรงต่อเด็กพิเศษให้ได้รับโอกาสเพื่อพัฒนาศักยภาพของตนตามสมควรแล้ว ยังเป็นการส่งผลทางอ้อมต่อการให้สัมมาทิฐิหรือทัศนคติที่ถูกต้องในการอยู่ร่วมกันกับผู้ที่แตกต่าง ด้วยความเมตตาโอบอ้อมอารีให้กับสมาชิกในชุมชนและสังคมอีกด้วย

- **ด้านปิยวาจา : “วจีไพเราะ”** พบว่า พระครูจันทสีลากรเป็นผู้ให้ความสำคัญแก่การใช้ถ้อยคำทั้งต่อผู้รับการสงเคราะห์และผู้ร่วมงาน ปรากฏในคำสัมภาษณ์ว่า “... ถ้าเราแสดงออกด้วยความรัก เขาจะไวใจและรู้ว่าเราเป็นมิตร เมื่อเขาทำผิดแล้วถูกดุ เขาจะยอมรับได้ เพราะรู้ว่าตักเตือนด้วยความรัก...” (พระครูจันทสีลากร, สัมภาษณ์, 6 มิถุนายน 2562) ในการดำเนินงานสาธารณสงเคราะห์ ท่านเป็นแบบอย่างของผู้ที่เลือกใช้ถ้อยคำที่ไพเราะ มีน้ำเสียงเป็นกันเอง ส่งผลให้ผู้ฟังมีความสบายใจ เกิดเป็นความเคารพนับถือและเต็มใจช่วยเหลือเกื้อกูลกัน สำหรับเด็กพิเศษ พระครูจันทสีลากรยังให้ความสำคัญกับการกล่าวคำชมเชยหรือกล่าวถ้อยคำเพื่อสร้างกำลังใจให้กับเด็กพิเศษ ทำให้เด็กพิเศษมีความสุขและยินดีเปิดใจรับคำสั่งสอนหรือคำว่าการตักเตือนจากท่าน
- **ด้านอัตถจริยา : “สงเคราะห์ชุมชน”** พบว่า พระครูจันทสีลากรเป็นผู้ที่กระทำตนให้เป็นประโยชน์และกระทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ กล่าวคือท่านได้กระทำตนให้มีคุณค่าในชุมชนตามบทบาทแห่งพระสงฆ์ เป็นที่พึ่งทางจิตวิญญาณ ช่วยคลายทุกข์ร้อนทางจิตใจให้กับสมาชิกในชุมชน นอกจากนี้ ท่านยังได้อุทิศตนเพื่อบำเพ็ญประโยชน์แก่ชุมชนด้วยการไม่นิ่งดูตายต่อปัญหาหรือความทุกข์ของผู้คน ชับเคลื่อนงานสาธารณสงเคราะห์เพื่อช่วยแก้ไขปัญหาและส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมให้กับสมาชิกในชุมชนและสังคม ดังจะเห็นได้จากการจัดงานศพเพื่อศพอนาถาและผู้ยากไร้โดยไม่คิดค่าใช้จ่าย การจัดตั้งศูนย์สาธารณสงเคราะห์เด็กพิเศษ วัดห้วยหมู รวมไปถึงการสงเคราะห์ตามวาระโอกาสหรือสถานการณ์เร่งด่วนอื่น ๆ อีกด้วย
- **ด้านสมานัตตตา : “วางตนพอดี”** พบว่า พระครูจันทสีลากรเป็นผู้ที่วางตนได้เหมาะสมกับฐานะที่มีอยู่ในสังคม เป็นที่น่าเคารพศรัทธาของผู้พบเห็น นอกจากนี้ ท่านไม่วางเฉยต่อความทุกข์หรือความเดือดร้อนของสมาชิกในชุมชนโดยรอบ แต่ได้ช่วยเหลือเอาใจใส่ให้ความเมตตากับทุกคนอย่างเท่าเทียมกันโดยไม่แบ่งแยกฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม ความปกติหรือความผิดปกติทางร่างกายและจิตใจ

ในด้านการดำเนินงานสาธารณสงเคราะห์วิสุทธิพุทธรูปกับความยั่งยืนตามองค์ประกอบที่ฝ่ายสาธารณสงเคราะห์ของมหาเถรสมาคมกำหนดไว้สามารถวิเคราะห์ได้ ดังนี้

การพัฒนาสังฆพัฒนาทายาท แม้ว่าพระครูจันทสีลากรจะเห็นความสำคัญในการพัฒนาสังฆพัฒนาทายาทหรือผู้สืบทอดกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์โดยได้พยายามฝึกฝนและถ่ายทอด

วิธีการให้กับพระสงฆ์รุ่นใหม่ที่มีคุณสมบัติเหมาะสม แต่ที่ผ่านมาท่านต้องเผชิญกับปัญหาความไม่ยั่งยืนในเพศบรรพชิตเนื่องจากพระพุทธานุญาตให้พระสงฆ์สามารถลาสิกขาได้ พระสงฆ์ในวัดบางรูปที่ซึมซับศีลจารวัตรของพระครูจันทลีลากรแต่อยู่เพียงไม่นานก็ลาสิกขาไป ทำให้เมื่อมีพระนวกะบวชใหม่ก็ต้องเริ่มต้นเรียนรู้ใหม่ ปัจจุบันการสืบสานเจตนารมณ์ในด้านนี้จึงยังเป็นปัญหาอยู่ อย่างไรก็ตามพระครูจันทลีลากรเชื่อว่าพระสงฆ์ที่จะเข้ามารับตำแหน่งเจ้าอาวาสองค์ต่อไปจะสามารถสืบต่องานที่ท่านเริ่มต้นไว้ได้ เพราะในความเป็นจริงศูนย์แห่งนี้มีเจ้าหน้าที่และจิตอาสาที่สามารถบริหารจัดการงานได้ด้วยตนเองอยู่แล้ว แต่จะมีความเป็นไปได้มากน้อยเพียงใดก็ขึ้นอยู่กับแนวคิดของเจ้าอาวาสองค์ใหม่ด้วย

การพัฒนาความรู้ ศูนย์สาธารณสงเคราะห์เด็กพิเศษวัดห้วยหมเกิดขึ้นจากความเมตตาของพระครูจันทลีลากร เป็นการทำงานด้วยใจรัก เน้นปฏิบัติให้เป็นแบบอย่างสำหรับคนที่พบเห็นได้สามารถเข้าถึงและนำไปปฏิบัติตามมากกว่าจะมีการถ่ายทอดหรือรวบรวมองค์ความรู้ที่มีอยู่อย่างเป็นระบบ

การพัฒนาภาคีเครือข่าย การดำเนินกิจกรรมศูนย์สาธารณสงเคราะห์เด็กพิเศษวัดห้วยหมมีลักษณะเป็นเอกเทศมิได้ร่วมมือกับหน่วยงานใด ๆ เนื่องจากพระครูจันทลีลากรมีความกังวลว่าหากมีหน่วยงานต่าง ๆ เข้ามาเกี่ยวข้องในการบริหารจัดการ อาจจะทำให้มีปัญหาในเรื่องกฎระเบียบข้อบังคับและส่งผลให้การดำเนินงานไม่คล่องตัว ที่ผ่านมาจึงเน้นความร่วมมือกับจิตอาสาและบรรดาญาติโยมที่มีความเลื่อมใสศรัทธาท่านั้น

ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินกิจกรรมศูนย์สาธารณสงเคราะห์เด็กพิเศษวัดห้วยหม

หากพิจารณาจากเป้าหมายของพระครูจันทลีลากรในการขับเคลื่อนกิจกรรมเพื่อช่วยเหลือเด็กพิเศษที่ไม่มีสถานศึกษาต่อหลังจบในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ได้มีสถานที่รับดูแล สร้างโอกาสให้เด็กเหล่านี้ได้เรียนรู้ทักษะในการดูแลตนเองและฝึกฝนทักษะอาชีพ ทำให้เด็กพิเศษสามารถนำความรู้ไปสร้างรายได้หาเลี้ยงตนเองและครอบครัวได้ในอนาคต แม้ไม่อาจกล่าวได้ว่าการดำเนินงานประสบผลสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้ทั้งหมดอันเนื่องมาจากขาดการจัดการศึกษาที่เป็นระบบและเหมาะสมกับเด็กพิเศษแต่ละประเภท จึงมีเด็กพิเศษเพียงไม่กี่คนที่มีการพัฒนาการก้าวหน้าจนสามารถดูแลตนเองและออกไปประกอบอาชีพได้ อย่างไรก็ตามในภาพรวมศูนย์แห่งนี้ประสบผลสำเร็จอย่างยิ่งในเชิงเป็นพื้นที่ให้ความปลอดภัยและช่วยเสริมสร้างพัฒนาการด้านสังคมให้แก่เด็กพิเศษ

จากการศึกษาพบว่า การดำเนินกิจกรรมศูนย์สาธารณสงเคราะห์เด็กพิเศษวัดห้วยหมยังคงมี ปัญหาและอุปสรรคที่ควรต้องหาแนวทางในการแก้ไขสรุปได้ ดังนี้

- 1) ปัญหาการฝึกอบรมให้ความรู้บุคลากรในการดูแลเด็กพิเศษ บุคลากรภายในศูนย์สาธารณสงเคราะห์ส่วนใหญ่เป็นผู้ปกครองและจิตอาสาที่เข้ามาช่วยดูแลเด็กพิเศษตามความคิด

ความรู้สึกของตนเอง โดยไม่ได้มีแนวทางการจัดการอย่างเป็นระบบหรือหลักปฏิบัติที่ถูกวิธี ทำให้ขาดความเข้าใจ

- 2) ปัญหาภาระค่าใช้จ่าย งบประมาณที่นำมาใช้จ่ายดูแลศูนย์สาธารณสุขสงเคราะห์เด็กพิเศษวัดห้วยหมูมาจากปัจจัยส่วนตัวของพระครูจันทสีลากรซึ่งได้รับถวายจากภิกษุภิกษุณีและเงินบริจาคของญาติโยมผู้มีจิตศรัทธา ทำให้หลายครั้งต้องเผชิญปัญหาเรื่องงบประมาณไม่เพียงพอต่อค่าใช้จ่าย โดยเฉพาะในช่วงที่เกิดการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ส่งผลให้ท่านต้องงัดรับภิกษุภิกษุณีและญาติโยมที่มาทำบุญมีจำนวนน้อยลงมากจนทำให้เกิดผลกระทบต่อบุคลากรที่ใช้ดูแลศูนย์ ซึ่งพระครูจันทสีลากรต้องค้างจ่ายค่าจ้างครูและเจ้าหน้าที่ภายในศูนย์ รวมทั้งค่าน้ำค่าไฟอยู่เป็นประจำทุกเดือน ปัญหาดังกล่าวยังส่งผลให้เกิดความล่าช้าในการก่อสร้างปรับปรุงอาคารของศูนย์อีกด้วย
- 3) การกำหนดเกณฑ์การคัดกรองเด็ก แม้พระครูจันทสีลากรจะมีความตั้งใจรับเด็กพิเศษเข้ามาอยู่ในการดูแล แต่ควรวางกฎเกณฑ์ในการคัดกรองเด็กอย่างเป็นระบบเพราะไม่เช่นนั้นจะกลายเป็นภาระของครูพี่เลี้ยงและเจ้าหน้าที่ประจำศูนย์ ทำให้ไม่สามารถดูแลเด็กได้อย่างมีประสิทธิภาพ และไม่สามารถจัดแผนการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับศักยภาพของเด็กได้
- 4) ปัญหาด้านระเบียบวินัยของเด็กพิเศษ การปล่อยให้เด็กพิเศษมีอิสระเสรีมากจนเกินไปส่งผลต่อพฤติกรรมทางดราม่าระเบียบวินัย ทำให้เด็กไม่สามารถควบคุมตนเองและมีพฤติกรรมที่ไม่เชื่อฟังเจ้าหน้าที่บุคลากรภายในศูนย์
- 5) ปัญหาในเชิงการดูแลสุขภาพของเด็กแต่ละคน โดยปกติแล้วเด็กพิเศษจะต้องไปรับการดูแลรักษาที่โรงพยาบาลราชบุรีเป็นประจำ โดยแพทย์จะนัดตามพัฒนาการและตรวจร่างกายเด็กเกือบทุกเดือน แต่เด็กบางคนอยู่กับปู่ย่าตายายหรือไม่สะดวกในการเดินทาง ครูพี่เลี้ยงของศูนย์ฯจึงต้องรับภาระช่วยพาเด็กไปพบแพทย์ตามนัด บางครอบครัวไม่ใส่ใจเรื่องสุขภาพเด็กทางศูนย์ฯจะต้องทำหน้าที่ช่วยกระตุ้นเตือนให้ผู้ปกครองใส่ใจพาลูกหลานไปพบแพทย์ตามนัด แต่โชคดีที่ทุก 3 เดือนทางศูนย์ฯมีแพทย์จากกลุ่มงานกุมารเวชกรรม โรงพยาบาลราชบุรีมาให้คำปรึกษา (พญ.อรมน บำรุงชาวเกษม กับ นพ.สมบัติ หัสสิทธิ์) ในการดูแลตรวจสอบพัฒนาการของเด็ก ศูนย์ฯจึงมีความมั่นใจในการดูแลสุขภาพของเด็กแต่ละคนมากขึ้น

4.2 “พระครูโกวิทสุตสาร” นักบุญแห่งตำบลทัพหลวง

พระครูโกวิทสุตสาร (ชำนานู โกวิท) ปัจจุบันดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าอาวาสวัดม่วงตารศ ตำบลทัพหลวง อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม เป็นพระสังฆาธิการที่มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนงานสาธารณสงเคราะห์ โดยมีเป้าหมายที่จะช่วยเหลือผู้ยากไร้ ผู้ด้อยโอกาสในสังคม ท่านเป็นผู้สนับสนุนส่งเสริมตลาดนัดวัดม่วงตารศซึ่งถือเป็นรูปแบบหนึ่งของงานสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธ

พระครูโกวิทสุตสาร (ชำนานู โกวิท) มีชื่อเดิมว่านายชำนานู วิวัชรลงค์ เกิดเมื่อปี 2511 ณ ตำบลทัพหลวง อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม เป็นบุตรคนที่ 4 จากพี่น้องทั้งหมด 5 คน ครอบครัวมีอาชีพเกษตรกรรมเช่นเดียวกับคนส่วนใหญ่ในชุมชน ต่อมาครอบครัวของท่านได้ทำไร่มะขามหวานซึ่งนับเป็นไร่มะขามหวานแห่งแรกของจังหวัดนครปฐม ในวัยเด็กท่านได้ศึกษาที่โรงเรียนพระปฐมเจดีย์ จนจบระดับประถมศึกษาปีที่ 6 จากนั้นได้เข้าศึกษาต่อที่โรงเรียนพระปฐมวิทยาลัยจนจบระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 และย้ายไปศึกษาต่อในระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) ที่วิทยาลัยเกษตรและเทคโนโลยีสุพรรณบุรี แต่ศึกษาไม่จบหลักสูตรก็ต้องลาออกมาช่วยกิจการของครอบครัว จนกระทั่งอายุ 22 ปีจึงได้ตัดสินใจอุปสมบทเป็นพระภิกษุเมื่อวันที่ 3 กรกฎาคม 2532 ณ วัดม่วงตารศ ตำบลทัพหลวง อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม และได้ถือเพศบรรพชิตตั้งแต่นั้นมาจนปัจจุบัน ด้านการศึกษาทางธรรมท่านศึกษาจนนักธรรมชั้นเอกและจบเปรียญธรรม 4 ประโยค ต่อมาในปี 2542 ได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งเป็นรองเจ้าอาวาสวัดม่วงตารศ ปฏิบัติงานในหน้าที่ตามที่เจ้าอาวาสมอบหมาย ในปี 2544 ได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าอาวาสวัดม่วงตารศมาจนถึงปัจจุบัน

ภาพที่ 9 พระครูโกวิทสุตสาร (ชำนานูโกวิท)

ที่มา: เพจวัดม่วงตารศ

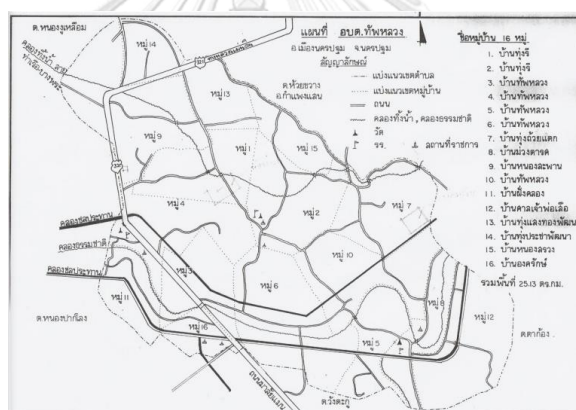
“วัดม่วงตารศ” พื้นที่แห่งการสงเคราะห์เกื้อกูล

บ้านม่วงตารศไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดว่ามีมาตั้งแต่สมัยใด แต่มีเรื่องราวที่เล่าขานสืบต่อกันมาว่าเดิมทีหมู่บ้านแห่งนี้มีคนชื่อ นายรศ ซึ่งเป็นผู้ใหญ่ที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือและเป็นที่รู้จักทั่วทั้งหมู่บ้านและชุมชนในละแวกนั้น ชาวบ้านต่างเรียกขานคนผู้นี้ว่า “ตารศ” และตรงที่ดินของตารศจะมีมะม่วงสูงใหญ่อยู่ต้นหนึ่งซึ่งสามารถมองเห็นได้จากที่ไกลจึงกลายเป็นจุดสังเกตของชาวบ้านที่เดินทางไปมาเพื่อทำการค้าขายหรือทำธุระในตัวเมืองนครปฐม ประกอบกับสถานที่ตรงนี้มีน้ำทำอุดมสมบูรณ์จึงกลายเป็นจุดหยุดพักหรือจุดนัดพบระหว่างทาง เมื่อชาวบ้านจะนัดพบกันมักมีคำพูดติดปากว่า “ไปเจอกันที่ต้นมะม่วงตารศ” นานวันเข้าคำเรียกก็ค่อย ๆ หดสั้นลงเหลือเพียงคำว่า “ม่วงตารศ” เท่านั้น ต่อมาชาวบ้านที่อาศัยอยู่รอบบริเวณนี้มีความศรัทธาในพระพุทธศาสนา จึงได้ร่วมแรงร่วมใจกันสร้างวัด ณ ที่แห่งนี้และตั้งชื่อวัดตามชื่อสถานที่ว่า “วัดม่วงตารศ”

ปัจจุบันวัดม่วงตารศ ตั้งอยู่ที่หมู่ 8 ตำบลทัพหลวง อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม เป็นวัดราษฎร์สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย มีเนื้อที่ทั้งหมด 20 ไร่ 70.9 ตารางวา เป็นที่ธรณีสงฆ์ 4 แปลง อาณาเขตของวัดทิศเหนือและทิศใต้จรดคลองชลประทาน ทิศตะวันออกจรดคลองธรรมชาติ ทิศตะวันตกจรดถนนสาธารณประโยชน์ มีหมู่บ้านล้อมรอบทั้ง 4 ทิศและเป็นศูนย์รวมของถนนประจำหมู่บ้าน 6 เส้นทาง ภายในบริเวณวัดมีโรงเรียนวัดม่วงตารศ (สาอางค์ เจริญผล) ไม่มีหลักฐานปรากฏเด่นชัดว่าวัดนี้สร้างขึ้นในสมัยใดแต่สันนิษฐานว่ามีมาตั้งแต่ปี 2400 โดยในสมัยเริ่มสร้างวัดจนถึงสมัยที่หลวงปู่ นิมิตดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าอาวาสวัดรูปที่ 5 วัดม่วงตารศยังคงเป็นวัดเล็ก ๆ ต่อมาเมื่อพระครูสาอางค์ดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าอาวาส ก็ได้ย้ายวัดขึ้นไปบนดอนทางทิศใต้ของวัดเดิม เนื่องจากทำเลเดิมต้องเผชิญกับปัญหาน้ำท่วมในช่วงฤดูน้ำหลากซึ่งสร้างความลำบากให้กับพระสงฆ์ในการปฏิบัติธรรม หลังจากย้ายวัดขึ้นไปบนดอนจึงได้สร้างอุโบสถและขอพระราชทานวิสุงคามสีมาในปี 2471 แต่เนื่องจากอุโบสถหลังดังกล่าวสร้างขึ้นแบบง่าย ๆ ด้วยวัสดุที่มีในท้องถิ่นจึงทำให้ใช้ประโยชน์ได้เพียงไม่นานก็ชำรุด ต่อมาในปี 2482 พระครูสาอางค์ได้สร้างอุโบสถหลังใหม่และใช้เป็นที่พักประกอบสังฆกรรมเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน แม้ในช่วงแรกวัดม่วงตารศจะเป็นวัดเล็ก ๆ ที่ไม่ค่อยมีถาวรวัตถุในบริเวณวัดมากนัก แต่เนื่องด้วยเจ้าอาวาสมีความรู้ความชำนาญด้านยาสมุนไพรเป็นอันมากโดยเฉพาะในสมัยของพระครูสาอางค์ จึงทำให้ท่านเป็นที่เคารพนับถือศรัทธาของชาวบ้าน ต่อมาท่านได้เข้ามามีบทบาทในการพัฒนาวัดในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะด้านการศึกษา ท่านได้สร้างโรงเรียนประชาบาลขึ้นภายในวัดเมื่อปี 2471 เพื่อส่งเสริมให้ลูกหลานของชาวบ้านได้เข้าถึงการศึกษา และยังได้ก่อตั้งโรงเรียนแผนกบาลีขึ้นภายในวัดด้วยแต่ในส่วนหนึ่งของโรงเรียนแผนกบาลีต้องล้มเลิกไปในเวลาต่อมา จนกระทั่งสมัยพระอธิการไข ธรรมโสโร จึงได้สานต่องานของเจ้าอาวาสองค์ก่อน รวมถึงอุโบสถที่สร้างค้างไว้โดย

ร่วมมือกับชาวบ้านช่วยกันสร้างต่อจนแล้วเสร็จในปี 2492 เมื่อพระครูปัจจันตวิมล (ขิต จิตฺตสวโร) มารับตำแหน่งเจ้าอาวาสก็ได้ปรับปรุงพัฒนาวัดเรื่อยมาจนเริ่มปรากฏถาวรวัตถุต่าง ๆ ในวัดมากขึ้น จนถึงสมัยพระครูโกวิทสุตสาร (ชำนานู โกวิท) ดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าอาวาสก็ได้สานต่องานด้านการพัฒนาของเจ้าอาวาสองค์ก่อนจนทำให้วัดม่วงตารศมีความพร้อมที่จะต้อนรับญาติโยมผู้เข้ามาทำบุญ เช่น การสร้างถนน ศาลาอเนกประสงค์ ห้องน้ำ ศาลาบำเพ็ญกุศล ศาลาธรรมและทำน้ำ เป็นต้น

การบริหารจัดการด้านการปกครอง วัดม่วงตารศ มีเจ้าอาวาสทั้งหมด 9 รูป แต่รายนามเจ้าอาวาสที่ปรากฏหลักฐานแน่นอนเริ่มตั้งแต่รูปที่ 5 คือหลวงปู่ยิ้ม รูปที่ 6 พระครูสำอองค์ โกวิท (2465 – 2484) รูปที่ 7 พระอธิการไข ธรรมสโร (2484 – 2496) รูปที่ 8 พระครูปัจจันตวิมล (ขิต จิตฺตสวโร, 2496 – 2544) และรูปที่ 9 พระครูโกวิทสุตสาร (ชำนานู โกวิท) ตั้งแต่ปี 2544 ถึงปัจจุบัน

ภาพที่ 10 ภาพแสดงอาณาเขตของตำบลทัพหลวง
ที่มา: แผนยุทธศาสตร์การพัฒนา (พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๖๓)

ตำบลทัพหลวงอยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอเมืองนครปฐมประมาณ 14 กิโลเมตร มีพื้นที่โดยประมาณ 25.13 ตารางเมตร หรือ 15,707 ไร่ และมีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่อื่น ดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับตำบลห้วยขวางและตำบลหนองงูเหลือม

ทิศใต้ ติดต่อกับตำบลวังตะกู

ทิศตะวันออก ติดต่อกับตำบลตาก้อง

ทิศตะวันตก ติดต่อกับตำบลโพรงมะเดื่อ

ตำบลทัพหลวงอุดมไปด้วยแหล่งน้ำธรรมชาติและมีระบบชลประทานไหลผ่านจึงทำให้ผู้คนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพด้านเกษตรกรรมซึ่งมีพืชหลัก ได้แก่ ข้าว หน่อไม้ฝรั่ง อ้อยคั้นน้ำ ตะไคร้ เป็นต้น และมีการเลี้ยงสัตว์ เช่น หมู ไก่ ปลา และวัว รวมทั้งยังเป็นที่ตั้งของสถานประกอบการอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ถึง 20 แห่ง ในด้านการคมนาคมถนนส่วนใหญ่ที่ชาวบ้านใช้เพื่อสัญจรไปมาระหว่างหมู่บ้านเป็นถนนลาดยางและคอนกรีต ส่วนถนนสายหลักที่ใช้เดินทางเข้าตัวอำเภอเมืองนครปฐมมี 2 สาย คือ ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 312 (ถนนมาลัยแมน) และถนนสายม่วงตาดง-สวนตะไคร้ ในด้านสถานศึกษาของตำบลทัพหลวงประกอบด้วยศูนย์พัฒนาเด็กเล็กก่อนวัยเรียน 3 แห่ง ได้แก่ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กองค์การบริหารส่วนตำบล (โรงเรียนวัดม่วงตาดง) ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กองค์การบริหารส่วนตำบลทัพหลวง (โรงเรียนวัดทุ่งรี) ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กองค์การบริหารส่วนตำบลทัพหลวง (โรงเรียนวัดทัพหลวง) และโรงเรียนประถมศึกษา 3 แห่ง ได้แก่ โรงเรียนวัดทัพหลวง โรงเรียนวัดทุ่งรี โรงเรียนวัดม่วงตาดง ปัจจุบันตำบลทัพหลวงมีพื้นที่ครอบคลุม 16 หมู่บ้าน มีประชากรที่อาศัยอยู่ทั้งสิ้น 10,194 คน และมีจำนวนครัวเรือน 3,282 ครัวเรือน ทุกหมู่บ้านมีไฟฟ้าและน้ำประปาใช้ทุกหลังคาเรือน ปรากฏรายละเอียดตามตาราง

ตารางที่ 2 แสดงจำนวนครัวเรือนและประชากรในตำบลทัพหลวง

หมู่ที่	ชื่อหมู่บ้าน	จำนวนครัวเรือน	จำนวนประชากร
1	บ้านทุ่งรี	174	471
2	บ้านทุ่งรี	330	812
3	บ้านทัพหลวง	226	537
4	บ้านทัพหลวง	260	758
5	บ้านทัพหลวง	181	642
6	บ้านทัพหลวง	271	916
7	บ้านทุ่งถั่วแตก	164	812
8	บ้านม่วงตาดง	317	891
9	บ้านหนองสะพาน	365	943
10	บ้านทัพหลวง	187	829
11	บ้านฝั่งคลอง	104	405
12	บ้านศาลเจ้าพ่อเสือ	167	571
13	บ้านทุ่งแสงทองพัฒนา	101	298
14	บ้านทุ่งประชาพัฒนา	113	270

หมู่ที่	ชื่อหมู่บ้าน	จำนวนครัวเรือน	จำนวนประชากร
15	บ้านหนองสรวง	159	569
16	บ้านองค์รักษ์	163	470

ที่มา : แผนยุทธศาสตร์การพัฒนา (พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๖๓)

พระครูโกวิทสุตสารกับบทบาทสาธารณสงเคราะห์

ภาพที่ 11 แสดงบทบาทสาธารณสงเคราะห์ของพระครูโกวิทสุตสาร

ที่มา: เพจวัดม่วงตารศ

พระครูโกวิทสุตสารมีทัศนะต่อบทบาทสาธารณสงเคราะห์ว่า หากพิจารณาในเชิงของการแสวงหาความหลุดพ้นหรือดำเนินไปตามเส้นทางสู่การเป็นพระอรหันต์ บทบาทสาธารณสงเคราะห์ก็อาจไม่ใช่เส้นทางสู่การเป็นพระอรหันต์โดยตรง อย่างไรก็ตามพระสงฆ์ควรหันกลับมาพิจารณาตามความเป็นจริงว่าวิถีชีวิตของพระสงฆ์ยังมีความเกี่ยวข้องกับสังคมอยู่ แม้น้อยที่สุดก็ต้องออกบิณฑบาตเพื่อประทังชีวิต ดังนั้นพระสงฆ์ไม่ควรเพิกเฉยต่อความทุกข์ร้อนของประชาชนหรือสังคม เมื่อได้รับปัจจัยต่าง ๆ จากสังคมก็ควรทำอะไรเพื่อตอบแทนสังคมบ้าง

สำหรับบทบาทงานสาธารณสงเคราะห์ของพระครูโกวิทสุตสารเริ่มขึ้นตั้งแต่ครั้งยังเป็นพระนวกะ ซึ่งในสมัยนั้นท่านมีความศรัทธาเลื่อมใสและฝักใฝ่ในเรื่องการบำเพ็ญทาน เพราะเชื่อว่าการบำเพ็ญทานจะเป็นบันไดขั้นต้นที่นำไปสู่การบำเพ็ญธรรมในระดับขั้นสูงขึ้นไปจนบรรลุนิพพานได้ ดังนั้นในปี 2535 ท่านจึงเริ่มต้นบทบาท สาธารณสงเคราะห์ด้วยการนำข้าวสาร อาหารแห้งและ

สังฆทานไปบริจาคตามพื้นที่ตะเข็บชายแดนต่าง ๆ ของไทย เพราะเป็นพื้นที่ที่ผู้คนส่วนใหญ่ยังมีความเป็นอยู่ที่อัตคัดขัดสน ช่วงแรกเริ่มจากพื้นที่ตะเข็บชายแดน อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี เพราะเป็นพื้นที่ที่ท่านเคยศึกษาเล่าเรียนจึงมีความคุ้นเคยกับสภาพแวดล้อมเป็นอย่างดี ภายหลังจึงค่อย ๆ ขยายการบริจาคไปสู่ถิ่นทุรกันดารหรือโรงเรียนตามแนวตะเข็บชายแดนในพื้นที่อื่น ๆ ดังคำอธิบายว่า

“อาตมาเดินทางไปบริจาคสิ่งของด้วยตนเองตามตะเข็บชายแดน เพราะเราเห็นว่าพื้นที่นั้นมีความลำบากยากจน สังฆทานเครื่องใช้ที่ให้เป็นค่าสำหรับพวกเขา ถึงแม้เป็นเพียงเล็กน้อยเขาก็ดีใจ เริ่มแรกไปแถวอำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี เพราะเป็นสถานที่ที่อาตมาเคยศึกษาเล่าเรียนอยู่สมัยก่อนการเดินทางเป็นดินลูกรัง มีความลำบาก ต่อมาเมื่อรู้จักสถานที่มากขึ้นจึงเดินทางไปตามแนวตะเข็บชายแดน เช่น ตะเข็บชายแดนแม่ฮ่องสอน

(พระครูโกวิทสุตสาร, สัมภาษณ์, 2 สิงหาคม 2563)

การบริจาคสิ่งของตามพื้นที่ตะเข็บชายแดนดำเนินไปอย่างเรียบง่ายและรับรู้กันภายในวงใน ซึ่งมีเพียงพระครูโกวิทสุตสาร คนขับรถและลูกศิษย์เท่านั้น ในเวลาต่อมาท่านเริ่มตระหนักว่าสังคมปัจจุบันมีผู้ให้น้อยกว่าผู้รับ จึงมีความคิดที่จะดำเนินงานสาธารณสงเคราะห์อย่างเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน เพื่อเป็นแบบอย่างแก่สังคม ประกอบกับในขณะนั้นท่านเริ่มสังเกตเห็นว่ายังมีชาวบ้านในชุมชนรอบวัดที่เดือดร้อนและขาดแคลนเช่นเดียวกัน จึงเริ่มจัดทำโครงการเพื่อช่วยเหลือบรรเทาความเดือดร้อนให้กับผู้คนในบริเวณรอบวัด ดังคำอธิบายว่า

“... เมื่อก่อนอาตมาเข้าใจว่าชุมชนรอบวัดเรามีชลประทานมีอะไรที่ดูจะอุดมสมบูรณ์ดีอยู่ เพราะฉะนั้นถ้าคนขยันก็คงไม่อดตาย แต่พื้นที่ตรงถิ่นทุรกันดารมันแห้งแล้ง ความเป็นอยู่ของคนดูจะลำบากกว่าก็เลยหันไปช่วยตามถิ่นทุรกันดารตามตะเข็บชายแดนมาโดยตลอด จนช่วงปี 2559-2560 จึงเริ่มรู้ว่ายังมีชาวบ้านรอบวัดส่วนหนึ่งที่เดือดร้อนอยู่ ก็เลยหันมาดูแลช่วยเหลือคนในชุมชนรอบวัดบ้าง ... ”

(พระครูโกวิทสุตสาร, สัมภาษณ์, 24 พฤษภาคม 2566)

ปี 2559 คลินิกฝังเข็มวัดม่วงตารศ เปิดรักษาทุกวันพฤหัสบดี เป็นโครงการที่พระครูโกวิทสุตสารทำขึ้นด้วยจุดประสงค์ 2 ประการ ประการแรกเพื่อสร้างประโยชน์และสร้างโอกาสให้แก่

นายแพทย์ธรรมนุญ ชุมเพ็ญ ชุมเพ็ญซึ่งเป็นลูกศิษย์ได้มีโอกาสแสดงฝีมือ ประการที่สองเพื่อสร้างประโยชน์ให้กับคนในชุมชน ทำให้ผู้ป่วยได้รับการรักษาแบบไม่ต้องเสียค่าใช้จ่าย ซึ่งแต่ละครั้งมีชาวบ้านในชุมชนหรือในละแวกใกล้เคียงเข้ารับการรักษาประมาณ 50-60 คน แต่ต่อมาในปี 2564 โครงการนี้มีความจำเป็นต้องหยุดชะงักลงโดยปัญหาส่วนหนึ่งมาจากการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 และภาระงานประจำของแพทย์ที่เพิ่มมากขึ้น

ปี 2560 โครงการเยี่ยมเยียนผู้ป่วยติดเตียง-ผู้ยากไร้-ผู้ชราที่ไม่มีลูกหลานดูแล โดยมีจุดประสงค์เพื่อสร้างขวัญกำลังใจให้แก่ผู้ป่วยติดเตียง-ผู้ยากไร้-ผู้ชราที่ไม่มีลูกหลานดูแล โดยไม่แบ่งแยกฐานะความเป็นอยู่ เพราะคิดว่าทุกคนมีสิทธิ์ได้รับกำลังใจจากพระสงฆ์ ในยามที่คนเหล่านี้ไม่สามารถเดินทางมาที่วัดได้ หากพระเป็นฝ่ายเดินทางไปเยี่ยมเยียนก็จะทำให้พวกเขาเกิดความปิติ อิ่มเอม มีกำลังใจที่จะดำเนินชีวิตหรือรักษาตัวเองให้หายจากโรคร้ายไข้เจ็บ สำหรับการดำเนินโครงการเป็นในลักษณะเปิดรับสมัครผู้สนใจ จัดกิจกรรมทุกวันอาทิตย์แรกของเดือน ซึ่งในระยะแรกมีผู้สนใจเข้าร่วมโครงการประมาณ 30 ราย แต่ปัจจุบันมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นถึง 60 ราย จึงแบ่งการเยี่ยมเยียนออกเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มละ 30 ราย ออกสลับเยี่ยมกันในแต่ละเดือน

ปี 2561 การซ่อมแซมบ้านให้แก่ผู้ยากไร้ เป็นกิจกรรมที่เกิดจากญาติโยมมาแจ้งข่าวจึงเดินทางไปเยี่ยมเยียน เมื่อเห็นชีวิตครอบครัวที่มีแต่ผู้ป่วยอาศัยอยู่ในบ้านที่มีสภาพผุพังทรุดโทรมก็เกิดความสงสารจึงนำกำลังใจพระสงฆ์และจิตอาสาช่วยกันซ่อมแซมบ้านเพื่อแก้ไขปัญหาคความเดือดร้อนในเบื้องต้น เนื่องจากกิจกรรมนี้ได้รับความสนใจจากสื่อต่าง ๆ พระครูโกวิทสุตสารจึงเริ่มเป็นที่รู้จักในสังคมวงกว้างและทำให้วัดกลายเป็นสะพานบุญที่เชื่อมระหว่างผู้มีจิตเมตตาอยากช่วยเหลือกับผู้ที่ต้องการช่วยเหลือได้มาเจอกัน

ปี 2562 โครงการให้ยืมอุปกรณ์ดูแลผู้ป่วย เป็นโครงการที่ต่อยอดมาจากโครงการเยี่ยมผู้ป่วยติดเตียง-ผู้ยากไร้-ผู้ชราที่ไม่มีลูกหลานดูแล เมื่อวัดได้รับบริจาคอุปกรณ์ดูแลผู้ป่วยจากญาติโยมอยู่เป็นระยะ เช่น ถังออกซิเจน วีลแชร์ เตียงผู้ป่วย เป็นต้น ทำให้พระครูโกวิทสุตสารเริ่มหาวิธีการที่จะใช้อุปกรณ์เหล่านี้ให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุด จึงเกิดเป็นโครงการในลักษณะยืมคืนอุปกรณ์ซึ่งมีการจัดทำทะเบียนข้อมูลของผู้ยืมอุปกรณ์แต่ไม่กำหนดระยะเวลาในการคืนอุปกรณ์

ปี 2562 โครงการบริจาคโลงศพฟรี เกิดจากความเลื่อมใสศรัทธาของญาติโยมในการดำเนินงานเพื่อสงเคราะห์ชุมชนของพระครูโกวิทสุตสารจึงร่วมสนับสนุนด้วยการบริจาคโลงศพมาเป็นจำนวนมาก ซึ่งท่านได้นำไปกระจายต่อให้กับพื้นที่ที่มีความต้องการ เช่น บ้านลุงสนิท ตำบลคู้กระถิ่น อำเภอมือง จังหวัดราชบุรี ซึ่งเป็นศูนย์พักพิงผู้สูงอายุ และวัดต่าง ๆ ในจังหวัดมหาสารคาม

ปี 2562 โครงการดนตรีไทยเพื่อเด็กและเยาวชน เกิดขึ้นจากการเห็นประโยชน์ของดนตรีบำบัดที่จะช่วยลดปัญหาโรคสมาธิสั้นในเด็กและเยาวชนได้ จึงหารือกับผู้อำนวยการโรงเรียนวัดม่วงตารศและได้รับการสนับสนุน แต่เนื่องจากโรงเรียนขาดงบประมาณในการจัดจ้างครูสอนดนตรีไทย พระครูโกวิทสุตสารจึงช่วยสนับสนุนงบประมาณเพื่อจ้างครูสอนดนตรีไทยมาสอนทั้งที่โรงเรียนและวัดม่วงตารศ รวมถึงจัดซื้อเครื่องดนตรีไทยเพื่อจัดทำวงปี่พาทย์มอญ โดยคาดหวังว่าโครงการนี้จะเป็นช่องทางที่สามารถสร้างรายได้ให้กับเด็กต่อไปได้ในอนาคต

ปี 2565 โครงการเกษตรอินทรีย์ปลอดสาร เพื่อชุมชนวัดม่วงตารศ เป็นโครงการที่พระครูโกวิทสุตสารให้การสนับสนุนเชิงพื้นที่แก่นักวิชาการและปราชญ์ชาวบ้าน เพื่อพลิกฟื้นวัฒนธรรมต่างๆ ในวิถีเกษตรชุมชนดั้งเดิม โดยหวังว่าโครงการนี้จะช่วยกระตุ้นให้คนกลับมาใส่ใจการปลูกพืชผักปลอดสารซึ่งดีต่อสุขภาพและยังช่วยลดภาระรายจ่ายของครอบครัวได้อีกด้วย

จะเห็นว่าพระครูโกวิทสุตสารขับเคลื่อนงานสาธารณสงเคราะห์ให้สอดคล้องกับบริบทพื้นที่และเป็นการดำเนินงานตามลำพังไม่ได้ขึ้นกับหน่วยงานราชการใด ๆ จากการศึกษาหลักคิดในการทำงานของท่านนั้น แม้ช่วงแรกของการดำเนินงานสาธารณสงเคราะห์จะเป็นไปเพื่อหวังผลในการเข้าถึงพระนิพพาน แต่หลังจากดำเนินงานสาธารณสงเคราะห์ไปได้ระยะหนึ่งก็พบว่ากระบวนการคิดเริ่มเปลี่ยนแปลงและพัฒนาไปสู่การทำบุญโดยไม่หวังผลตอบแทน กล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่าการดำเนินงานสาธารณสงเคราะห์ในระยะหลังเกิดขึ้นจากความเมตตาสงสาร ปราบปรามที่จะให้เพื่อนมนุษย์หลุดพ้นจากความทุกข์ยากลำบากอย่างแท้จริง

ตลาดนัดวัดม่วงตารศ

“ตลาดนัด” เป็นที่ชุมนุมเพื่อซื้อขายสินค้าต่าง ๆ ซึ่งจัดให้มีขึ้นเฉพาะวันหรือสถานที่ที่กำหนดไว้ ไม่ได้ตั้งอยู่ประจำ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2555) มักตั้งอยู่บริเวณพื้นที่ว่างเปล่าโล่งแจ้ง ตามลานวัด ข้างสวนสาธารณะ หรือริมถนนที่มีรถวิ่งผ่านไปมาเพื่อให้คนสัญจรไปมาและคนในพื้นที่ได้เข้ามาจับจ่ายซื้อของหรือเดินเที่ยวเล่น ขนาดของตลาดขึ้นอยู่กับพื้นที่หรือความเจริญของชุมชนนั้น ๆ เป็นสำคัญ ตลาดนัดมีความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจชุมชนเพราะทำให้เกษตรกรสามารถนำผลผลิตทางการเกษตรของตนเองมาจำหน่ายตรงให้กับลูกค้าโดยไม่ต้องผ่านพ่อค้าคนกลาง ทำให้เกิดการซื้อขายในชุมชนซึ่งส่งผลให้เศรษฐกิจชุมชนเข้มแข็ง

ตลาดนัดวัดม่วงตารศ เป็นตลาดนัดชุมชนที่ตั้งอยู่บริเวณลานอเนกประสงค์วัดม่วงตารศ หมู่ที่ 8 ตำบลทัพหลวง อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม ซึ่งแวดล้อมไปด้วยไร่นาและโรงงาน ตลาดนัดวัดม่วงตารศตั้งมานานกว่า 30 ปีแล้ว เดิมทีผู้นำตลาดเป็นบุคคลภายนอกที่เข้ามาเช่าพื้นที่ของวัดเพื่อสร้าง

ตลาด ต่อมาเมื่อผู้นำตลาดนัดเสียชีวิตลง พระครูปัจจันตวิริยาภรณ์ (ชิต จิตตสวโร) เจ้าอาวาสองค์ก่อนจึงมอบหมายให้คณะกรรมการวัดเข้ามาดูแลบริหารจัดการแทน เมื่อพระครูโกวิทสุตสารรับตำแหน่งเจ้าอาวาสในปี 2544 ก็ยังคงให้การสนับสนุนและสานต่อกิจกรรมตลาดนัดวัดม่วงตารศแห่งนี้เรื่อยมา จนกระทั่งตลาดนัดขยายตัว มีจำนวนพ่อค้าแม่ค้าที่หมุนเวียนเข้ามาขายสินค้าในตลาดแห่งนี้เพิ่มมากขึ้นจนพื้นที่เดิมที่จัดไว้ไม่เพียงพอในการรองรับจำนวนพ่อค้าแม่ค้า ประกอบกับพื้นที่เดิมเป็นดินลูกรังถมทำให้บางครั้งไม่สะดวกต่อการซื้อขาย โดยเฉพาะช่วงหน้าฝน ดังนั้นในปี 2561 คณะกรรมการวัดจึงนำปัญหาดังกล่าวเข้าไปปรึกษาพระครูโกวิทสุตสารและได้รับความเมตตาช่วยเหลือในการปรับปรุงพื้นที่บริเวณนั้นจนกลายเป็นลานคอนกรีต ทำให้พ่อค้าแม่ค้ามีพื้นที่ในการค้าขายและมีที่จอดรถเพิ่มมากขึ้น ปัจจุบันตลาดแห่งนี้ติดตลาด 2 วัน คือ วันพุธและวันเสาร์ ตั้งแต่เวลา 14.30-19.00 น. มีจำนวนพ่อค้าแม่ค้าอยู่ประมาณเกือบ 200 ราย สำหรับสินค้าที่ซื้อขายกันในตลาดแห่งนี้มีหลากหลายประเภทตั้งแต่อาหารสดและอาหารแห้ง ได้แก่ ของทะเล เนื้อสัตว์ ผัก ผลไม้ อาหารสำเร็จรูป ของใช้ในชีวิตประจำวัน ได้แก่ เสื้อผ้า รองเท้า กระเป๋า ช้อนส้อม กระดาษชำระ รวมถึงสินค้ามือสองและของเก่า ได้แก่ พระเครื่อง พัดลม วิทยุ ลูกค้าส่วนใหญ่คือคนในชุมชนและบริเวณใกล้เคียง โดยปกติตลาดนัดวัดม่วงตารศจะคึกคักมากในช่วงวันเสาร์ ลูกค้าส่วนหนึ่งคือพนักงานโรงงานในบริเวณชุมชนและบางส่วนเป็นคนจากภายนอกพื้นที่ที่เข้ามาเดินเที่ยวชมตลาด

ภาพที่ 12 ตลาดนัดวัดม่วงตารศ

ที่มา: เพจวัดม่วงตารศ

การจัดการตลาดนัด

ปัจจุบันตลาดนัดวัดม่วงตารศอยู่ภายใต้การบริหารจัดการดูแลโดยคณะกรรมการวัดม่วงตารศ ซึ่งมีจำนวนทั้งสิ้น 5 คน โดยมีนายชาตรี จินบุปผา รับหน้าที่หลักในการจัดการดูแล คณะกรรมการวัด

มีหน้าที่ดูแลจัดการความเป็นระเบียบเรียบร้อยและคัดเลือกสินค้าที่จะเข้ามาขายในตลาด ซึ่งนโยบายในการคัดเลือกสินค้าของตลาดแห่งนี้แตกต่างจากที่อื่นตรงที่เน้นการแข่งขันกับผู้บริโภค โดยมีหลักการว่า “คุณถูก คุณดี ก็อยู่ได้” หากร้านใดขายสินค้าที่มีราคาแพงเกินไปก็อาจอยู่ไม่ได้ ซึ่งหลักการนี้ต่างจากตลาดนัดทั่วไปที่มักจะมีลักษณะของตลาดผูกขาดที่ไม่ค่อยเปิดโอกาสให้พ่อค้าแม่ค้ารายใหม่เข้ามาขายสินค้าประเภทเดียวกัน อย่างไรก็ตามคณะกรรมการบริหารตลาดนัดวัดม่วงตารศก็คำนึงถึงความปลอดภัยในการเปิดรับสินค้าประเภทเดียวกันเพื่อควบคุมไม่ให้มีการแข่งขันที่สูงเกินไปจนพ่อค้าแม่ค้าอยู่ไม่ได้ ทั้งนี้พ่อค้าแม่ค้ามีทั้งขาประจำและขาจรที่มาจากในชุมชนและนอกพื้นที่ ในส่วนของการคิดอัตราค่าเช่าแบ่งเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ ร้านค้าประจำซึ่งเรียกเก็บในอัตราตารางเมตรละ 25 บาท และร้านค้าขาจรซึ่งเรียกเก็บในอัตราตารางเมตรละ 30 บาท ค่าไฟดวงละ 10 บาท อัตราค่าเช่านี้เป็นอัตราใหม่หลังจากที่ได้ปรับปรุงบริเวณลานค้าให้เป็นพื้นคอนกรีต ซึ่งเป็นอัตราที่พ่อค้าแม่ค้าหลายคนยอมรับได้เพราะถือว่าถูกกว่าอัตราค่าเช่าแผงในตลาดแห่งอื่น ๆ ปรากฏดังคำบอกเล่าว่า

“... ขายของที่นี่มากกว่า 10 ปีแล้ว ค่าเช่าขึ้นมาจากตอนที่พื้นยังเป็นดินลูกรังนิดเดียว ถ้าเทียบกับตลาดอื่นก็ไม่ถือว่าแพง แล้วตรงนี้ได้กำไรกว่าเยอะ...”

(นางสาวเดือน พุทธิรังสี, สัมภาษณ์, 24 พฤษภาคม 2566)

ด้านร้านค้าในตลาดแห่งนี้ค่อนข้างหลากหลายมีตั้งแต่การตั้งโต๊ะแผงลอย ร้านรถเข็นหาบเร่ และร้านแบกะดิน ซึ่งคณะกรรมการวัดจะเป็นผู้พิจารณาจัดสรรพื้นที่ โดยแบ่งพื้นที่ขายสินค้าออกเป็น 4 โซนหลัก โซน 1-2 ส่วนมากเป็นอาหารสำเร็จรูปพร้อมรับประทาน เครื่องดื่มและผลไม้ โซน 3-4 ส่วนมากเป็นอาหารสดประเภทเนื้อสัตว์ อาหารทะเล ปลา ผักสดและผลไม้ปะปนกันไป ในส่วนบริเวณที่ห่างออกมาตรงริมอุโบสถและกองอำนวยการจะเป็นสินค้าประเภทของใช้ในชีวิตประจำวัน และสินค้าเบ็ดเตล็ด ได้แก่ เครื่องประดับ เสื้อผ้า เครื่องใช้ไฟฟ้ามือสอง อุปกรณ์เครื่องครัว เป็นต้น ซึ่งการจัดการดังกล่าวส่งผลให้ตลาดมีระเบียบง่ายต่อการจับจ่ายซื้อของและยังช่วยกระจายโอกาสในการค้าขายแก่พ่อค้าแม่ค้าอีกด้วย นอกจากนี้ยังอนุญาตให้ชาวบ้านหรือกลุ่มเด็กนักเรียนเข้ามาอาศัยพื้นที่เพื่อหารายได้พิเศษ เช่น ลิเก ดนตรีเปิดหมวก เป็นต้น แต่ปัจจุบันจำเป็นต้องหยุดพักกิจกรรมดังกล่าวลงชั่วคราวเนื่องจากด้วยปัญหาการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019

สำหรับการดูแลจัดการความสะอาด คณะกรรมการวัดเป็นผู้รับผิดชอบจัดหาคนทำความสะอาดพื้นที่ทุกครั้งก่อนเริ่มตลาดหรือหลังตลาดวาย และออกกฎระเบียบให้พ่อค้าแม่ค้าทุกแผงดูแลความสะอาดเรียบร้อยในบริเวณแผงของตนเองรวมถึงรับผิดชอบจัดเก็บขยะมูลฝอยใส่ถุงขยะพลาสติก

แล้วนำไปทิ้งตามจุดบริการที่ทิ้งขยะ ซึ่งบรรดาพ่อค้าแม่ค้าต่างให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี ในช่วงที่มีการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 แม้บริเวณตลาดนัดจะเป็นลานโล่งที่มีอากาศถ่ายเทได้ดี แต่คณะกรรมการวัดก็ให้ความสำคัญและเพิ่มมาตรการดูแลความสะอาด มีการตั้งจุดคัดกรองและฉีดพ่นน้ำยาฆ่าเชื้อโรคบริเวณสถานที่ทุกครั้ง รวมถึงออกกฎให้พ่อค้าแม่ค้าตลอดจนผู้ซื้อทุกคนสวมหน้ากากตลอดเวลา ห้ามเดินรับประทานอาหารในพื้นที่อย่างเด็ดขาด แต่ในปัจจุบันได้ผ่อนกฎโดยอนุญาตให้ลูกค้าถอดหน้ากากได้ แต่พ่อค้าแม่ค้ายังต้องสวมหน้ากากตลอดเวลา

ภาพที่ 13 การทำความสะอาดพื้นที่ตลาดนัดวัดม่วงตารศ
ที่มา: เพจวัดม่วงตารศ

การจัดสรรรายได้

ปัจจุบันตลาดนัดวัดม่วงตารศอยู่ภายใต้การดูแลของคณะกรรมการวัดม่วงตารศ มีนายชาติรี จินบุปผา เป็นผู้รับผิดชอบหลัก การดำเนินงานทั้งหมดเป็นไปในลักษณะของจิตอาสา กล่าวคือ คณะกรรมการวัดม่วงตารศที่ร่วมกันดูแลบริหารจัดการตลาดนัดแห่งนี้ต่างทำงานด้วยความปรารถนาดีต่อชุมชน ต้องการให้ตลาดนัดวัดม่วงตารศเป็นส่วนหนึ่งที่จะสามารถเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน ทำให้คนในชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น คณะกรรมการวัดทุกคนต่างทำงานโดยไม่รับผลตอบแทนหรือค่าจ้าง เพราะถือว่าชุมชนบ้านม่วงตารศเป็นพื้นที่ต้นกำเนิดของตนเองที่ทุกคนควรเข้ามามีส่วนร่วมกันพัฒนาชุมชนให้มีความเจริญ รายได้ทั้งหมดที่เกิดขึ้นจากการบริหารจัดการตลาดนัดจึงนำกลับคืนสู่วัดและถูกนำไปใช้เพื่อประโยชน์หลัก 3 ด้าน คือ

- 1) การพัฒนาตลาด รายได้จากการเก็บค่าเช่าแผงจะนำมาใช้ในการพัฒนาพื้นที่เพื่ออำนวยความสะดวกให้กับพ่อค้าแม่ค้า โดยส่วนหนึ่งจะใช้เพื่อจ้างคนงานดูแลทำความสะอาดพื้นที่ตลาดและจัดเก็บขยะมูลฝอยต่าง ๆ รวมถึงนำมาใช้เพื่อพัฒนาบริเวณโดยรอบให้ดูร่มรื่นสวยงามและมีความเป็นระเบียบเรียบร้อย ได้แก่ การดูแลตัดแต่งต้นไม้ที่อยู่ล้อมรอบ การทำความสะอาดบริเวณที่จอดรถ การทำความสะอาดห้องน้ำ เป็นต้น

2) การพัฒนาคุณภาพชีวิตคนในชุมชน รายได้จากการเก็บค่าเช่าแผงส่วนที่เหลือจากการพัฒนาตลาดจะถวายพระครูโกวิทสุตสาร เพื่อนำไปใช้พัฒนาคุณภาพชีวิตให้กับคนในชุมชนโดยเฉพาะโครงการเยี่ยมเยียนผู้ป่วยติดเตียง-ผู้ยากไร้-ผู้ชราที่ไม่มีลูกหลานดูแล ซึ่งเป็นโครงการที่มีผู้รับการช่วยเหลืออยู่เป็นจำนวนมาก แม้ว่าที่ผ่านมาจะมีญาติโยมตลอดจนผู้มีจิตศรัทธาร่วมบริจาคปัจจัยและสิ่งของในโครงการอยู่เสมอแต่ในหลายครั้งก็ยังไม่เพียงพอต่อจำนวนผู้รับการช่วยเหลือ ทำให้พระครูโกวิทสุตสารต้องแบกรับภาระค่าใช้จ่ายในการจัดเตรียมสิ่งของเพื่อบรรเทาความเดือดร้อนให้กับผู้ร่วมโครงการ ดังนั้นรายได้ของตลาดนัดจึงนำมาใช้เพื่อคืนผลประโยชน์กลับไปให้กับคนในชุมชน

3) การแจกทุนการศึกษา พระครูโกวิทสุตสารนำรายได้บางส่วนไปใช้เพื่อเป็นทุนการศึกษาให้กับเด็กนักเรียนด้อยโอกาสในโรงเรียนวัดม่วงตารศและโรงเรียนวัดทุ่งรี

ทั้งนี้การบริหารจัดการรายได้ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา ถึงแม้คณะกรรมการวัดจะถวายรายได้คืนให้กับพระครูโกวิทสุตสาร แต่ทุกครั้งที่จะนำรายได้ไปใช้ในงานกิจกรรมต่าง ๆ จะมีการปรึกษาร่วมกันระหว่างพระครูโกวิทสุตสารกับคณะกรรมการวัดก่อน ซึ่งที่ผ่านมาไม่เคยมีความเห็นขัดแย้งกันในการบริหารจัดการรายได้ในส่วนนี้ เพราะทุกคนมีความเชื่อมั่นในตัวพระครูโกวิทสุตสารและมองเห็นประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นแก่ชุมชน

ตลาดนัดวัดม่วงตารศ : การสร้างเสริมรายได้แก่ชุมชน

ตลาดนัดวัดม่วงตารศตั้งอยู่บนพื้นที่ของวัดม่วงตารศซึ่งเป็นทำเลที่ล้อมรอบไปด้วยหมู่บ้านทั้ง 4 ทิศและเป็นทางผ่านของถนนประจำหมู่บ้านถึง 6 เส้นทางด้วยกัน เป็นตลาดที่มีมานานกว่า 30 ปี เดิมทีผู้นำตลาดนัดเป็นบุคคลภายนอกแต่ทางวัดได้นำกลับมาบริหารจัดการเองหลังจากที่ผู้นำตลาดนัดเสียชีวิต ต่อมาเมื่อพระครูโกวิทสุตสารดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าอาวาสวัดม่วงตารศก็ได้สนับสนุนให้สานต่อกิจกรรมของหลวงพ่ोज้าอาวาสองค์ก่อนโดยเฉพาะกิจกรรมตลาดนัดวัดม่วงตารศ ปัจจุบันตลาดแห่งนี้ตั้งอยู่ภายใต้การดูแลของคณะกรรมการวัดม่วงตารศ

จากการศึกษาพบว่าปัจจัยสำคัญที่พระครูโกวิทสุตสารให้การสนับสนุนกิจกรรมตลาดนัดวัดม่วงตารศเป็นเพราะเล็งเห็นประโยชน์ที่จะเกิดแก่ชุมชน โดยหวังว่าตลาดนัดจะเป็นหนทางในการสร้างรายได้ให้กับผู้ที่มีอาชีพหรือผู้ที่มีอาชีพอยู่แล้วก็จะทำให้มีอาชีพเสริมได้ โดยในสมัยก่อนพ่อค้าแม่ค้ามากกว่าร้อยละ 80 ที่เข้ามาเช่าพื้นที่เป็นคนในชุมชนบ้านม่วงตารศหรือชุมชนใกล้เคียง ได้แก่ บ้านทุ่งรี บ้านทัพหลวง บ้านวังตะกุ่ม เป็นต้น ซึ่งส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมที่มีรายได้น้อยไม่ค่อยเพียงพอต่อการเลี้ยงชีพ จึงต้องหารายได้เสริมด้วยการนำผลผลิตที่ปลูกหรือหาเลี้ยงเองไปขายในตลาด เช่น พืชผักสวนครัว ผลไม้ สัตว์น้ำ เป็นต้น แต่เนื่องด้วยสินค้าส่วนใหญ่ที่จะนำไปขายมีไม่บ่อย

มาก ประกอบกับหลายคนยังมีงานประจำที่ทำให้ไม่สะดวกในการเดินทางไปขายตามพื้นที่ที่ห่างไกลออกไป พ่อค้าแม่ค้าจึงเลือกขายสินค้าในตลาดนัดที่อยู่ใกล้เพื่อความสะดวกและลดภาระค่าใช้จ่ายในการเดินทาง การเกิดขึ้นของตลาดนัดวัดม่วงตลิ่งชันสามารถตอบสนองความต้องการของคนในชุมชนได้เป็นอย่างดีเพราะง่ายต่อการเดินทางและมีการเก็บค่าเช่าแผงในอัตราที่ค่อนข้างถูกทำให้พ่อค้าแม่ค้าไม่ต้องเสียลงทุนมากเกินไปจนไม่ได้ผลกำไรตอบแทน ปรากฏดังคำอธิบายว่า

“... อาตมาสนับสนุนให้มีตลาดนัดเพราะช่วยให้ชาวบ้านมีรายได้เสริม เมื่อก่อนคนในชุมชนส่วนใหญ่ทำการเกษตร พอเว้นว่างจากงานก็จะนำ พืชผักที่ปลูกเองแล้วเหลือกินเหลือใช้มาขายในตลาดนัด ถึงแม้จะมีไม่เยอะ แต่ก็พอทำให้พวกเขา มีรายได้เสริม...”

(พระครูโกวิทสุตสาร, สัมภาษณ์, 24 พฤษภาคม 2566)

เนื่องด้วยทำเลที่ตั้งของตลาดนัดวัดม่วงตลิ่งชันอยู่ในบริเวณริมถนนซึ่งเป็นทางผ่านของหลายหมู่บ้าน จึงทำให้มีชาวบ้านและผู้ที่สัญจรไปมาต่างแวะเวียนเข้ามาจับจ่ายซื้อสินค้าจนกระทั่งตลาดนัดเริ่มเป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลาย ต่อมาประมาณ 10 ปีให้หลังพ่อค้าแม่ค้าที่เป็นคนในชุมชนมีจำนวนลดน้อยลงเพราะส่วนใหญ่หันไปประกอบอาชีพอื่นเพิ่มมากขึ้น ได้แก่ อาชีพอุตสาหกรรม อาชีพรับราชการ อย่างไรก็ตามตลาดนัดวัดม่วงตลิ่งชันยังคงเป็นที่นิยมของคนในชุมชนและมีพ่อค้าแม่ค้าจากอำเภออื่น เช่น อำเภอสามปราชญ์ อำเภอบางเลน หรือแม้แต่จังหวัดใกล้เคียง เช่น จังหวัดราชบุรี เดินทางเข้ามาค้าขายในพื้นที่แห่งนี้เพิ่มขึ้น ซึ่งพ่อค้าแม่ค้าส่วนใหญ่มีอาชีพเร่ขายสินค้าตามตลาดนัดในพื้นที่ต่าง ๆ สินค้าที่นำมาขายบางส่วนรับมาจากพ่อค้าคนกลาง ได้แก่ ตลาดไท ฟาร์มไก่ ฟาร์มเนื้อ เป็นต้น ปรากฏดังคำให้สัมภาษณ์ของผู้ขายหมูทอดรายหนึ่งว่า

“... เราเป็นคนราชบุรี ขายของที่วัดม่วงตลิ่งชันมากกว่า 10 ปีแล้ว อยู่มาตั้งแต่ยังไม่เทพื้นคอนกรีต ปกติก็หมุนเวียนขายของไปทั่ว ส่วนมากก็แถบอำเภอสามปราชญ์ เนื้อที่นำมาขายก็รับมาอีกทอดหนึ่ง มาขายที่นี่ได้กำไรดี ค่าเช่าถูกด้วย...”

(นางสาวเดือน พุทธิรังสี, สัมภาษณ์, 24 พฤษภาคม 2566)

พ่อค้าแม่ค้าที่ค้าขายอยู่ในตลาดนัดวัดม่วงตลิ่งชันส่วนใหญ่ค้าขายมานานแล้ว บางส่วนก็เป็นพ่อค้าแม่ค้าหน้าใหม่ที่รับช่วงต่อกิจการจากครอบครัว สำหรับปัจจัยสำคัญในการเลือกค้าขายที่ตลาดนัดแห่งนี้สรุปได้ 3 ประการ คือ

- 1) ความสะดวกในการเดินทางและการขนส่งสินค้า เนื่องจากทำเลที่ตั้งของตลาดนัดอยู่ไม่ไกลจากที่อยู่อาศัยทำให้สะดวกต่อการเดินทางและการขนส่งสินค้า เนื่องจากพ่อค้า

แม้ค่าบางรายไม่มีทุนทรัพย์ ไม่มีรถยนต์ส่วนตัวหรือรถบรรทุกสินค้า การเดินทางจำเป็นต้องอาศัยรถจักรยานยนต์หรือรถสามล้อพ่วงจึงไม่สามารถไปขายสินค้าในพื้นที่ที่ห่างไกลออกไปได้

- 2) การเก็บค่าเช่าแผงในอัตราที่ถูกกว่าตลาดนัดแห่งอื่น สามารถเลือกจ่ายเป็นรายอาทิตย์หรือรายเดือนตามแต่กำลังของพ่อค้าแม่ค้า
- 3) ทำเลของตลาดนัดอยู่ในบริเวณที่เป็นทางผ่านของหลายหมู่บ้านประกอบกับวัดเป็นที่รู้จักของคนทั้งในชุมชนและนอกชุมชน จึงทำให้มีลูกค้าเข้ามาจับจ่ายซื้อสินค้าค่อนข้างมาก

คลินิกฝังเข็มวัดม่วงตารศ

คลินิกฝังเข็มวัดม่วงตารศ เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นในช่วงระหว่างปี 2559 – 2564 เปิดให้บริการทุกวันพฤหัสบดี ภายใต้จุดมุ่งหมาย 2 ประการ คือ

ประการแรก เพื่อเปิดโอกาสให้นายแพทย์ธรรมบุญ ชุมเพ็ญ ซึ่งเป็นคุณหมอจบใหม่และเป็นลูกศิษย์ของท่านได้มี แสดงฝีมือ เนื่องด้วยในสมัยนั้นการบำบัดโรคด้วยศาสตร์แพทย์แผนจีนยังไม่ค่อยเป็นที่นิยมของคนทั่วไป ดังนั้นท่านจึงเห็นว่าการจัดคลินิกฝังเข็มภายในวัดม่วงตารศ จะช่วยให้นายแพทย์ธรรมบุญ ชุมเพ็ญ มีโอกาสได้ฝึกฝนและสั่งสมประสบการณ์ให้มีความชำนาญ รวมทั้งยังเป็นการช่วยประชาสัมพันธ์ให้คนทั่วไปได้เห็นฝีมืออีกด้วย

ประการที่สอง เพื่อสร้างประโยชน์ให้กับคนในชุมชนและในละแวกใกล้เคียง ทำให้ผู้ป่วยได้รับการรักษาแบบไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายและไม่ต้องเสียเวลาในการเดินทางเข้าเมืองเพื่อไปรักษาอาการเจ็บป่วย

ภาพที่ 14 กิจกรรมฝังเข็มวัดม่วงตารศ

ที่มา: เพจวัดม่วงตารศ

คลินิกฝังเข็มเริ่มขึ้นครั้งแรกในปี 2559 ในบริเวณพื้นที่ด้านหน้าของกุฏิสงฆ์ เปิดให้บริการทุกวันเสาร์วันเสาร์ต้นเดือน ตั้งแต่เวลา 08.30 -15.00 น. คลินิกฝังเข็มเป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นภายใต้

เจตนารมณ์ที่จะให้การสงเคราะห์ญาติโยมให้สามารถเข้าถึงการรักษาโดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่าย ซึ่งในสมัยนั้นเป็นกิจกรรมที่ได้รับความสนใจจากผู้สูงอายุเป็นส่วนใหญ่ โดยต่างเข้ามาทดลองรับการรักษาเพื่อบรรเทาอาการปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ ต่อมากิจกรรมคลินิกฝังเข็มเริ่มเป็นที่รู้จักมากขึ้นโดยการบอกต่อของผู้คนแบบปากต่อปาก จึงทำให้มีชาวบ้านในชุมชนและละแวกใกล้เคียงเดินทางมาที่วัดม่วงตารศเพื่อเข้ารับการรักษามากขึ้น จนเป็นผลให้สถานที่เดิมในการจัดกิจกรรมไม่อาจรองรับจำนวนคนใช้ได้ พระครูโกวิทสุตสารจึงย้ายสถานที่จัดกิจกรรมมาอยู่ในบริเวณใต้ถุนของศาลาเอนกประสงค์ ซึ่งมีพื้นที่กว้างขวางและมีบรรยากาศที่โปร่งโล่งสบาย พร้อมทั้งจัดเตรียมสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน เช่น เก้าอี้ โต๊ะ เติ่ง เป็นต้น เพื่อให้เอื้อต่อการดูแลรักษาคนไข้ได้ดียิ่งขึ้น ในปี 2560 คลินิกฝังเข็มได้เปลี่ยนมาให้บริการทุกวันพฤหัสบดี ซึ่งยังคงได้รับความสนใจและมีผู้เข้ารับการฝังเข็มเป็นจำนวนมากถึงครั้งละ 50-60 คน โดยส่วนใหญ่เข้ามารับการรักษาด้วยอาการปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ

กระบวนการจัดการ

คลินิกฝังเข็ม เปิดให้บริการทุกวันพฤหัสบดี ตั้งแต่เวลา 08.30 -15.00 น. ในบริเวณใต้ถุนศาลาเอนกประสงค์ ผู้ที่สนใจจะต้องเข้ารับบัตรคิวเพื่อรอรับการรักษาจากคุณหมอ โดยขั้นตอนในการรักษา คือ

- (1) การซักประวัติผู้ป่วย
- (2) การตรวจชีพจร (การแตะ) เพื่อประเมินอาการเบื้องต้น
- (3) ฝังเข็มรักษาตามอาการของคนไข้

คลินิกฝังเข็มวัดม่วงตารศดำเนินกิจกรรมแบบสาธารณกุศลหรือจิตอาสา แต่จะมีการวางตัวรับบริจาคในกรณีที่ผู้เข้ารับการรักษามีความต้องการร่วมบุญ ซึ่งรายได้ส่วนนี้จะถูกนำไปใช้สำหรับจัดซื้ออุปกรณ์การรักษา เช่น เข็ม สำลี เป็นต้น รวมถึงนำไปใช้สำหรับเป็นค่าจ้างคนทำความสะอาดพื้นที่ ทั้งนี้จากการศึกษาพบว่าผู้ที่เข้ารับบริการส่วนใหญ่เป็นคนในชุมชนและละแวกใกล้เคียง มีทั้งประกอบอาชีพการเกษตรและประกอบอาชีพค้าขาย โดยมากมารักษาด้วยอาการกล้ามเนื้ออักเสบอันเกิดจากการทำงาน ปรากฏดังคำสัมภาษณ์ว่า

“...เรามีอาชีพเป็นแม่ค้าขายกล้วยทอด ในแต่ละวันต้องยืนขายของทั้งวัน ทำให้รู้สึกปวดเมื่อยโดยเฉพาะตรงแถวหัวไหล่ เพราะใช้แขนยกตะแกรงขึ้นลง มันหนัก ปวดมากแต่ก็หยุดขายไม่ได้ เพราะเดียวไม่มีรายได้ ก็โชคดีที่คุณหมอมายู่ตรงนี้ ทำให้เรามีเวลามารักษา พอเช้าก็เข้ามารับบัตรคิว กลับไปขายของแล้วค่อยมาฝั่งเข็ม อาการปวดก็ลดลงไปได้เยอะ...”

(จัน (นามสมมติ), สัมภาษณ์, วันที่ 2 กันยายน 2562)

เมื่อพิจารณาในเชิงแนวทางการดำเนินงานพบว่า เดิมทีพระครูโกวิทสูตรตั้งใจสนับสนุนกิจกรรมคลินิกฝังเข็มด้วยเห็นว่าเป็นกิจกรรมที่มีประโยชน์ต่อคนในชุมชนและเอื้อประโยชน์ให้ลูกศิษย์ได้เพิ่มพูนทักษะด้านวิชาชีพ จึงดำเนินกิจกรรมอย่างเรียบง่ายในลักษณะของจิตอาสา ไม่ได้ยื่นขออนุญาตจัดตั้งคลินิกอย่างถูกต้องตามข้อกำหนดของกระทรวงสาธารณสุข ต่อมาในปี 2562 เมื่อท่านเห็นว่ากิจกรรมคลินิกฝังเข็มเป็นที่นิยมของคนในชุมชนหรือแม้กระทั่งคนจากภายนอกชุมชนที่ทราบข่าวก็ต่างพากันเข้ามารับการรักษาภายในพื้นที่แห่งนี้ ท่านจึงวางแผนที่จะยื่นขอ อนุญาตก่อตั้งคลินิกให้ถูกต้องตามมาตรฐานคลินิก โดยได้สนับสนุนปัจจัยเพื่อพัฒนาพื้นที่ส่วนหนึ่งบริเวณใต้ถุนของศาลาเอนกประสงค์ให้เป็นคลินิกฝังเข็ม ภายในมีพื้นที่ให้บริการประกอบด้วย เคาเตอร์ทำบัตร ที่นั่งพักคอย ห้องตรวจโรค ตลอดจนโต๊ะและเตียงในการตรวจรักษา อย่างไรก็ตามความตั้งใจดังกล่าวมีความจำเป็นต้องชะลอไปก่อน เนื่องจากมีภาระเบียดและเงื่อนไขบางประการที่พระครูโกวิทสูตรเห็นว่ายังไม่สะดวกในการปฏิบัติตาม เช่น เวลาทำการของคลินิก ผู้ช่วยหรือเจ้าหน้าที่พยาบาล เป็นต้น จึงเป็นเหตุให้กิจกรรมคลินิกฝังเข็มยังคงดำเนินไปอย่างไม่เป็นทางการเรื่อยมา

อย่างไรก็ตามในปี 2563 เนื่องด้วยสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ประกอบกับนายแพทย์ธรรมบุญ มีภาระงานประจำที่ต้องรับผิดชอบเพิ่มมากขึ้นจึงส่งผลให้การจัดกิจกรรมคลินิกฝังเข็มจำเป็นต้องยุติลงชั่วคราวจนถึงปัจจุบัน

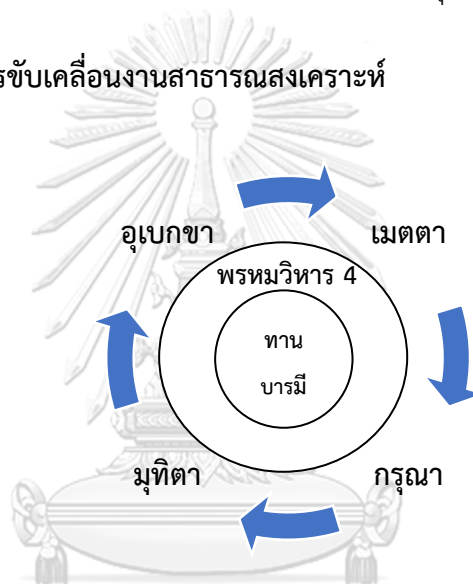
คลินิกฝังเข็มกับการส่งเสริมสุขภาพทางกาย

จากภาพรวมของการเข้าไปสนับสนุนและผลักดันจนกระทั่งเกิดคลินิกฝังเข็มขึ้นภายในวัดม่วงตารศ สะท้อนให้เห็นถึงความพยายามของพระครูโกวิทสูตรต่อการเข้าไปมีส่วนร่วมในการดูแลสุขภาพของคนในชุมชน

ซึ่งก่อให้เกิดผลลัพธ์คือคนในชุมชนได้รับการดูแลรักษาอาการเจ็บป่วยทางกายจนมีสุขภาพกายที่ดีขึ้น ทั้งนี้เมื่อพิจารณาจากบริบททั่วไปของชุมชนจะเห็นว่า คนในชุมชนส่วนมากประกอบอาชีพทางการเกษตรและค้าขายซึ่งเป็นอาชีพที่ต้องอาศัยแรงกายอยู่ตลอดเวลาจนกระทั่งส่งผลให้เกิดโรคภัยไข้เจ็บ

โดยเฉพาะโรคกล้ามเนื้ออักเสบ โรคปวดตามข้อ โรคข้อเข่าเสื่อม เป็นต้น ซึ่งหากปล่อยทิ้งไว้เป็นเวลานานอาจทำให้มีอาการรุนแรงเพิ่มมากขึ้นหรือกลายเป็นโรคเรื้อรัง ดังนั้นกิจกรรมคลินิกฝังเข็มภายใต้การสนับสนุนของพระครูโกวิทสุตสารจึงช่วยเอื้อประโยชน์ให้คนในชุมชนสามารถเข้าถึงการรักษาได้ง่ายและไม่ต้องเสียค่าใช้จ่าย ทำให้ชาวบ้านเกิดความสบายใจในการเข้ารับการรักษาอาการเจ็บป่วยอย่างสม่ำเสมอต่อเนื่อง จึงมีส่วนป้องกันไม่ให้อาการของโรคที่เป็นอยู่มีความรุนแรง ชาวบ้านมีสุขภาพกายที่แข็งแรงขึ้น นอกจากนี้กิจกรรมคลินิกฝังเข็มยังก่อให้เกิดผลลัพธ์ในทางอ้อมคือช่วยกระตุ้นให้คนในชุมชนหันมาใส่ใจในสุขภาพ รู้จักปรับเปลี่ยนพฤติกรรมดูแลสุขภาพตนเองตามคำแนะนำของคุณหมอ กิจกรรมคลินิกฝังเข็มวัดม่วงตารศจึงถือว่ามีคุณค่าต่อชุมชนอย่างมาก

แนวคิดและแนวทางในการขับเคลื่อนงานสาธารณสงเคราะห์

ภาพที่ 15 แสดงการประยุกต์ใช้หลักธรรมในกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์

ที่มา: วิเคราะห์โดยผู้วิจัย

การขับเคลื่อนงานสาธารณสงเคราะห์ของพระครูโกวิทสุตสารได้แรงจูงใจจากการบำเพ็ญทานบารมีของพระพุทธเจ้าเมื่อครั้งที่พระองค์ยังเป็นพระโพธิสัตว์ ซึ่งมีหลักในการบำเพ็ญทานบารมีอยู่ 3 ระดับ คือ (1) ทานบารมี ขั้นต้น (2) ทานอุปบารมี ชั้นกลาง และ (3) ทานปรมัตถบารมี ขั้นสูง โดยพระครูโกวิทสุตสารมีความศรัทธาและมองว่าการบำเพ็ญทานบารมีจะทำให้สามารถบรรลุนิพพานได้ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ท่านยึดแนวทางของการบำเพ็ญทานบารมีในการขับเคลื่อนงานสาธารณสงเคราะห์ แต่เมื่อได้บำเพ็ญทานไประยะหนึ่ง ท่านก็ค้นพบว่าการสร้างทานบารมีเป็นความสุขและเป็นแนวปฏิบัติที่ช่วยพัฒนาจิตใจ ทำให้เกิดพื้นฐานแห่งความเมตตากรุณาซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของหลักพรหมวิหาร 4 ดังนั้นการดำเนินงานสาธารณสงเคราะห์ในช่วงหลังจึงเป็นไปโดยไม่ได้มุ่งหวังเรื่องการบรรลุนิพพาน

แต่ดำเนินไปด้วยจิตที่ประกอบด้วยความเมตตาสงสารและปรารถนาที่จะช่วยให้ชาวบ้านพ้นจากความทุกข์ยากลำบาก ในขณะที่เดียวกันท่านก็ยึดหลักอุเบกขา ดำเนินงานสาธารณสงเคราะห์ไปตามกำลังความสามารถ ให้ความช่วยเหลือเท่าที่จะช่วยได้โดยไม่รบกวนผู้อื่น

งานสาธารณสงเคราะห์วิสุทธิพหุกับความยั่งยืน

หากพิจารณาการดำเนินงานสาธารณสงเคราะห์วิสุทธิพหุอย่างยั่งยืนตามองค์ประกอบที่ฝ่ายสาธารณสงเคราะห์ของมหาเถรสมาคมกำหนดไว้สามารถวิเคราะห์ได้ ดังนี้

การพัฒนาสังฆพัฒนาทายาท พระครูโกวิทสูตรสารไม่ได้วางระบบผู้สืบทอดหรือพัฒนาสังฆพัฒนาทายาทอย่างเป็น รูปธรรมชัดเจน เนื่องจากท่านมีความคิดว่าการดำเนินงานสาธารณสงเคราะห์เป็นเรื่องที่ควรเกิดขึ้นจากความต้องการของแต่ละบุคคลเพราะสิ่งเหล่านี้ทำแล้วไม่ได้รับประโยชน์กลับมาเป็นรูปธรรม อย่างไรก็ตามท่านได้พยายามส่งเสริมและปลูกฝังให้พระสงฆ์สามเณรเห็นคุณค่าของงานสาธารณสงเคราะห์ ปรากฏดังคำอธิบายว่า

“... อาตมาไปวางตัวผู้สืบทอดไม่ได้หรอกเพราะสิ่งเหล่านี้ควรเกิดขึ้นที่ใจ แต่ก็พยายามชวนพระนวกะไปช่วยเหลือชาวบ้านตามสถานที่ต่าง ๆ เพื่อจุดประกายความคิด ทำให้ความปรารถนาที่จะช่วยผู้อื่นงอกงามขึ้นในใจของพวกเขาเหล่านั้นเอง แต่ถ้าหากเราไปบังคับคงไม่ได้ผลเพราะสิ่งเหล่านี้ทำแล้วไม่ได้ประโยชน์กลับมาอย่างเป็นรูปธรรม ไม่มีค่าจ้าง ฉะนั้นทุกอย่างควรเกิดขึ้นจากใจ ...”

(พระครูโกวิทสูตรสาร, สัมภาษณ์, วันที่ 2 สิงหาคม 2563)

นอกจากนี้ พระครูโกวิทสูตรสารยังมีแนวคิดที่สังฆพัฒนาทายาทไม่ควรจำกัดอยู่เพียงพระสงฆ์สามเณรภายใน วัดเท่านั้น ดังนั้นท่านจึงให้ความสำคัญกับการเผยแผ่กิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ผ่านสื่อออนไลน์เพราะเป็นแนวทางที่จะช่วยจุดประกายความคิดที่จะเป็น “ผู้ให้” ในสังคมวงกว้างได้ โดยไม่จำเป็นต้องจำกัดอยู่เพียงการรับช่วงต่อกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ภายในวัด

การพัฒนาความรู้ แม้ว่าที่ผ่านมาจะไม่มีกรถอดบทเรียนหรือสังเคราะห์ผลการดำเนินงานที่ได้จาก กิจกรรมอย่างเป็นรูปธรรม แต่พระครูโกวิทสูตรสารก็ได้สนับสนุนให้จัดทำบันทึกข้อมูลกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ของวัดมิ่งมิตรเผยแพร่อ่านสื่อออนไลน์ ด้วยหวังว่ากิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ที่เกิดขึ้นจะเป็นแบบอย่าง que พระสงฆ์สามเณรหรือบุคคลทั่วไปสามารถเรียนรู้

และนำไปปฏิบัติตามได้ อีกนัยหนึ่งก็เพื่อสะท้อนให้สังคมเห็นว่าวัดและพระสงฆ์ยังมีประโยชน์และเป็นที่พึ่งพิงของชุมชนและสังคม

การพัฒนาภาคีเครือข่าย เนื่องจากพระครูโกวิทสุตสารให้ความสำคัญกับหลักคิดที่ว่างานสาธารณสงเคราะห์เป็นงานที่ต้องอาศัยคุณลักษณะของจิตอาสาสมัครทำงานที่ต้องทำไปตามกรอบความคิดที่ผู้อื่นวางไว้ ซึ่งบางครั้งการดำเนินงานในรูปแบบภาคีเครือข่ายมักเป็นไปในลักษณะได้รับคำสั่งหรือถูกบังคับให้ทำ ไม่ได้เกิดจากความเต็มใจของบุคคลจึงอาจไม่มีความยั่งยืน

ความสำเร็จในการขับเคลื่อนงานสาธารณสงเคราะห์

ความสำเร็จในการขับเคลื่อนงานสาธารณสงเคราะห์ของพระครูโกวิทสุตสาร สรุปได้ดังนี้

1) ส่งเสริมความเป็นจิตอาสาให้แก่ชุมชน

ผลที่ได้จากการขับเคลื่อนงานสาธารณสงเคราะห์ของพระครูโกวิทสุตสารนอกจากจะก่อให้เกิดประโยชน์โดยตรงกับชาวบ้านในชุมชนแล้ว ยังส่งผลทางอ้อมในการปลูกฝังจิตสำนึกด้านความเป็นจิตอาสาซึ่งจัดว่าเป็นประโยชน์ที่ได้รับอย่างยั่งยืนในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน ทำให้บุคคลเหล่านั้นมองเห็นคุณค่าและเรียนรู้ความสุขของการเป็นผู้ให้ .การปลูกฝังที่ได้ผลลัพธ์ดังกล่าวเกิดขึ้นจากการลงมือปฏิบัติซึ่งเป็นตัวอย่างที่ดี ทำให้คนในชุมชนได้เห็นและได้รับประโยชน์โดยตรงจนกระทั่งในที่สุดคนในชุมชนก็ได้รับการถ่ายทอดและประพาดิตตาม ผลของการปลูกฝังความเป็นจิตอาสาที่ปรากฏให้เห็นเด่นชัดโดยเริ่มตั้งแต่พระสงฆ์สามเณรภายในวัดซึ่งเดิมทีจะเก็บเครื่องสังฆทานที่ได้รับถวายจากญาติโยมไว้เป็นของส่วนตัว ต่อมาเมื่อเห็นการดำเนินงานสาธารณสงเคราะห์เพื่อช่วยเหลือชุมชนของพระครูโกวิทสุตสารจึงได้สละสังฆทานให้กับวัดเพื่อนำไปส่งต่อให้กับผู้ยากไร้หรือผู้ได้รับความเดือดร้อน นอกจากนี้ในส่วนของคุณธรรมการวัดที่ร่วมกันดูแลบริหารจัดการตลาดนัดวัดม่วงตารศต่างก็มาจากการความสมัครใจทำงานโดยไม่หวังผลตอบแทนหรือค่าจ้าง ทุกคนยอมเสียสละเวลาและแรงกายเพื่อให้คนในชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ซึ่งปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดแนวคิดดังกล่าวเป็นเพราะบุคคลเหล่านี้เติบโตอยู่ในชุมชนและมองเห็นการดำเนินงานสาธารณสงเคราะห์ของพระครูโกวิทสุตสารมาโดยตลอด จึงทำให้เกิดจิตสำนึกและซึมซับแนวคิดด้านสาธารณสงเคราะห์ จนประสงค์ที่จะเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาชุมชน ปรากฏดังคำอธิบายว่า

“...ผมเกิดและเติบโตอยู่ในชุมชน อยู่กับหลวงพ่อมานานตั้งแต่เพิ่งเริ่มเป็นเจ้าอาวาส มองเห็นการทำงานของหลวงพ่ามาโดยตลอด ปัจจุบันวัดและชุมชน พัฒนาขึ้นมาก ผมเข้ามาช่วยงานวัดเพราะเห็นตัวอย่างจากหลวงพ่อ และถือเป็นบ้านเกิดของผม หรือแม้แต่ในยามที่ผมต้องจากโลกนี้ไป สุดท้ายแล้วร่างผมก็คงถูกนำมาเผาที่วัดนี้ ผมก็อยากให้ตรงนี้มีความสะดวก มีความเจริญเกิดขึ้นในวัดและชุมชน เพราะถ้าวัดเจริญ ชุมชนเจริญ ชีวิตของพวกเรา ก็จะดีขึ้น ซึ่งทุกคนต่างคิดตรงกันหมด ก็เลยไม่มีใครรับค่าตัวหรืออยากได้ค่าตอบแทนจากกิจกรรมวัด...”

(นายชาติรี จินบุปผา, สัมภาษณ์, 24 พฤษภาคม 2566)

การปลูกฝังความเป็นจิตอาสายังได้ถ่ายทอดสู่ลูกศิษย์และชาวบ้านในชุมชนซึ่งต่างก็เข้ามาให้การสนับสนุนช่วยเหลือกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ของพระครูโกวิทสูตรอีกด้วย

2) พัฒนาเศรษฐกิจฐานรากในชุมชน

ผลของการดำเนินกิจกรรมตลาดนัดวัดม่วงตารศทำให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจในระดับฐานรากหรือท้องถิ่น การเกื้อกูลพื้นที่วัดเพื่อสร้างตลาดนัดช่วยให้คนในชุมชนมีแหล่งจำหน่ายสินค้าที่มีความแน่นอนต่อเนื่อง และเป็นการเพิ่มโอกาสให้คนในชุมชนได้มีช่องทางในการหารายได้เพิ่ม โดยเฉพาะกลุ่มผู้ประกอบการเกษตรหรือผู้ต้องการเพิ่มรายได้ ซึ่งส่วนใหญ่มีผลผลิตน้อยและไม่สะดวกในการเดินทางออกไปค้าขายนอกพื้นที่เพราะไม่คุ้มกับค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้น ตลาดนัดแห่งนี้จึงกลายเป็นศูนย์รวมผลผลิตของคนในชุมชน หรือเป็นศูนย์รวมสำหรับผู้ที่ต้องการสร้างอาชีพด้วยต้นทุนที่ต่ำ ทำให้พ่อค้าแม่ค้ามีรายได้เพิ่มขึ้นเพราะลดการผ่านพ่อค้าคนกลาง สามารถขายสินค้าสู่มือผู้บริโภคได้โดยตรง ในขณะเดียวกันตลาดนัดยังช่วยอำนวยความสะดวกให้กับประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนหรือละแวกใกล้เคียง ทำให้คนเหล่านี้สามารถซื้อสินค้าจากผู้ผลิตได้โดยตรงจึงทำให้ได้สินค้าในราคาที่ถูก หรือได้สินค้าที่ต้องการในราคาที่เหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจ เช่น เสื้อผ้ามือสอง ของใช้ในครัวเรือน เป็นต้น และยังช่วยลดภาระค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปซื้อสินค้าที่อื่นได้ด้วย จึงกล่าวได้ว่าตลาดนัดวัดม่วงตารศมีส่วนช่วยลดความเหลื่อมล้ำของสังคมด้วยการกระจายรายได้สู่ชุมชนหรือท้องถิ่น การสร้างโอกาสทางอาชีพและรายได้ที่เพียงพอช่วยให้คนในชุมชนมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ทำให้เศรษฐกิจในระดับฐานรากมีความมั่นคงแข็งแรง เมื่อคนในชุมชนสามารถพึ่งตนเอง

ได้ก็ไม่จำเป็นต้องออกไปทำงานนอกถิ่น ซึ่งจะนำไปสู่ชุมชนเข้มแข็งและมั่นคงได้ในอนาคต

ปัญหาและอุปสรรคในการขับเคลื่อนงานสาธารณสุขสงเคราะห์

การขับเคลื่อนกิจกรรมตลาดนัดวัดม่วงตารศได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่ายไม่ว่าจะเป็นผู้ให้เช่าหรือผู้เช่า จึงทำให้ในปัจจุบันยังไม่พบปัญหาหรืออุปสรรคในการดำเนินงาน อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาจากภาพรวมของการดำเนินงานสาธารณสุขสงเคราะห์สามารถสรุปได้ดังนี้

- 1) ขาดงบประมาณในการสนับสนุนกิจกรรม แม้การดำเนินงานสาธารณสุขสงเคราะห์ที่ผ่านมาจะได้รับแรงสนับสนุนจากบรรดาลูกศิษย์และญาติโยมแต่เนื่องด้วยผู้รับการช่วยเหลือมีจำนวนมากจึงทำให้ไม่สามารถตอบสนองความต้องการได้ทุกคน และในบางโครงการก็จำเป็นต้องหยุดชะงักลงเพราะขาดงบประมาณในการจัดหาบุคลากร เช่น โครงการดนตรีไทย คลินิกฝังเข็ม เป็นต้น
- 2) ขาดความร่วมมือจากพระสงฆ์สามเณรภายในวัด ในช่วงระยะหลังพระสงฆ์สามเณรที่เข้ามาบวชเรียนภายในวัดส่วนใหญ่เป็นคนนอกชุมชน ไม่ได้มีความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน แม้พระครูโกวิทสุตสารจะพยายามปลูกฝังให้เห็นความสำคัญของบทบาทสาธารณสุขสงเคราะห์แต่พระสงฆ์สามเณรก็ไม่ได้เอาใจใส่ หรือบางส่วนที่เป็นคนในชุมชนก็มักจะเข้ามาบวชเรียนเพียงระยะเวลาสั้น ๆ ก่อนลาสิกขา ประกอบกับในระหว่างบวช พระนวกะต้องเดินทางไปศึกษาพระธรรมวินัยนอกวัดม่วงตารศ จึงไม่มีเวลาพอที่จะทำงานด้านสาธารณสุขสงเคราะห์ จึงทำให้การดำเนินงานในหลายครั้งขาดผู้ช่วยเหลือที่เพียงพอ
- 3) ความร่วมมือเชิงภาคีเครือข่าย การดำเนินงานที่ผ่านมาเป็นไปตามกำลังความสามารถและงบประมาณที่มีโดยไม่หวังพึ่งงบประมาณจากทางการ เป็นความตั้งใจทำไปตามบริบทพื้นที่ แม้จะมีอาสาสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) คณะกรรมการวัดและบรรดาลูกศิษย์เข้ามาให้การสนับสนุนช่วยเหลือ แต่ก็ไม่ได้ได้รับความร่วมมือในระดับองค์กรหรือหน่วยงาน ขาดบุคลากรที่มีความตั้งใจจริงและมีความเลื่อมใสในการปฏิบัติงาน จึงทำให้ท่านมองเห็นปัญหาว่างานที่กำลังดำเนินอยู่อาจจะต้องยุติลงได้ในอนาคต

4.3 พระราชธรรมนิเทศ (พระพยอม กัลยาโณ) : พระนักพัฒนา

พระราชธรรมนิเทศ (พระพยอม กัลยาโณ) เจ้าอาวาสวัดสวนแก้ว อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี เป็นบุตรของนายเปล่ง และนางสำเภา จันเพชร มีนามเดิมว่า พยอม จันเพชร เกิดเมื่อวันที่

24 เมษายน พ.ศ. 2492 เป็นชาวอำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรีโดยกำเนิด เนื่องจากชีวิตวัยเด็กของ พระราชธรรมนิเทศเติบโตมาในครอบครัวที่มีฐานะยากจน บิดามารดาประกอบอาชีพทำนาทำสวน จึงทำให้ต้องออกจากโรงเรียนเมื่อจบการศึกษาในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 เมื่อ พ.ศ. 2502 พระราชธรรมนิเทศได้บรรพชาเป็นสามเณรซึ่งเป็นการบวชน้ำไฟให้กับมารดาในระยะสั้น ณ วัดสังวรพิมลไพบูลย์ ต่อมาเมื่อวันที่ 16 มิถุนายน พ.ศ. 2513 จึงเข้ารับการอุปสมบทเป็นพระภิกษุสงฆ์ ณ วัดสังวรพิมลไพบูลย์ โดยมีพระครูนนทประภากร เจ้าคณะอำเภอบางใหญ่ เจ้าอาวาสวัดพิบูลเงิน เป็นพระอุปัชฌาย์ ระหว่างนั้นได้ศึกษาต่อพระปริยัติธรรมแผนกธรรมกระทั่งสำเร็จการศึกษานักธรรมชั้นเอกในปี พ.ศ. 2516 ณ วัดบางอ้อยช้าง จังหวัดนนทบุรี ในระหว่างที่กำลังศึกษาพระปริยัติธรรม พระราชธรรมนิเทศมีความตั้งใจที่จะเผยแผ่พระพุทธศาสนาจึงมุ่งมั่นศึกษาพระธรรมคำสอนอย่างละเอียดลึกซึ้ง ในปี พ.ศ. 2517 จึงตัดสินใจเข้าศึกษาปฏิบัติธรรมกับท่านพุทธทาสภิกขุและจำพรรษาอยู่ที่สวนโมกขพลาราม จังหวัดสุราษฎร์ธานี กระทั่งปี พ.ศ. 2521 พระราชธรรมนิเทศพร้อมกับเพื่อนพระภิกษุอีก 2 รูปได้เดินทางจากสวนโมกขพลารามเข้ากราบนมัสการหลวงพ่อเทียน จิตตสุโก ณ วัดสวนแก้ว จังหวัดนนทบุรี เพื่อขออนุญาตจัดทำโครงการบวชสามเณรภาคฤดูร้อน ซึ่งหลวงพ่อเทียน จิตตสุโก อนุญาตให้พำนักอาศัยและสนับสนุนช่วยเหลือจัดทำโครงการพร้อมทั้งช่วยเป็นพระพี่เลี้ยงให้ ต่อมาในปี พ.ศ. 2522 หลวงพ่อเทียน จิตตสุโก มอบหมายให้พระราชธรรมนิเทศพร้อมกับเพื่อนพระภิกษุอยู่ดูแลบูรณะพัฒนาพื้นที่วัดสวนแก้ว เนื่องด้วยหลวงพ่อเทียน จิตตสุโก มีดำริที่จะเดินทางกลับจังหวัดเลย พระราชธรรมนิเทศจึงพำนักอยู่ที่วัดสวนแก้วต่อไปเพื่อบูรณะพัฒนาวัดด้วยการจำลองให้เป็นสวนโมกขพลารามในเมืองตามเจตนารมณ์ของท่านพุทธทาสภิกขุและเพื่่อมุ่งดำเนินงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้วยเหตุที่พระราชธรรมนิเทศมีลีลาการเทศน์ที่เป็นแบบฉบับเฉพาะ สามารถหยิบยกเหตุการณ์และข่าวสารต่าง ๆ มาสะท้อนเป็นธรรมะ พร้อมทั้งมีวิธีการถ่ายทอดอย่างมีอรรถรส จึงทำให้เป็นที่รู้จักของคนไทยในฐานะพระนักเทศน์อันดับต้น ๆ ของประเทศ

ภาพที่ 16 พระราชธรรมนิเทศ

ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 20 กันยายน 2562

พระราชธรรมนิเทศกับบทบาทงานสาธารณสงเคราะห์

นอกเหนือจากเป็นที่รู้จักของสังคมไทยในฐานะพระนักเทศน์ชื่อดังแล้ว พระราชธรรมนิเทศยังเป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวางในฐานะพระสงฆ์ที่มีบทบาทอย่างสูงด้านงานสาธารณสงเคราะห์ โดยท่านได้ขับเคลื่อนงานสาธารณสงเคราะห์อย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบันนับเป็นเวลาเกือบ 40 ปี สำหรับจุดเริ่มต้นบทบาทงานสาธารณสงเคราะห์มาจากการที่พระราชธรรมนิเทศได้พบเห็นปัญหาสังคมอย่างต่อเนื่องในระหว่างออกไปบรรยายธรรมตามสถานที่ต่าง ๆ จึงตระหนักว่าพระพุทธศาสนาจะดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงถาวรควรต้องคำนึงถึงองค์ประกอบ 2 ด้านควบคู่กัน คือ (1) เป็นที่พึ่งทางจิตใจ (2) เป็นที่พึ่งทางเศรษฐกิจ ดังนั้นพระสงฆ์จึงควรให้การสงเคราะห์ญาติโยมควบคู่ไปกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้วยแรงจูงใจดังกล่าวจึงเป็นเหตุให้ท่านเข้ามามีบทบาทด้านงานสาธารณสงเคราะห์และก่อตั้งมูลนิธิสวนแก้วขึ้นในปี พ.ศ. 2529 ณ วัดสวนแก้ว อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี เพื่อขับเคลื่อนงานสาธารณสงเคราะห์ภายใต้แนวคิดที่ว่า “ศาสนิกชนในศาสนาใดถูกปล่อยปละละเลยจากผู้นำศาสนาให้อดอยากยากจน ผิดเคืองชั้นแค้น ศาสนานั้นจะอยู่เป็นที่พึ่งได้ไม่นาน จะต้องอันตรายเสื่อมหายไป ... ” (พระราชธรรมนิเทศ, สัมภาษณ์, วันที่ 20 กันยายน 2562)

ภาพที่ 17 กิจกรรมภายในวัดสวนแก้ว จังหวัดนนทบุรี

ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 20 กันยายน 2562

มูลนิธิสวนแก้ว

พระราชธรรมนิเทศ (พระพยอม กัลยาโณ) จัดตั้งมูลนิธิสวนแก้วขึ้นในปี พ.ศ. 2529 เพื่อช่วยเหลือบรรเทาทุกข์ให้แก่เพื่อนมนุษย์ โดยไม่คำนึงถึงเชื้อชาติ ศาสนา และสัญชาติ วัตถุประสงค์หลักของมูลนิธิมี 3 ประการ คือ

- (1) เพื่อเผยแผ่ศีลธรรมในศาสนา
- (2) เพื่อสนับสนุนให้กำลังใจแก่ผู้กระทำความดี
- (3) เพื่อส่งเสริมสนับสนุนให้คนดีมีสัมมาชีพ

ต่อมาเมื่อวันที่ 6 กันยายน พ.ศ. 2548 มูลนิธิสวนแก้วได้รับการรับรองเป็นองค์กรสาธารณประโยชน์ ตามความในมาตรา 34 แห่งพระราชบัญญัติส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคม พ.ศ. 2546 ภายใต้กำกับของสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคมแห่งชาติ กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ โดยมีวัตถุประสงค์หลัก 6 ประการ คือ

- (1) เพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนา
- (2) เพื่อส่งเสริมศีลธรรมจรรยาอันดี
- (3) เพื่ออนุรักษ์ และส่งเสริมวัฒนธรรมและประเพณีไทย
- (4) เพื่อร่วมมือกับองค์การการกุศลอื่น ๆ เพื่อสาธารณประโยชน์
- (5) ไม่ดำเนินการเกี่ยวข้องกับการเมืองแต่อย่างใด
- (6) เพื่อจัดการศึกษาและส่งเสริมการศึกษา

เพื่อให้การขับเคลื่อนกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์สามารถสนองตอบต่อวัตถุประสงค์ที่วางไว้ มูลนิธิสวนแก้วจึงได้กำหนดโครงการต่าง ๆ รวม 18 โครงการ แต่หลังจากขับเคลื่อนงานไปได้ระยะหนึ่ง ทางมูลนิธิสวนแก้วก็ได้มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบเพื่อให้เหมาะสมและสอดคล้องกับบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปในแต่ละสมัย โดยได้ล้มเลิกหรือยุบรวบบางโครงการ ดังนี้

- 1) **โครงการบวชนเณรภาคฤดูร้อน (2521)** เป็นโครงการที่เกิดจากความตั้งใจของพระราชธรรมนิเทศที่ต้องการให้เด็กใช้เวลาว่างในช่วงปิดเทอมให้เป็นประโยชน์ โดยมองว่าเด็กควรได้ศึกษาและอยู่ใกล้ชิดกับพระพุทธศาสนา ซึ่งจะเป็นการช่วยแบ่งเบาภาระของผู้ปกครองและเป็นการป้องกันเด็กให้ห่างไกลจากอบายมุข อีกทั้งยังอาศัยหลักธรรมคำสอนขัดเกลาจิตใจและความประพฤติของเด็กทำให้ลดต้นเหตุของการทะเลาะเบาะแว้งที่อาจนำไปสู่คดีอาชญากรรม ส่งผลให้เด็กเกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านความคิดและความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น
- 2) **โครงการเข้าค่ายอบรมจริยธรรม (2530)** เป็นโครงการที่เกิดขึ้นหลังจากตระหนักถึงเด็กนักเรียนอีกกลุ่มหนึ่ง โดยเฉพาะเด็กหญิงรวมถึงกลุ่มบุคคลทั่วไปที่ไม่สามารถเข้าร่วมโครงการบวชนเณรภาคฤดูร้อน เป็นโครงการที่จัดขึ้นร่วมกับคณะวิทยากรภายนอกวัด โดยเฉพาะการนำเด็กเข้าค่ายตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ เนื้อหาของการอบรมจะครอบคลุมความรู้ขั้นพื้นฐานของพระพุทธศาสนา วัฒนธรรม ประเพณี และกิริยามารยาท โดยพระราชธรรมนิเทศเน้นวิธีการสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง (Learning by doing) โดยให้ผู้เข้าอบรมทำงานร่วมกับกลุ่มผู้ด้อยโอกาส ซึ่งจะทำให้ผู้เข้าอบรมมองเห็นข้อได้เปรียบเสียเปรียบของสังคมอย่างชัดเจน และเป็นบทเรียนที่กระตุ้นให้ผู้เข้าอบรมเกิดความมุ่งมั่นขยันหมั่นเพียร รู้จักอดทนอดกลั้นต่อความยากลำบาก
- 3) **โครงการร่มโพธิ์แก้ว (2530)** เป็นโครงการที่เน้นช่วยเหลือกลุ่มบุคคลด้อยโอกาสในสังคม อาทิ ขาดที่พักอาศัย ประสบปัญหาต่าง ๆ นานา โดยเฉพาะกลุ่มคนตกงาน ซึ่งโครงการนี้จะช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตและสร้างจิตสำนึกที่ดีให้กับกลุ่มคนเหล่านี้ ด้วยการให้พักอาศัยในพื้นที่วัดและฝึกทักษะอาชีพให้ เพื่อให้กลุ่มคนเหล่านี้สามารถกลับสู่สังคมภายนอกได้อย่างเข้มแข็ง ทั้งนี้ ด้วยเหตุที่กลุ่มผู้ด้อยโอกาสมีพื้นฐานชีวิตและจิตใจที่แตกต่างกันซึ่งส่งผลกระทบต่อการปกครอง อีกทั้งส่วนใหญ่

เป็นกลุ่มผู้มีการศึกษาน้อย จึงทำให้พระราชธรรมนิเทศยึดหลักการสอนโดยหยิบยกจากปัญหาชีวิตของแต่ละคนมากกว่าให้ความรู้ในเชิงวิชาการ ซึ่งเป็นวิธีการที่ช่วยสะท้อนภาพให้กลุ่มคนเหล่านี้ตระหนักถึงข้อดีข้อเสียได้อย่างชัดเจนกว่า กลายเป็นบทเรียนที่ทำให้กลุ่มผู้ด้อยโอกาสสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้อย่างเหมาะสมกับความเป็นอยู่ในชีวิตจริงเมื่อออกจากโครงการ

- 4) **โครงการเวทีบำเพ็ญประโยชน์ (2531)** เกิดขึ้นจากการที่จำนวนของผู้ประสบปัญหาในสังคมเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว จึงตั้งโครงการขึ้นด้วยเป้าหมายที่จะพัฒนาคุณภาพชีวิตของกลุ่มผู้ประสบปัญหาให้มีทักษะความรู้เพื่อสามารถนำไปประกอบอาชีพเลี้ยงดูครอบครัวได้หลังจากออกจากโครงการ รูปแบบของโครงการเป็นไปในลักษณะสอดแทรกทักษะความรู้ผ่านการมอบหมายหน้าที่การทำงานโดยที่ผู้รับการสอนไม่ทราบว่าเป็นการอบรมวิชาชีพให้ โครงการนี้ได้รับการสนับสนุนจากกลุ่มจิตอาสาที่เข้ามาช่วยมอบความรู้ด้านวิชาชีพให้ ทำให้กลุ่มผู้ด้อยโอกาสเกิดทักษะความรู้กระทั่งสามารถหาเลี้ยงชีพเองได้โดยไม่ต้องเป็นภาระแก่สังคมอีกต่อไป
- 5) **โครงการลอกคราบ (2532)** เกิดขึ้นจากการที่สภาวะสังคมมีจำนวนผู้ติดสารเสพติดมากขึ้น ทำให้พระราชธรรมนิเทศร่วมมือกับหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องอนุญาตให้ใช้พื้นที่วัดเป็นสถานที่ฟื้นฟูผู้ติดสารเสพติด อนุเคราะห์ด้านที่พักอาศัย อาหารการกิน สวัสดิการที่จำเป็น และมอบเงินสำหรับเป็นค่าใช้จ่ายส่วนตัวและเป็นขวัญกำลังใจให้กับผู้ต้องการเลิกสารเสพติด โดยพระราชธรรมนิเทศใช้หลักธรรมเข้าขัดเกลาให้กลุ่มผู้ติดสารเสพติดมีจิตใจที่เข้มแข็งกระทั่งสามารถเลิกสารเสพติด และช่วยฝึกฝนทักษะความรู้ด้านวิชาชีพเพื่อให้สามารถกลับไปประกอบสัมมาชีพได้ สำหรับในบางรายที่มีภาวะทุพพลภาพ พระราชธรรมนิเทศยังคงให้การช่วยเหลือด้วยการเลือกงานที่เหมาะสมแก่สภาพร่างกายเพื่อให้กลุ่มคนเหล่านี้มีโอกาสได้ออกกำลังกาย หรือแม้ในกรณีที่เสื่อมสมรรถภาพทั้งทางสมองและร่างกาย ก็ยังคงได้รับการอุปการะไปกระทั่งสิ้นอายุขัย จึงกล่าวได้ว่า โครงการลอกคราบมีส่วนช่วยในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของกลุ่มคนติดสารเสพติดให้คืนสู่สังคมอย่างมีคุณภาพ ไม่เป็นภาระต่อสังคมอีกต่อไป
- 6) **โครงการกระบอกสารอกกิเลส (2532)** เป็นการต่อยอดจากโครงการลอกคราบ เนื่องด้วยพระราชธรรมนิเทศเห็นถึงความจำเป็นที่จะต้องป้องกันพฤติกรรมการใช้เงินในทางที่ผิดของกลุ่มผู้ติดสารเสพติด จึงจัดให้มีโครงการกระบอกสารอกกิเลส

และกำหนดวัตถุประสงค์ของโครงการไว้ คือ (1) เพื่อสกัดมิฉฉาชีพที่ปลอมเป็นพระ
ชี ออกเรียไรเงินชาวบ้าน (2) เพื่อรวบรวมบุญที่กระจายเป็นเบี้ยหัวแตกให้เป็นกอบ
เป็นกำที่ได้จากการสะสม (3) เพื่อช่วยสงเคราะห์สังคมต่าง ๆ ในกรณีเร่งด่วน
เฉพาะกาล (4) เพื่อประโยชน์ของผู้สะสมเอง ในเวลาเกิดขัดสนสามารถนำเงินไป
ช่วยตนเองได้ทันที การดำเนินกิจกรรมส่งผลให้ผู้ร่วมโครงการเกิดความรู้สึกดีและ
เห็นประโยชน์ของการออมทรัพย์ ทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการใช้จ่าย
ในทางที่ดีขึ้น นับเป็นโครงการที่ประสบความสำเร็จและบรรลุตามวัตถุประสงค์ ทั้ง
ยังได้รับความร่วมมือจากภาคองค์กรและประชาชนทั่วไปอย่างมากมาย

7) **โครงการช่วยน้องท้องหวี (2534)** เป็นโครงการที่จัดขึ้นด้วยวัตถุประสงค์เพื่อ
ช่วยเหลือให้ทุนการศึกษาแก่เด็กที่ขาดแคลนทุนทรัพย์ ดำเนินการในรูปแบบทุน
ทำงานแลกเปลี่ยนเพื่อสอนให้เด็กเห็นคุณค่าของเงินที่ได้จากการทำงาน นับเป็น
การปูพื้นฐานทัศนคติที่ดีในการบริหารจัดการเงิน ทั้งยังส่งเสริมทักษะความรู้ด้าน
วิชาชีพซึ่งเป็นการปูพื้นฐานการทำงานที่ดีให้แก่เด็กนักเรียนอีกด้วย โดยมูลนิธิสวน
แก้วให้ที่พักและอาหารโดยไม่คิดค่าใช้จ่าย รวมทั้งจัดสรรงานให้เด็กบำเพ็ญ
ประโยชน์ภายในวัดตามความถนัดและเหมาะสมกับช่วงวัย เนื่องด้วยการดำเนิน
โครงการบรรลุตามวัตถุประสงค์ มีบริษัทห้างร้านที่ให้การสนับสนุนและรับเด็ก
นักเรียนของโครงการไปทำงานด้วย รวมถึงอุปการะเด็กบางส่วนให้ศึกษาเล่าเรียน
ต่อกระทั่งจบระดับอุดมศึกษา ทำให้ ปัจจุบันมีจำนวนเด็กนักเรียนที่เข้าร่วม
โครงการเพิ่มมากขึ้น ไม่ต่ำกว่า 400 คนต่อปี (ข้อมูล ปี 2563)

8) **โครงการรณรงค์ผู้ไม่รู้หนังสือให้มีโอกาสได้เรียน (2535)** เมื่อพระราชธรรมนิเทศ
เห็นว่าจำนวนเด็กกำพร้าและเด็กจรจัดในสังคมเพิ่มมากขึ้น จึงจัดโครงการนี้ขึ้นเพื่อ
ช่วยเหลืออุปการะให้เด็กเหล่านี้มีที่พักอาศัยและสนับสนุนให้ได้รับการศึกษาใน
ระดับสูงสุดตามกำลังของเด็ก ด้วยมองเห็นว่าการศึกษาจะเป็นเครื่องมือสร้างคนให้
มีคุณภาพ ซึ่งจะมีส่วนช่วยลดปัญหาทางสังคมได้อย่างยั่งยืน อย่างไรก็ตาม
โครงการได้ถูกยกเลิกไปเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2551 เนื่องด้วยปัญหาขาดแคลน
บุคลากรและบางครั้งขาดผู้เรียนที่เข้าร่วมโครงการ

9) **โครงการสละบาปฝันไป (2535)** เป็นโครงการที่เกิดขึ้นภายใต้ความร่วมมือกับกรม
ประชาสัมพันธ์เพื่อให้การอนุเคราะห์แก่ผู้ที่ได้รับความเดือดร้อนจากอุบัติเหตุต่าง
ๆ โดยเฉพาะผู้ที่ได้รับความเดือดร้อนจากเหตุอุทกภัยและอัคคีภัย โดยการจัดตั้ง

บ้านพักฉุกเฉินที่สามารถร้องขอความช่วยเหลือได้ตลอด 24 ชั่วโมง โดยพระราชธรรมนิเทศให้การอนุเคราะห์ในด้านที่พัก อาหาร และข้าวของเครื่องใช้ที่จำเป็น พร้อมทั้งธรรมะ เพื่อให้ผู้เดือดร้อนได้รับการฟื้นฟูกระทั้งมีความเข้มแข็งทั้งด้านร่างกายและจิตใจ มีความพร้อมที่จะกลับออกไปดำเนินชีวิตได้ตามปกติ นอกจากนี้พระราชธรรมนิเทศยังจัดหางานอดิเรกเพื่อเป็นรายได้เสริมให้แก่ผู้เข้าร่วมโครงการอีกด้วย ทำให้มีหลายครอบครัวที่ประสงค์จะอยู่ในมูลนิธิสวนแก้วต่อ ซึ่งพระราชธรรมนิเทศก็ให้การอุปถัมภ์ต่อการส่งไปอยู่ในโครงการร่มโพธิ์แก้ว ซึ่งมีกฎระเบียบให้ผู้เข้าร่วมโครงการลดละเลิกอบายมุขและทำงาน รวมถึงให้การช่วยเหลือส่งบุตรหลานเข้าศึกษาต่อในโรงเรียนที่อยู่บริเวณใกล้เคียงกับมูลนิธิ อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันโครงการถูกยุบรวมเข้ากับโครงการร่มโพธิ์แก้ว

- 10) **โครงการที่พักคนชรา (2535)** เป็นโครงการที่จัดขึ้นเพื่ออุปถัมภ์ผู้สูงอายุที่ถูกทอดทิ้ง โดยมีสาเหตุมาจากปัญหาด้านสัมพันธภาพระหว่างผู้สูงอายุและบุตรหลาน ปัญหาส่วนตัวของบุตรหลานอันเนื่องจากภาระที่ต้องทำ รวมทั้งหน้าที่การงานที่ไม่เอื้อต่อการดูแลผู้สูงอายุได้อย่างเต็มที่ ซึ่งพระราชธรรมนิเทศมองเห็นว่าเป็นปัญหาสังคมที่ต้องให้ความสำคัญ จึงตั้งโครงการนี้ขึ้นเพื่อให้ผู้สูงอายุได้มีสมาคมเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ของแต่ละคน และเป็นการสร้างโอกาสให้ช่วยเหลือกิจกรรมวัดซึ่งผู้สูงอายุถือว่าเป็นการสร้างบุญกุศลในช่วงบั้นปลายของชีวิต ทำให้ผู้สูงอายุมองเห็นคุณค่าของตนเอง และมีสุขภาพจิตและสุขภาพกายที่ดีขึ้น

- 11) **โครงการสะพานบุญจากผู้เลื่อมจนเจือผู้ขาด (2536)** มีสาเหตุจากในช่วงที่พระราชธรรมนิเทศเดินทางไปบรรยายธรรมตามสถานที่ต่างๆ ได้พบเห็นเหตุการณ์หนึ่งคือ มีบ้านของเศรษฐีผู้หนึ่งกำลังทยอยลงในถังขยะหน้าบ้าน และมีเด็กด้อยโอกาสรถคนจน และรถซาเล้งปรีเข้าไปเขี่ยคุ้ย เลือกลูกหอยของเก่าที่ยังใช้ได้จากถังขยะที่มีขยะปนเปื้อนอยู่ ทำให้เกิดความเวทนาว่าคนมั่งมีก็รวยลังขี้ฟ้า ผู้ยากไร้หาของกินก็ยาก จึงมีดำริให้ตั้งโครงการผู้มั่งมีพบผู้ยากไร้ หรืออีกนัยหนึ่งคือโครงการสะพานบุญฯ หมายถึงสะพานที่เชื่อมถึงกันระหว่างคนสองระดับโดยมีบุญเป็นตัวเชื่อม ซึ่งเป็นการเปิดรับบริจาคสิ่งของหรือของเหลือใช้ที่ยังสามารถดัดแปลงให้เป็นประโยชน์ได้อีก เพื่อแจกจ่ายไปยังผู้ยากไร้ คนด้อยโอกาส และคนตกงานภายในวัดสวนแก้วได้นำไปขายเพื่อยังชีพหรือใช้ประโยชน์อย่างอื่นต่อไป การดำเนินโครงการ

ได้รับความสนับสนุนจากประชาชน ทำให้มีสิ่งของบริจาคทั้งเครื่องอุปโภค บริโภค รวมทั้งปัจจัยเข้ามาเป็นจำนวนมาก กระทั่งทำให้เกิดการต่อยอดโครงการตามมาอีก อาทิ โครงการซูปเปอร์มาร์เก็ตผู้ยากไร้ และโครงการเพื่อการเกษตรและสิ่งแวดล้อม นอกเหนือจากจะเป็นโครงการช่วยเหลือผู้ยากไร้แล้ว โครงการสะพานบุญฯ ยังช่วยลดปัญหาสิ่งแวดล้อมของสังคมได้อีกด้วย

12) โครงการซูปเปอร์มาร์เก็ตผู้ยากไร้ (2537) เป็นโครงการที่ต่อยอดจากโครงการสะพานบุญฯ เนื่องด้วยมีญาติโยมที่สนับสนุนโครงการสะพานบุญฯ ด้วยการบริจาคปัจจัย เครื่องอุปโภคบริโภคให้กับมูลนิธิ รวมทั้งเครื่องสังฆทานที่ได้รับเป็นจำนวนมาก พระราชธรรมนิเทศจึงรวบรวมสิ่งของไปจัดทำเป็นซูปเปอร์มาร์เก็ตผู้ยากไร้ เพื่อให้กลุ่มผู้ยากไร้มีโอกาสดำเนินค้าในราคาที่ถูกลงกว่าท้องตลาด อีกทั้งยังเปิดโอกาสให้กลุ่มผู้ที่ไม่มียารได้สามารถเข้าถึงสินค้าได้ด้วยการทำงานแลกเปลี่ยนตามกำลังความสามารถ การที่พระราชธรรมนิเทศกำหนดกฎไว้เช่นนี้ เป็นเพราะต้องการสอนให้คนเห็นคุณค่าของเงิน การทำงานเพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งของที่ต้องการ จะช่วยให้คนรู้จักทะนุถนอมและใช้สอยสิ่งของอย่างมีคุณค่า นับเป็นวิธีการที่ดีกว่าการช่วยเหลือแบบให้เปล่า

13) โครงการสวนแก้วเนอร์สเซอรี่ (2538) เป็นการจัดตั้งศูนย์รับเลี้ยงเด็กเพื่อช่วยเหลือบุตรของสมาชิกภายในโครงการต่าง ๆ ของมูลนิธิ เนื่องด้วยพระราชธรรมนิเทศเห็นปัญหาของสมาชิกในโครงการ โดยเฉพาะหญิงแม่ลูกอ่อนที่ไม่สะดวกดูแลลูกในระหว่างออกไปทำงาน หรือในบางกรณีส่งผลให้ไม่เป็นที่ต้องการของนายจ้าง จึงจัดตั้งศูนย์รับเลี้ยงดูเด็กเพื่อช่วยลดภาระของพ่อแม่ ให้พ่อแม่มีโอกาสทำงานได้สะดวกขึ้น โดยพระราชธรรมนิเทศให้ความอนุเคราะห์ทั้งด้านสถานที่ การจัดเตรียมครูพี่เลี้ยงเด็ก อาหารการกิน และแพทย์สำหรับตรวจสุขภาพเด็ก อีกทั้งยังสนับสนุนให้เด็กตามเกณฑ์เข้ารับการศึกษากัน ทั้งนี้แม้จะทำให้มีภาระค่าใช้จ่ายค่อนข้างสูง แต่เป็นสิ่งที่พระราชธรรมนิเทศเล็งเห็นว่าเป็นการวางรากฐานคุณภาพชีวิตที่ดีให้แก่เด็กและครอบครัว ถือเป็นอีกแนวทางที่จะมีส่วนช่วยลดปัญหาสังคมในอนาคต

14) โครงการเพื่อการเกษตรและสิ่งแวดล้อม (2540) เกิดขึ้นด้วยเจตนาเพื่อช่วยเหลือคนยากไร้ให้สามารถประกอบสัมมาชีพ เป็นโครงการที่พระราชธรรมนิเทศนํารายได้จากการออกไปบรรยายธรรม การจำหน่ายเทปหนังสือธรรมะ รวมถึงรายได้จากผลผลิตในโครงการต่าง ๆ มาจัดซื้อที่ดินในบริเวณใกล้เคียงมูลนิธิสวนแก้วเพื่อทำ

เป็นพื้นที่การเกษตรสำหรับรองรับกลุ่มคนด้อยโอกาสและผู้เดือดร้อนให้เข้ามาฝึกวิชาชีพกระทั่งสามารถนำความรู้กลับไปประยุกต์ใช้หาเลี้ยงชีพของตนได้ นอกจากนี้ยังเล็งเห็นว่าการสร้างพื้นที่การเกษตรจะเข้ามามีส่วนช่วยลดปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมให้กับสังคมเมือง และยังมีความตั้งใจพัฒนาโครงการนี้ให้เป็นศูนย์กลางการศึกษาแก่ประชาชนทั่วไปเพื่อรณรงค์ให้ประชาชนตระหนักถึงความสำคัญของการรักษาธรรมชาติและหันมาช่วยกันดูแลรักษาคุณภาพของธรรมชาติอีกด้วย

15) โครงการบ่อหมักสิ่งปฏิกูลตามแนวพระราชดำริ (2545) เป็นโครงการที่พระราชธรรมนิเทศสนับสนุนหน่วยงานราชการที่น้อมนำเอาแนวพระราชดำริฯ ในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร มาปฏิบัติงานเพื่อกำจัดสิ่งปฏิกูลตามบ้านเรือนของประชาชนให้เป็นไปอย่างถูกสุขลักษณะและถูกต้องตามหลักวิชาการ ด้วยการเก็บเกี่ยวพื้นที่วัดประมาณ 4 ไร่สำหรับเป็นพื้นที่ก่อสร้างบ่อหมักสิ่งปฏิกูลตามแนวโครงการพระราชดำริฯ

16) โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช (2545) เป็นโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรินี้ สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี โดยวางแผนทางการดำเนินงานให้เกษตรจังหวัด ร่วมกับป่าไม้จังหวัดเก็บรวบรวมพันธุกรรมพืชของจังหวัดนนทบุรี เช่น ไม้ผล ไม้ดอก ไม้ประดับ สมุนไพร พันธุ์ไม้โบราณ พันธุ์ไม้หายาก ปลูกรักษาและรวบรวมไว้ในบริเวณวัดสวนแก้ว ให้วัดสวนแก้ว เป็นผู้ดูแลทะนุบำรุง พันธุ์ไม้ที่ปลูก ส่วนพันธุ์ไม้ในลักษณะ เมล็ดเนื้อเยื่อ จังหวัดนนทบุรี จะดำเนินการจัดส่งให้กับ ธนาคารพืชพรรณโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช ในสวนจิตรลดา เพื่อดำเนินการจัดการจัดเก็บตามวิธีการที่ถูกต้องต่อไป

17) โครงการคอนโดสุนัข (2546) มีจุดเริ่มต้นจากการที่ภาครัฐต้องการพัฒนาปรับปรุงพื้นที่ภายในกรุงเทพมหานครเพื่อต้อนรับการประชุมความร่วมมือทางเศรษฐกิจในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก ครั้งที่ 11 หรือ APEC Thailand 2003 เป็นผลให้เจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้องต้องออกสำรวจปัญหาที่เกิดขึ้นตามสถานที่ชุมชนต่าง ๆ และพบว่าสิ่งที่ต้องแก้ไขอย่างเร่งด่วนคือปัญหาสุนัขเร่ร่อน เมื่อพระราชธรรมนิเทศทราบเรื่องจึงให้ความช่วยเหลือด้วยการจัดสร้างที่อยู่ให้กับสุนัขเร่ร่อนทันที อย่างไรก็ตาม สุนัขส่วนหนึ่งที่อาศัยอยู่ในโครงการมาจากเจ้าของสุนัขที่นำมาปล่อยทิ้งไว้ จึงทำให้ตกเป็นภาระที่ค่อนข้างหนักอย่างหนึ่งของมูลนิธิสวนแก้วและสิ้นเปลือง

ค่าใช้จ่ายจำนวนมาก โดยเฉพาะในส่วนของค่าอาหาร แต่พระราชธรรมนิเทศกลับมองว่ามีส่วนช่วยลดปัญหาของสังคมและทำให้สังคมอยู่ได้อย่างสงบ

- 18) โครงการบ้านทักษะชีวิต (2547)** เป็นโครงการที่เกื้อกูลพื้นที่ของมูลนิธิให้มูลนิธิรัฐบุรุษเข้ามาใช้สำหรับจัดทำโครงการทดลองเพื่อพัฒนาเยาวชนกลุ่มเด็กเร่ร่อนที่เกิดขึ้นจากปัญหาของสังคมหลายประการ ให้สามารถกลับคืนสู่สังคมอย่างมีคุณภาพ พระราชธรรมนิเทศได้ช่วยเหลือสนับสนุนด้านจัดหาพี่เลี้ยงอาสาสมัครอาหารการกิน ส่งเสริมด้านการศึกษาและส่งเสริมให้เด็กฝึกทำงานในวัดเพื่อหารายได้ รวมทั้งให้การอบรมธรรมะเพื่อให้เด็กยึดมั่นในศีลธรรมที่งดงาม อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันเป็นโครงการที่ถูกยกเลิกไป

การจัดตั้งกองทุนสัมมาชีพ เป็นการจัดตั้งขึ้นภายใต้แนวคิด ช่วย-ส่ง-รอด-ชุบชีวิต ดังนี้

- 1) **กองทุนผู้สูงอายุ วัดสวนแก้ว (2557)** เนื่องด้วยมองเห็นผลกระทบทางสังคมจากการที่จำนวนของผู้สูงอายุเพิ่มมากขึ้น หากขาดงบประมาณและการเตรียมมาตรการรองรับที่ดีจะส่งผลให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมาได้ จึงจัดตั้งกองทุนขึ้นเพื่อช่วยแบ่งเบาภาระงบประมาณของประเทศ มีวัตถุประสงค์เพื่อสนับสนุนส่งเสริมการจัดกิจกรรมต่างๆ ให้แก่ผู้สูงอายุ พัฒนาผู้สูงอายุให้สมบูรณ์พร้อมด้วยปัจจัย 4 ทำให้ผู้สูงอายุได้ใช้ชีวิตบั้นปลายอย่างมีความสุข มองชีวิตอย่างมีคุณค่าและเกิดความรู้สึกว่ายังมีประโยชน์ต่อสังคม
- 2) **กองทุนโรงเรียนแสงทองเทคโนโลยี วัดสวนแก้ว (2558)** เกิดขึ้นจากวิสัยทัศน์ที่ตรงกันของอาจารย์สัญญา อึ้งสมรรถโกษา ผู้ก่อตั้งโรงเรียนแสงทองเทคโนโลยีและพระราชธรรมนิเทศที่ต้องการพัฒนา ส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนทั่วไป คนด้อยโอกาส โดยเฉพาะเยาวชนได้ฝึกทักษะทางสายวิชาชีพช่าง เพื่อนำไปประกอบอาชีพที่สามารถเลี้ยงดูตนเองและครอบครัวได้อย่างยั่งยืน
- 3) **กองทุนสัมมาชีพ วัดสวนแก้ว (2559)** เกิดขึ้นจากการเล็งเห็นปัญหาของคนด้อยโอกาสทางสังคมที่ยังขาดสัมมาชีพเพื่อการดำรงชีวิต จึงต้องการพัฒนาส่งเสริมการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ด้านสัมมาชีพ ตลอดถึงการสนับสนุนอุปกรณ์และเครื่องมือทำมาหากินให้แก่คนด้อยโอกาสทางสังคม ด้วยตระหนักว่าการมีสัมมาชีพจะช่วยลดปัญหาทางสังคมโดยเฉพาะปัญหาด้านมิถาชีพ ส่งผลให้สังคมอยู่ดีมีสุข ปัจจุบันถือเป็นภาระงานที่ดำเนินการมากที่สุด

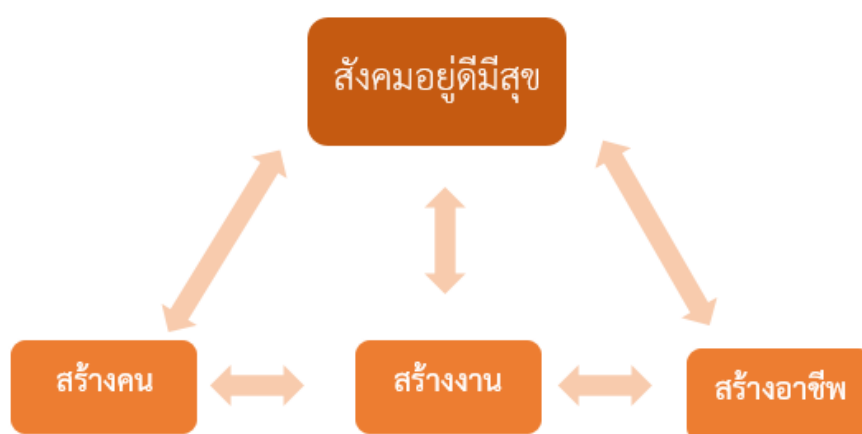
- 4) **กองทุนธนาคารน้ำ วัดสวนแก้ว (2559)** เกิดจากการน้อมนำศาสตร์พระราชานี้ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ที่ตรัสว่า “น้ำคือชีวิต” มาใช้เพื่อแก้ปัญหาวิกฤตการณ์ภัยทางธรรมชาติซ้ำซากทางสังคม โดยเล็งเห็นว่าน้ำคือปัจจัยสำคัญที่ช่วยรักษาระบบนิเวศและมีความสำคัญต่อภาคเกษตรอย่างมาก จึงจัดตั้งกองทุนธนาคารน้ำเพื่อสร้างแหล่งกักเก็บน้ำ อาทิ หลุมขนมครก แก้มลิง ฝายน้ำ บ่อบาดาล ไว้สำหรับแก้ปัญหา น้ำมากแต่ไม่มีที่เก็บน้ำ และปัญหาขาดแคลนน้ำในช่วงหน้าแล้ง
- 5) **กองทุนขุบชีวิตยามตกอับ (2560)** เป็นกองทุนที่เกิดขึ้นเพราะต้องการพัฒนาส่งเสริมแก้ไขวิกฤตการณ์สาธารณสุขภัยพิบัติจากธรรมชาติที่เกิดขึ้นแบบฉุกฉิน อาทิ อัคคีภัย อุทกภัย และอื่น ๆ ที่เป็นวิกฤตการณ์เกิดขึ้นซ้ำซากในสังคม ซึ่งถือเป็นความเดือดร้อนและจำเป็นต้องได้รับการเยียวยาอย่างเร่งด่วน เป็นการช่วยเหลือแบบให้เปล่า โดยมีข้อสังเกตประการหนึ่งที่พระราชธรรมนิเทศพบคือ การที่พระสงฆ์เข้าไปช่วยเหลือชาวบ้านยังช่วยฟื้นฟูศรัทธาที่มีต่อพระพุทธศาสนา และกลับมาช่วยกันบำรุงศาสนาต่อไป ดังคำกล่าวว่า “อาตมาสังเกตว่าหากพระสงฆ์ออกไปแจกของ ชาวบ้านจะเกิดความประทับใจและเกิดศรัทธา เมื่อพระไม่ทิ้งโยม โยมก็จะไม่ทิ้งพระ” (พระราชธรรมนิเทศ. สัมภาษณ์. 20 กันยายน 2562)

แนวคิดและแนวทางในการดำเนินงานสาธารณสงเคราะห์

พระราชธรรมนิเทศ หรือพระพยอม กัลยาโณ เคยไปศึกษาและปฏิบัติธรรมอยู่ที่วัดสวนโมกขพลาราม ตำบลเสม็ด อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ทำให้ท่านได้รับการถ่ายทอดแนวคิดเกี่ยวกับการ “ทำวัดให้เป็นป่า” จากท่านพุทธทาสภิกขุ ประกอบกับท่านมีพื้นฐานมาจากครอบครัวที่ประกอบอาชีพทางการเกษตร จึงเป็นเหตุให้พระราชธรรมนิเทศมองเห็นความสำคัญของธรรมชาติ ต่อมาในปี 2522 ท่านได้รับมอบหมายจากหลวงปู่เทียณ จิตตสุโข เพื่อช่วยดูแลวัดสวนแก้ว ท่านจึงตั้งใจปรับปรุงพัฒนาวัดสวนแก้วให้เป็น “วัดป่าในเมือง” ตามปณิธานของท่านพุทธทาสภิกขุที่ต้องการให้คนกรุงเทพเข้าถึงสวนโมกข์ได้โดยไม่ต้องเดินทางไปไกลถึงจังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยท่านได้อุทิศร่างกาย แรงใจ และสละทุนทรัพย์ส่วนตัวเพื่อบูรณะและพัฒนาสภาพแวดล้อมของวัดสวนแก้ว ในขณะเดียวกันท่านก็ให้ความสำคัญในการเผยแผ่พุทธศาสนาโดยออกไปบรรยายธรรมตามสถานที่ต่าง ๆ เนื่องด้วยลีลาการเทศน์ที่เข้าถึงง่ายและสอดแทรกความตลกขบขันจึงทำให้ท่านได้รับความนิยมจากญาติโยมเป็นอย่างมากและกลายเป็นพระนักเทศน์ที่มีชื่อเสียงระดับแถวหน้าของประเทศไทย อย่างไรก็ตามในระหว่างที่พระราชธรรมนิเทศออกรับกิจนิมนต์เพื่อไปบรรยายธรรมตามสถานที่ต่าง ๆ ก็ทำให้

ท่านได้พบเห็นปัญหาความทุกข์ยากของประชาชนซึ่งส่วนใหญ่เป็นประชาชนที่ฐานะในระดับปานกลางลงมาจนถึงระดับฐานราก ประกอบกับท่านได้รับการปลูกฝังทางแนวคิดที่ว่าหากผู้นำในศาสนาใดปล่อยปละละเลยประชาชนให้ดำรงชีวิตภายใต้ความทุกข์ยาก ศาสนานั้นก็ไม่อาจดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืน ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ท่านเริ่มเห็นความสำคัญของบทบาทสาธารณสงเคราะห์

อย่างไรก็ตามการขับเคลื่อนกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ของพระราชธรรมนิเทศไม่ได้มุ่งเน้นแนวทางการสงเคราะห์แบบให้เปล่า เนื่องด้วยท่านเล็งเห็นถึงปัจจัยสำคัญที่ทำให้ประชาชนเหล่านี้ประสบความทุกข์ยากว่ามาจากปัญหาความเหลื่อมล้ำบนสังคมไทยทั้งในเชิงของโอกาส การศึกษา และเศรษฐกิจ ด้วยเหตุนี้ท่านจึงมีแนวคิดที่จะสงเคราะห์ผู้คนให้สามารถพึ่งตนเองได้ซึ่งเป็นวิธีการที่นำไปสู่ความยั่งยืนได้มากกว่าการช่วยเหลือแบบให้เปล่า จึงได้ก่อตั้งมูลนิธิวัดสวนแก้วขึ้นในปี 2529 เพื่อเปิดโอกาสให้กับผู้ยากไร้ ผู้ด้อยโอกาส หรือแม้กระทั่งผู้ที่สังคมไม่ต้องการ ได้เข้ามาเรียนรู้และฝึกฝนอาชีพจนกระทั่งเกิดทักษะที่สามารถออกไปใช้ชีวิตในสังคมได้ต่อไป ทั้งนี้ในกระบวนการขับเคลื่อนกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ไม่ได้มุ่งเน้นที่การพัฒนาทักษะอาชีพเพียงอย่างเดียวเท่านั้น หากเป้าหมายที่แท้จริงของพระราชธรรมนิเทศคือการพัฒนาคนเพื่อนำไปสู่สังคมอยู่ดีมีสุข หรือกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่าท่านมีความตั้งใจให้ศาสนาเป็นส่วนหนึ่งในการลดปัญหาต่าง ๆ ของสังคมโดยเฉพาะปัญหาด้านอาชญากรรมและปัญหายาเสพติด ดังนั้นท่านจึงอาศัยกลยุทธ์ต่าง ๆ เพื่อสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรมในระหว่างฝึกฝนพัฒนาทักษะอาชีพแก่บุคคลเหล่านั้นไปพร้อมกัน ซึ่งจะเป็นเกราะป้องกันที่ดีในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นท่ามกลางกระแสสังคมที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา โดยพระราชธรรมนิเทศได้วางแนวทางเพื่อนำไปสู่เป้าหมายการสร้างสังคมอยู่ดีมีสุข สรุปได้ดังแผนผังข้างล่าง

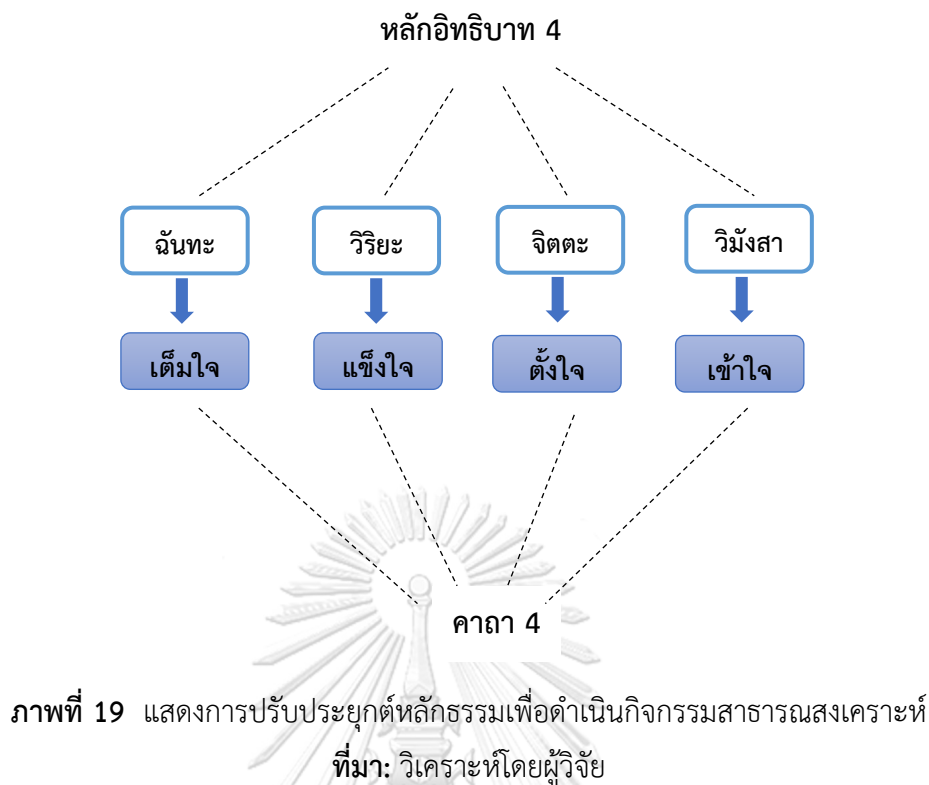
ภาพที่ 18 แสดงเป้าหมายและแนวทางการดำเนินกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์

ที่มา: วิเคราะห์โดยผู้วิจัย

เมื่อพิจารณาจากแผนผังจะเห็นได้ว่า การสร้างสรรค์สังคมอยู่ดีมีสุขตามแนวทางของพระราชธรรมนิเทศประกอบด้วยองค์ประกอบ 3 ประการซึ่งเกี่ยวเนื่องและเชื่อมโยงกัน ดังนี้

การสร้างคน ในที่นี้หมายถึงการพัฒนาคนให้มีความเจริญงอกงามทั้งทางจิตใจและปัญญา เพราะพระ ราชธรรมนิเทศพิจารณาว่าการพัฒนาคนคือสิ่งสำคัญที่นำไปสู่การแสดงออกทางพฤติกรรมหรือการปฏิบัติตน ดังนั้นจึงมีความจำเป็นจะต้องขัดเกลาและปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้ผู้คนมีจิตใจที่เข้มแข็ง สามารถอดทนอดกลั้นต่อสิ่งยั่วยั่วทั้งหลายและไม่หวั่นไหวไปกับกระแสสังคมที่อาจนำมาซึ่งปัญหาต่าง ๆ เช่น ปัญหายาเสพติด ปัญหาลักขโมย ปัญหาอาชญากร เป็นต้น โดยที่ผ่านมามีท่านให้ความช่วยเหลือผู้คนหลากหลายประเภทโดยไม่ได้จำกัดเชื้อชาติและศาสนา ส่วนมากเป็นผู้ด้อยโอกาส ผู้ขาดโอกาส ผู้พิการหรือแม้แต่ผู้พ้นโทษที่สังคมไม่ให้โอกาส โดยพระราชธรรมนิเทศได้อาศัยกลวิธีและกุศโลบายต่าง ๆ ในการพัฒนาศักยภาพให้กับกลุ่มคนเหล่านี้ เพื่อให้พวกเขามองเห็นคุณค่าและเกิดศรัทธาต่อตนเอง ปลูกฝังค่านิยมให้ผู้คนดำเนินชีวิตตามหลักธรรม รู้จักการดำรงชีวิตแบบการพึ่งพาตนเอง

การสร้างงาน ถือเป็นกลไกสำคัญที่นำมาใช้พัฒนาคุณภาพชีวิตและศักยภาพของคน เพื่อสร้างค่านิยมให้ เป็นคนรักงาน ไม่รังเกียจงาน อีกทั้งยังเป็นการสร้างโอกาสเพื่อฝึกฝนทักษะวิชาชีพให้เกิดความชำนาญ เนื่องด้วยพระราชธรรมนิเทศเล็งเห็นว่าปัญหาส่วนหนึ่งของกลุ่มคนด้อยโอกาสและกลุ่มคนขาดโอกาสมักเกิดจากความเกียจคร้าน ขาดความพยายามที่จะฝึกฝนเรียนรู้ จึงคิดค้นวิธีการเพื่อกระตุ้นให้คนเหล่านี้เกิดแรงจูงใจที่จะฝึกฝนพัฒนาทักษะของตนเองด้วยการกำหนดแต้มความประพฤติเพื่อใช้สำหรับพิจารณาการให้รางวัลและบทลงโทษ ทั้งยังประยุกต์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ามาเพื่อปลูกฝังหลักคิดในการดำเนินงานให้บรรลุถึงความสำเร็จ โดยนำหลักอิทธิบาท 4 มาแยกย่อยให้เข้าใจง่ายผ่านกุศโลบายการท่องจำคาถา 4 ประการก่อนเริ่มปฏิบัติงาน ได้แก่ (1) เต็มใจทำ (2) แข็งใจทำ (3) ตั้งใจทำ (4) เข้าใจวิธีทำ ปรากฏดังแผนผังข้างล่าง

การสร้างอาชีพ จะเห็นได้ว่าพระราชธรรมนิเทศได้พัฒนาพื้นที่วัดและมูลนิธิสวนแก้วให้กลายเป็นศูนย์การเรียนรู้ด้านวิชาชีพ รวมถึงกำหนดภาระงานต่าง ๆ เพื่อให้ผู้เข้าร่วมโครงการฝึกฝนทักษะวิชาชีพ เป็นการปูทางให้ผู้เข้าร่วมโครงการมีฐานความรู้และทักษะวิชาชีพที่จะสามารถนำไปประกอบอาชีพได้ต่อไป โดยเฉพาะทักษะวิชาชีพด้านการเกษตรและทักษะวิชาชีพช่าง ซึ่งจากการศึกษาพบว่า พื้นฐานชีวิตครอบครัวที่เติบโตขึ้นมาจากครอบครัวชาวสวนส่งผลอย่างยิ่งต่อแนวคิดและแนวทางในการดำเนินงาน ดังจะเห็นได้จากการที่ท่านให้ความสำคัญในด้านการเกษตรกรรม ด้วยมองว่าการเกษตรจะเป็นหนทางในการสร้างอาชีพให้กับผู้คนได้อย่างมั่นคง จึงได้ต่อยอดขยายพื้นที่จากเดิมที่มีผู้บริจาคที่ดินให้กับมูลนิธิสวนแก้วด้วยการรับซื้อที่ดินทั้งบริเวณรอบวัดสวนแก้วและในต่างจังหวัดเพื่อสร้างเป็นศูนย์เรียนรู้ทางการเกษตรให้กับคนยากไร้ คนด้อยโอกาส และเยาวชน กลายเป็นแหล่งฝึกฝนทักษะความรู้ สร้างอาชีพและสร้างรายได้ให้แก่คนที่เข้ามาอยู่ในพื้นที่ แต่ทั้งนี้รายได้ของแต่ละคนขึ้นอยู่กับความตั้งใจ ความขยัน ความอดทน และความซื่อสัตย์ในการทำงาน

นอกจากจะให้ความสำคัญในเรื่องของการเกษตรเพื่อสร้างสัมมาชีพแล้ว พระราชธรรมนิเทศยังให้ความสำคัญต่อการพัฒนาทักษะชีวิตทั้งด้านการศึกษาในระบบและนอกระบบเพื่อนำไปสู่การใช้

ชีวิตโดยมีสัมมาชีพเป็นฐาน เน้นองค์ความรู้เพื่อการ “พึ่งพาตนเอง” ซึ่งท่านได้วางแนวทางการทำงาน เพื่อให้โครงการบรรลุตามเป้าหมายหลักที่วางไว้อย่างครบวงจร จะเห็นได้จากเมื่อกำหนดโครงการขึ้นมาแล้วก็ได้มีการจัดตั้งกองทุนและสร้างเครือข่ายกับหน่วยงานภาครัฐเพื่อให้โครงการดำเนินไปตามเป้าหมายหลักที่วางไว้ ดังนี้

- 1) **การจัดตั้งกองทุนเพื่อรองรับการดำเนินกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์** ที่มาของการจัดตั้งกองทุนนี้เนื่องจากแนวคิดของพระราชาคณะที่ต้องการเปลี่ยนความคิดความเชื่อของพุทธศาสนิกชนส่วนใหญ่ที่มีความเชื่อว่าการบริจาคปัจจัยเพื่อร่วมสร้างศาสนสถาน อาทิ โบสถ์ วิหาร เจดีย์ หรือ ศาสนวัตถุ อาทิ พระพุทธรูป หรือการถวายเครื่องสังฆทาน จะเป็นสิ่งที่ให้บุญอันยิ่งใหญ่ ไปเป็นการบริจาคปัจจัยเพื่อร่วมตั้งกองทุนที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการเกื้อกูล อนุเคราะห์คนยากไร้และคนด้อยโอกาส หรือเพื่อดำเนินงานด้านสาธารณสงเคราะห์อื่น ๆ อันจะเป็นประโยชน์คืนกลับสู่สังคมในวงกว้าง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การนำปัจจัยไปจัดตั้งกองทุนเพื่อช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนยากไร้และคนด้อยโอกาสให้มีโอกาสในการประกอบอาชีพสุจริต จะช่วยลดปัญหาสังคมด้านต่าง ๆ เช่น มิจฉาชีพ อาชญากรรม เป็นต้น ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทั้งต่อตนเองและสังคมในวงกว้างต่อไป ปัจจุบัน มีการดำเนินการจัดตั้งกองทุนทั้งหมด 4 ประเภท จากการศึกษาพบว่าเป็นกองทุนที่จัดตั้งขึ้นเพื่อรองรับบางโครงการที่มีภาระค่าใช้จ่ายสูง
- 2) **การบูรณาการทางเครือข่าย** พระราชาคณะได้สร้างเครือข่ายกับหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อรองรับการดำเนินงานกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ ให้เป็นไปด้วยความสะดวกและบรรลุตามเป้าหมาย ดังนี้

- (1) **เครือข่ายโรงพยาบาล** ได้ประสานงานเพื่อขอความร่วมมือทางด้านการรักษาพยาบาล เช่น โครงการเนอร์สเซอร์รี่ที่ดูแลเด็กก่อนเกณฑ์ ซึ่งพ่อแม่ต้องประกอบอาชีพ จะมีแพทย์มาตรวจสุขภาพเป็นระยะ ส่วนผู้ที่อยู่ในความดูแลของมูลนิธิสวนแก้วทุกคนจะได้รับสวัสดิการการรักษาพยาบาล โดยใช้สิทธิบัตรหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า (สิทธิบัตรทอง) กับโรงพยาบาล พระนั่งเกล้า
- (2) **เครือข่ายการศึกษา** การศึกษาในระบบ มูลนิธิสวนแก้วได้ร่วมมือกับโรงเรียนวัดประหารรังสรรค์เพื่อส่งเสริมการศึกษาของเด็ก โดยทางมูลนิธิสวนแก้วได้มอบเงินจำนวนสามหมื่นบาทต่อเดือนเพื่อใช้จ้างครูจำนวน 2

อัตรา ทางโรงเรียนได้ให้ความร่วมมือกับมูลนิธิสวนแก้วโดยมอบสิทธิพิเศษ แก่ทางมูลนิธิในการรับเด็กเข้าเรียนระหว่างภาคการศึกษา ช่วยให้เด็กที่ ติดตามผู้ปกครองระหว่างภาคการศึกษาได้มีโอกาสเรียนต่อโดยไม่ขาดช่วง และยังช่วยให้ผู้ปกครองลดความกังวลในการหาที่เรียนให้กับบุตรหลานของตน มีเวลาในการทำงานหาเลี้ยงครอบครัวได้อย่างเต็มที่ ด้านการศึกษานอกระบบ มูลนิธิสวนแก้วได้ร่วมมือกับโรงเรียนแสลงทองเทคโนโลยี ก่อตั้งศูนย์ สร้างอาชีพโรงเรียนแสลงทองเทคโนโลยีวัดสวนแก้ว โดยทางมูลนิธิสวนแก้ว ได้อนุเคราะห์พื้นที่และอุปกรณ์ในการฝึกปฏิบัติ ได้แก่ เครื่องใช้ไฟฟ้าที่มีผู้ บริจาคให้กับมูลนิธิสวนแก้ว ส่วนโรงเรียนแสลงทองเทคโนโลยีได้นำนักเรียน ในหลักสูตรวิชาชีพช่างมาฝึกงานที่ศูนย์ โครงการนี้นอกจากจะเป็น ประโยชน์ต่อผู้เรียนที่ได้มีโอกาสนำความรู้ที่เรียนมาลงมือปฏิบัติจริงเพื่อ เป็นการเพิ่มพูนทักษะด้านวิชาชีพแล้ว ยังถือเป็นการช่วยลดปัญหาด้าน สิ่งแวดล้อม คือเป็นการลดขยะอิเล็กทรอนิกส์ และประโยชน์อีกด้านหนึ่ง คือของใช้ที่ได้รับการซ่อมแซมแล้วได้ถูกนำมาวางจำหน่ายให้แก่ผู้มีรายได้น้อย

ผลการดำเนินกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ของพระราชธรรมนิเทศ

จากการศึกษาพบว่า การขับเคลื่อนงานสาธารณสงเคราะห์ของพระราชธรรมนิเทศก่อให้เกิด การพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างครบวงจรตั้งแต่เกิดจนตาย สะท้อนผ่านการก่อตั้งโครงการต่าง ๆ เพื่อ รองรับ ดังนี้

- 1) **วัยทารก** ท่านได้ดำริให้ก่อตั้งโครงการสวนแก้วเนอร์สเซอรี่ เพื่อสงเคราะห์เด็กวัยก่อน เกณฑ์ให้อยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี มีพี่เลี้ยงเด็ก มีอาหารที่ถูกสุขลักษณะตามระดับวัย มี แพทย์และพยาบาลมาตรวจสุขภาพของเด็กและ ให้วัคซีนต่าง ๆ ตามกำหนดเวลา เมื่อ พิจารณาผลทางอ้อมที่เกิดขึ้นพบว่า เป็นโครงการที่ช่วยส่งเสริมทักษะการเข้าสังคมให้กับ เด็ก ปลุกฝังคุณธรรมและจริยธรรมในรูปแบบต่าง ๆ ให้ติดตัวตั้งแต่เล็ก เป็นฐานสำคัญที่ นำไปสู่การพัฒนาคนให้เติบโตเป็นคนดีมีคุณภาพต่อไป
- 2) **วัยศึกษา** ในช่วงแรกเป็นการดำเนินงานเพื่อมุ่งเน้นพัฒนาทางด้านจิตใจ ปลุกฝังให้เด็กมี จริยธรรมอันดีผ่านโครงการบวชเณรภาคฤดูร้อนและโครงการเข้าค่ายอบรมจริยธรรม ต่อมาเมื่อท่านมองเห็นปัญหาสังคมเพิ่มขึ้นและตระหนักว่าเยาวชนคือกำลังสำคัญของ

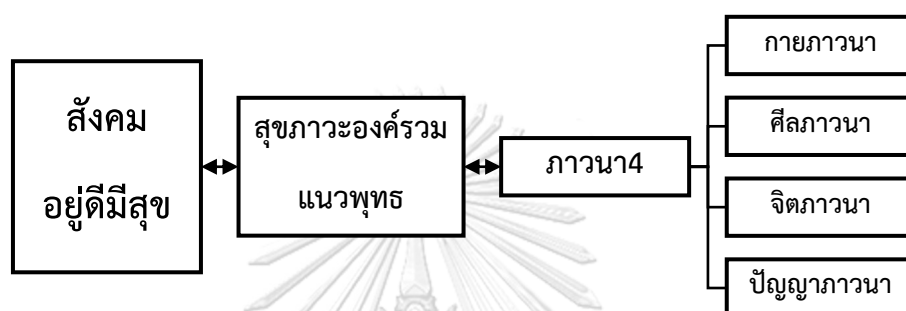
ประเทศ จึงมุ่งเน้นที่จะพัฒนาคุณภาพชีวิตของเยาวชนผ่านโครงการต่าง ๆ อาทิ โครงการเวทีบำเพ็ญประโยชน์ โครงการช่วยน้องท้องหิว โครงการรณรงค์ผู้ไม่รู้หนังสือ โดยมีเป้าหมายเพื่อสนับสนุนให้เด็กได้พัฒนาฝึกฝนทักษะชีวิตและการทำงาน พร้อมทั้งปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และวินัยให้กับเด็ก ด้วยกระบวนการจัดการเรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติ กำหนดมอบหมายภาระงานภายในพื้นที่วัดและมูลนิธิให้เด็กรับผิดชอบ นับเป็นวิธีการที่ส่งเสริมให้เด็กเกิดพัฒนาการครอบคลุมทุกด้าน ทำให้เด็กมีโอกาสฝึกฝนทักษะทางสังคม ทักษะชีวิต ทักษะวิชาชีพ จนเกิดประสบการณ์ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้เพื่อประกอบสัมมาชีพได้ในภายภาคหน้า

- 3) **วัยสร้างฐานะ** เป็นการสงเคราะห์ประชาชนทั่วไปโดยเฉพาะคนด้อยโอกาส คนขาดโอกาส ด้วยการมุ่งเน้นพัฒนาคุณภาพชีวิตและศักยภาพของประชาชนที่เข้าร่วมโครงการต่าง ๆ ให้รู้จักพึ่งพาตนเอง ส่งเสริมและปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรม พัฒนาให้คนเหล่านี้รู้ถึงคุณค่าของชีวิต ประพฤติตนเป็นคนดี เป็นผู้มีประโยชน์ทั้งต่อตนเองและสังคม โดยใช้กระบวนการจัดการความรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติเพื่อให้เกิดความเข้าใจ มุ่งเน้นฝึกฝนทักษะวิชาชีพตามความถนัดของแต่ละบุคคล พร้อมสวัสดิการต่าง ๆ คือ เนอร์สเซอร์รี่ ที่พักอาศัย อาหารการกิน ค่ารักษาพยาบาล
- 4) **วัยชรา** เนื่องด้วยพระราชธรรมนิเทศมองเห็นแนวโน้มของผลกระทบทางสังคมที่เกิดขึ้นจากจำนวนของผู้สูงอายุที่จะเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะปัญหาผู้สูงอายุถูกทอดทิ้ง ปัญหาด้านสภาพจิตใจอันเกิดจากความภาคภูมิใจในตัวเองลดลง ปัญหาอันเกิดจากความรู้สึกว่าเป็นภาระต่อบุตรหลานและสังคม รวมถึงปัญหาด้านสุขภาพร่างกาย ท่านจึงรับอุปการะผู้สูงอายุด้วยการให้ที่พักอาศัย จัดให้มีอาหารการกิน การดูแลรักษาพยาบาล ในกรณีเสียชีวิตและไม่มีญาติมารับศพ ท่านก็อนุเคราะห์จัดงานศพให้ การดูแลผู้สูงอายุนั้นท่านได้ใช้กุศโลบายให้ผู้สูงอายุรู้สึกมีคุณค่าและมีความสุขในช่วงบั้นปลายของชีวิตโดยการสร้างกิจกรรมการเข้าสังคมและการออกกำลังกาย ด้วยการมอบหมายงานเล็ก ๆ น้อย ๆ ให้ผู้สูงอายุทำร่วมกันตามความถนัดและตามกำลัง

พระราชธรรมนิเทศ : บทบาทในการส่งเสริมสุขภาวะ

การขับเคลื่อนกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ของพระราชธรรมนิเทศสะท้อนให้เห็นถึงความพยายามในการเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างสังคมอยู่ดีมีสุข โดยเริ่มจากการพัฒนาในระดับบุคคลเพื่อให้พวกเขาเหล่านั้นตระหนักในคุณค่าของตนเองและดำรงชีวิตอย่างมีเป้าหมาย ซึ่งหากทุกคนสามารถพัฒนาตนเองจนกระทั่งมีคุณภาพจิตใจและคุณภาพชีวิตที่ดีได้ก็จะทำให้สังคมร่มเย็นและสงบสุข ทั้งนี้

จากการวิเคราะห์ผลการดำเนินงานกิจกรรมสาธารณสุขสงเคราะห์ของพระราชธรรมนิเทศพบว่า มีแนวทางที่สอดคล้องกับหลักภาวะนา 4 ซึ่งช่วยให้เกิดการพัฒนสุขภาวะใน 4 มิติและกลายเป็นบันไดที่นำไปสู่สังคมดี-อยู่ดี-มีสุข สรุปได้ตามแผนภาพ ดังนี้

ภาพที่ 20 แสดงการปรับประยุกต์หลักธรรมเพื่อให้บรรลุเป้าหมายของการดำเนินงาน
ที่มา: วิเคราะห์โดยผู้วิจัย

- 1) **สุขภาวะทางกาย (กายภาวะนา)** เพราะสุขภาพกายคือเครื่องมือสำคัญในการประกอบสัมมาชีพ ดังนั้นพระราชธรรมนิเทศจึงใส่ใจในการจัดเตรียมสิ่งจำเป็นต่อการดำรงชีวิตขั้นพื้นฐานเพื่อสงเคราะห์ผู้ยากไร้หรือผู้เดือดร้อน โดยภายในมูลนิธิวัดสวนแก้วจะมีที่พักอาศัย อาหาร ตลอดจนสวัสดิการเกี่ยวกับการรักษาพยาบาลให้กับผู้ที่เข้ามาขอพึ่งพิง นอกจากนี้ท่านยังได้สร้างสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมต่อการฝึกฝนพัฒนาทักษะทางร่างกาย โดยเฉพาะการสร้างพื้นที่ทางการเกษตรเพื่อให้ผู้คนได้เรียนรู้และฝึกฝนจนกระทั่งสามารถใช้ร่างกายในการประกอบอาชีพได้อย่างคล่องแคล่วชำนาญ ในทางหนึ่งยังช่วยให้คนได้รับประโยชน์จากการเคลื่อนไหวร่างกายเป็นประจำ ซึ่งมีผลต่อการเสริมสร้างสุขภาพร่างกายให้แข็งแรงโดยเฉพาะในกลุ่มคนชรา
- 2) **สุขภาวะทางสังคม (ศีลภาวะนา)** เป้าหมายของพระราชธรรมนิเทศคือการสร้างสังคมอยู่ดีมีสุข ดังนั้นท่านจึงพยายามสอดแทรกแนวคิดของการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันโดยไม่เบียดเบียนหรือสร้างความเดือดร้อนให้ผู้อื่นอยู่เสมอ สะท้อนให้เห็นผ่านการสร้างอาชีพให้กับผู้ยากไร้หรือผู้ที่กำลังเดือดร้อน เพื่อให้สามารถประกอบอาชีพได้อย่างสุจริต ไม่ต้องออกไปประกอบอาชีพที่ทุจริต ผิดกฎหมาย หรือสร้างความเสื่อมเสียและเดือดร้อน

ให้กับสังคม นอกจากนี้ท่านยังฝึกให้ทุกคนมีวินัยในการดำรงชีวิต โดยการกำหนดระเบียบกฎเกณฑ์ในการอยู่ร่วมกันและในการทำงาน มีการใช้กลยุทธ์ด้วยการกำหนดอัตราค่าตอบแทน รางวัลและบทลงโทษในการปฏิบัติงาน ทั้งหมดนี้คือการขัดเกลาและส่งเสริมผู้คนให้ดำรงชีวิตด้วยทัศนคติที่ดีและถูกต้อง ซึ่งจะทำให้การอยู่ร่วมกันในสังคมมีแต่ความสงบสุข ไม่ทะเลาะเบาะแว้งหรือเบียดเบียนกัน

- 3) **สุขภาวะทางจิต (จิตภาวนา)** พระราชธรรมนิเทศฝึกให้คนมีความสุขตามอัตภาพของตนเอง มีความขยันอดทน รับผิดชอบและมีพลังในการปฏิบัติงาน พร้อมทั้งปลูกฝังให้มีความเชื่อมั่นในการทำความดี มีหิริโอตตัปปะ มีกำลังใจที่เข้มแข็ง ไม่ถลำไปในทางเสื่อมและไม่หวั่นไหวต่อสิ่งชั่วร้าย
- 4) **สุขภาวะทางปัญญา (ปัญญาภาวนา)** พระราชธรรมนิเทศพยายามสอดแทรกปัญญาตามพื้นฐานชีวิตของแต่ละคน สะท้อนให้เห็นผ่านรูปแบบกิจกรรมสาธิตสงเคราะห์ที่มีใช่เป็นรูปแบบการให้เปล่า แต่เป็นการเข้าไปพัฒนาผู้คนจนเกิดทักษะชีวิต ได้แก่ความรู้ทางด้านวิชาชีพเพื่อนำไปประกอบหน้าที่การงานของตนเอง และฝึกให้พัฒนาวิชาชีพต่อไปด้วยการรู้จักคิด รู้จักแก้ปัญหา นอกจากนี้ท่านยังได้พยายามปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมเพื่อให้ทุกคนเกิดสติปัญญาที่สามารถแยกแยะผิดชอบชั่วดี หรือความถูกต้องเหมาะสมในการดำรงชีวิต

4.4 กลุ่มอาสาคิลานธรรม : เยียวยาใจด้วยธรรมะ

กลุ่มอาสาคิลานธรรม ก่อตั้งขึ้นเมื่อประมาณปี 2551 จากการรวมตัวของกลุ่มพระนิสิตที่ศึกษาหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาชีวิตและความตาย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ซึ่งเป็นวิชาที่ว่าด้วยเรื่องของการทำงานเข้าใจการดูแลชีวิตและความตายตามหลักคิดของพระพุทธศาสนาอย่างเป็นองค์รวมที่ครอบคลุมมิติด้านร่างกาย จิตวิญญาณ สังคม และวัฒนธรรม โดยเป็นการบูรณาการศาสตร์ระหว่างหลักพุทธธรรมและความรู้ด้านจิตวิทยาจนบังเกิดเป็นหลักพุทธจิตวิทยา เพื่อให้ผู้เรียนสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตและช่วยเหลือผู้อื่นได้ การศึกษาดังกล่าวแบ่งออกเป็นภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติซึ่งผู้เรียนจะต้องผ่านการอบรมความรู้เกี่ยวกับกระบวนการให้คำปรึกษาเชิงพุทธและฝึกประสบการณ์ภาคสนามอันเป็นเหตุให้พระนิสิตกลุ่มหนึ่งเกิดแรงบันดาลใจและนำองค์ความรู้ที่ได้รับมาต่อยอดสู่การปฏิบัติตนเป็น “พระอาสาสมัครเยี่ยมไข้” ตามโรงพยาบาลต่าง ๆ กระทั่งเกิดเป็น “กลุ่มอาสาคิลานธรรม” ในท้ายที่สุด

ภาพที่ 21 พระสงฆ์ที่เป็นสมาชิกกลุ่มอาสาชิลานธรรม

ที่มา: เพจชิลานธรรม

การรวมตัวเพื่อร่วมกันทำกิจกรรมจิตอาสาของพระนิสิตได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานและองค์กรต่าง ๆ โดยเฉพาะโรงพยาบาล เพราะเป็นกิจกรรมที่ก่อให้เกิดประโยชน์ในแง่ของการบำบัดจิตใจของผู้ป่วยและญาติมิตรให้คลายจากความทุกข์หรือความโศกเศร้าจากการสูญเสียได้ จนกระทั่งต่อมาได้ขยายกลุ่มเป้าหมายสู่การดูแลบุคลากรทางการแพทย์ผู้ให้การดูแลผู้ป่วยและขยายขอบเขตสู่งานด้านการจัดอบรม ด้วยคุณค่าที่เกิดขึ้นจึงเป็นเหตุให้องค์กรคณะสงฆ์เห็นความสำคัญและสนับสนุนให้มีการจัดอบรมพัฒนาความรู้เพื่อสร้างเครือข่ายพระสงฆ์ที่จะช่วยให้การดำเนินงานในด้านนี้มีจำนวนเพิ่มมากขึ้น

พัฒนาการของกลุ่มอาสาชิลานธรรม สามารถแบ่งได้เป็น 3 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 “รวมตัวและก่อร่าง” ในปี 2550 เมื่อพระนิสิตสาขาวิชาชีวิตและความตายต้องผ่านการฝึกประสบการณ์ภาคสนามของรายวิชา “จิตวิทยาการศึกษาเกี่ยวกับชีวิตและความตาย” ซึ่งกำหนดให้นิสิตไปเยี่ยมไข้ผู้ป่วยตามโรงพยาบาลเพื่อฝึกฝนกระบวนการเยียวยารักษาจิตใจ ประกอบกับในช่วงสมัยนั้นกระแสของจิตอาสากำลังได้รับความนิยม จึงกลายเป็นจุดเริ่มต้นที่ส่งผลให้พระนิสิตกลุ่มหนึ่งเกิดแรงจูงใจและชักชวนกันไปสมัครเป็นพระอาสาสมัครเยี่ยมไข้ที่โรงพยาบาลศิริราช แต่กลับต้องเผชิญอุปสรรคเกี่ยวกับภาพลักษณ์ของพระสงฆ์ในทัศนะของคนทั่วไปว่าพระสงฆ์เป็นผู้นำสงฆ์ญาณมากกว่าผู้บำบัด จึงทำให้การสมัครในช่วงแรกไม่ได้รับการตอบรับจากโรงพยาบาลด้วยเกรงว่าอาจเกิดผลกระทบต่อความรู้สึกของผู้ป่วยและญาติ ส่งผลให้การทำงานเป็นจิตอาสาเยี่ยมไข้ในสมัยนั้นกลายเป็น

งานที่เหมาะสมกับขรราวาสมากกว่าพระสงฆ์ อย่างไรก็ตามทางโรงพยาบาลยังคงมองเห็นคุณค่าของพระสงฆ์และพยายามแสวงหาแนวทางเพื่อเปิดโอกาสให้พระสงฆ์ได้เข้ามาทำงานจิตอาสาด้วยกัน จนกระทั่งในปี 2551 จึงได้ข้อสรุปเกี่ยวกับแนวทางการทำงานเป็นพระอาสาสมัครเยี่ยมไข้โดยมีหลักการว่า “เราจะไม่เดินไปหาเขา แต่ให้เขาเดินมาหาเรา” กล่าวคือแนวทางการทำงานจิตอาสาเยี่ยมไข้จะมีลักษณะที่แตกต่างไปจากขรราวาส เพราะการเยี่ยมไข้จะต้องเกิดขึ้นจากความยินยอมพร้อมใจของผู้ป่วยหรือญาติ และเป็นการจัดกิจกรรมในพื้นที่เฉพาะไม่ได้เป็นการเยี่ยมไข้ข้างเตียง โดยทางโรงพยาบาลคอยให้การสนับสนุนด้วยการประชาสัมพันธ์และจัดสรรพื้นที่สำหรับเปิดเป็น “คลินิกพระคุณเจ้า” เพื่อให้ผู้ป่วยหรือญาติที่สนใจเข้าร่วมกิจกรรมเป็นฝ่ายเดินเข้ามาหาพระสงฆ์เอง การทำงานพระอาสาสมัครเยี่ยมไข้จึงเริ่มต้นตั้งแต่นั้นมาโดยมีพระมหาสุเทพ สุทธิญาณ เป็นผู้ริเริ่มบุกเบิก ต่อมาภายหลังได้มีการชักชวนบรรดาพระนิสิต พระสงฆ์ในวัดเดียวกันที่มีความสนใจทำงานพระอาสาสมัครเยี่ยมไข้ จนกระทั่งเริ่มมีจำนวนพระสงฆ์จิตอาสาเพิ่มมากขึ้นและมีคำเรียกแทนตนเองด้วยชื่อที่ค่อนข้างหลากหลาย เช่น “พระอาสาสมัครเยี่ยมไข้” “พระจิตอาสาเยี่ยมไข้” “พระอาสาเยียวยาผู้ป่วย” เป็นต้น

ระยะที่ 2 “รวมกลุ่มและสร้างกรอบงาน” กิจกรรมของกลุ่มพระอาสาสมัครเยี่ยมไข้เริ่มเป็นที่รู้จักมากขึ้นหลังจากที่ดำเนินงานไปได้ประมาณ 3-4 ปี จึงเป็นเหตุให้มีการปรึกษารื้อกันในกลุ่มพระสงฆ์ที่มีอุดมการณ์ร่วมกันเพื่อหาความชัดเจนเกี่ยวกับแนวทางการทำงาน จนกระทั่งตัดสินใจตั้งกลุ่มอย่างเป็นทางการและกำหนดกรอบการทำงานภายใต้จุดมุ่งหมาย 2 ประการ ประการแรก เพื่อสร้างการรับรู้และความเข้าใจที่ตรงกันในการทำงานของกลุ่ม รวมถึงป้องกันความสับสนจากบุคคลหรือองค์กรภายนอก ประการที่สอง เพื่อความสะดวกในการบริหารจัดการซึ่งส่งผลให้การทำงานมีความต่อเนื่องและยั่งยืน ดังนั้นในปี 2555 จึงได้รวมกลุ่มพระสงฆ์และตั้งชื่ออย่างเป็นทางการว่า “กลุ่มอาสาชิลานธรรม” โดยชื่อของกลุ่มมีที่มาจากคำว่า “ชิลานเภสัช” ซึ่งมาจากคำว่า “ชิลาน” หมายถึง “ผู้เจ็บไข้” และ “เภสัช” หมายถึง “ยา” ชิลานเภสัชจึงหมายถึง “ยาสำหรับผู้เจ็บไข้” (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), 2551) แต่ความเจ็บไข้สามารถเกิดขึ้นได้ทั้งทางร่างกายและจิตใจ ซึ่งกิจกรรมเยี่ยมไข้เป็นการอาศัยหลักธรรมเพื่อรักษาเยียวยาในมิติทางจิตใจของผู้ป่วยและญาติมิตรให้คลายจากความทุกข์ ดังนั้นสมาชิกกลุ่มจึงได้รวมคำขึ้นใหม่เพื่อให้มีความหมายที่สอดคล้องกับลักษณะของกิจกรรมจนกลายเป็นคำว่า “ชิลานธรรม” หมายถึงธรรมะสำหรับผู้เจ็บไข้ อีกนัยหนึ่งคำว่า “ธรรม” มีความหมายที่กว้างและสามารถเชื่อมโยงได้กับหลายกิจกรรมโดยไม่จำเป็นต้องตีกรอบการดำเนินงานอยู่เพียงแค่การเยี่ยมไข้เท่านั้น

ระยะที่ 3 “มุ่งประโยชน์จากการทำงาน” กลุ่มอาสาศึลนธรรมมองเห็นคุณค่าและประโยชน์ของการทำกิจกรรมเยี่ยมไข้จึงได้พยายามเชิญชวนพระนิสิตภาควิชาชีวิตและความตายหรือพระสงฆ์ภายในวัดเดียวกันให้มาเข้าร่วมกิจกรรมของกลุ่มอยู่เรื่อยมา แต่ในช่วงหลังพระสงฆ์ที่สนใจเข้าศึกษาในภาควิชาที่มีจำนวนลดน้อยลงและเป็นเหตุให้ผู้สนใจเข้าร่วมทำกิจกรรมของกลุ่มอาสาศึลนธรรมมีจำนวนน้อยลงตามไปด้วย ทำให้กลุ่มอาสาศึลนธรรมเริ่มมองหาวิธีการอื่นในการขยายจำนวนสมาชิก จึงเกิดแนวคิดที่จะสร้างหลักสูตรฝึกอบรมทักษะการเยียวยาเพื่อให้ผู้สนใจสามารถกลับไปช่วยเหลือดูแลตนเองและผู้อื่นได้ โดยเริ่มจากการถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับญาติโยม ต่อมาจึงได้จัดฝึกอบรมความรู้ให้กับพระสงฆ์ที่สมาชิกกลุ่มรู้จักสนิทสนม เช่น กลุ่มพระสงฆ์ที่ดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ในสวนโมกข์กรุงเทพ เป็นต้น ซึ่งทำให้สมาชิกกลุ่มอาสาศึลนธรรมมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นประมาณ 20 กว่ารูป

ในเวลาต่อมา พระมหาสุเทพ สุทธิญาณ ประธานกลุ่มอาสาศึลนธรรม มองเห็นว่ากิจกรรมเยี่ยมไข้อาจส่งผลกระทบต่อหน้าที่ภายในวัดของสมาชิกแต่ละรูป จึงนำสมาชิกไปกราบนมัสการเจ้าอาวาสตามวัดต่าง ๆ เนื่องในวันขึ้นปีใหม่ และถือโอกาสเรียนให้ท่านทราบถึงการทำกิจกรรมของกลุ่มอาสาศึลนธรรมซึ่งมีพระลูกวัดที่เป็นสมาชิกอยู่ด้วย เมื่อพระเทพสุวรรณเมธี (สุชาติ กิตติปญฺญ) รองเจ้าคณะกรุงเทพมหานคร เจ้าอาวาสวัดสุวรรณารามทราบถึงการรวมตัวเพื่อสร้างคุณประโยชน์ให้สังคมของกลุ่มอาสาศึลนธรรมและมองว่าเป็นกิจกรรมที่ควรได้รับการส่งเสริมและพัฒนาต่อยอด ดังนั้นท่านจึงเสนอให้กลุ่มอาสาศึลนธรรมเปิดโครงการอบรมถวายความรู้แก่พระสงฆ์เพื่อพัฒนาบุคลากรที่สนใจเข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มโดยเริ่มจากคณะสงฆ์ในเขตกรุงเทพมหานครและขยายสู่คณะสงฆ์ในเขตภูมิภาค จึงกลายเป็นจุดเริ่มต้นของโครงการอบรมเชิงปฏิบัติการบทบาทพระสงฆ์กับการเยียวยาจิตใจผู้ป่วยและญาติ “เยียวยาใจด้วยธรรมะ” ซึ่งเริ่มขึ้นครั้งแรกในปี 2557 และดำเนินการต่อเนื่องถึงปัจจุบันเป็นรุ่นที่ 4 ด้วยเหตุนี้ภาระงานของกลุ่มอาสาศึลนธรรมจึงเริ่มขยายจากงานด้านคลินิกไปสู่งานด้านอบรม

การบริหารงานของกลุ่มอาสาศึลนธรรม

เพื่อให้กลุ่มอาสาศึลนธรรมมีโครงสร้างและกรอบการทำงานที่ชัดเจน สมาชิกในกลุ่มจึงได้กำหนดโครงสร้างการบริหารงาน ดังนี้

- (1) พระมหาสุเทพ สุทธิญาณ วัดสังเวชวิศยาราม ประธาน
- (2) พระครูศรีวิรุฬหกิจ (วสันต์ ฐานวโร) วัดอมรคีรี รองประธาน
- (3) พระปลัดอานนท กนตวิโร วัดทอง เลขาธิการกลุ่ม
- (4) พระครูเมธังกร (ปณต คุณวฒฺโฒ) วัดญาณเวศกวัน หัวหน้าฝ่ายวิชาการ

(5) พระครูธรรมรัตน์ (ธัญชัย เตชปญโญ) วัดญาณเวศกวัน หัวหน้าฝ่ายประชาสัมพันธ์

จากการศึกษาพบว่ากลุ่มอาสาศึลนธรรมมีรูปแบบการบริหารงานที่เป็นอิสระโดยไม่ได้ยึดติดกับตำแหน่งที่ได้รับแต่งตั้ง เพราะกลุ่มอาสาศึลนธรรมคือการรวมตัวของพระสงฆ์ที่อุทิศเวลาว่างให้กับการทำกิจกรรมจิตอาสา ดังนั้นกลุ่มอาสาศึลนธรรมจึงเปิดโอกาสให้สมาชิกเข้ามาทำงานตามความสมัครใจหรือตามความสะดวก จึงไม่ได้กำหนดภารกิจหน้าที่ของพระสงฆ์แต่ละรูปอย่างเป็นรูปธรรมชัดเจน ปัจจุบันมีพระมหาสุเทพ สุทธิญาณ เป็นหลักในการดูแลบริหารจัดการงานอย่างต่อเนื่อง อย่างไรก็ตาม การจัดโครงสร้างในการบริหารงานยังคงมีความสำคัญเพราะทำให้กรอบการทำงานของกลุ่มมีความชัดเจนมากขึ้น ทั้งยังมีผลต่อการจัดการด้านการเงินให้มีความเป็นระบบระเบียบ ถึงแม้ว่ารูปแบบกิจกรรมจะเป็นไปในลักษณะของจิตอาสา แต่หลายครั้งพระสงฆ์ที่เป็นสมาชิกต้องรับผิดชอบค่าใช้จ่ายในการเข้าร่วมกิจกรรมด้วยตนเอง เช่น ค่าเดินทาง ค่าภัตตาคาร เป็นต้น ซึ่งอาจก่อให้เกิดปัญหาและทำให้กลุ่มอาสาศึลนธรรมไม่สามารถดำเนินกิจกรรมต่อไปในอนาคตอย่างยั่งยืนได้ ปรากฏดังคำอธิบายว่า

“... ในช่วงแรกมีคนใช้ที่เราไปเยี่ยมถวายปัจจัยให้กับอาตมา แต่อาตมาไม่ได้ประสงค์ว่าต้องไปเพื่อรับเงิน บางครั้งอาตมาก็ปฏิเสธ พอมากเข้าก็รู้สึกผิด หนักเข้าก็รับไว้ และเอาไปไว้ในกองกลาง ช่วงแรกก็นำปัจจัยที่ได้มาคืนให้โรงพยาบาลหมด แต่พอผ่านไปก็กลับมานั่งคุยกันในกลุ่มว่า ถ้าหากพวกเราอยากเป็นจิตอาสาต่อ ภาวะที่ได้ปัจจัยมาแล้วคืนหมดอาจจะเป็นเครื่องหล่อเลี้ยงเราได้ไม่นาน ฉะนั้นปัจจัยที่เรานำไปคืนให้กับโรงพยาบาลหมานั้นก็ควรนำมาจัดสรร มาใช้เป็นค่าเดินทางน่าจะเป็นประโยชน์ได้มากกว่า ต่อมาเมื่อได้ปัจจัยมาจึงรวบรวมไว้เป็นกองกลาง มีเพื่อนพระที่คอยช่วยดูแลตารางการทำงานในแต่ละวันและจะส่งรายชื่อพระสงฆ์แต่ละรูปมาให้ ...”

(พระมหาสุเทพ สุทธิญาณ, สัมภาษณ์, วันที่ 7 กันยายน 2562)

ด้วยเหตุนี้สมาชิกในกลุ่มจึงมีข้อตกลงร่วมกันว่าปัจจัยที่ได้รับถวายจากญาติโยมจะถูกนำมารวมไว้เป็นเงินกองกลาง โดยจะมีพระสงฆ์สมาชิกที่คอยรับผิดชอบและจัดสรรเงินให้กับพระสงฆ์ที่ต้องออกไปดำเนินงานตามตารางกิจกรรมที่บันทึกไว้

แรงจูงใจในการดำเนินกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์

สำหรับปัจจัยที่ส่งเสริมแรงจูงใจในการเข้ามาดำเนินกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ของกลุ่มอาสาศึลนธรรม ประกอบด้วย

- 1) **ปัจจัยภายใน** สมาชิกของกลุ่มอสาศิธานธรรมเป็นผู้ที่มีคุณสมบัติของความเป็นจิตอาสาอยู่แล้ว ซึ่งคุณสมบัติดังกล่าวมีพื้นฐานมาจากการปฏิบัติธรรมในฐานะพระสงฆ์ที่ก่อปรด้วยจิตอันมีความเมตตากรุณาต่อผู้อื่น เป็นคุณลักษณะทางจิตใจที่เป็นจุดเริ่มต้นให้พระสงฆ์มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และพร้อมที่จะเสียสละเวลา แรงกาย แรงใจ และสติปัญญา ในการสงเคราะห์ผู้คนหรือสังคม
- 2) **ปัจจัยภายนอก** พระสงฆ์ที่เข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มอสาศิธานธรรมเป็นผู้ใฝ่รู้ ใฝ่เรียน และพร้อมเปิดใจเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ ดังจะเห็นว่าพระสงฆ์ส่วนหนึ่งมาจากหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาชีวิตและความตาย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และอีกส่วนหนึ่งมาจากการติดตามสมาชิกของกลุ่มอสาศิธานธรรมไปสังเกตการณ์การทำงานกิจกรรมจนกระทั่งเกิดการเรียนรู้และมีความเข้าใจในทักษะกระบวนการให้การปรึกษาเชิงพุทธจิตวิทยา ซึ่งสิ่งเหล่านี้คือปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งที่ทำให้พระสงฆ์เกิดแรงกระตุ้นหรือแรงผลักดันในการดำเนินกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์เพื่อสร้างคุณประโยชน์แก่ผู้คนและสังคม

เป้าหมายในการดำเนินกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์

เป้าหมายในการดำเนินกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ของกลุ่มอสาศิธานธรรมสามารถสรุปได้ดังนี้

- 1) **การพัฒนาตนเอง** แนวทางในการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มอสาศิธานธรรมยังคงมุ่งตรงถึงเป้าหมายอันเป็นใจกลางของพระพุทธศาสนา คือ การดับทุกข์หรือการบรรลุนิพพาน ดังนั้นพระสงฆ์ทุกรูปที่เป็นสมาชิกของกลุ่มอสาศิธานธรรมจะต้องผ่านกระบวนการเรียนรู้จนกระทั่งสามารถนำองค์ความรู้ที่ได้รับกลับมาพัฒนาตนเอง เพราะหลักการสำคัญในการทำงานของกลุ่มอสาศิธานธรรมคือผู้เี่ยวยาจะต้องเรียนรู้เกี่ยวกับจิตใจและธรรมชาติของตนเองก่อน ต้องหมั่นฝึกฝนดูแลจิตใจของตนเองจนสามารถจัดการกับความทุกข์ที่เกิดขึ้นได้ เพราะเมื่อเข้าใจความทุกข์ของตนเองได้อย่างถ่องแท้ก็จะทำให้เข้าใจความทุกข์ของผู้อื่นได้ดียิ่งขึ้น และสามารถอาศัยประสบการณ์ตรงของตนเองในการไปเี่ยวยาผู้อื่นให้มองเห็นเหตุแห่งทุกข์ได้
- 2) **การพัฒนาผู้อื่น** การดำเนินกิจกรรมของกลุ่มอสาศิธานธรรมยังมีเป้าหมายสำคัญอีกประการหนึ่ง คือการเี่ยวยาหรือพัฒนาคนให้เกิดสติปัญญาจนกระทั่งสามารถจัดการกับความทุกข์ที่เกิดขึ้นได้ ถือเป็นการให้การสงเคราะห์ที่ยังคงดำเนินไปตามเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา คือ การดับทุกข์หรือการบรรลุนิพพาน ดังนั้นการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มอสาศิธานธรรมจึงมิใช่การช่วยเหลือด้วยวัตถุหรือสิ่งของ แต่

เป็นการเข้าไปช่วยเหลือในด้านการพัฒนาจิตใจหรือปัญญาจนกระทั่งคนเหล่านั้นสามารถเยียวยาทุกข์ของตนเองและผู้อื่นได้

ความถนัดในการดำเนินกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์

ในการดำเนินกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ของกลุ่มอาสาศึลานธรรม แม้พระสงฆ์ที่เข้าร่วมเป็นสมาชิกของกลุ่มจะมีทักษะความสามารถที่หลากหลายแต่พระสงฆ์ทุกรูปจะต้องมีองค์ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับการให้การปรึกษาเชิงพุทธจิตวิทยา กล่าวคือพระสงฆ์ทุกรูปจะต้องผ่านกระบวนการขัดเกลาจนกระทั่งมีทักษะความชำนาญในการเป็นผู้ให้การปรึกษาและต้องสามารถประยุกต์ใช้หลักอริยสัจ 4 ตามกระบวนการ TIR เพื่อชักนำผู้ที่ถูกเยียวยาให้พ้นจากความทุกข์ได้ ดังนี้

T = Tuning เข้าไปเชื่อม สมาน ประสาน ทักษะการฟังอย่างลึกซึ้ง การชื่นชม การให้กำลังใจ

I = Identify หารอยแยก หาเหตุแห่งทุกข์ หรือสมุทัย ดูว่าเหตุแห่งทุกข์ของคนนี้คืออะไร

R = Reliasation การทำให้คนตระหนักรู้ แก่เหตุแห่งทุกข์ ทำให้คนกลับมาเห็นคุณค่าของตัวเอง นอกจากนี้กลุ่มอาสาศึลานธรรมยังให้ความสำคัญเกี่ยวกับการใช้หลักการเป็นกัลยาณมิตรหรือการเยียวยาผู้อื่นผ่านการสร้างสัมพันธ์ภาพฉันท์มิตรซึ่งส่งผลให้ผู้ถูกเยียวยารู้สึกไว้วางใจและสามารถระบายความทุกข์ความคับข้องใจได้อย่างเต็มที่ อีกนัยหนึ่งกล่าวได้ว่าพระสงฆ์ที่เข้าร่วมเป็นสมาชิกของกลุ่มอาสาศึลานธรรมจะต้องผ่านกระบวนการขัดเกลาพฤติกรรมจากการเป็นผู้เทศนาสั่งสอนให้กลายเป็นผู้ฟัง เพราะเป็นวิธีการที่สร้างผลลัพธ์ได้ดีกว่าในการดำเนินกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ ปรากฏดังคำอธิบายว่า

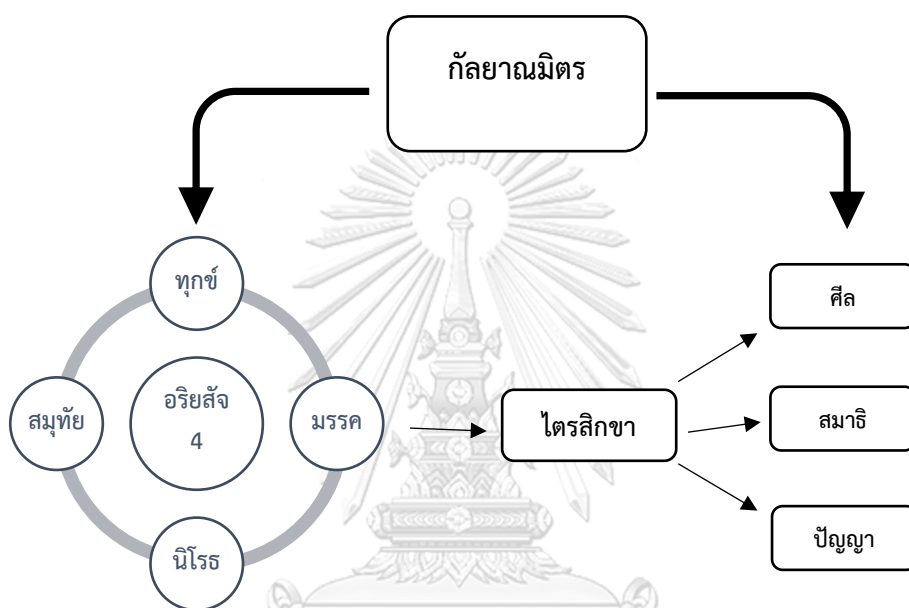
“... การให้คำปรึกษาจะไม่ได้ใช้ทักษะการสอน ต่างจากการนั่งเทศน์บนธรรมาสน์ จะเรียกว่าเราดำเนินไปตามหลักอริยสัจ 4 ก็ได้ ตรงนี้เรารับความรู้จากอาจารย์โสรัจจ์โพธิ์แก้ว ซึ่งเป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญเรื่องการให้คำปรึกษาเชิงพุทธ และมีกระบวนการในการทำงานที่เราใช้ในการให้คำปรึกษา ดังนั้นรูปแบบการพาคนออกจากทุกข์จะไม่ใช้การเทศน์สอน ซึ่งเป็นวิธีการที่พระค่อนข้างชิน เพราะการเทศน์คือการเอาความเข้าใจของเราไปสวมเขาซึ่งเขาไม่ได้เข้าใจด้วยตัวเอง”

(พระวรท ธรรมธโร, สัมภาษณ์, วันที่ 4 กันยายน 2562)

ดังนั้นรูปแบบในการดำเนินกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ของกลุ่มอาสาศึลานธรรมไม่ว่าจะเป็นภารกิจงานด้านคลินิก งานด้านการอบรมหรือแม้กระทั่งการพัฒนาบุคลากร จึงมักปรากฏในลักษณะของกิจกรรมการสนทนา ซึ่งมีทั้งการสนทนาเดี่ยวและการสนทนากลุ่ม

หลักธรรมหรือพิธีกรรมที่นำมาประยุกต์ใช้ในงานสาธารณสงเคราะห์

“วิถีศีลानธรรม” คือวิถีของการเรียนรู้และการพัฒนาตนเองไปตามแนวทางแห่งพระพุทธศาสนา แล้วจึงนำเอาความรู้และประสบการณ์ที่ได้รับไปพัฒนาผู้อื่น โดยองค์ความรู้ที่นำมาใช้ในการให้การปรึกษาเชิงพุทธจิตวิทยามีหลักพุทธธรรมเป็นกรอบแนวคิดพื้นฐานประกอบด้วยหลักอริยสัจ 4 หลักไตรสิกขา และหลักกัลยาณมิตร สามารถวิเคราะห์เป็นแผนภาพได้ ดังนี้

ภาพที่ 22 แสดงกระบวนการประยุกต์ใช้หลักธรรมในการดำเนินกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์

ที่มา: วิเคราะห์โดยผู้วิจัย

หลักกัลยาณมิตรธรรม คือหลักธรรมสำคัญที่กลุ่มอาสาสมัครธรรมต่างยึดถือเป็นแนวปฏิบัติ ส่งผลให้การทำงานร่วมกันระหว่างเพื่อนสมาชิกเต็มไปด้วยบรรยากาศแห่งความเมตตาพร้อมที่จะช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน เพราะถือว่าทุกคนเป็นเพื่อนร่วมอุดมการณ์เดียวกัน มีหัวใจที่พร้อมเสียสละเช่นเดียวกัน ดังนั้นกลุ่มอาสาสมัครธรรมจึงให้ความใส่ใจในการดูแลรักษาสัมพันธภาพเป็นอย่างมาก แม้ในบางครั้งพระสงฆ์ที่เป็นสมาชิกอาจไม่ค่อยได้เข้าร่วมขับเคลื่อนกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์แต่ก็ไม่ได้ทำให้สัมพันธภาพภายในกลุ่มลดน้อยลง ด้วยหลักกัลยาณมิตรนี้จึงทำให้สามารถยึดโยงความเป็นกลุ่มอาสาสมัครธรรมได้จนถึงปัจจุบัน และกลายเป็นเสน่ห์ที่ดึงดูดให้พระสงฆ์รูปอื่น ๆ ตลอดจนญาติเครือญาติมีความสนใจอยากเข้าร่วมกิจกรรมของกลุ่มอาสาสมัครธรรม ปรากฏตามคำสัมภาษณ์ว่า

“... เหตุผลส่วนหนึ่งที่อาตมาเข้าร่วมทำกิจกรรมเป็นเพราะพระอาจารย์มีความน่ารัก มีความเป็นกันเอง มีความเป็นกัลยาณมิตรที่ทำให้เราอยู่ด้วยแล้วมีความสุข พระอาจารย์ รุ่งเก่า ๆ ช่วยเอื้อโอกาสให้กับเรา ทำให้เราเกิดความรู้สึกอยากเรียนรู้กับท่าน...”

(พระปฏิพล ภูริเมโธ, สัมภาษณ์, วันที่ 11 กันยายน 2562)

สำหรับในส่วนของการกระบวนการให้การศึกษานั้น กลุ่มอาสาศิลาธรรมได้อาศัยหลัก กัลยาณมิตรธรรมในการสงเคราะห์กลุ่มเป้าหมายเพื่อสร้างสถานะที่เอื้อให้เกิดประโยชน์ต่อการดำเนิน กิจกรรม โดยแสดงออกถึงบรรยากาศแห่งความเป็นกัลยาณมิตร มีความเมตตา ความใส่ใจและเอื้อ อำนวยต่อผู้ที่ถูกเยียวยาจนทำให้เกิดความรู้สึกไว้วางใจและพร้อมที่จะเปิดเผยเรื่องราวของตนเอง แล้ว จึงค่อยนำไปสู่การพิจารณาความทุกข์ตามความเป็นจริงและแนวทางในการแก้ไขปัญหา

ทั้งนี้หลักพุทธธรรมที่เป็นกรอบแนวคิดพื้นฐานในกระบวนการให้การศึกษามี 2 ด้าน คือ ด้านสังฆธรรมแห่งชีวิตและด้านวิธีการแก้ปัญหา คือ

- 1) **หลักอริยสัจ 4** คือหลักธรรมที่กลุ่มอาสาศิลาธรรมนำมาใช้เพื่อเป็นแนวทางให้ผู้ที่ถูก เยียวยาได้พิจารณาสังฆธรรมแห่งชีวิต กล่าวคือพระสงฆ์อาศัยแผนที่ของอริยสัจ 4 เพื่อชี้ ชวนให้ผู้ที่กำลังมีความทุกข์ได้สำรวจปัญหาที่เกิดขึ้นภายในจิตใจของตนเอง ทำให้บุคคล เหล่านี้เข้าใจเหตุแห่งความทุกข์หรือยอมรับในสังฆธรรมได้ในท้ายที่สุด ซึ่งวิธีการของกลุ่ม อาสาศิลาธรรมไม่ใช่การแสดงธรรมหรือพาเข้าไปสู่วิธีการแก้ปัญหาต่าง ๆ แต่เป็นการ ทำงานกับความทุกข์ที่อยู่ภายในจิตใจของผู้คนด้วยการเอื้อให้ผู้ที่กำลังมีความทุกข์ได้ พิจารณาใคร่ครวญไปตามขั้นตอนของหลักอริยสัจ 4 จนกระทั่งตระหนักรู้ความทุกข์ที่อยู่ ภายในได้ด้วยตนเอง
- 2) **หลักไตรสิกขา** คือเครื่องมือสำคัญที่กลุ่มอาสาศิลาธรรมนำมาใช้ในการบ่มเพาะ กำลังสติสัมปชัญญะของผู้ที่กำลังตกอยู่ในความทุกข์จนเกิดความเข้าใจตามความเป็น จริงและสามารถจัดการปัญหาได้อย่างถูกต้อง คือกลวิธีที่ช่วยยกระดับจิตใจจนกระทั่ง เกิดปัญญาจากภายในของตนเองและส่งออกสู่พฤติกรรมภายนอกไม่ใช่ปัญญาที่เกิด จากการเทศนาสั่งสอน

กลุ่มอาสาศิลาธรรม : การดำเนินกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์

รูปแบบการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มอาสาศิลาธรรมสามารถสรุปได้ ดังนี้

1) **งานด้านคลินิก** คือภารกิจงานที่เป็นจุดเริ่มต้นให้เกิดการรวมตัวของพระสงฆ์จิตอาสา จนกระทั่งกลายมาเป็นกลุ่มอาสาสมัครานธรรม เป็นการดำเนินกิจกรรมที่บูรณาการงาน ร่วมกับเครือข่ายโรงพยาบาลและองค์กรเอกชนหลายแห่งเพื่อสร้างการดูแลแบบองค์รวม แนวพุทธ ปัจจุบันประกอบด้วย 3 ภารกิจหลัก คือ

(1) **กิจกรรมเยี่ยมไข้ข้างเตียง (2551)** คือกิจกรรมที่มีลักษณะเป็นคลินิกเคลื่อนที่ไปตาม ข้างเตียงผู้ป่วย ห้องผู้ป่วยหรือตามวอร์ดต่าง ๆ ในโรงพยาบาล (ward) โดยพระสงฆ์ ทำหน้าที่เสมือนแพทย์ผู้ให้การดูแลรักษาในมิติของจิตวิญญาณ ซึ่งกระบวนการ ดำเนินกิจกรรมเป็นไปในรูปแบบของการประสานงานร่วมกันระหว่างพระสงฆ์กับ โรงพยาบาล เนื่องจากคนไทยส่วนใหญ่ยังมีทัศนคติเกี่ยวกับการเยี่ยมไข้ของพระสงฆ์ ว่าเป็นสัญญาณบ่งบอกว่าผู้ป่วยอยู่ในวาระสุดท้ายของชีวิตแล้ว ดังนั้นเพื่อป้องกัน ความเข้าใจผิดหรือบั่นทอนขวัญกำลังใจของผู้ป่วยและญาติ ทางโรงพยาบาลจึงต้อง สำนวความต้องการของผู้ป่วยและญาติที่ต้องการให้พระสงฆ์เข้าไปเยี่ยมไข้ซึ่งจะ ช่วยให้ผู้ฝ่ายได้รับประโยชน์จากกิจกรรมเยี่ยมไข้อย่างแท้จริง ในด้านกระบวนการ ทำงาน พยาบาลจะมีหน้าที่สำรวจรายชื่อผู้ที่มีความประสงค์ให้พระสงฆ์เยี่ยมไข้และ ชักประวัติข้อมูลพื้นฐานของผู้ป่วย จากนั้นจะนำรายละเอียดส่งต่อไปกับสมาชิกกลุ่ม อาสาสมัครานธรรม เพื่อให้มีความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับตัวผู้ป่วยซึ่งช่วยให้ง่ายต่อการ ทำกิจกรรมเยี่ยมไข้ และจะมีการถอดบทเรียนร่วมกันระหว่างพระสงฆ์และบุคลากร ทางการแพทย์ภายหลังจากเสร็จสิ้นกิจกรรมเยี่ยมไข้ ซึ่งการประสานความร่วมมือกัน เช่นนี้ส่งผลดีต่อการดำเนินงานของโรงพยาบาล เพราะผู้ป่วยบางคนมีปัญหาในด้าน มิติของจิตวิญญาณที่ซับซ้อนและอาจส่งผลกระทบต่อโรคทางกายที่เป็นอยู่ ดังนั้น การเข้ามามีบทบาทในฐานะนักเยียวยาจิตใจของกลุ่มอาสาสมัครานธรรมจึงช่วย ส่งเสริมการทำงานของแพทย์พยาบาลให้สามารถนำข้อมูลมาวิเคราะห์เพื่อหา แนวทางในการดูแลรักษาผู้ป่วยได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

(2) **กิจกรรมกลุ่มแก่ผู้ป่วยและญาติมิตร** คือกิจกรรมที่ต่อยอดมาจากการจัดกิจกรรม เยี่ยมไข้ข้างเตียง เนื่องจากกลุ่มอาสาสมัครานธรรมค้นพบว่าในกระบวนการเยี่ยมไข้ ข้างเตียงไม่ได้มีเพียงกลุ่มผู้ป่วยเท่านั้นที่ต้องการได้รับการเยียวยาจิตใจ แต่ยังมี ญาติผู้ป่วยและบุคลากรทางการแพทย์อีกด้วยที่มีความทุกข์และต้องการได้รับการ เยียวยา จึงเป็นเหตุให้งานด้านคลินิกขยายรูปแบบจากการจัดกิจกรรมสนทนาเดี่ยวสู่ การจัดกิจกรรมสนทนากลุ่ม ซึ่งทางเครือข่ายโรงพยาบาลจะจัดเตรียมสถานที่เฉพาะ สำหรับให้พระสงฆ์ดำเนินกิจกรรมโดยมีชื่อเรียกที่แตกต่างกันไปในแต่ละแห่ง เช่น คลินิกพระคุณเจ้า คลินิกธรรมะรักษาใจ คลินิกรักไข้ใจ เป็นต้น สำหรับกระบวนการ

- ทำงานจะเป็นลักษณะการให้คำปรึกษาเชิงพุทธแก่ผู้ป่วยและญาติตลอดจนบุคลากรทางการแพทย์ แต่มีความแตกต่างจากกิจกรรมการเยี่ยมไข้ตรงที่รูปแบบการสนทนาไม่ได้เจาะลึกในมิติทางด้านจิตวิญญาณ เพราะผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มส่วนใหญ่ไม่ได้รู้จักสนิทสนมกันมาก่อน อย่างเช่นผู้ป่วยที่รักษาอยู่ในโรงพยาบาลเดียวกันหรือญาติที่เฝ้าไข้ผู้ป่วยในแต่ละแผนก ดังนั้นรูปแบบการสนทนาจึงเน้นวิธีการการพูดคุยเพื่อเสริมกำลังใจซึ่งกันและกัน โดยผู้เข้าร่วมสนทนาจะทำหน้าที่เป็นทั้งผู้พูดและผู้ฟังเพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์ชีวิต ทำให้ได้ทราบว่าผู้คนแต่ละคนย่อมมีความทุกข์แตกต่างกันไปไม่ได้มีแต่เฉพาะเราเพียงคนเดียว เมื่อได้ประจักษ์ถึงความจริงดังกล่าวก็ทำให้ความทุกข์ที่มีอยู่ภายในใจของแต่ละคนผ่อนคลายลงไปได้ ในบางครั้งอาจมีบุคลากรทางการแพทย์เข้าร่วมกิจกรรมและนำข้อมูลที่ได้รับไปปรับปรุงวิธีการดูแลรักษาผู้ป่วยให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น รวมถึงทำให้มีโอกาสพูดคุยปรับความเข้าใจกันระหว่างผู้ป่วย ญาติผู้ป่วยและบุคลากรทางการแพทย์จนกระทั่งเกิดความเข้าใจซึ่งกัน ทั้งยังทำให้ผู้ป่วยและญาติรับรู้ข้อจำกัดของแพทย์พยาบาลในด้านการดูแลรักษาผู้ป่วยซึ่งส่งผลให้การทำงานของบุคลากรทางการแพทย์มีความราบรื่นขึ้น
- (3) กิจกรรมเยี่ยมยาบุคคลทั่วไป (2561) คือกิจกรรมที่ขยายกลุ่มเป้าหมายมาสู่บุคคลทั่วไปที่มีความทุกข์ทางจิตใจ โดยเริ่มจัดทำ “คลินิกรักใจ” ขึ้นในช่วงแรกที่โรงพยาบาลศิริราชปิยมหาราชารุณย์เพื่อเปิดโอกาสให้บุคคลเหล่านี้ได้รับการบำบัดจากพระสงฆ์ด้วยวิธีการให้คำปรึกษาเชิงพุทธจิตวิทยา โดยจุดมุ่งหมายของกิจกรรมคืออาศัยกระบวนการปรึกษาเชิงพุทธจิตวิทยาเพื่อทำให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมเกิดปัญญามองเห็นสัจธรรมและสามารถคลี่คลายความทุกข์ได้ด้วยตนเองหรือค้นหาทางออกของปัญหาได้ในที่สุด ต่อมาในช่วงประมาณปลายปี 2563 กลุ่มอาสาสมัครธรรมได้ปรับเป็นรูปแบบกิจกรรมออนไลน์เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ใหม่แบบ “New Normal” ในช่วงที่มีการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ส่งผลให้การดำเนินกิจกรรมในปัจจุบันมีทั้งรูปแบบคลินิกออนไลน์และคลินิกในพื้นที่โรงพยาบาลศิริราชปิยมหาราชารุณย์และสวนโมกข์กรุงเทพเข้าร่วมเป็นภาคีเครือข่ายโดยให้การสนับสนุนพื้นที่เพื่อจัดกิจกรรมพร้อมทั้งช่วยทำการประชาสัมพันธ์เชิญชวนผู้สนใจเข้าร่วมกิจกรรม

ภาพที่ 23 แสดงภาพภารกิจงานด้านคลินิกของกลุ่มอาสาศึลานธรรม

ที่มา: เพจศึลานธรรม

- 2) **งานด้านการอบรม (2554)** จากความสำเร็จในการดำเนินกิจกรรมธรรมะเพื่อผู้ป่วยหรือญาติมิตรส่งผลให้บุคลากรทางการแพทย์ตระหนักในคุณค่าและศึกยภาพของพระสงฆ์ จึงมีแนวคิดที่จะนิมนต์พระสงฆ์กลุ่มอาสาศึลานธรรมเข้าร่วมจัดหลักสูตรอบรมให้กับบุคลากรทางการแพทย์ ซึ่งแนวคิดนี้เริ่มต้นขึ้นที่โรงพยาบาลศิริพยาบาลเป็นแห่งแรก โดยได้นิมนต์พระสงฆ์กลุ่มอาสาศึลานธรรมร่วมเป็นวิทยากรในโครงการจริยธรรมพยาบาลเพื่ออบรมพัฒนาพยาบาลให้มีเจตศึติที่ดีต่อวิชาชีพพยาบาล มองเห็นคุณค่าของการดูแลจิตใจผู้ป่วยและญาติ ในขณะเดียวกันพระสงฆ์กลุ่มอาสาศึลานธรรมยังได้สอดแทรกบทเรียนของการทำงานเป็นทีมด้วยการสร้างเจตศึติที่ดีและถูกต้องของการทำงานร่วมกัน กล่าวคือให้ผู้ฝึกการอบรมเปิดใจกว้างในการรับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ทำให้ปัญหาด้านสัมพันธ์ภาพระหว่างเพื่อนร่วมงานได้รับการแก้ไขและส่งผลให้การทำงานร่วมกันมีความราบรื่นมากขึ้น จากผลสำเร็จดังกล่าวจึงทำให้โรงพยาบาลศิริพยาบาลดำเนินกิจกรรมการฝึกอบรมอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปี 2554-2560 มีพยาบาลที่ผ่านการอบรมมาแล้ว 965 คน ในเวลาต่อมาภารกิจงานด้านอบรมของกลุ่มอาสาศึลานธรรมได้รับความสนใจจากโรงพยาบาลตลอดจนองค์กรหลายแห่ง เช่น โรงพยาบาลศิริราช สมาคมจิตวิทยาแห่งประเทศไทย โรงพยาบาลเลิดสิน วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี โรงพยาบาลกลาง เป็นต้น จึงเป็นเหตุให้สมาชิกกลุ่มอาสาศึลานธรรมร่วมกันสร้างสรรค์และพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อรองรับกลุ่มผู้สนใจ ปัจจุบันจำแนกได้ 3 หลักสูตร ได้แก่ หลักสูตรระยะสั้น หลักสูตรระยะยาวและหลักสูตรเฉพาะคราว โดยเนื้อหาความรู้ในการจัดอบรมของทุกหลักสูตรประกอบด้วย การเยียวยาผู้ป่วยแบบองค์รวมเชิงพุทธ การเยียวยาผู้สูญเสียบุคคลอันเป็นที่รัก การเจริญมรณานุสสติ ความสุขใน

ชีวิตและงานจิตอาสา รวมถึงการให้การปรึกษาแนวพุทธ ทั้งนี้กลุ่มอาสาศीलานธรรมจะ
ออกแบบกิจกรรมตามวัตถุประสงค์ของโรงพยาบาลหรือองค์กรต่าง ๆ ที่ต้องการให้จัด
หลักสูตรฝึกอบรม

ภาพที่ 24 แสดงภาพการดำเนินงานด้านการอบรมของกลุ่มอาสาศीलานธรรม
ที่มา: เพจศีลานธรรม

3) งานสร้างและพัฒนาบุคลากร การรวมตัวของพระสงฆ์ที่ยึดมั่นในอุดมการณ์และ
เป้าหมายเดียวกันส่งผลให้การขับเคลื่อนกิจกรรมในช่วงแรกดำเนินไปอย่างราบรื่น
อย่างไรก็ตามกลุ่มอาสาศीलานธรรมค้นพบว่า การได้มาซึ่งบุคลากรที่มีคุณลักษณะตรงตาม
เจตนารมณ์ที่ตั้งไว้เป็นเรื่องยาก จึงมีความจำเป็นจะต้องสร้างและพัฒนาบุคลากรให้มี
คุณลักษณะสอดคล้องตามเจตนารมณ์ของกลุ่ม ซึ่งกระบวนการสร้างและพัฒนาบุคลากร
ของกลุ่มอาสาศीलานธรรมแยกได้ 2 ประเภท ดังนี้

- (1) การสร้างและพัฒนาบุคลากรด้วยตนเอง คือแนวทางในการเพิ่มจำนวนสมาชิก
ของกลุ่มอาสาศीलานธรรมที่มีมาตั้งแต่เริ่มดำเนินกิจกรรม โดยมักเป็นไปใน
ลักษณะของการเชิญชวนผู้ที่มีความสนใจซึ่งในระยะแรกเป็นพระนิสิตที่ศึกษา
อยู่ในหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย และได้ขยายไปสู่พระสงฆ์ที่สมาชิกกลุ่มอาสาศीलานธรรมมีความสนิท
สนมเป็นการส่วนตัว เช่น พระสงฆ์ที่อยู่ภายในวัดเดียวกัน เป็นต้น ซึ่งพระสงฆ์
ทุกรูปที่มีความสนใจจะต้องได้รับการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความรู้
เบื้องต้นที่สามารถนำไปใช้เพื่อดูแลผู้ป่วยและญาติมิตรได้ ปรากฏดังคำอธิบาย
ว่า

“...สมาชิกในช่วงแรกได้มาโดยธรรมชาติ เริ่มจากความสนใจแล้วจึงเข้าร่วมเป็นสมาชิก โดยผู้ที่ต้องการเป็นสมาชิกของกลุ่มอาสาสมัครธรรมจะต้องมีความรู้ขั้นพื้นฐานในการให้คำปรึกษาแนวพุทธ ดังนั้นเราจะมีครูบาอาจารย์มาช่วยจัดฝึกอบรมให้ หรือไม่เช่นนั้นก็ต้องเรียนจบปริญญาโทในสาขาวิชาชีวิตและความตาย หรือสาขาพุทธจิตวิทยา...”

(พระอาจารย์โชติก อภิชาโต, สัมภาษณ์, วันที่ 16 มิถุนายน 2566)

ทั้งนี้กลุ่มอาสาสมัครธรรมยังให้ความสำคัญต่อการพัฒนาทักษะความรู้ให้กับสมาชิกของกลุ่มอยู่เสมอ ซึ่งรูปแบบในการพัฒนาบุคลากรสามารถสรุปได้ 3 ขั้นตอน ดังนี้

- **ขั้นตอนแรก** เป็นการฝึกฝนทักษะความรู้เพื่อนำไปประยุกต์ใช้สำหรับเยียวยาผู้ป่วยและญาติมิตร ซึ่งกลุ่มอาสาสมัครธรรมจะได้รับการถ่ายทอดความรู้จากวิทยากรผู้เชี่ยวชาญด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะทักษะความรู้ด้านการให้คำปรึกษาเชิงพุทธจิตวิทยาและทักษะความรู้ด้านการเป็นกระบวนกร ทำให้พระสงฆ์เกิดทักษะและบุคลิกภาพใหม่ที่เหมาะสมกับการเป็นนักเยียวยาตลอดจนสามารถสร้างสรรค์หรือออกแบบกิจกรรมเชิงกระบวนกรได้
- **ขั้นตอนที่สอง** พระสงฆ์นำความรู้ที่ได้รับจากการฝึกฝนไปเป็นหลักการพื้นฐานในการปฏิบัติกิจกรรมภาคสนาม ไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมเยี่ยมไข้ข้างเตียง กิจกรรมกลุ่มสำหรับผู้ป่วยและญาติมิตร หรือกิจกรรมการเยียวยาผู้ป่วยและญาติมิตรเฉพาะราย เพื่อให้บุคคลเหล่านี้เข้าใจและสามารถจัดการกับความทุกข์อย่างมีสติได้
- **ขั้นตอนที่สาม** พระสงฆ์ที่เป็นสมาชิคนำประสบการณ์ที่ได้รับจากการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน พร้อมทั้งวิเคราะห์จุดเด่นจุดด้อยเพื่อหาผลสรุปที่จะนำกลับไปใช้ดูแลผู้ป่วยได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น นอกจากนี้ยังถือโอกาสช่วยเหลือเพื่อนสมาชิกให้มีความมั่นใจในการทำงานและมีหลักในการบำบัดตนเอง ไม่ให้ติดค้างในความทุกข์หรือความเศร้าโศกที่อาจรับมาจากการปฏิบัติกิจกรรมภาคสนาม

(2) การสร้างและพัฒนาบุคลากรผ่านโครงการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ เป็นภารกิจงานที่ได้รับการสนับสนุนจากองค์กรคณะสงฆ์ โดยมีพระเทพสุวรรณเมธี (สุชาติ

กิตติปัญญา) รองเจ้าคณะกรุงเทพมหานคร เป็นผู้คอยให้ความช่วยเหลือและสนับสนุน เนื่องจากเห็นว่ากระบวนการทำงานของกลุ่มอาสาชิลานธรรม นอกจากก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตัวพระสงฆ์เองในแง่ของการขัดเกลาจิตใจและทำให้เข้าถึงพุทธธรรมได้อย่างแท้จริงแล้ว ยังเป็นการฟื้นคืนบทบาทด้านสาธารณสงเคราะห์ของพระสงฆ์ ทำให้พระสงฆ์ได้มีพื้นที่ในการเข้าไปทำคุณประโยชน์ให้กับสังคมอีกด้วย ในปี 2557 พระเทพสุวรรณเมธีจึงสนับสนุนให้กลุ่มอาสาชิลานธรรมจัดโครงการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการภายใต้ชื่อว่า “โครงการเยียวยาใจด้วยธรรมะ” โดยในช่วงแรกเป็นการจัดฝึกอบรมให้กับพระสงฆ์ที่อยู่ภายในเขตกรุงเทพมหานครและได้ขยายสู่พระสงฆ์ทั่วประเทศในเวลาต่อมา ซึ่งจุดมุ่งหมายของการจัดอบรมดังกล่าวก็เพื่อพัฒนาพระสงฆ์ให้มีคุณลักษณะจิตอาสาและมีคุณสมบัติที่สอดคล้องไปตามวิถีแห่งชิลานธรรม โดยการจัดฝึกอบรมแบ่งออกเป็น 4 ระยะ ได้แก่

ระยะที่ 1 Open House Open Heart : เปิดพื้นที่ใจแห่งการเรียนรู้ เป็นการจัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการขั้นพื้นฐานเพื่อเปิดโอกาสให้ผู้สนใจเข้าร่วมกลุ่มอาสาชิลานธรรมได้ทดลองเรียนรู้ทักษะและกระบวนการเยียวยาจิตใจของผู้ป่วยและญาติ ทำให้ผู้เข้าร่วมการสัมมนารู้จักกลุ่มอาสาชิลานธรรมได้ชัดเจนมากขึ้นและสามารถสำรวจตนเองได้ว่ายังมีความประสงค์ที่จะเข้าร่วมกลุ่มอาสาชิลานธรรมหรือไม่

ระยะที่ 2 Psychological Healing Through Dhamma : เยียวยาจิตใจด้วยธรรมะ เป็นการอบรมเชิงปฏิบัติการเกี่ยวกับหลักพุทธธรรมและทักษะกระบวนการการปรึกษาแนวพุทธในการเยียวยาจิตใจของผู้ป่วยและญาติตามพระธรรมวินัย

ระยะที่ 3 Gilanadhamma Way of Healing : สู่วิถีชิลานธรรม เป็นการศึกษาดูงานและฝึกปฏิบัติการเยียวยาจิตใจผู้ป่วยและญาติแบบองค์รวมแนวพุทธ เฉพาะผู้ผ่านอบรมในระยะที่ 2 ร่วมกับกลุ่มอาสาชิลานธรรมตามตารางที่กำหนดไว้ร่วมกัน

ระยะที่ 4 Sharing with (the heart of the) Awakening : แบ่งปันความงอกงามด้วยหัวใจอย่างตื่นรู้ การสัมมนาสรุปและประเมินผล จากเรียนรู้

และฝึกปฏิบัติการตลอดโครงการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการบทบาทพระสงฆ์ในการ
เยียวยาจิตใจผู้ป่วยและญาติ “เยียวยาใจด้วยธรรมะ”⁷

กลุ่มอาสาสมัครจัดโครงการเยียวยาใจด้วยธรรมะมาแล้ว 4 ครั้ง โดย
การฝึกอบรมครั้งแรกมีช่วงระยะเวลาการฝึก 7 เดือน แต่ต่อมาได้มีการ
ปรับเปลี่ยนช่วงระยะเวลาการฝึกเป็น 3 เดือน เนื่องจากเป็นทักษะความรู้ที่ต้อง
อาศัยระยะเวลาในการฝึกฝนบ่มเพาะและจำเป็นต้องมีพระพี่เลี้ยงที่คอยดูแลให้
คำปรึกษาอย่างใกล้ชิดจนกระทั่งจบการฝึกอบรม ทำให้ในแต่ละครั้งกลุ่มอาสา
สมัครสามารถเปิดรับสมัครผู้ที่สนใจเข้าร่วมอบรมได้เพียงประมาณ 40-50
รูปเท่านั้น ปัจจุบันมีพระสงฆ์ที่ผ่านการฝึกอบรมในโครงการเยียวยาใจด้วย
ธรรมะประมาณ 100 กว่ารูป

ผลการดำเนินกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์

เมื่อพิจารณาภาพรวมจากการดำเนินกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ของกลุ่มอาสาสมัคร
สามารถกล่าวได้ว่าประสบความสำเร็จทั้งในเชิงของการขับเคลื่อนกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์และ
การบูรณาการงานกับองค์กรภาคีเครือข่ายต่าง ๆ ทั้งนี้สมาชิกของกลุ่มอาสาสมัครต่างมี
อุดมการณ์ของจิตอาสาและมีความศรัทธาในพระพุทธศาสนาที่ยึดถือร่วมกันจนได้กลายเป็นรากฐาน
สำคัญของระบบการทำงาน ในขณะเดียวกันกลุ่มอาสาสมัครยังมีรูปแบบวิธีการในการถ่ายทอด
แนวคิด หลักการและองค์ความรู้ในการดำเนินกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์จนกระทั่งกลายเป็นวิถี
ปฏิบัติที่มีความโดดเด่นและเป็นเอกลักษณ์ซึ่งส่งผลให้กลุ่มอาสาสมัครได้รับความสนใจและเป็นที่
ยอมรับจากหลายภาคส่วน ไม่เพียงเท่านั้นกลุ่มอาสาสมัครยังมีจุดเด่นอย่างมากในด้านความเป็น
กัลยาณมิตร เพราะกลุ่มอาสาสมัครถือว่าพระสงฆ์ที่เข้าร่วมดำเนินกิจกรรมต่างก็เป็นผู้ที่
เสียสละต่อสังคมโดยไม่มุ่งหวังผลตอบแทนใด ๆ ไม่ว่าจะเป็นลาภสักการะหรือชื่อเสียง เป็นการเข้ามา
ด้วยฉันทะในการดูแลผู้ที่ตกอยู่ในความทุกข์ และปรารถนาที่จะพัฒนาตนเองควบคู่กันไป ดังนั้น
พระสงฆ์ที่ได้เข้ามาทำงานร่วมกันจึงเกิดความเคารพศรัทธาซึ่งกันและกัน อีกทั้งยังให้ความสำคัญใน
การสร้างและรักษาสัมพันธภาพระหว่างสมาชิกภายในกลุ่มซึ่งส่งผลให้บรรยากาศของการดำเนินงาน
เต็มไปด้วยความรู้สึกเป็นครอบครัว มีความอบอุ่นเอื้อเฟื้อซึ่งกันและกัน ทำให้พระสงฆ์เกิดความรู้สึก
สบายใจในการทำงานร่วมกันและมีความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มอาสาสมัครอยู่เสมอ แม้ว่าใน
บางครั้งสมาชิกอาจติดภารกิจงานประจำจนทำให้ไม่สามารถเข้าร่วมดำเนินกิจกรรมของกลุ่มอาสา
สมัครได้อย่างต่อเนื่องก็ตาม ในอีกมุมหนึ่งกล่าวได้ว่าบรรยากาศแห่งความเป็นกัลยาณมิตรของ

⁷ พระเทพสุวรรณเมธี และสุพิชฌาย์ พรพิชฌรงค์. (2562). พระจิตอาสาสมัคร: รูปแบบและกระบวนการเยียวยาใจผู้ป่วยด้วย
ธรรมะ. วารสารสันติศึกษา, 7(6).

กลุ่มอาสาศึลนธรรมมีความโดดเด่นและเป็นพลังที่ช่วยดึงดูดพระสงฆ์รูปใหม่ ๆ จนกระทั่งเกิดความรูู้สึกอยากเข้ามาร่วมเรียนรู้กระบวนการดำเนินกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์อีกด้วย

อย่างไรก็ตาม แม้การดำเนินกิจกรรมของกลุ่มอาสาศึลนธรรมจะสร้างคุณประโยชน์ให้กับผู้คนและสังคมรวมถึงได้รับการยอมรับจากองค์กรภาคีเครือข่ายต่าง ๆ จนกระทั่งมีการทำงานเชิงบูรณาการกับหลายภาคส่วน แต่ในการดำเนินกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ของกลุ่มอาสาศึลนธรรมยังคงมีปัญหและอุปสรรคบางประการที่สามารถสรุปได้ ดังนี้

- 1) การยึดมั่นในอุดมการณ์ความเป็นจิตอาสาแม้จะถือเป็นจุดแข็งของกลุ่มอาสาศึลนธรรม แต่ในขณะเดียวกันก็ก่อให้เกิดอุปสรรคต่อการดำเนินกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์เช่นเดียวกัน เพราะส่งผลให้บุคลากรไม่สามารถจัดการอะไรได้อย่างชัดเจน โดยเฉพาะการกำหนดแผนการดำเนินงาน เนื่องด้วยกลุ่มอาสาศึลนธรรมยึดหลักคิดว่าทุกการดำเนินกิจกรรมขึ้นอยู่กับความสะดวกของสมาชิกจึงทำให้เป็นการดำเนินงานที่ตั้งอยู่บนความไม่แน่นอนอยู่ตลอดเวลา
- 2) การดำเนินกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ในลักษณะขององค์กรอิสระ ทำให้กลุ่มอาสาศึลนธรรมขาดความชัดเจนในการบริหารจัดการไม่ว่าจะเป็นด้านการจัดการบุคลากรหรือการขับเคลื่อนงานสาธารณสงเคราะห์ โดยที่ผ่านมากลุ่มอาสาศึลนธรรมไม่ได้จัดทำระบบรายชื่อบุคลากรของกลุ่มอย่างเป็นทางการ ทำให้ขาดการบันทึกข้อมูลเกี่ยวกับศักยภาพหรือคุณสมบัติของพระสงฆ์แต่ละรูปที่เป็นสมาชิก ดังนั้นการมอบหมายภารกิจงานหรือการมอบโอกาสในการฝึกฝนทักษะความสามารถเพิ่มเติมจึงขึ้นอยู่กับพิจารณาของแกนนำกลุ่มอาสาศึลนธรรมเป็นหลักซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อการเติบโตของกลุ่มอาสาศึลนธรรมและการขับเคลื่อนกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ในอนาคตได้
- 3) ด้วยวิธีการทำงานของกลุ่มอาสาศึลนธรรมในปัจจุบันที่มีลักษณะการทำงานร่วมกันแบบกระจายตัวส่งผลให้สมาชิกภายในกลุ่มมีโอกาสน้อยลง จึงทำให้เกิดความรู้สึกว่าการประสานงานเพื่อดำเนินกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ไม่อาจมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้เหมือนกับช่วงสมัยแรกเริ่มของการก่อตั้งกลุ่ม ปัจจัยสำคัญส่วนหนึ่งมาจากสมาชิกที่เป็นแกนนำของกลุ่มต่างมีภารกิจงานประจำหลายด้านที่ต้องรับผิดชอบมากขึ้น ทำให้มีกำลังในการทำงานจิตอาสาหรือการหาเวลาจัดประชุมเพื่อวางนโยบายในการขับเคลื่อนกิจกรรมร่วมกันลดน้อยลงไป ในขณะที่จำนวนสมาชิกใหม่กลับขยายตัวเพิ่มมากขึ้นจนทำให้แกนนำของกลุ่มอาสาศึลนธรรมไม่สามารถเพิ่มความใส่ใจในการดูแลบุคลากรได้อย่างทั่วถึง

- 4) กลุ่มอาสาสมัครไม่มีที่ตั้งของสำนักงานหรือพื้นที่ส่วนกลางในการบริหารจัดการ ดังนั้นกลุ่มอาสาสมัครจึงขาดพื้นที่ในการหล่อหลอมหรือฝึกฝนทักษะความสามารถของสมาชิก ถึงแม้จะมีการพบปะกันบ้างตามสถานที่ที่ดำเนินกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ เช่น โรงพยาบาล สวณโมกข์กรุงเทพ เป็นต้น แต่เนื่องด้วยข้อจำกัดในหลายด้านจึงทำให้ยังไม่ได้ประสิทธิผลตามที่ต้องการ ดังนั้นการมีที่ตั้งของสำนักงานอย่างชัดเจนจะช่วยอำนวยความสะดวกต่อการดำเนินงานของพระสงฆ์ ทำให้พระสงฆ์มีพื้นที่ในการดูแลพัฒนาบุคลากรให้เป็นไปในทิศทางเดียวกันและสามารถจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพของบุคลากรได้อย่างเต็มที่ ซึ่งจะเป็นผลดีต่อกลุ่มอาสาสมัครในการพัฒนาบุคลากรเพื่อช่วยเหลือสังคมได้กว้างขึ้นกว่าปัจจุบัน
- 5) การทำงานเชิงบูรณาการเชิงภาคีเครือข่ายจะมีประสิทธิภาพหรือประสบความสำเร็จได้ขึ้นอยู่กับกลุ่มอาสาสมัครเพียงฝ่ายเดียว แต่ต้องประกอบด้วยความเข้าใจหรือวิสัยทัศน์ของทางโรงพยาบาลด้วย ซึ่งที่ผ่านมากลุ่มอาสาสมัครต้องเผชิญกับปัญหาเรื่องความไม่ต่อเนื่องของกิจกรรมเพราะส่วนใหญ่เป็นเพียงความร่วมมือในเชิงเจ้าหน้าที่ระดับปฏิบัติการ ดังนั้นจึงมีความจำเป็นที่จะต้องเร่งสร้างความเข้าใจร่วมกันและยกระดับความร่วมมือระหว่างกลุ่มอาสาสมัครกับโรงพยาบาลเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการดำเนินงาน ซึ่งจะช่วยสร้างคุณประโยชน์ให้กับสังคมได้ดียิ่งขึ้น

แผนการดำเนินกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ในอนาคต

จากการศึกษาถึงแผนการดำเนินกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ในอนาคตสรุปได้ ดังนี้

- 1) กลุ่มอาสาสมัครมีแนวคิดที่จะพัฒนาเครื่องมือในการให้คำปรึกษาแนวพุทธจิตวิทยา เพื่อให้พระสงฆ์ที่เข้ารับการอบรมในโครงการเยียวยาใจด้วยธรรมะสามารถทำงานร่วมกันหรือนำไปทำงานในพื้นที่ของแต่ละรูปได้
- 2) การปรับเปลี่ยนแนวทางการสร้างและพัฒนาบุคลากรของกลุ่มอาสาสมัคร ซึ่งที่ผ่านมาการจัดฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ “โครงการเยียวยาใจด้วยธรรมะ” มีเป้าหมายที่จะสร้างและพัฒนาบุคลากรในเชิงปริมาณ แต่เนื่องจากการจัดฝึกอบรมจำเป็นต้องอาศัยการดูแลอย่างใกล้ชิดจากพระสงฆ์สมาชิกกลุ่มอาสาสมัครซึ่งบางครั้งอาจดูแลได้ไม่ทั่วถึง จึงทำให้กลุ่มอาสาสมัครมีแนวคิดที่จะสร้างและพัฒนาบุคลากรในเชิงคุณภาพมากขึ้น โดยอาจลดจำนวนการเปิดรับผู้สมัครในโครงการ ตลอดจนการจัดการเรียนรู้แบบออนไลน์ร่วมด้วย

กลุ่มอาสาศึลนธรรมกับการทำงานเชิงบูรณาการ

แนวทางในการขับเคลื่อนกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ของกลุ่มอาสาศึลนธรรมเป็นไปในเชิงพุทธบูรณาการ กล่าวคือเป็นการบูรณาการความรู้ทางด้านพุทธศาสนาเข้ากับหลักการทางจิตวิทยาโดยมีเป้าหมายเพื่อเยียวยาผู้ป่วยและญาติมิตร ตลอดจนผู้ที่กำลังเผชิญกับความทุกข์ทางจิตใจและต้องการได้รับการเยียวยา ซึ่งจากการศึกษาพบว่า การดำเนินงานของกลุ่มอาสาศึลนธรรมก่อให้เกิดผลลัพธ์อย่างชัดเจนเป็นรูปธรรมทำให้ได้รับการยอมรับจากหน่วยงานและองค์กรต่าง ๆ จนกระทั่งมีการบูรณาการงานร่วมกันและเกิดเป็นความร่วมมือในเชิงภาคีเครือข่ายที่ส่งเสริมและช่วยขับเคลื่อนกิจกรรมของกลุ่มอาสาศึลนธรรม สรุปได้ ดังนี้

เครือข่ายพระสงฆ์

เครือข่ายพระสงฆ์มีบทบาทสำคัญในการช่วยกันผลักดันกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ของกลุ่มอาสาศึลนธรรมออกสู่สังคมในระดับกว้าง โดยในขณะนี้สามารถสรุปเครือข่ายพระสงฆ์ที่เข้ามามีส่วนร่วมต่อกลุ่มอาสาศึลนธรรมได้ 3 กลุ่ม คือ

- (1) **กลุ่มพระนิสิตมหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย** มีความสำคัญในฐานะเป็นพระสงฆ์กลุ่มแรกที่ได้เข้ามามีบทบาทในการดำเนินกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ของกลุ่มอาสาศึลนธรรม ส่วนหนึ่งเป็นเพราะสายสัมพันธ์ของความเป็นเพื่อนร่วมรุ่นหรือความเป็นรุ่นพี่รุ่นน้องที่สนิทสนมคุ้นเคยกันดี และเป็นพระสงฆ์ที่ผ่านการศึกษาในภาควิชาจนมีองค์ความรู้และทักษะพื้นฐานเกี่ยวกับกระบวนการให้การปรึกษาเชิงพุทธจิตวิทยาจึงถือเป็นกลุ่มพระสงฆ์ที่ได้รับการขัดเกลาจนมีอุดมการณ์และคุณสมบัติที่สอดคล้องกับรูปแบบการดำเนินกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ของกลุ่มอาสาศึลนธรรม จากจุดนี้จึงเป็นฐานสำคัญที่ทำให้เครือข่ายของกลุ่มอาสาศึลนธรรมเริ่มขยายขยายจากกลุ่มพระนิสิตออกไปสู่พระสงฆ์ในวงกว้างยิ่งขึ้น
- (2) **กลุ่มเพื่อนพระนิสิต** ส่วนมากคือพระสงฆ์ที่อาศัยอยู่ในวัดหรือสำนักเดียวกันกับสมาชิกของกลุ่มอาสาศึลนธรรม และมีความสนใจในกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ของกลุ่มอาสาศึลนธรรมจนกระทั่งติดตามมาเข้าร่วมรับการฝึกอบรมหรือมีส่วนร่วมในการทำภารกิจของกลุ่มอาสาศึลนธรรม ทั้งนี้พระสงฆ์ส่วนหนึ่งอาจไม่ได้เข้าร่วมเป็นสมาชิกของกลุ่มอาสาศึลนธรรมแต่นำเอาทักษะความรู้และประสบการณ์ที่ได้รับจากการฝึกอบรมไปใช้ในการออกแบบกิจกรรมเพื่อช่วยเหลือญาติโยมในพื้นที่ของตนเอง เช่น กิจกรรมคุยกับพระ วัดญาณเวศกวัน เป็นต้น หรือพระสงฆ์ส่วนหนึ่งอาจเข้ามาช่วยสร้างสรรค์

กิจกรรมใหม่ให้กับกลุ่มอาสาสมัครธรรม เช่น กิจกรรมภาวนา for love เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีพระสงฆ์บางส่วนที่อาจไม่ได้เข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มอาสาสมัครธรรมแต่คอยให้ความช่วยเหลือสนับสนุนส่งเสริมกิจกรรมของกลุ่มอาสาสมัครธรรมในด้านต่าง ๆ โดยการให้ความร่วมมือเชิงเครือข่ายนี้เป็นเพราะต่างตระหนักดีว่ารูปแบบการดำเนินงานของกลุ่มอาสาสมัครธรรมมีลักษณะที่สอดคล้องกับยุคสมัยในปัจจุบัน เป็นแนวทางการทำงานเชิงรุกที่ทำให้พระสงฆ์สามารถนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้าไปแทรกซึมอยู่ในจิตใจของผู้คนได้อย่างมีประสิทธิภาพและกว้างขวางยิ่งขึ้น

- (3) **องค์กรคณะสงฆ์** ริเริ่มโดยพระเทพสุวรรณเมธี (สุชาติ กตติปญโญ) รองเจ้าคณะกรุงเทพมหานคร ซึ่งท่านเป็นหนึ่งในผู้ที่ให้ความสำคัญต่อบทบาทสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ด้วยมองว่าพระสงฆ์กับคฤหัสถ์ควรต้องเกื้อกูลซึ่งกันและกัน พระสงฆ์ดำรงชีพได้ด้วยการอุปถัมภ์จากคฤหัสถ์ ดังนั้นพระสงฆ์จึงไม่ควรเพิกเฉยในยามที่ญาติโยมตกอยู่ในความทุกข์ทั้งด้านร่างกายและจิตใจ ดังที่พระเทพสุวรรณเมธี (สุชาติ กตติปญโญ) อธิบายว่า “...คนกับพระต้องเดินคู่กันไป ถ้าพระไม่มีญาติโยมดูแลก็อยู่ไม่ได้ เมื่อไหร่ที่ญาติโยมประสบทุกข์ทั้งร่างกายและจิตใจก็ควรต้องช่วยเหลือ บางอย่างอาจได้รับการเตือนจากคนที่เข้าใจผิดว่าไม่ใช่ภารกิจของสงฆ์ แต่ในความเป็นจริงแล้วแม้แต่พระพุทธเจ้ายังเข้าไปให้ความช่วยเหลือ อย่างเช่นการห้ามไม่ให้ญาติทะเลาะกันจนกระทั่งเกิดเป็นพระพุทธรูปปางห้ามญาติ...” ดังนั้นเมื่อท่านทราบถึงการดำเนินกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ของกลุ่มอาสาสมัครธรรมจึงให้การสนับสนุนส่งเสริมด้วยเห็นว่าเป็นกิจกรรมที่ก่อให้เกิดคุณประโยชน์ทั้งต่อตนเองและต่อส่วนรวม อีกทั้งยังมีส่วนในการช่วยเผยแผ่พระพุทธศาสนาอีกด้วย ดังนั้นท่านจึงมีความต้องการให้กลุ่มอาสาสมัครธรรมเป็นแบบอย่างที่พระสงฆ์รูปอื่น ๆ ควรเรียนรู้และฝึกปฏิบัติตาม ซึ่งจะส่งผลให้มีพระสงฆ์ที่สามารถออกมาช่วยเหลือสังคมได้ในระดับกว้างมากยิ่งขึ้น ด้วยเหตุนี้พระเทพสุวรรณเมธี (สุชาติ กตติปญโญ) จึงมอบหมายภารกิจงานด้านอบรมให้กับกลุ่มอาสาสมัครธรรมจนกระทั่งเกิดเป็น “โครงการเยียวยาใจด้วยธรรมะ” ซึ่งมีจุดมุ่งหมายเพื่อกระตุ้นและพัฒนาศักยภาพของพระสงฆ์ให้มีคุณลักษณะที่สอดคล้องกับวิถีแห่งศีลธรรม โดยท่านได้ให้การสนับสนุนส่งเสริมด้วยการส่งพระสงฆ์ทั่วเขตกรุงเทพมหานครเข้าร่วมรับการฝึกอบรมและขยายสู่พระสงฆ์ที่มีความสนใจทั่วประเทศใน

เวลาต่อมา ทั้งหมดนี้จึงส่งผลให้ปัจจุบันมีจำนวนพระสงฆ์ที่สนใจเข้าร่วม
ดำเนินกิจกรรมของกลุ่มอาสาศึลานธรรมเพิ่มมากขึ้นถึง 50-60 รูป

เครือข่ายนักวิชาการ

กลุ่มนักวิชาการเป็นเครือข่ายที่มีบทบาทสำคัญอย่างมากต่อกลุ่มอาสาศึลานธรรม
โดยในการศึกษานี้สามารถสรุปถึงที่มาของเครือข่ายนักวิชาการได้ 2 ประเภท คือ

(1) **คณาจารย์ในภาควิชาชีวิตและความตาย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย** มีความสำคัญในฐานะเป็นผู้ถ่ายทอดทักษะองค์ความรู้ด้านการปรึกษาเชิงพุทธจิตวิทยาและเป็นผู้สร้างแรงบันดาลใจในการทำงานด้วยหัวใจ ทั้งยังเป็นผู้เปิดทางให้พระสงฆ์ได้มีพื้นที่ในการแสดงศักยภาพ จึงกล่าวได้ว่าคณาจารย์มีส่วนอย่างมากต่อการกระตุ้นภาวะจิตอาสาของพระสงฆ์และส่งผลให้พระสงฆ์ส่วนหนึ่งนำเอาทักษะความรู้ที่ได้รับจากหลักสูตรไปทำกิจกรรมจิตอาสาในรูปแบบของการดูแลเยี่ยมญาติผู้ป่วยและญาติตามโรงพยาบาล จนกระทั่งท้ายที่สุดกลายมาเป็น “กลุ่มอาสาศึลานธรรม”

(2) **นักวิชาการ** มีทั้งรูปแบบการถวายความรู้อย่างต่อเนื่องและการถวายความรู้เป็นครั้งคราว โดยที่ผ่านมา มีนักวิชาการที่ปวารณาตนเพื่อถวายความรู้เป็นประจำ 2 ท่าน ได้แก่ รองศาสตราจารย์ ดร.โสริช โพธิ์แก้ว ผู้เชี่ยวชาญด้านการปรึกษาเชิงจิตวิทยาแนวพุทธ และอาจารย์วิศิษฐ์ วังวิญญู ผู้เชี่ยวชาญด้านสุนทรียสนทนาและกระบวนการศาสตร์ ซึ่งนักวิชาการทั้งสองท่านได้จัดการฝึกอบรมถวายรู้ให้กับกลุ่มอาสาศึลานธรรมเป็นประจำอย่างน้อยปีละ 2 ครั้ง เพื่อให้กลุ่มอาสาศึลานธรรมเกิดความชำนาญในการเป็นผู้ให้การปรึกษาและมีทักษะของการเป็นกระบวนการ นอกจากนี้ยังมีนักวิชาการอีกหลายท่านที่ได้ถวายความรู้ให้กับกลุ่มอาสาศึลานธรรมตามวาระโอกาสต่าง ๆ เช่น คุณพจนารถ ชีบังเกิด (จิมมีเดอะค็อกซ์) เป็นต้น ส่งผลให้พระสงฆ์ได้รับการพัฒนาทักษะความรู้หลายด้านที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ได้ดียิ่งขึ้น

จากการศึกษาพบว่า การบูรณาการงานเชิงภาศึเครือข่ายนอกจากจะเป็นไปเพื่อสร้าง ประโยชน์ต่อสังคมในวงกว้างแล้ว ปัจจัยสำคัญในการเข้ามาเป็นเครือข่ายนักวิชาการให้กับกลุ่มอาสาศึลานธรรมยังตั้งอยู่บนฐานคิดสำคัญคือทุกคนควรมีส่วนช่วยเหลือในฐานะพุทธบริษัท เป็นการดำเนินงานโดยไม่ต้องแบ่งแยกความเป็นบุคคลหรือองค์กรแต่มองประโยชน์ที่จะได้เกื้อกูลพระพุทธศาสนาให้เจริญงอกงามและยั่งยืน ในอีกทางหนึ่งยังเกิดจากความต้องการที่จะฟื้นคืนบทบาทของพระสงฆ์ในสมัย

พุทธกาล โดยเห็นว่ากลุ่มอาสาศึกลานธรรมเป็นตัวอย่งที่ดีของการฝึกตนตามหลักธรรมคำสอนเดิมของพระพุทธองค์ เพราะภายในกลุ่มอาสาศึกลานธรรมเต็มไปด้วยอิสรภาพ ภราดรภาพ ความเสมอภาคของความเป็นมนุษย์ แตกต่างจากพระสงฆ์ทั่วไปในปัจจุบันที่อาจยึดติดในตำแหน่งหรือยศถาบรรดาศักดิ์ ด้วยคุณลักษณะเฉพาะดังกล่าวของกลุ่มอาสาศึกลานธรรมจึงทำให้พระสงฆ์มีความพร้อมในการเปิดรับการเรียนรู้และพัฒนาตนให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น กลุ่มอาสาศึกลานธรรมจึงถือเป็นภูมิปัญญาของพระพุทธศาสนาที่ควรได้รับการสนับสนุนส่งเสริมเพื่อให้เป็นแบบอย่างของวงการสงฆ์ต่อไป ซึ่งที่ผ่านมากลุ่มนักวิชาการได้เข้ามาช่วยพัฒนาทักษะความสามารถในด้านต่างๆ ของกลุ่มอาสาศึกลานธรรมด้วยวิธีการหลอมรวมพระพุทธศาสนาเข้ากับศาสตร์สมัยใหม่โดยเฉพาะศาสตร์ด้านจิตวิทยาการศึกษา เพราะจะเป็นรูปแบบที่ช่วยให้ญาติโยมเปิดใจยอมรับพระสงฆ์ได้มากกว่าการเทศนาหรือการประกอบพิธีกรรม ซึ่งการที่กลุ่มอาสาศึกลานธรรมมีทักษะในการบูรณาการความรู้เพื่อออกไปให้บริการสังคมจะส่งผลต่อการพัฒนาคนจนกระทั่งสามารถดำเนินไปตามแนวทางแห่งอริยมรรคเพื่อการหลุดพ้นความทุกข์ได้ในท้ายที่สุด

เครือข่ายโรงพยาบาล

การที่โรงพยาบาลรัฐบาลขนาดใหญ่ในพื้นที่กรุงเทพมหานครอย่างโรงพยาบาลศิริราชและโรงพยาบาลวชิรพยาบาลให้ความร่วมมือกับการดำเนินกิจกรรมสาธารณะสงเคราะห์ของกลุ่มอาสาศึกลานธรรม ส่งผลให้โรงพยาบาลอื่น ๆ เกิดการตื่นตัวและให้ความสนใจที่จะสนับสนุนส่งเสริมการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มอาสาศึกลานธรรมตามไปด้วย โดยในปัจจุบันมีโรงพยาบาลที่เป็นเครือข่ายของกลุ่มอาสาศึกลานธรรมอย่างน้อย 7 แห่ง ได้แก่ โรงพยาบาลศิริราช โรงพยาบาลวชิรพยาบาล โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ โรงพยาบาลศิริราชปิยมหาราษฎ์ โรงพยาบาลกลาง โรงพยาบาลเลิดสิน และโรงพยาบาลชลประทาน โดยปัจจุบันความร่วมมือเชิงภาคีเครือข่ายมีทั้งรูปแบบการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องและการดำเนินงานเฉพาะกิจ ทั้งนี้ปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดความร่วมมือในเชิงภาคีเครือข่ายมาจากการมองเห็นประสิทธิผลในการเยียวยาจิตใจผู้ป่วยและญาติ ซึ่งทำให้บุคลากรทางการแพทย์ตระหนักว่าการร่วมมือกับกลุ่มอาสาศึกลานธรรมในการรักษาแบบบูรณาการองค์รวมจะช่วยให้เกิดการดูแลผู้ป่วยได้อย่างครอบคลุมทั้งด้านร่างกายและจิตใจ จึงเป็นเหตุให้โรงพยาบาลหลายแห่งเข้ามาสนับสนุนส่งเสริมการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มอาสาศึกลานธรรมซึ่งมีทั้งงานด้านคลินิกและงานด้านการอบรม ทั้งนี้พบว่าความร่วมมือระหว่างกลุ่มอาสาศึกลานธรรมและเครือข่ายโรงพยาบาลไม่ได้เป็นไปอย่างราบรื่นและต่อเนื่องทุกแห่ง ทั้งนี้เป็นเพราะการดำเนินกิจกรรมขึ้นอยู่กับความพร้อมหรือการให้ความสำคัญจากบุคลากรภายในโรงพยาบาลตั้งแต่ในระดับ

ผู้ปฏิบัติงานไปจนถึงผู้บริหาร โดยการดำเนินกิจกรรมสาธารณสุขสงเคราะห์ส่วนใหญ่ไม่ได้ถูกกำหนดอยู่ในแผนงานหรือนโยบายของโรงพยาบาล เป็นเพียงความร่วมมือกับบุคลากรในบางแผนกของโรงพยาบาลเท่านั้น ทำให้การดำเนินกิจกรรมยึดโยงอยู่ที่ตัวบุคคลและหากบุคคลที่รับผิดชอบถูกโยกย้ายหรือไม่ได้อยู่ในตำแหน่งต่อไปก็จะส่งผลให้กิจกรรมนั้นต้องหยุดชะงักลงด้วยเหตุนี้จึงทำให้กลุ่มอาสาสมัครธรรมจำเป็นต้องหาแนวทางในการขยายความร่วมมือเชิงเครือข่ายกับโรงพยาบาลให้มีความต่อเนื่องและยั่งยืนมากขึ้น

อย่างไรก็ตามปัจจุบันยังคงมีโรงพยาบาลชลประทานที่ให้ความร่วมมือเชิงภาคีเครือข่ายกับกลุ่มอาสาสมัครธรรมอย่างต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพมากที่สุด เนื่องจากฝ่ายบริหารของโรงพยาบาลมองเห็นคุณค่าประโยชน์ของพระสงฆ์ 2 ประการ คือ (1) การจัดโครงการเยียวยาใจด้วยธรรมะของกลุ่มอาสาสมัครธรรมส่งผลให้การฟ้องร้องหรือร้องเรียนบุคลากรทางการแพทย์ลดน้อยลง (2) รูปแบบกิจกรรมสอดคล้องกับข้อกำหนดตามมาตรฐานของสถานพยาบาล (hospital accreditation : HA) ในการดูแลผู้ป่วยแบบองค์รวม ซึ่งนายแพทย์สุรสิทธิ์ ตั้งสกุลวัฒนา ผู้อำนวยการโรงพยาบาลชลประทาน มีความเห็นว่ากลุ่มอาสาสมัครธรรมสามารถเติมเต็มการรักษาผู้ป่วยในมิติด้านจิตวิญญาณได้อย่างสมบูรณ์กว่าแพทย์และพยาบาล เพราะพระสงฆ์เป็นผู้ที่เข้าใจในหลักธรรมและมีวิธีการถ่ายทอดได้ดีกว่าคฤหัสถ์ ปรากฏดังคำอธิบายว่า “...ในกระบวนการดูแลคนป่วยมีหลากหลายขั้นตอนซึ่งมีเรื่องจิตวิญญาณเข้ามาแทรกอยู่ทั้งหมด ผมมองว่าการดูแลผู้ป่วยให้สมบูรณ์ก็ควรดูแลเหมือนเขาเป็นคนหนึ่งที่มีจิตวิญญาณด้วย ไม่ใช่เฉพาะการรักษาโรคทางกาย ซึ่งตรงนี้พระสงฆ์จะเป็นผู้ที่เข้ามาดูแลเรื่องจิตวิญญาณได้ดีที่สุดเพราะเป็นผู้รู้เรื่องธรรมะดีกว่าฆราวาสและค่อนข้างที่จะมีเทคนิคในการถ่ายทอดที่ดี ...” (นายแพทย์สุรสิทธิ์ ตั้งสกุลวัฒนา, 2562) ดังนั้นจึงเป็นจุดเริ่มต้นให้เกิดการยกระดับความร่วมมือระหว่างกลุ่มอาสาสมัครธรรมกับโรงพยาบาลโดยเป็นการส่งเสริมทั้งในเชิงนโยบายและเชิงการปฏิบัติ มีการผลักดันให้ฝ่ายการพยาบาลทุกหน่วยเข้าร่วมฝึกอบรมกับกลุ่มอาสาสมัครธรรมเพื่อสร้างความเข้าใจในการทำงานร่วมกันระหว่างพระสงฆ์และพยาบาล รวมถึงกระตุ้นให้บุคลากรเห็นคุณค่าของการดูแลรักษาผู้ป่วยแบบองค์รวมแนวพุทธมากขึ้น ในขณะเดียวกันก็มีการจัดโครงการถวายเป็นบุญให้กับกลุ่มอาสาสมัครธรรมเพื่อให้พระสงฆ์เข้าใจถึงกฎเกณฑ์และรูปแบบต่าง ๆ ตลอดจนความเสี่ยงในการพยาบาลผู้ป่วยบางประการ เช่น การรักษาสิทธิและข้อมูลส่วนตัวของผู้ป่วย วิธีการดูแลป้องกันตัวเองจากการติดเชื้อ เป็นต้น ซึ่งช่วยให้เกิดการบูรณาการอย่างเป็นระบบและสอดคล้องกันมากขึ้น ในปัจจุบันโรงพยาบาลชลประทานได้สนับสนุนส่งเสริมกลุ่มอาสาสมัครธรรมสรุปได้ คือ

- (1) เปิดพื้นที่ให้กลุ่มอาสาสมัครธรรมได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานร่วมกับบุคลากรทางการแพทย์เพื่อให้การ ดูแลรักษาผู้ป่วยในมิติด้านจิตวิญญาณ

- (2) พัฒนานองค์ความรู้เพื่อประโยชน์ในการบูรณาการงานร่วมกันระหว่างพระสงฆ์และบุคลากรด้านสาธารณสุขผ่านโครงการถวายเป็นบุญ “เวชภาวนา ศิลานธรรม” โดยมีเป้าหมายเพื่อให้พระสงฆ์มีความเข้าใจขั้นพื้นฐานในด้านการแพทย์ สุขอนามัย จิตวิทยา และการสื่อสาร ในขณะเดียวกันเพื่อให้บุคลากรเข้าใจถึงแนวทางการดำเนินงานของพระสงฆ์เช่นกัน
- (3) พัฒนาระบบและรูปแบบการดำเนินกิจกรรมสาธารณสุขสงเคราะห์ร่วมกัน โดยมีการจัดทำแบบประเมินติดตามผลการดำเนินกิจกรรมเพื่อนำมาวิเคราะห์และปรับปรุงกระบวนการทำงานให้เกิดประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้กลุ่มอาสาสมัครไม่เพียงแต่เข้ามาส่วนในการเยียวยาจิตใจให้กับผู้ป่วยหรือญาติเท่านั้น หากยังจัดทำ “คลินิกธรรมะรักษาใจ” ให้กับกลุ่มบุคลากรของโรงพยาบาลชลประทานอีกด้วย โดยมีจุดประสงค์เพื่อดูแลมิติด้านจิตใจของกลุ่มบุคลากร ทำให้บุคลากรโดยเฉพาะพยาบาลมีพื้นที่ในการระบายและปรับความเข้าใจระหว่างผู้ร่วมงาน รวมถึงมีพื้นที่ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และถอดบทเรียนร่วมกัน ซึ่งผลการดำเนินกิจกรรมทำให้การปฏิบัติงานของบุคลากรมีความเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ดีทั้งต่อตนเอง เพื่อนร่วมงานและกลุ่มผู้รับบริการของโรงพยาบาล สังเกตได้จากพฤติกรรมกรให้บริการของบุคลากรที่เปลี่ยนไป มีความใจเย็นมากขึ้น ความขัดแย้งลดน้อยลง ตลอดจนปัญหาการฟ้องร้องจากกลุ่มผู้รับบริการที่ลดลงอย่างเป็นรูปธรรมชัดเจน

จากภาพรวมดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าความร่วมมือเชิงภาคีเครือข่ายจะเกิดประสิทธิภาพหรือไม่ขึ้นอยู่กับวิสัยทัศน์และนโยบายของผู้บริหารโรงพยาบาล ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่ทุกฝ่ายควรร่วมกันหาแนวทางในการส่งเสริมและผลักดันให้พระสงฆ์เข้ามามีบทบาทต่อสังคมมากยิ่งขึ้นโดยเฉพาะในกระบวนการรักษาดูแลผู้ป่วย เพราะพระสงฆ์มีทักษะความสามารถด้านการดูแลรักษาในมิติของจิตวิญญาณได้ดีกว่าแพทย์หรือพยาบาลโดยทั่วไป เนื่องจากเป็นผู้ที่มีความเข้าใจและสามารถประยุกต์ใช้หลักธรรมในการนำพาผู้คนให้หลุดพ้นความทุกข์ทางจิตใจ ประกอบกับพระสงฆ์ยังคงเป็นที่เคารพศรัทธาของผู้คนในสังคมไทย ทำให้ผู้คนมีความเชื่อมั่นและพร้อมที่จะปฏิบัติตาม สะท้อนให้เห็นผ่านการกระบวนการรักษาที่เกิดขึ้นภายในโรงพยาบาลชลประทานซึ่งผู้ป่วยหรือญาติไม่ยอมเปิดเผยข้อมูลบางอย่างแก่เจ้าหน้าที่พยาบาล แต่กลับยอมเปิดเผยข้อมูลหรือระบายความในใจบางอย่างให้กับกลุ่มอาสาสมัครธรรมซึ่งทำให้ง่ายต่อการนำไปวิเคราะห์เพื่อหาแนวทางรักษาโรคได้ดียิ่งขึ้น จึงกล่าวได้ว่าหากโรงพยาบาลหลายแห่งตระหนักถึงคุณค่าของพระสงฆ์และยกระดับความร่วมมือเชิงบูรณาการงานร่วมกันอย่างจริงจังก็จะเป็นการส่งผลดีต่อหน่วยงานหรือองค์กรของโรงพยาบาลเอง

เครือข่ายองค์กรเอกชน

จากผลสำเร็จในการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มอาสาศึลนธรรม ทำให้ได้รับความสนใจจากหน่วยงานหรือ องค์กรเอกชน เช่น กลุ่ม Peaceful Death กลุ่มเพื่อชีวิตติงาม และสวนโมกข์กรุงเทพ เป็นต้น ซึ่งกลุ่มอาสาศึลนธรรมได้เข้าไปให้ความร่วมมือในเชิงกิจกรรมทั้งในรูปแบบของการแบ่งปันประสบการณ์การทำงาน หรือการเข้าไปใช้พื้นที่เพื่อดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ โดยความร่วมมือในเชิงภาคีเครือข่ายเช่นนี้ก่อให้เกิดผลทางอ้อมแก่กลุ่มอาสาศึลนธรรม ทำให้มีโอกาสได้พบปะและเชื่อมโยงกับภาคีเครือข่ายอื่น ๆ ซึ่งอาจมีประโยชน์ต่อการสร้างความร่วมมือในการทำงานด้วยกันต่อไปได้ในอนาคต

กลุ่มอาสาศึลนธรรม : บทบาทในการส่งเสริมสุขภาวะ

กลุ่มอาสาศึลนธรรมสะท้อนให้เห็นถึงความพยายามในการปรับตัวของพระสงฆ์ให้เข้ากับสังคมสมัยใหม่ เป็นการทำงานสาธารณสงเคราะห์แบบเชิงรุกโดยไม่ได้ละทิ้งหลักพระธรรมวินัย ในทางตรงกันข้ามรูปแบบกิจกรรมของกลุ่มอาสาศึลนธรรมยังช่วยฟื้นคืนบทบาทความสำคัญของพระสงฆ์ที่มีมาแต่ในอดีตอีกด้วย ทั้งนี้จากการศึกษาพบว่ากลุ่มอาสาศึลนธรรมมีบทบาทต่อการส่งเสริมสุขภาวะที่เห็นเด่นชัด 3 ด้าน ดังนี้

สุขภาวะทางจิต กลุ่มอาสาศึลนธรรมมีบทบาทในการเสริมสร้างสุขภาวะทางจิตให้กับผู้คน และสังคมที่เห็นได้อย่างเด่นชัด ทุกกิจกรรมของกลุ่มอาสาศึลนธรรมมุ่งเน้นการดูแลและพัฒนาที่จิตใจเป็นสำคัญ โดยเฉพาะการเข้าไปเสริมการทำงานของโรงพยาบาลที่ช่วยให้การดูแลผู้ป่วยมีความเป็นองค์รวมมากขึ้น ทำให้ผู้ป่วยได้รับการเยียวยาในมิติด้านจิตใจซึ่งเป็นมิติที่แพทย์หรือพยาบาลส่วนใหญ่อาจให้ความช่วยเหลือได้ไม่เต็มที่ ปัจจัยสำคัญส่วนหนึ่งเป็นเพราะผู้คนยังคงเคารพและศรัทธาในฐานะพระสงฆ์ผู้ทรงศีล จึงเสมือนเป็นใบเบิกทางที่ดีในการเข้าไปทำงานเยียวยาจิตใจของกลุ่มอาสาศึลนธรรม ตลอดจนทักษะที่ใช้ในการดำเนินกิจกรรมเป็นรูปแบบที่ทำให้ผู้รับการเยียวยาเกิดการเปลี่ยนแปลงของสภาวะด้านจิตใจด้วยตนเอง จึงทำให้ผู้ป่วยคลายจากความทุกข์กังวลใจหรือความท้อแท้สิ้นหวัง พร้อมทั้งจะยอมรับความทุกข์ตามความเป็นจริง และมีพลังใจในการหันกลับมาดูแลเอาใจใส่ร่างกายของตนเองมากขึ้น ด้วยสุขภาวะทางจิตที่ดีนี้จึงมีส่วนช่วยให้ผู้ป่วยสามารถฟื้นตัวได้ไวขึ้น จากอาการเจ็บป่วยของร่างกาย ปรากฏดังคำสัมภาษณ์ว่า

“...มีเคสหนึ่งที่ได้รับการดูแลจากคุณหมอมานานแต่คนไข้มีอาการเหมือนเดิม กินอะไรไม่ได้ ดูท้อแท้สิ้นหวัง แต่หลังจากพยาบาลส่งเคสให้พระก็เกิดความเป็นไปเปลี่ยนแปลง คนไข้กลับดูสดใสผิวดำไปเป็นคนละคนและไม่นานก็กลับบ้านได้ และมีอีกหลายเคสที่คนไข้มี

ปัญหาความทุกข์ใจแต่ไม่เคยบอกพยาบาล นอนรับการรักษามาเป็นอาทิตย์ แต่พอรับการรักษาจากพระสงฆ์เพียงแค่ครึ่งชั่วโมงกลับยอมบอกพระทุกอย่าง ซึ่งอาจจะด้วยความศรัทธาในความเป็นพระและช่วยให้ผู้ป่วยคลายทุกข์ในอดีตที่ฝังใจอยู่ ถึงเหตุที่ว่าทำไมต้องเป็นพระสงฆ์ นั่นก็เพราะเราเองไม่สามารถเข้าถึงได้...”

(นางสาววิมลรัตน์ เขาวินัย, สัมภาษณ์, วันที่ 15 พฤศจิกายน 2562)

ทั้งนี้กิจกรรมของกลุ่มอาสาศึลนธรรมยังเข้าไปมีส่วนในการดูแลจิตใจของญาติผู้ป่วยที่กำลังตกอยู่ในภาวะของความทุกข์ใจหรือความเครียดวิตกกังวล โดยเฉพาะญาติของผู้ป่วยวิกฤติหรือผู้ป่วยระยะสุดท้าย ซึ่งสภาพจิตใจที่ย่ำแย่นี้ก่อให้เกิดผลกระทบต่อความสามารถในการควบคุมตัวเองไม่ว่าจะเป็นด้านอารมณ์ ความคิด ความรู้สึกและการแสดงออกทางพฤติกรรม เช่น ภาวะซึมเศร้า พฤติกรรมก้าวร้าว การตำหนิหรือกล่าวโทษ เป็นต้น ดังนั้นการเข้าไปบำบัดจิตใจของกลุ่มอาสาศึลนธรรมจึงมีผลให้ญาติผู้ป่วยเกิดกำลังใจ ได้สติและรู้จักการปล่อยวางความทุกข์หรือความเศร้าโศก พร้อมทั้งจะเตรียมใจรับมือกับสิ่งที่อาจจะเกิดขึ้นได้ ทั้งยังเป็นโอกาสให้ทุกฝ่ายได้สะสางปัญหาหรือสิ่งที่ติดค้างอยู่ในใจ ด้วยสภาวะทางจิตใจที่ดีขึ้นของญาติยังส่งผลทางอ้อมต่อการดูแลผู้ป่วยและการทำงานของบุคลากรทางการแพทย์อีกด้วย

นอกจากนี้กลุ่มอาสาศึลนธรรมยังได้เข้าไปมีส่วนในการเสริมสร้างสขภาวะทางจิตใจให้กับบุคลากรทางการแพทย์ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่พยาบาลซึ่งเป็นผู้ที่ต้องพบเจอความทุกข์ของผู้ป่วยและญาติอยู่ตลอดเวลา รวมถึงความทุกข์จากการทำงาน ซึ่งก่อให้เกิดผลกระทบต่อความมั่นคงทางจิตใจและความสามารถในการควบคุมตัวเอง จนกระทั่งหลายครั้งทำให้เกิดปัญหาการกระทบกระทั่งระหว่างเพื่อนร่วมงานหรือผู้รับบริการในโรงพยาบาล กิจกรรมของกลุ่มอาสาศึลนธรรมจึงช่วยให้บุคลากรทางการแพทย์ได้มีพื้นที่ระบายความทุกข์และรับฟังปัญหาซึ่งกันและกัน ทำให้บุคลากรทางการแพทย์มองเห็นความทุกข์ทั้งของตนเองและผู้อื่นส่งผลให้จิตใจเกิดความผ่อนคลายและมีแนวทางในการจัดการความทุกข์ของตนเองได้ ซึ่งสขภาวะจิตใจที่ดีทำให้บุคลากรทางการแพทย์มีความพร้อมในการทำงาน รู้วิธีจัดการสภาพอารมณ์ของตนเอง ทำงานบนพื้นฐานของความเข้าใจและความเมตตามากขึ้น และสามารถรับมือกับปัญหาต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้นได้ดีกว่าเดิม

สขภาวะทางสังคม กลุ่มอาสาศึลนธรรมเอื้อให้เกิดสังคมสขภาวะโดยเริ่มจากสังคมระดับย่อย กล่าวคือกลุ่มอาสาศึลนธรรมเอื้อให้เกิดการรวมตัวของผู้มีอุดมการณ์จิตอาสา ทำให้พระสงฆ์หลายรูปมีโอกาสเข้ามาฝึกฝนและพัฒนาตนไปตามแนวทางของพระพุทธศาสนา โดยมุ่งเน้นหลักของความเมตตากรุณาซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ผลักดันให้กลุ่มอาสาศึลนธรรมแสดงออกถึงพฤติกรรม

เสียสละหรือการบำเพ็ญประโยชน์เพื่อส่วนรวม นอกจากนี้บรรยากาศภายในกลุ่มยังเปี่ยมไปด้วยความเอื้ออาทร ทั้งยังให้ความสำคัญต่อการดูแลรักษาสัมพันธภาพ ส่งผลให้สมาชิกเกิดความรู้สึกอบอุ่น พร้อมร่วมแรงร่วมใจในการออกไปดำเนินกิจกรรม จากจุดนี้จึงสะท้อนให้เห็นว่ากลุ่มอาสาศึลานธรรมเป็นต้นแบบของการสร้างสรรค์สังคมสุขภาวะ และการพัฒนานี้ค่อย ๆ ขยายวงไปสู่ผู้รับการบำบัดหรือภาคีเครือข่ายต่าง ๆ จนทำให้เกิดการซึมซับและนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวัน พิจารณาได้จากการปฏิบัติงานของกลุ่มอาสาศึลานธรรมที่ส่งผลให้เกิดความสัมพันธ์ที่ราบรื่นทั้งในระดับครอบครัวหรือหน่วยงาน ทำให้ผู้ป่วยและญาติเข้าใจการทำงานของบุคลากรทางการแพทย์มากขึ้น ในขณะที่บุคลากรทางการแพทย์เองก็พร้อมเปิดใจรับฟังปัญหาของผู้ป่วยและญาติมากขึ้น ให้การดูแลเอาใจใส่ด้วยความเมตตา ปรากฏดังคำอธิบายว่า

“... หลังจากได้ทำงานร่วมกับพระศึลานธรรม เราารู้สึกว่าเราเปลี่ยน คือเราฟังคนอื่นด้วยความเข้าใจ เป็นความเข้าใจที่มีเมตตาว่าเขามีความทุกข์ที่ต้องการมาแบ่งเบา สิ่งนี้เกิดจากธรรมชาติไม่ได้เสแสร้ง มันมาจากการฝึกฝน พอฟังความทุกข์ของคนอื่นบ่อยๆ มันไม่ได้ทำให้เราหดหู่ แต่กลับเป็นความรู้สึกอึดอึด เมื่อได้รู้สึกถึงความทุกข์เขาผ่อนคลายลงจากการช่วยเหลือของพระคุณเจ้าหรือทีมงานของเรา ความรู้สึกอึดอึดมันค่อยๆ สดงม แล้วความเมตตาของเราค่อยๆ ผลิขึ้น เพราะฉะนั้นพอเรารุคกับคนอื่น เราารู้สึกว่าปัญหาต่างๆ มันลดลง เวลาใกล้ชิดกับคนไข้ที่เข้ามา ความทุกข์เราลดลงเข้าใจเขามากขึ้น เราเป็นธรรมชาติมากขึ้น...”

(นางสาววิมลรัตน์ เขาวินัย, สัมภาษณ์, วันที่ 15 พฤศจิกายน 2562)

วิถีของศึลานธรรมจึงมีส่วนในการสร้างสังคมที่ดีงามด้วยการมุ่งพัฒนาตนเองจนเกิดความเจริญงอกงามทางจิตใจแล้วจึงออกไปดูแลผู้คนและสังคม เป็นรูปแบบหนึ่งที่ส่งเสริมการดำรงชีวิตร่วมกันบนพื้นฐานของความเมตตา รู้จักความเอื้ออาทรและแบ่งปัน ปลุกฝังทัศนคติต่อผู้คนและโลกในเชิงบวก เห็นคุณค่าของการสร้างและรักษาสัมพันธภาพ วิถีของศึลานธรรมจึงมีส่วนช่วยเสริมสร้างความสามัคคีปรองดอง ลดปัญหาการทะเลาะเบาะแว้งหรือความแตกแยกของผู้คนในสังคมได้

สุขภาวะทางปัญญา ทุกกิจกรรมของกลุ่มอาสาศึลานธรรมเป็นไปเพื่อจุดมุ่งหมายให้เกิดกระบวนการพัฒนาตนให้งอกงามทางด้านปัญญาภายใน กล่าวคือผู้เข้าร่วมกิจกรรมจะได้รับการให้การปรึกษาจนกระทั่งเกิดความเข้าใจต่อตนเองและผู้อื่นตลอดจนสิ่งต่าง ๆ ได้อย่างลึกซึ้งและสอดคล้องกับความเป็นจริง เป็นความเข้าใจที่ผ่านกระบวนการพิจารณาใคร่ครวญจนกระทั่งเกิดปัญญา ทำให้เห็นถึงความไม่เที่ยงแท้ของสรรพสิ่งจนสามารถวางใจได้อย่างถูกต้อง ซึ่งในกระบวนการ

เยียวยาจิตใจของกลุ่มอาสาศึลานธรรมส่งผลให้ผู้ป่วยและญาติตลอดจนบุคลากรทางการแพทย์ได้ตระหนักถึงเหตุแห่งทุกข์และรู้วิธีจัดการจิตใจของตนเองไม่ให้ติดอยู่กับความทุกข์นั้น

กลุ่มอาสาศึลานธรรม : สาธารณสงเคราะห์วิถึพุทธกับความยั่งยืน

เนื่องจากบริบททางสังคมของเปลี่ยนแปลง หน่วยงานหรือสถาบันต่าง ๆ ที่เคยรวมศูนย์อยู่ในวัดก็ค่อย ๆ แยกตัวออกไปจัดตั้งในสถานที่ต่าง ๆ ส่งผลให้วิถีชีวิตของคนไทยกับพระพุทธศาสนาไม่ได้ผูกพันแน่นแฟ้นเหมือนเช่นอดีตที่เคยเป็นมาและนับวันยิ่งก่อให้เกิดช่องว่างระหว่างพระสงฆ์กับประชาชนมากขึ้น จึงเป็นเหตุให้วัดและพระสงฆ์ควรเรียนรู้ที่จะปรับตัวให้ทันยุคสมัยเพื่อลดช่องว่างที่เกิดขึ้น ซึ่งกลุ่มอาสาศึลานธรรมเป็นตัวอย่างของพระสงฆ์ที่เรียนรู้ในการปรับตัวให้เข้ากับสภาพสังคมสมัยใหม่โดยเน้นการทำงานสาธารณสงเคราะห์เชิงรุก เพื่อนำหลักพุทธธรรมส่งถึงประชาชนด้วยวิธีการประยุกต์หลักการทางพระพุทธศาสนาเข้ากับศาสตร์สมัยใหม่ ทำให้ประชาชนเข้าถึงง่ายและสามารถนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้ ผลจากการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มอาสาศึลานธรรมจึงสร้างความเปลี่ยนแปลงในด้านความศรัทธาอย่างเห็นได้ชัด โดยเฉพาะภาพลักษณ์ของพระสงฆ์ที่เข้าไปเยี่ยมไข้ผู้ป่วยในโรงพยาบาลซึ่งแต่เดิมประชาชนส่วนใหญ่มีทัศนคติและความเชื่อในเชิงลบ แต่กลุ่มอาสาศึลานธรรมได้เข้าไปเปลี่ยนแปลงทัศนคติและความเชื่อเหล่านั้นจนส่งผลให้ประชาชนเกิดความศรัทธาและมองเห็นคุณค่าประโยชน์ของพระสงฆ์ที่แตกต่างไปจากเดิม ทั้งนี้เมื่อพิจารณาการดำเนินงานสาธารณสงเคราะห์วิถึพุทธกับความยั่งยืนตามองค์ประกอบที่ฝ่ายสาธารณสงเคราะห์ของมหาเถรสมาคมกำหนดไว้สามารถวิเคราะห์ได้ ดังนี้

การพัฒนาสังฆพัฒนาทายาท กลุ่มอาสาศึลานธรรมคำนึงถึงความสำคัญในการพัฒนาสังฆพัฒนาทายาท พิจารณาได้จากความพยายามในการเพิ่มจำนวนบุคลากรของกลุ่มด้วยรูปแบบต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการชักชวนพระสงฆ์ที่บุคลากรภายในกลุ่มมีความสนิทสนมคุ้นเคยหรือการร่วมมือกับฝ่ายคณะสงฆ์ในการจัดโครงการเยียวยาใจด้วยธรรมะ เป็นผลให้บุคลากรของกลุ่มอาสาศึลานธรรมมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นและทำให้สะดวกต่อการจัดกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ในหลายพื้นที่ อย่างไรก็ตามการพัฒนาสังฆพัฒนาทายาทในทัศนะของกลุ่มอาสาศึลานธรรมไม่ใช่การมุ่งเน้นที่จำนวนของบุคลากรภายในกลุ่มเพียงอย่างเดียว หากมุ่งเน้นการบ่มเพาะพระสงฆ์ให้มีอุดมการณ์จิตอาสาและเข้าใจใน “วิถึศึลานธรรม” แล้วจึงนำเอาทักษะองค์ความรู้ไปปรับประยุกต์ใช้ในการสร้างสรรค์กิจกรรมเพื่อช่วยเหลือผู้คนและสังคมได้สืบไปซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์ในหลายพื้นที่ได้มากกว่า สะท้อนให้เห็นผ่านรูปแบบกิจกรรมของพระสงฆ์ วัตถุนานเวศกวัน เช่น กิจกรรมคุยกับพระ เป็นต้น ซึ่งได้รับแรงบันดาลใจและพื้นฐานความรู้จากการเข้าร่วมฝึกอบรมกับกลุ่มอาสาศึลานธรรมนั่นเอง

การพัฒนาองค์ความรู้ ในขณะที่สังคมมีความเปลี่ยนแปลง แต่พระสงฆ์ส่วนใหญ่ก็ยังคงยึดติดวิธีการเดิม ที่จะบำบัดทุกข์ของผู้คนโดยวิธีเทศนาสั่งสอน ซึ่งทางกลุ่มอาสาศीलานธรรมมองเห็นว่าวิธีการเทศนาสั่งสอนอาจไม่สามารถที่จะช่วยบำบัดทุกข์ของผู้คนได้เช่นเดิม จึงได้พยายามคิดหาวิธีการแบบใหม่ที่น่าจะเข้าถึงและบำบัดทุกข์ของผู้คนได้มากขึ้น ซึ่งวิธีการดังกล่าวคือการให้การปรึกษาเชิงพุทธจิตวิทยา ดังนั้นบุคลากรภายในกลุ่มอาสาศीलานธรรมจึงให้ความสำคัญต่อการพัฒนาองค์ความรู้ให้กับพระสงฆ์ที่มีความสนใจเข้าร่วมกลุ่ม โดยจัดให้มีการฝึกฝนอบรมทักษะความรู้เป็นประจำปีละประมาณ 2 ครั้ง เพื่อให้บุคลากรได้เรียนรู้และทบทวนทักษะองค์ความรู้จนกระทั่งเกิดความชำนาญ ในขณะที่เดียวกันกลุ่มอาสาศीलานธรรมยังมีการรวบรวมและถ่ายทอดองค์ความรู้อย่างเป็นระบบผ่านโครงการฝึกอบรมหรือกิจกรรมถอดบทเรียน อีกทั้งยังได้บูรณาการความรู้ร่วมกับภาคีเครือข่ายจนกระทั่งเกิดองค์ความรู้ที่หลากหลาย เช่น ทักษะเชิงกระบวนการ ทักษะโค้ชชิ่ง (Coaching) ทักษะศิลปะแมนดาลา (Mandala) เป็นต้น ส่งผลให้บุคลากรภายในกลุ่มอาสาศीलานธรรมมีเครื่องมือที่หลากหลายในการนำไปประยุกต์ใช้เพื่อช่วยเหลือผู้คนและสังคม

การพัฒนาภาคีเครือข่าย กลุ่มอาสาศीलานธรรมให้ความสำคัญในการพัฒนาภาคีเครือข่าย โดยที่ผ่านมามีการร่วมมือในเชิงภาคีเครือข่ายตลอดจนมีการบูรณางานร่วมกันระหว่างองค์กรคณะสงฆ์ เครือข่ายโรงพยาบาล ตลอดจนหน่วยงานหรือองค์กรเอกชนต่าง ๆ ซึ่งการพัฒนาด้านภาคีเครือข่ายนี้ก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งต่อกลุ่มอาสาศीलานธรรมเองและสังคม โดยจะเห็นว่ากลุ่มอาสาศीलานธรรมได้รับความช่วยเหลือจากภาคีเครือข่ายต่าง ๆ ในการพัฒนาทักษะองค์ความรู้ตลอดจนการพัฒนาบุคลากร ส่งผลให้กลุ่มอาสาศीलานธรรมมีศักยภาพที่หลากหลายและเอื้อต่อการดำเนินกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ ในขณะเดียวกันกลุ่มอาสาศीलานธรรมได้เข้าไปเสริมการทำงานของภาคีเครือข่าย และเป็นผลให้ภาคีเครือข่ายปฏิบัติงานได้อย่างราบรื่นมากขึ้น จึงกล่าวได้ว่าการสนับสนุนส่งเสริมความร่วมมือในเชิงภาคีเครือข่ายมีผลให้เกิดประโยชน์ร่วมกันและมีส่วนต่อการกระจายโอกาสในการบำเพ็ญประโยชน์ต่อผู้คนและสังคมในวงกว้างได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

บทที่ 5

สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่อง บทบาทของพระสงฆ์ด้านสาธารณสงเคราะห์ในบริบทพุทธศาสนาเพื่อสังคม มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทด้านสาธารณสงเคราะห์ของพระสงฆ์ในบริบทของพุทธศาสนาเพื่อสังคม การดำเนินกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธของพระสงฆ์ในการและภาคีเครือข่ายภายใต้กรอบที่มหาเถรสมาคมกำหนดไว้ 4 รูปแบบ คือ สงเคราะห์ เกื้อกูล พัฒนา บูรณาการ ตลอดจนเสนอแนะแนวทางการทำงานสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธในอนาคตของคณะสงฆ์ไทย ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพโดยมีเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลคือ การสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และไม่มีส่วนร่วม รวมถึงการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาประกอบการวิเคราะห์ข้อมูล รายงานผลด้วยการพรรณาวิเคราะห์

โดยมีบทสรุปอภิปรายผลและข้อเสนอแนะที่เกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ด้านสาธารณสงเคราะห์ในบริบทพุทธศาสนาเพื่อสังคม ดังนี้

5.1 สรุปผลการศึกษา

จากการที่มหาเถรสมาคมตระหนักถึงผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมไทยในปัจจุบันซึ่งทำให้วิถีชีวิตของคนไทยนับวันจะยิ่งถอยห่างจากพระพุทธศาสนามากขึ้น จึงพยายามฟื้นคืนบทบาทความสำคัญของพระพุทธศาสนาและพระสงฆ์โดยได้กำหนดแผนยุทธศาสตร์การปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนาในด้านต่าง ๆ รวมเป็น 6 ด้าน บวก 1 ได้แก่ ด้านปกครอง ด้านศาสนศึกษา ด้านศึกษาสงเคราะห์ ด้านเผยแผ่ ด้านสาธารณูปการ ด้านสาธารณสงเคราะห์ รวมถึงด้านพัฒนาพุทธมณฑลให้เป็นศูนย์กลางการบริหารกิจการพระพุทธศาสนา ทั้งนี้การที่องค์กรคณะสงฆ์เข้ามาสนับสนุนและผลักดันภารกิจงานด้านสาธารณสงเคราะห์มีส่วนเอื้อต่อการทำงานของพระสงฆ์สาธารณสงเคราะห์และพระสงฆ์นักพัฒนาได้รับการยอมรับในสังคมมากขึ้น อีกทั้งยังช่วยให้พระสงฆ์มีแนวทางในการดำเนินงานสาธารณสงเคราะห์ที่เหมาะสมและไม่ขัดต่อพระธรรมวินัยหรือวัตรปฏิบัติของพระภิกษุสามเณร โดยฝ่ายสาธารณสงเคราะห์ของมหาเถรสมาคมได้มีกระบวนการวิจัยเกี่ยวกับบทบาทสาธารณสงเคราะห์ของพระสงฆ์จนกระทั่งตกตะกอนออกมาเป็นแนวคิด รูปแบบ และแนวทางการทำงานสาธารณสงเคราะห์ทั้งหมด 4 หลักการ ได้แก่ การสงเคราะห์ การเกื้อกูล การพัฒนา และการบูรณาการ

อย่างไรก็ตาม ผลจากการศึกษาการทำงานด้านสาธารณสุขสงเคราะห์ของพระสงฆ์ในพื้นที่เป้าหมายทั้ง 4 แห่ง พบว่าพระสงฆ์ส่วนใหญ่ไม่ได้จำกัดแนวทางการทำงานสาธารณสุขสงเคราะห์อยู่เพียงด้านใดด้านหนึ่ง หากแต่มีการทำงานสาธารณสุขสงเคราะห์ในหลายแนวทางควบคู่ไปพร้อมกันพิจารณาได้ ดังนี้

ตารางที่ 3 แสดงผลการดำเนินกิจกรรมสาธารณสุขสงเคราะห์ใน 4 พื้นที่เป้าหมาย

พระสงฆ์ กลุ่มเป้าหมาย	รูปแบบ / แนวทาง กิจกรรมสาธารณสุขสงเคราะห์
พระครูจันทลีลากร	1) การสงเคราะห์ - จัดตั้งศูนย์สาธารณสุขสงเคราะห์เด็กพิเศษวัดห้วยหมู - บริจาคโลงศพ จัดสวดพระอภิธรรมและฌาปนกิจศพโดยไม่คิดค่าใช้จ่ายให้กับครอบครัวผู้ยากไร้ ศพไร้ญาติหรือศพอนาถา 2) การเกื้อกูล - สนับสนุนงบประมาณให้กับโรงเรียนวัดห้วยหมูในการสร้างห้องเรียนคู่ขนานจำนวน 3 ห้อง - จัดทอดกฐินเพื่อระดมทุนในการสร้างอาคารเรียนรวมจำนวน 2 ชั้นให้กับโรงเรียนวัดห้วยหมู
พระครูโกวิทสุตสาร	1) การสงเคราะห์ - การบริจาคสิ่งของตามพื้นที่ตะเข็บชายแดนหรือถิ่นทุรกันดารต่าง ๆ - การบริจาคข้าวสารอาหารแห้งเพื่อบรรเทาความเดือดร้อนแก่ผู้คนในบริเวณรอบวัด - โครงการเยี่ยมเยียนผู้ป่วยติดเตียง-ผู้ยากไร้-ผู้ชราที่ไม่มีลูกหลานดูแล - การซ่อมแซมบ้านให้แก่ผู้ยากไร้ - โครงการให้ยืมอุปกรณ์ดูแลผู้ป่วย - โครงการบริจาคโลงศพฟรี 2) การเกื้อกูล - ตลาดนัดวัดม่วงตารศ - คลินิกฝังเข็มวัดม่วงตารศ - โครงการเกษตรอินทรีย์ปลอดสาร 3) การพัฒนา

พระสงฆ์ กลุ่มเป้าหมาย	รูปแบบ / แนวทาง กิจกรรมสาธารณสงเคราะห์
	- โครงการดนตรีไทยเพื่อเด็กและเยาวชน
พระราชธรรมนิเทศ	1) การสงเคราะห์ - โครงการที่พักคนชรา - โครงการสะพานบุญจากผู้เลื่อมใสจนเจ็ดผู้ขาด - โครงการสวนแก้วเนอร์สเซอรี่ - โครงการเพื่อการเกษตรและสิ่งแวดล้อม 2) การเกื้อกูล - โครงการบ่มเพาะสิ่งปลูกตามแนวพระราชดำริ - โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช - โครงการคอนโดสุนัข - โครงการบ้านทักษะชีวิต 3) การพัฒนา - โครงการบวชเณรภาคฤดูร้อน - โครงการเข้าค่ายอบรมจริยธรรม - โครงการร่มโพธิ์แก้ว - โครงการเวทีบำเพ็ญประโยชน์ - โครงการลอกคราบ - โครงการกระบอกสารออกกิลเลส - โครงการช่วยน้องท้องหิว - โครงการรณรงค์ผู้ไม่รู้หนังสือ - โครงการซูเปอร์มาร์เก็ตคนยากไร้ - โครงการเพื่อการเกษตรและสิ่งแวดล้อม 4) การบูรณาการ - โครงการสลับมาฟื้นฟู
กลุ่มอาสาสมัคร	1) การบูรณาการ - กิจกรรมเยี่ยมไข้ข้างเตียง - กิจกรรมกลุ่มแก่ผู้ป่วยและญาติมิตร - กิจกรรมเยี่ยมเยียนบุคคลทั่วไป - ภารกิจงานด้านอบรม

พระสงฆ์ กลุ่มเป้าหมาย	รูปแบบ / แนวทาง กิจกรรมสาธารณสงเคราะห์
	- การกิจงานสร้างและพัฒนาบุคลากร

จากตารางดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าการทำงานสาธารณสงเคราะห์ของพระสงฆ์สามารถทำได้หลายแนวทางพร้อมกันในเวลาเดียว อีกทั้งยังส่งผลดีในเชิงของการสนองตอบปัญหาความต้องการของประชาชนได้อย่างครอบคลุมและทั่วถึงยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตามผลจากการศึกษาพบว่าพระสงฆ์ในแต่ละพื้นที่การศึกษามีการดำเนินกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ที่มีลักษณะเด่นวิเคราะห์ได้ ดังนี้

5.1.1 พระครูจันทลีลากร : ศูนย์สาธารณสงเคราะห์เด็กพิเศษวัดห้วยหมู

พระครูจันทลีลากร เจ้าอาวาสวัดห้วยหมู เป็นผู้มีบทบาทสำคัญต่อการส่งเสริมโอกาสทางการศึกษาให้แก่เด็กพิเศษ โดยมีแรงจูงใจสำคัญที่สรุปได้ 2 ประการ คือ (1) การพบเห็นปัญหาของเด็กพิเศษซึ่งเป็นบุตรหลานของคนในชุมชน (2) ความเข้าใจสภาพชุมชนซึ่งส่วนใหญ่ฐานะยากจนและขาดความพร้อมในการเลี้ยงดูส่งเสริมพัฒนาการของเด็กพิเศษ ด้วยแรงจูงใจดังกล่าวนี้จึงกระตุ้นให้พระครูจันทลีลากรมองเห็นความจำเป็นในการเข้ามามีส่วนร่วมช่วยเหลือเด็กพิเศษ จึงเริ่มจากการสนับสนุนนโยบายรับเด็กพิเศษของโรงเรียนวัดห้วยหมูในฐานะคณะกรรมการสถานศึกษา แล้วยังให้การสงเคราะห์โรงเรียนวัดห้วยหมูด้วยการสมทบทุนสำหรับจัดจ้างบุคลากรเพื่อดูแลเด็กพิเศษ ตลอดจนการสมทบทุนเพื่อสร้างห้องเรียนคู่ขนานและอาคารเรียนร่วมระหว่างเด็กพิเศษกับเด็กปกติ แต่ในเวลาต่อมา พระครูจันทลีลากรพบว่าการสงเคราะห์เด็กพิเศษที่เกิดขึ้นภายในโรงเรียนวัดห้วยหมูก่อให้เกิดประโยชน์เพียงช่วงระยะเวลาหนึ่งเท่านั้น เพราะเด็กพิเศษเหล่านี้ยังคงต้องประสบปัญหาเกี่ยวกับการไม่มีสถานศึกษาต่อจนต้องกลับมาใช้ชีวิตอยู่บ้านลำพังซึ่งอาจเป็นอันตรายหรือก่อให้เกิดปัญหาภายหลังได้ ด้วยเหตุนี้พระครูจันทลีลากรจึงตัดสินใจพัฒนาศูนย์สาธารณสงเคราะห์เด็กพิเศษขึ้นภายในวัดห้วยหมู ด้วยวัตถุประสงค์สำคัญ 3 ประการ คือ (1) เพื่อสร้างพื้นที่ปลอดภัยให้กับเด็กพิเศษ (2) เพื่อให้เด็กพิเศษได้รับการเสริมสร้างทักษะพัฒนาการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง (3) เพื่อแบ่งเบาภาระของผู้ปกครองที่มีบุตรหลานเป็นเด็กพิเศษ ทั้งนี้พระครูจันทลีลากรให้ความสำคัญกับการเสริมสร้างทักษะด้านวิชาชีพแก่เด็กพิเศษ ด้วยหวังว่าเด็กพิเศษจะสามารถนำเอาทักษะความรู้ที่ได้รับไปใช้ประกอบอาชีพดูแลตนเองและครอบครัวได้ต่อไปในอนาคต

ผลการวิเคราะห์บทบาทสาธารณะสงเคราะห์ของพระครูจันทลีลากร

จากการศึกษาผลการดำเนินกิจกรรมพบว่า การขับเคลื่อนศูนย์สาธารณสงเคราะห์เด็กพิเศษวัดห้วยหมูประสบความสำเร็จในเชิงการสร้างพื้นที่ปลอดภัยให้กับเด็กพิเศษ ทำให้เด็กพิเศษมีสังคมที่เข้ากันได้และสามารถใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ตลอดจนการจัดกิจกรรมเสริมสร้างทักษะทั้งด้านวิชาการและด้านวิชาชีพยังมีส่วนช่วยป้องกันภาวะถดถอยทางพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็กพิเศษ ในขณะเดียวกันยังเอื้อประโยชน์ให้คนในชุมชนที่มีบุตรหลานเป็นเด็กพิเศษได้ทำมาหาเลี้ยงชีพด้วยความสบายใจไร้กังวล

ในปัจจุบัน ศูนย์สาธารณสงเคราะห์เด็กพิเศษวัดห้วยหมูมีเด็กพิเศษที่อยู่ในการดูแลประมาณ 40 คน เมื่อพิจารณาถึงการแสดงบทบาทสาธารณะสงเคราะห์ของพระครูจันทลีลากรพบจุดเด่น จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคของรูปแบบกิจกรรมที่สามารถวิเคราะห์ได้ ดังนี้

ตารางที่ 4 แสดงผลการวิเคราะห์จุดเด่น จุดด้อย โอกาส และอุปสรรคของพระครูจันทลีลากร

ปัจจัยภายใน

จุดเด่น

- การดำรงชีวิตในฐานะพระสงฆ์ที่มีความใกล้ชิดชุมชนตลอดเวลาส่งผลให้พระครูจันทลีลากรมีความเข้าใจเกี่ยวกับสภาพปัญหาของชุมชน การแสดงบทบาทสาธารณะสงเคราะห์จึงมีจุดเด่นในเชิงรูปแบบกิจกรรมที่สอดคล้องกับปัญหาของคนในชุมชน เป็นกิจกรรมที่สามารถช่วยเหลือจุนเจือและบรรเทาความเดือดร้อนได้ตรงตามความต้องการของคนในชุมชน
- ช่วยลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาให้กับเด็กพิเศษ ทำให้เด็กมีโอกาสดำเนินการฝึกฝนพัฒนาทักษะตามกำลังสติปัญญาหรือศักยภาพที่มีอยู่
- เป็นพื้นที่ปลอดภัยของเด็กพิเศษ ทำให้เด็กพิเศษมีสังคมที่สามารถอยู่ร่วมกันได้โดยไม่รู้สึกละแวกแยกหรือถูกเลือกปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรมจากสังคมภายนอก
- พระสงฆ์ภายในวัดห้วยหมูให้ความร่วมมือในการขับเคลื่อนกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์

จุดอ่อน

- การไม่กำหนดหลักเกณฑ์ที่ชัดเจนเกี่ยวกับการรับดูแลเด็กพิเศษโดยเฉพาะช่วงอายุและประเภทของเด็กพิเศษ ส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพในการดูแลเด็กของเจ้าหน้าที่บุคลากรภายในศูนย์

- เจ้าหน้าที่บุคลากรภายในศูนย์ขาดทักษะความรู้เกี่ยวกับการดูแลเด็กพิเศษ ส่วนมากอาศัยวิธี “ครูพักลักจำ” ซึ่งอาจไม่ได้เป็นไปตามแนวทางการพัฒนา เด็กพิเศษที่ถูกต้องตามหลักการจึงทำให้เด็กพิเศษไม่ได้รับการกระตุ้นและ บำบัดพัฒนาการอย่างเหมาะสม
- การดำเนินงานยังขาดระเบียบแบบแผนและการจัดทำเอกสารอย่างเป็น ระบบซึ่งส่งผลกระทบต่อการทำงานของเจ้าหน้าที่บุคลากรภายในศูนย์
- ขาดการจัดการความรู้ที่จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการ ทำงานสาธารณสงเคราะห์ให้ดียิ่งขึ้น
- ขาดสิ่งพัฒนาทายาทหรือพระสงฆ์ที่จะสืบทอดกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ อย่างเป็นกิจจะลักษณะอันเนื่องจากความไม่แน่นอนในสถานภาพของสงฆ์

ปัจจัยภายนอก

โอกาส

- การขับเคลื่อนแผนยุทธศาสตร์การปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนาของมหาเถร สมาคมซึ่งมีนโยบายที่ส่งเสริมสนับสนุนบทบาทด้านสาธารณสงเคราะห์ ช่วย เสริมสร้างโอกาสและเปิดกว้างให้พระสงฆ์มีความมั่นใจในการทำงานสา ธารณสงเคราะห์มากขึ้น
- รูปแบบกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์สามารถตอบสนองความต้องการของ ชุมชนและสังคมในระดับกว้างได้ เพราะยังคงมีเด็กพิเศษในสังคมไทยที่รอรับ การช่วยเหลืออยู่อีกมาก

อุปสรรค

- การดำเนินกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ยังคงมีลักษณะเป็นเอกเทศ เนื่องด้วย ที่ผ่านมาพระครูจันทสีลากรเคยเผชิญปัญหาของการเข้ามามีส่วนร่วมแบบมี เงื่อนไขของหน่วยงานราชการหรือองค์กรต่าง ๆ จึงส่งผลให้ท่านไม่ปรารถนา ที่จะทำงานในเชิงบูรณาการ
- การดำเนินกิจกรรมไม่ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากหน่วยงานราชการ หรือองค์กรที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ เป็นผลให้พระครูจันทสีลากรต้องรับผิดชอบ ค่าใช้จ่ายอยู่เพียงผู้เดียวซึ่งกระทบต่อการขับเคลื่อนกิจกรรมสาธารณ สงเคราะห์

5.1.2 พระครูโกวิทสุตสาร : คลินิกฝังเข็มวัดม่วงตารศ และ ตลาดนัดวัดม่วงตารศ

พระครูโกวิทสุตสาร เจ้าอาวาสวัดม่วงตารศ เป็นที่รู้จักของชุมชนในฐานะพระสงฆ์ที่มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์หลากหลายโครงการ โดยเฉพาะ

คลินิกฝังเข็มวัดม่วงตารศและตลาดนัดวัดม่วงตารศซึ่งมีความโดดเด่นและเป็นกิจกรรมที่มุ่งเน้นแนวทางในเชิงเกื้อกูล จากการศึกษาถึงแรงจูงใจในการแสดงบทบาทสาธารณสงเคราะห์สรุปได้ว่า (1) การเกิดและเติบโตเป็นคนในพื้นที่ทำให้เข้าใจสภาพความเป็นอยู่และความต้องการของชุมชน (2) ความสนใจส่วนตัวเกี่ยวกับการบำเพ็ญทานบารมีตามหลักคำสอนในพุทธศาสนา จากแรงจูงใจดังกล่าวจึงทำให้ท่านใส่ใจต่อการแสดงบทบาทสาธารณสงเคราะห์ โดยการเอื้อเฟื้อเกื้อกูลสถานที่ของวัดเพื่อจัดกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน ดังนี้

“คลินิกฝังเข็มวัดม่วงตารศ” คือกิจกรรมที่พระครูโกวิทสุตสารให้การสนับสนุนนายแพทย์ธรรมบุญ ชุมเพ็ญ ซึ่งเป็นลูกศิษย์ของท่านเข้ามาใช้พื้นที่ของวัดม่วงตารศเพื่อให้บริการฝังเข็มแก่คนในชุมชน ทุกวันพฤหัสบดี ซึ่งท่านพิจารณาว่าเป็นกิจกรรมที่มีส่วนช่วยส่งเสริมสุขภาพให้กับคนในชุมชน ทำให้คนในชุมชนซึ่งส่วนใหญ่มีฐานะในระดับปานกลางค่อนข้างยากจนมีโอกาสเข้าถึงการรักษาโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย และได้แนวทางในการปรับพฤติกรรมการดูแลร่างกายให้ถูกหลัก ซึ่งผลปรากฏว่าเป็นกิจกรรมที่ได้รับความสนใจจากผู้คนในชุมชนและละแวกใกล้เคียงเพราะเป็นกิจกรรมที่ช่วยบำบัดโรคได้ จึงมีการบอกต่อแบบปากต่อปากและทำให้มีชาวบ้านสนใจเข้ารับการรักษามากถึงวันละ 50-60 คน อย่างไรก็ตามปัจจุบันกิจกรรมคลินิกฝังเข็มวัดม่วงตารศจำเป็นต้องหยุดชะงักลงชั่วคราว เนื่องจากภาระกิจงานประจำที่เพิ่มมากขึ้นของนายแพทย์ธรรมบุญ ชุมเพ็ญ

“ตลาดนัดวัดม่วงตารศ” คือตลาดนัดชุมชนที่จัดขึ้นทุกวันพุธและวันเสาร์ ซึ่งเป็นตลาดนัดที่ได้รับการสนับสนุนด้านสถานที่จากพระครูโกวิทสุตสาร ด้วยเห็นว่าจะเป็นกิจกรรมที่ช่วยเหลือให้คนในชุมชนมีอาชีพและรายได้เพิ่มมากขึ้น อีกทั้งยังเป็นการอำนวยความสะดวกแก่ชาวบ้านในการเลือกซื้อข้าวของเครื่องใช้ที่จำเป็นในชีวิตประจำวันโดยไม่ต้องลำบากเดินทางไกล ซึ่งกิจกรรมนี้ส่งผลสำเร็จในเชิงการกระตุ้นให้เกิดเศรษฐกิจชุมชน ทำให้คนในชุมชนมีแหล่งจำหน่ายสินค้าที่ตนเองผลิตโดยไม่ต้องผ่านพ่อค้าคนกลางและสามารถเลือกซื้อสินค้าได้ในราคาที่ย่อมเยา ปัจจุบันกิจกรรมตลาดนัดวัดม่วงตารศได้รับความสนใจทั้งจากคนในชุมชนและคนภายนอกชุมชน มีพ่อค้าแม่ค้าที่เข้ามาเช่าพื้นที่มากถึงเกือบ 200 ร้าน ทั้งนี้ตลาดนัดวัดม่วงตารศได้รับการดูแลโดยคณะกรรมการวัดม่วงตารศ ซึ่งทุกคนเป็นคนในพื้นที่ที่เข้ามาอาสาทำงานโดยไม่รับค่าจ้างหรือผลตอบแทน แต่เข้ามาดำเนินงานภายใต้จุดประสงค์ที่จะให้เป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาความเป็นอยู่ของคนในชุมชนให้ดีขึ้น ดังนั้นทุก

คนจึงนำรายได้ที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมตลาดนัดวัดม่วงตารศไปถวายให้กับพระครูโกวิทสุตสาร เพื่อให้ท่านนำรายได้ส่วนนี้ไว้สำหรับสงเคราะห์ชุมชนผ่านกิจกรรมหรือโครงการอื่น ๆ ต่อไป

ผลการวิเคราะห์บทบาทสาธารณสงเคราะห์ของพระครูโกวิทสุตสาร

จากการศึกษาผลการดำเนินกิจกรรมพบว่า การเกี่ยวกุหลาบพันปีของวัดม่วงตารศ จนกระทั่งเกิดเป็นกิจกรรมคลินิกฝังเข็มวัดม่วงตารศและตลาดนัดวัดม่วงตารศได้ส่งผลดีต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนและช่วยกระตุ้นเศรษฐกิจของชุมชน เมื่อพิจารณาถึงการแสดงบทบาทสาธารณสงเคราะห์ของพระครูโกวิทสุตสารพบจุดเด่น จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคของรูปแบบกิจกรรมที่สามารถวิเคราะห์ได้ ดังนี้

ตารางที่ 5 แสดงผลการวิเคราะห์จุดเด่น จุดด้อย โอกาส และอุปสรรคของพระครูโกวิทสุตสาร

ปัจจัยภายใน

จุดเด่น

- การเกิดและเติบโตเป็นคนในพื้นที่ส่งผลให้พระครูโกวิทสุตสารเข้าใจถึงความต้องการของชุมชนเป็นอย่างดี ดังนั้นรูปแบบกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ไม่ว่าจะเป็นคลินิกฝังเข็มวัดม่วงตารศหรือตลาดนัดวัดม่วงตารศจึงสามารถเติมเต็มความต้องการของชุมชนได้
- กิจกรรมคลินิกฝังเข็มวัดม่วงตารศช่วยเปิดโอกาสให้คนในชุมชนโดยเฉพาะผู้มีรายได้น้อยสามารถเข้าถึงบริการรักษาพยาบาลได้ง่ายขึ้น ทำให้ชาวบ้านได้รับการรักษาอย่างต่อเนื่องซึ่งช่วยลดภาวะการเจ็บป่วยเรื้อรัง ตลอดจนช่วยให้ชาวบ้านมีความรู้พื้นฐานในการดูแลสุขภาพของตนเองรวมถึงวิธีการป้องกันไม่ให้เกิดโรค
- กิจกรรมตลาดนัดชุมชนวัดม่วงตารศช่วยกระตุ้นเศรษฐกิจของคนในชุมชน ทำให้คนในชุมชนมีช่องทางในการสร้างรายได้และช่วยอำนวยความสะดวกให้ชาวบ้านในการจับจ่ายใช้สอย
- การแสดงบทบาทสาธารณสงเคราะห์ของพระครูโกวิทสุตสารก่อให้เกิดผลลัพธ์ทางอ้อมคือ กระตุ้นให้ชาวบ้านเกิด “สำนึกรักชุมชน” จนกระทั่งร่วมแรงร่วมใจกันทำงานในเชิงจิตอาสา โดยรายได้ที่เกิดขึ้นจากทุกกิจกรรมถูกนำกลับไปใช้เพื่อสร้างประโยชน์ให้กับผู้คนในชุมชนต่อไป การเกี่ยวกุหลาบพันปีเกิดกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ต่าง ๆ ของพระครูโกวิทสุตสารจึงมีส่วนช่วยเสริมสร้างสุขภาวะทางสังคม ทำให้คนในชุมชนมีโอกาสร่วมกันสร้างสรรค์กิจกรรมที่มีประโยชน์ต่อชุมชน

จุดอ่อน	- พระสงฆ์รุ่นใหม่ที่จะเข้ามาบวชในวัดม่วงตารศไม่ให้ความร่วมมือในการขับเคลื่อนกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์เป็นผลให้เกิดความลำบากในการผลักดันกิจกรรม - ขาดสิ่งพัฒนาทายาทหรือพระสงฆ์ที่จะสืบทอดกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ อันเนื่องจากพระสงฆ์รุ่นใหม่มองไม่เห็นความสำคัญของบทบาทด้านสาธารณสงเคราะห์ - กิจกรรมคลินิกฝังเข็มวัดม่วงตารศ เป็นกิจกรรมจิตอาสาที่จัดขึ้นโดยนายแพทย์ ธรรมบุญ ชุมเพ็ญ ไม่มีการมอบหมายหรือค้นหาผู้ที่จะเข้ามารับช่วงต่อของกิจกรรม ดังนั้นเมื่อนายแพทย์ธรรมบุญ ชุมเพ็ญ ติดภาระงานประจำจึงทำให้กิจกรรมนี้ต้องยุติลงชั่วคราว - การดำเนินกิจกรรมมีลักษณะเป็นไปตามเหตุปัจจัย ขาดการจัดการความรู้ที่จะช่วยยกระดับการทำงานให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากขึ้น
ปัจจัยภายนอก	
โอกาส	- การขับเคลื่อนแผนยุทธศาสตร์การปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนาของมหาเถรสมาคมซึ่งมีนโยบายที่ส่งเสริมสนับสนุนบทบาทด้านสาธารณสงเคราะห์ ช่วยเสริมสร้างโอกาสและเปิดกว้างให้พระสงฆ์มีความมั่นใจในการทำงานสาธารณสงเคราะห์มากขึ้น - กิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ได้รับการสนับสนุนจากภาคประชาชน โดยเฉพาะอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.)
อุปสรรค	- ขาดการทำงานในเชิงบูรณาการ ปัจจัยสำคัญส่วนหนึ่งมาจากความรู้สึกถูกช่วงชิงผลงานของหน่วยงานราชการหรือองค์กรต่าง ๆ จึงไม่ค่อยเข้ามาให้ความร่วมมือในการผลักดันกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์

5.1.3 พระราชธรรมนิเทศ : มุลินนิสวณแก้ว

พระราชธรรมนิเทศ (พยอม กลฺยาณ) เจ้าอาวาสวัดสวนแก้ว เป็นพระสงฆ์รูปหนึ่งที่มีผลงานด้านสาธารณสงเคราะห์อย่างโดดเด่นจนกระทั่งได้รับฉายาว่าเป็นพระนักพัฒนาระดับประเทศ และได้รับรางวัลเพชรงามการสาธารณสงเคราะห์ประจำปี 2561 จากสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก จากการศึกษาถึงแรงจูงใจในการขับเคลื่อนกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์สรุปว่า มาจากการพบเห็นความทุกข์ยากเดือดร้อนของประชาชนอันเกิดจากปัญหาความเหลื่อมล้ำของสังคมซึ่งอาจกลายเป็นบ่อเกิดของปัญหาต่าง ๆ ในสังคมไทย ทั้งนี้ท่านพิจารณาถึงปัจจัยสำคัญของปัญหาว่าเกิดจาก

พฤติกรรมการใช้ชีวิตไม่ถูกต้องโดยเฉพาะการติดสิ่งเสพติดและอบายมุขทั้งหลาย ดังนั้น บทบาทสาธารณสุขสงเคราะห์ของท่านจึงมุ่งไปในแนวทางการพัฒนาคณะเพื่อให้เกิดการพึ่งพาตนเอง โดยได้จัดตั้งมูลนิธิสวนแก้วเพื่อขับเคลื่อนโครงการเพื่อสังคมต่าง ๆ มากถึง 18 โครงการ ตลอดจนจัดตั้งกองทุนเพื่อรองรับการดำเนินกิจกรรมประกอบด้วย กองทุน สัมมาชีพ กองทุนผู้สูงวัย กองทุนสุขชีวิตยามตกอับ และกองทุนธนาคารน้ำ ซึ่งที่ผ่านมาพระราชธรรมนิเทศมีความพยายามที่จะฟื้นฟูคุณภาพชีวิตของผู้คนด้วยการสร้างงานและสร้างอาชีพ เพื่อส่งเสริมให้ผู้เดือดร้อนหรือผู้ที่ขาดโอกาสได้ฝึกฝนทักษะความรู้ด้านวิชาชีพและสามารถนำไปประกอบอาชีพได้ รวมถึงพยายามสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรมเพื่อสร้างเกราะป้องกันในการออกไปใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม

ผลการวิเคราะห์บทบาทสาธารณสุขสงเคราะห์ของพระราชธรรมนิเทศ

จากการศึกษาผลการดำเนินกิจกรรมพบว่า พระราชธรรมนิเทศได้พัฒนาพื้นที่ของมูลนิธิสวนแก้วทั้ง 11 สาขาทั่วประเทศให้กลายเป็นศูนย์ฝึกอาชีพขนาดใหญ่ มีพื้นที่รวม 3,900 ไร่ ซึ่งสามารถรองรับผู้ประสบปัญหาทุกข์ยากได้เป็นจำนวนมาก ปัจจุบันมีผู้เข้ามาขอรับการช่วยเหลือจากมูลนิธิสวนแก้วมากถึง 1,500 คน เมื่อพิจารณาถึงรูปแบบกิจกรรมของพระราชธรรมนิเทศพบจุดเด่น จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคของการดำเนินกิจกรรมสามารถวิเคราะห์ได้ ดังนี้

ตารางที่ 6 แสดงผลการวิเคราะห์จุดเด่น จุดด้อย โอกาส และอุปสรรคของพระราชธรรมนิเทศ

ปัจจัยภายใน

จุดเด่น	- การจัดตั้งมูลนิธิสวนแก้วทำให้การบริหารจัดการมีความชัดเจนและโปร่งใส และเป็นฐานที่ดีในการนำไปพัฒนาต่อยอด - การดูแลจัดการเอกสารมีความเป็นระบบและมีการจัดทำบัญชีอย่างชัดเจน - มีการมอบหมายงานหรือกำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบให้กับเจ้าหน้าที่บุคลากรของมูลนิธิสวนแก้ว ซึ่งการกระจายงานทำให้สามารถควบคุมดูแลโครงการต่าง ๆ ที่อยู่ภายใต้มูลนิธิสวนแก้วได้อย่างทั่วถึง - มีการจัดตั้งกองทุนต่าง ๆ เพื่อรองรับการดำเนินกิจกรรมสาธารณสุขสงเคราะห์ ทำให้มีแหล่งทุนที่ค่อนข้างชัดเจนและมั่นคงในการสนับสนุนกิจกรรมสาธารณสุขสงเคราะห์

	- การออกแบบโครงการสาธารณสงเคราะห์ที่สามารถสนองตอบปัญหาที่หลากหลายของสังคมไทยทั้งในระดับชุมชนและสังคม โดยเฉพาะโครงการที่เน้นการเสริมสร้างทักษะด้านวิชาชีพและโครงการที่ฝึกคนชรา - การพัฒนาพื้นที่ของมูลนิธิสวนแก้วทั้ง 11 สาขาทั่วประเทศเพื่อรองรับการขับเคลื่อนกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ในรูปแบบต่าง ๆ ทำให้สามารถรองรับผู้ประสบปัญหาความทุกข์ยากเดือดร้อนได้ในระดับกว้าง
จุดอ่อน	- การตัดสินใจเกี่ยวกับการดำเนินกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ยังคงขึ้นอยู่กับพระราชธรรมนิเทศเพียงผู้เดียว ทำให้เจ้าหน้าที่บุคลากรไม่กล้าแสดงความคิดเห็นในการปรับเปลี่ยนแก้ไขรูปแบบกิจกรรม - พื้นที่ในการดำเนินกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์มีมากเกินความต้องการของผู้ประสบปัญหาความทุกข์ยากเดือดร้อน อันเนื่องมาจากรูปแบบกิจกรรมส่วนใหญ่เน้นภาคเกษตรทำให้ไม่ค่อยสนองตอบความต้องการที่หลากหลายของคนในยุคปัจจุบัน - ขาดสังคมพัฒนาทายาทหรือพระสงฆ์ที่จะสามารถสานต่อกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ของพระราชธรรมนิเทศ อันเนื่องจากพระสงฆ์รุ่นใหม่ยังขาดความพร้อมในด้านคุณลักษณะจิตอาสา - ขาดการจัดการความรู้ซึ่งส่งผลกระทบต่อการยกระดับคุณภาพของเจ้าหน้าที่บุคลากรตลอดจนการพัฒนางานให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลดียิ่งขึ้น
ปัจจัยภายนอก	
โอกาส	- การขับเคลื่อนแผนยุทธศาสตร์การปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนาของมหาเถรสมาคมซึ่งมีนโยบายที่ส่งเสริมสนับสนุนบทบาทด้านสาธารณสงเคราะห์ ช่วยเสริมสร้างโอกาสและเปิดกว้างให้พระสงฆ์มีความมั่นใจในการทำงานสาธารณสงเคราะห์มากขึ้น - การขับเคลื่อนกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ได้รับการยอมรับจากองค์กรคณะสงฆ์และภาคประชาชน
อุปสรรค	- การทำงานในเชิงบูรณาการค่อนข้างน้อย

5.1.4 กลุ่มอาสาศीलานธรรม : กิจกรรมการให้การปรึกษาเชิงพุทธจิตวิทยา

กลุ่มอาสาศीलานธรรม คือการรวมตัวของพระสงฆ์จากพื้นที่ต่าง ๆ เพื่อทำงานเชิงจิตอาสาาร่วมกัน การดำเนินกิจกรรมเป็นลักษณะบูรณาการงานร่วมกันระหว่างพระสงฆ์และภาคีเครือข่ายต่าง ๆ เพื่อช่วยเหลือเยียวยาผู้คนที่มีความทุกข์ด้านจิตใจ โดยอาศัยองค์ความรู้ของการให้

การปรึกษาเชิงพุทธจิตวิทยามาเป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อนกิจกรรมสาธารณสุขสงเคราะห์ สำหรับรูปแบบกิจกรรมของกลุ่มอาสาสมัครประกอบด้วยงานด้านคลินิก งานด้านอบรม และงานพัฒนาบุคลากร มีกลุ่มเป้าหมายหลักได้แก่ผู้ป่วย ญาติผู้ป่วย ผู้ที่มีความทุกข์ ตลอดจนบุคลากรทางการแพทย์ ผลการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มอาสาสมัครก่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้คนและสังคมในระดับกว้าง เพราะเป็นการขับเคลื่อนกิจกรรมในลักษณะเชิงรุก โดยเริ่มจากการเข้าไปมีส่วนร่วมในการทำงานของโรงพยาบาลในฐานะพระเยี่ยมไข้ ทำให้เป็นที่สนใจและได้รับการยอมรับจากหน่วยงานและองค์กรต่าง ๆ จนกระทั่งเกิดความร่วมมือในเชิงภาคีเครือข่ายโดยเฉพาะเครือข่ายโรงพยาบาล มีการบูรณาการงานและบูรณาการองค์ความรู้ร่วมกันระหว่างพระสงฆ์และภาคีเครือข่ายอย่างไม่หยุดนิ่ง ในขณะเดียวกันกลุ่มอาสาสมัครยังได้รับการสนับสนุนจากองค์กรคณะสงฆ์ให้เป็น “กลุ่มพระสงฆ์ต้นแบบ” ที่พระสงฆ์รูปอื่น ๆ ควรศึกษาและปฏิบัติตาม จนกระทั่งเกิดเป็น “โครงการธรรมะเยียวยาใจ” เพื่อจัดฝึกอบรมให้กับพระสงฆ์ทั่วทั้งประเทศ ส่งผลให้มีพระสงฆ์ที่สนใจเข้าร่วมเป็นสมาชิกใหม่ของกลุ่มอาสาสมัครมากถึง 50-60 รูป และช่วยกันนำทักษะความรู้ตลอดจนประสบการณ์จากการฝึกอบรมไปปฏิบัติงานตามโรงพยาบาลต่าง ๆ รวมถึงนำไปออกแบบกิจกรรมเพื่อให้การช่วยเหลือญาติโยมภายในพื้นที่ตนเอง อย่างเช่น กิจกรรมคุยกับพระ วัด ญาณเวศกวัน เป็นต้น

ผลการวิเคราะห์บทบาทสาธารณสุขสงเคราะห์ของกลุ่มอาสาสมัคร

กลุ่มอาสาสมัคร เป็นกลุ่มพระสงฆ์ที่มีวิธีการทำงานที่เป็นเอกลักษณ์โดยมุ่งเน้นการทำงานเชิงบูรณาการทั้งในเชิงความร่วมมือและองค์ความรู้ เมื่อพิจารณาถึงรูปแบบกิจกรรมของกลุ่มอาสาสมัครพบจุดเด่น จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคของการดำเนินกิจกรรมสามารถวิเคราะห์ได้ ดังนี้

ตารางที่ 7 แสดงผลการวิเคราะห์จุดเด่น จุดด้อย โอกาส และอุปสรรคของกลุ่มอาสาสมัคร

ปัจจัยภายใน

จุดเด่น	- กลุ่มอาสาสมัครมีความชัดเจนในหลักการและอุดมการณ์ร่วมกันส่งผลให้การขับเคลื่อนกิจกรรมสาธารณสุขสงเคราะห์มีความสอดคล้องและเป็นไปในทิศทางเดียวกัน - รูปแบบการทำงานขององค์กรตั้งอยู่บนฐานของ “หลักกัลยาณมิตร” ซึ่งเป็นเครื่องมือที่ช่วยยึดโยงสมาชิกเข้าด้วยกัน ทำให้สมาชิกรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งขององค์กรอยู่เสมอ

- กลุ่มอาสาสมัครเป็นองค์กรอิสระที่เน้นแนวทางการทำงานเชิงรุก การดำเนินกิจกรรมสามารถเคลื่อนย้ายไปตามสถานการณ์ซึ่งทำให้เข้าถึงผู้ประสบปัญหาหรือผู้ที่ต้องการความช่วยเหลือได้ในระดับกว้าง
- กลุ่มอาสาสมัครพร้อมที่จะเปิดรับการเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ ทำให้มีทักษะความรู้ที่หลากหลายซึ่งสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ที่สอดคล้องกับความต้องการของแต่ละพื้นที่ได้
- มีการพัฒนาองค์ความรู้อยู่ตลอดเวลาโดยเฉพาะการถอดบทเรียน ซึ่งทำให้กลุ่มอาสาสมัครสามารถนำมาปรับปรุงประสิทธิภาพการทำงานสาธารณสงเคราะห์ได้ดียิ่งขึ้น
- กลุ่มอาสาสมัครให้ความสำคัญในการพัฒนาสังคมพัฒนาทายาทหรือพระสงฆ์ที่จะเข้ามาสานต่อกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ทำให้มีสมาชิกที่สามารถรองรับกิจกรรมได้จำนวนมาก

จุดอ่อน

- การทำงานในเชิงจิตอาสาส่งผลกระทบต่อการกำหนดแผนงานล่วงหน้า
- ช่องทางการสื่อสารภายในกลุ่มยังไม่ค่อยครอบคลุมและทั่วถึง
- การบริหารจัดการงานต่าง ๆ ภายในกลุ่มยังไม่ค่อยเป็นระบบระเบียบ

ปัจจัยภายนอก

โอกาส

- การขับเคลื่อนแผนยุทธศาสตร์การปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนาของมหาเถรสมาคมซึ่งมีนโยบายที่ส่งเสริมสนับสนุนบทบาทด้านสาธารณสงเคราะห์ ช่วยเสริมสร้างโอกาสและเปิดกว้างให้พระสงฆ์มีความมั่นใจในการทำงานสาธารณสงเคราะห์มากขึ้น
- การดำเนินกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ได้รับการสนับสนุนส่งเสริมจากองค์กรคณะสงฆ์ จนกระทั่งเกิดเป็น “โครงการเยียวยาใจด้วยธรรมะ” เพื่อพัฒนาพระสงฆ์ที่สามารถเข้ามาช่วยในการหนุนเสริมการทำงานของกลุ่มอาสาสมัครได้มากขึ้น
- การดำเนินกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ได้รับการสนับสนุนจากภาคีเครือข่ายจำนวนมาก โดยเฉพาะเครือข่ายนักวิชาการที่เข้ามาช่วยบูรณาการองค์ความรู้ให้กับกลุ่มอาสาสมัคร
- การให้ความร่วมมือเชิงภาคีเครือข่ายจากโรงพยาบาล หน่วยงานตลอดจนองค์กรเอกชนต่าง ๆ ช่วยเปิดโอกาสให้กลุ่มอาสาสมัครแสดงศักยภาพในการดำเนินกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์

- การขับเคลื่อนกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ที่ได้รับการสนับสนุนจากภาคีเครือข่ายเป็นจำนวนมากทั้งในเชิงของความร่วมมือและการบูรณาการองค์ความรู้ ซึ่งเป็นฐานสำคัญที่จะนำไปสู่การขับเคลื่อนกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์อย่างยั่งยืน
- อุปสรรค**
- แนวทางหรือนโยบายของโรงพยาบาลบางแห่งที่ยังไม่เอื้อต่อการขับเคลื่อนกิจกรรมของกลุ่มอาสาสมัครธรรม
 - วิสัยทัศน์ของผู้บริหารหรือหัวหน้าพยาบาลมีผลกับความต่อเนื่องในการขับเคลื่อนกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ของกลุ่มอาสาสมัครธรรม

5.2 อภิปรายผลการศึกษา

จากผลการศึกษาถึงการแสดงบทบาทด้านสาธารณสงเคราะห์ของพระสงฆ์ทั้ง 4 พื้นที่ ได้แก่ วัดห้วยหมู วัดม่วงตารศ วัดสวนแก้ว และวัดญาณเวศกวัน พบว่ามีรูปแบบการดำเนินงานที่สอดคล้องตามกรอบแนวคิดสรุปได้ดังนี้

กิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ของวัดห้วยหมู วัดม่วงตารศ และวัดสวนแก้ว มีแนวทางการดำเนินงานที่สอดคล้องไปตามแนวคิดสังคหุระ โดยมีส่วนที่เหมือนกันทั้ง 3 พื้นที่ คือ

- 1) การมีชีวิตที่เติบโตและมีปฏิสัมพันธ์กับคนในพื้นที่ทำให้ได้เห็น ได้รู้ และมีความเข้าใจปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน จึงมีความคิดที่จะเข้าไปช่วยพัฒนาชีวิตและความเป็นอยู่ของคนในชุมชนตามกำลังความรู้ความสามารถ จากจุดนี้จึงเป็นฐานสำคัญที่นำไปสู่การแสดงบทบาทสาธารณสงเคราะห์ในรูปแบบต่าง ๆ ที่สอดคล้องกับกรอบการดำเนินงานสาธารณสงเคราะห์วิสุทธิพุทธซึ่งฝ่ายสาธารณสงเคราะห์ของมหาเถรสมาคมกำหนดไว้ ได้แก่ การสงเคราะห์ การเกื้อกูล การพัฒนา
- 2) การออกแบบกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ของ 3 พื้นที่ เป็นกิจกรรมที่มีพื้นฐานจากสภาพปัญหาหรือความต้องการของชุมชน ดังนั้นรูปแบบกิจกรรมที่เกิดขึ้นจึงรองรับปัญหาและสามารถสนองต่อความต้องการของชุมชนได้อย่างแท้จริง

ถึงแม้ว่าการดำเนินกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ของพระสงฆ์ใน 3 พื้นที่จะสอดคล้องกับแนวคิดสังคหุระ แต่ในแต่ละพื้นที่ก็มีจุดเน้นของการจัดกิจกรรมที่แตกต่างกัน คือ พื้นที่วัดห้วยหมูเน้นแนวทางการดำเนินงานในเชิงสงเคราะห์ พื้นที่วัดม่วงตารศเน้นแนวทางการดำเนินงานในเชิงเกื้อกูล ส่วนพื้นที่วัดสวนแก้วเน้นแนวทางการดำเนินงานในเชิงพัฒนา

ในส่วนของการพัฒนางานสาธารณสงเคราะห์วิधिพุทธให้ดำเนินไปสู่ความยั่งยืนตามองค์ประกอบที่ฝ่ายสาธารณสงเคราะห์ของมหาเถรสมาคมกำหนดไว้พบว่า

- 1) **การพัฒนา “สังฆพัฒนาทายาท”** แม้การขับเคลื่อนกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ของพระสงฆ์ในแต่ละพื้นที่ที่เปิดโอกาสให้พระสงฆ์สามเณรที่อยู่ภายในวัดเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการดำเนินงานแต่มีสมรรถนะที่จะพัฒนาสังฆพัฒนาทายาทได้อย่างเต็มที่เนื่องจาก 2 ปัจจัยสำคัญ ได้แก่ (1) *คุณสมบัติจิตอาสา* ผู้ที่จะเข้ามามีบทบาทในการทำกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์นั้นจะต้อง มีความเสียสละในการทำงานเพื่อสังคมโดยไม่หวังผลตอบแทน ต้องมีใจรักและพร้อมฝึกฝนเรียนรู้สิ่งสมประสงค์เพื่อให้สามารถขับเคลื่อนกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ต่อไปได้ (2) *ความต่อเนื่องในการดำรงสมณเพศ* เนื่องจากพระสงฆ์มีโอกาสละสมณเพศได้ตลอดเวลาจึงส่งผลต่อความยั่งยืนในการพัฒนาสังฆพัฒนาทายาท จาก 2 ปัจจัยหลักดังกล่าวนี้จึงทำให้เกิดปัญหาต่อการพัฒนาสังฆพัฒนาทายาท
- 2) **การพัฒนาความรู้** เนื่องจากกิจกรรมของทั้ง 3 พื้นที่เป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นจากสภาพปัญหาหรือสถานการณ์ปัจจุบันในชุมชน ดังนั้นการดำเนินกิจกรรมจึงเป็นไปเพื่อการแก้ปัญหาของชุมชนเป็นสำคัญ ทำให้ขาดการวิเคราะห์และการจัดการความรู้เพื่อนำมาใช้เป็นฐานข้อมูลในการปรับปรุงและพัฒนาให้เกิดองค์ความรู้ที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้นซึ่งเป็นประโยชน์ต่อผู้สืบทอดกิจกรรมงานสาธารณสงเคราะห์ในพื้นที่ต่อไป
- 3) **การพัฒนาภาคีเครือข่าย** เนื่องจากพระสงฆ์ในทุกพื้นที่ได้พบปัญหาจากการดำเนินการที่ต้องอาศัยความร่วมมือจากบางหน่วยงานของราชการ เพราะเห็นว่าความร่วมมือที่เกิดขึ้นนั้นส่วนใหญ่เป็นเพราะต้องการมีผลงานตามนโยบายของหน่วยงานมากกว่าที่จะมีความตั้งใจที่จะสนับสนุนหรือผลักดันกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ให้เกิดขึ้นอย่างจริงจังหรืออย่างต่อเนื่อง และประเด็นปัญหาที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ การดำเนินงานต้องเป็นไปตามขั้นตอนของระบบราชการทำให้เกิดความล่าช้าและไม่คล่องตัวในการดำเนินกิจกรรม ด้วยเหตุนี้จึงไม่ได้ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาภาคีเครือข่าย

จากองค์ประกอบทั้ง 3 ข้อข้างต้นจึงสรุปได้ว่าการดำเนินกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ยังมีลักษณะยึดโยงอยู่ที่ตัวบุคคล ขาดการถ่ายโอนข้อมูลหรือการถ่ายทอดองค์ความรู้ ส่งผลให้พระสงฆ์รูปนั้น ๆ ต้องแบกรับภาระหน้าที่จนบางครั้งไม่สามารถที่จะดูแลกิจกรรมได้อย่างทั่วถึงหรือมีความจำเป็นต้องยุติกิจกรรมบางอย่างลง ประเด็นสำคัญอีกประเด็นหนึ่งคือลักษณะการดำเนินงานที่เป็นเอกเทศแม้จะมีผลดีต่อความคล่องตัวในการขับเคลื่อนกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ แต่ในขณะเดียวกัน

ก็ก่อให้เกิดอุปสรรคในการทำงานเพราะขาดกำลังสำคัญที่จะเข้ามาช่วยสนับสนุนส่งเสริมกิจกรรม โดยเฉพาะการบูรณาการความรู้และการทำงานร่วมกัน ทำให้กระบวนการดำเนินกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ขาดความเข้มแข็งจนไม่สามารถก้าวสู่ความยั่งยืนได้

ในส่วนกิจกรรมของกลุ่มอาสาศึลลนธรรมพบว่ามีแนวทางสอดคล้องตามองค์ประกอบของแนวคิดพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม โดยเมื่อเปรียบเทียบกับพระสงฆ์ในอีก 3 พื้นที่ข้างต้นพบความแตกต่างที่สรุปได้ ดังนี้

- 1) การออกแบบกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์เกิดขึ้นจากการศึกษาปัญหาสังคมในภาพกว้าง แล้วนำปัญหานั้น ๆ มาวิเคราะห์เพื่อออกแบบกิจกรรมก่อนนำไปใช้ในพื้นที่ที่มีปัญหา ซึ่งเป็นแนวทางการดำเนินงานที่แตกต่างจากการออกแบบกิจกรรมใน 3 พื้นที่ข้างต้น
- 2) รูปแบบและสถานที่ในการดำเนินกิจกรรมไม่ตายตัว สามารถปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับบริบทและสถานการณ์
- 3) มีการดำเนินกิจกรรมในลักษณะของกลุ่มอาสาซึ่งประกอบด้วยสมาชิกที่มาจากหลากหลายสถานที่
- 4) สมาชิกของกลุ่มต้องผ่านหลักสูตรการอบรมและฝึกทักษะการทำกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์

การดำเนินกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ของกลุ่มอาสาศึลลนธรรมพบว่ามีจุดเน้นของการจัดกิจกรรมในเชิงบูรณาการซึ่งต่างจาก 3 พื้นที่ข้างต้น

ในส่วนของการพัฒนางานสาธารณสงเคราะห์วิถึพุทธให้ดำเนินไปสู่ความยั่งยืนตามองค์ประกอบที่ฝ่ายสาธารณสงเคราะห์ของมหาเถรสมาคมกำหนดไว้พบว่า

- 1) **การพัฒนาสังฆพัฒนาทายาท** กลุ่มอาสาศึลลนธรรมให้ความสำคัญต่อการพัฒนาสังฆพัฒนาทายาท ด้วยการวางแผนทางการพัฒนาอย่างเป็นระบบ พระสงฆ์ผู้สนใจกิจกรรมของกลุ่มอาสา ศึลลนธรรมจะต้องผ่านกระบวนการฝึกอบรมจนกระทั่งเกิดทักษะความรู้ ความชำนาญเกี่ยวกับกระบวนการปรึกษาเชิงพุทธจิตวิทยาและทักษะความรู้เชิงกระบวนการซึ่งเป็นเครื่องมือสำคัญในการดำเนินกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ วิธีการพัฒนาสังฆพัฒนาทายาทมีลักษณะการพัฒนาในเชิงรุก กล่าวคือกลุ่มอาสาศึลลนธรรม เน้นการเข้าหาหรืออาศัยวิธีการ “เชิญชวน” พระสงฆ์จากพื้นที่ต่าง ๆ ให้มาร่วมกันทำกิจกรรมซึ่งเป็นวิธีการที่ช่วยกระตุ้นความสนใจของพระสงฆ์รูปใหม่ ๆ ได้เป็นอย่างดี แล้วจึงค่อย ๆ พัฒนาองค์ความรู้หรือบ่มเพาะคุณสมบัติของพระสงฆ์ให้สอดคล้องกับกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ รูปแบบการจัดอบรมสมาชิกและพระสงฆ์ผู้สนใจมี 2 รูปแบบ คือ (1)

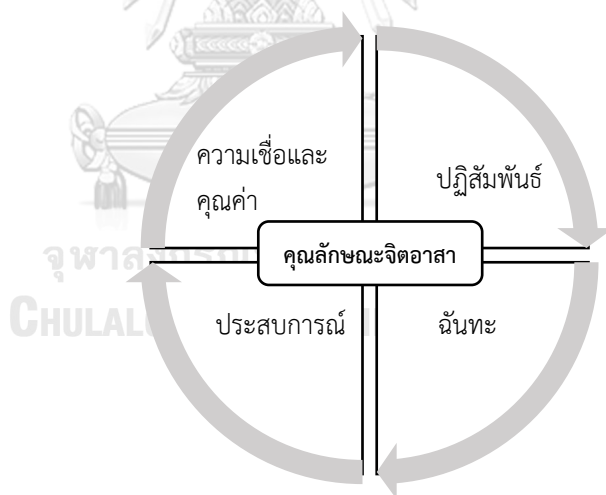
กลุ่มอาสาศึลนธรรมเป็นผู้จัดการอบรมเองด้วยหลักสูตรของกลุ่ม (2) กลุ่มอาสาศึลนธรรมจัดอบรมร่วมกับองค์กรคณะสงฆ์ตามโครงการเเยียวใจด้วยธรรมะ กล่าวได้ว่าวิธีการในการพัฒนาสังคมพัฒนาทายาทที่กลุ่มอาสาศึลนธรรมนำมาใช้แตกต่างจากแนวคิดในการพัฒนาสังคมพัฒนาทายาทของพระสงฆ์ในพื้นที่อื่น

- 2) **การพัฒนาความรู้** กลุ่มอาสาศึลนธรรมให้ความสำคัญต่อการพัฒนาความรู้อย่างยิ่ง ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาความรู้ในเชิงทักษะความสามารถของบุคคลหรือการพัฒนาความรู้เชิงกิจกรรม การพัฒนาความรู้ในเชิงทักษะความสามารถของบุคคลนั้น กลุ่มอาสาศึลนธรรมไม่ปิดกั้นโอกาสตนเองในการเข้าร่วมเรียนรู้ศาสตร์สมัยใหม่ในด้านต่าง ๆ เช่น หลักการจิตวิทยา หลักการโค้ชชิ่ง หลักการเชิงกระบวนการ เป็นต้น ทำให้กลุ่มอาสาศึลนธรรมมีทักษะความรู้ที่หลากหลายและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ได้มากขึ้น ในเชิงกิจกรรมพบว่ามีการพัฒนาความรู้อย่างเข้มข้น มีการถ่ายทอดและแบ่งปันประสบการณ์ความรู้ในหมู่สมาชิกอย่างสม่ำเสมอ หลังการดำเนินกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์มีกิจกรรมถอดบทเรียน ซึ่งเป็นกิจกรรมกลุ่มระหว่างพระสงฆ์สมาชิกและเจ้าหน้าที่บุคลากรทางการแพทย์เพื่อวิเคราะห์และประเมินผลการดำเนินงาน ทำให้มองเห็นข้อดีข้อเสียหรือจุดที่ควรนำมาปรับปรุงพัฒนาหรือแก้ไข ซึ่งช่วยให้การขับเคลื่อนกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น
- 3) **การพัฒนาภาคีเครือข่าย** กลุ่มอาสาศึลนธรรมให้ความสำคัญต่อการพัฒนาภาคีเครือข่ายซึ่งเป็นผลดีต่อการขับเคลื่อนกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ ความร่วมมือเชิงภาคีเครือข่ายมีทั้งในลักษณะการบูรณาการทำงานร่วมกันและการบูรณาการองค์ความรู้ซึ่งส่งเสริมให้กลุ่มอาสาศึลนธรรมมีรูปแบบการดำเนินกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ที่เป็นเอกลักษณ์และสามารถพัฒนารูปแบบกิจกรรมได้อย่างหลากหลาย ตลอดจนได้รับการสนับสนุนและผลักดันให้เข้าร่วมดำเนินกิจกรรมเพื่อช่วยเหลือสังคมได้หลากหลายพื้นที่มากขึ้น ความร่วมมือเชิงภาคีเครือข่ายที่เข้มข้นนี้จัดว่าส่งผลต่อการเสริมสร้างโอกาสให้กิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ของกลุ่มอาสาศึลนธรรมดำเนินต่อไปได้อย่างยั่งยืน

เมื่อพิจารณาจากองค์ประกอบข้างต้นทั้ง 3 ประการสรุปได้ว่าการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มอาสาศึลนธรรมมีระบบของการจัดการที่สามารถนำไปสู่ความยั่งยืนได้ แต่ในเชิงปฏิบัติพบว่ายังมีปัญหาความร่วมมือของบางภาคีเครือข่ายที่ยังขาดความรู้ความเข้าใจในการทำงานด้านสาธารณสงเคราะห์ของพระสงฆ์ จึงมองว่าศักยภาพของกลุ่มอาสาศึลนธรรมยังมีไม่มากพอที่จะช่วยลดหรือบำบัดปัญหาของหน่วยงานหรือองค์กรได้ ด้วยความคิดนี้ผู้บริหารของบางภาคีเครือข่ายจึงไม่มี

นโยบายที่จะสนับสนุนการดำเนินกิจกรรมและบางพื้นที่ก็ได้ปฏิเสธการเข้าไปขับเคลื่อนกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ของกลุ่มอาสาสมัครธรรม ซึ่งปัญหาเหล่านี้ล้วนแต่ส่งผลกระทบต่อความยั่งยืนในการดำเนินงานสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธของกลุ่ม

ทั้งนี้จากการศึกษาการดำเนินงานของพระสงฆ์ทั้ง 4 พื้นที่พบว่า การแสดงบทบาทสาธารณสงเคราะห์ของพระสงฆ์ในแต่ละพื้นที่มีคุณลักษณะร่วมกัน คือ คุณลักษณะด้านจิตอาสาซึ่งเป็นการแสดงออกถึงสภาวะภายในที่เปี่ยมด้วย “ความเมตตา” อันเป็นหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนาที่เชื่อมโยงกับหลักการจิตอาสา สอดคล้องกับคำอธิบายความหมายของจิตอาสาของพระไพศาล วิสาโล ซึ่งสรุปได้ว่า จิตอาสามีความเกี่ยวข้องกับมิติทางธรรมของพระพุทธศาสนาเพราะเกิดขึ้นจากความเมตตากรุณา เป็นจิตที่ไม่นิ่งดูดายเมื่อพบเห็นปัญหาและความทุกข์ที่เกิดขึ้นกับผู้อื่นและสังคม จิตอาสาจึงถือเป็นการปฏิบัติธรรมอย่างหนึ่งอันก่อให้เกิดประโยชน์ส่วนรวมและก่อให้เกิดประโยชน์ส่วนตนในการพัฒนาจิตวิญญาณของตนเองด้วย⁸ การแสดงบทบาทด้านสาธารณสงเคราะห์ของพระสงฆ์ทุกพื้นที่มีองค์ประกอบที่เป็นปัจจัยสำคัญในการกระตุ้นคุณลักษณะจิตอาสา สรุปได้ตามแผนภาพดังนี้

ภาพที่ 25 ปัจจัยที่มีผลต่อคุณลักษณะจิตอาสาของพระสงฆ์

ที่มา: วิเคราะห์โดยผู้วิจัย

⁸ เพชรภี ปิ่นแก้ว. (2554). จิตอาสา สุขสร้างง่าย ๆ แคล้งมือทำ. สำนักพิมพ์ I am.

- 1) **ความเชื่อและคุณค่า** พระสงฆ์ที่เข้ามามีบทบาทด้านสาธารณสงเคราะห์ต่างเป็นผู้ที่ยึดมั่นศีลธรรมและหลักพุทธธรรมของพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะ “หลักเมตตาธรรม” ซึ่งเป็นคุณธรรมพื้นฐานที่แฝงอยู่ในหลักธรรมทุกประเภท ด้วยความศรัทธาและการให้คุณค่าต่อหลักการทางพระพุทธศาสนาจึงเอื้อต่อการเสริมสร้างคุณลักษณะจิตอาสาให้เกิดขึ้นภายใน
- 2) **ปฏิสัมพันธ์** การมีปฏิสัมพันธ์เป็นองค์ประกอบสำคัญที่ช่วยผลักดันให้บุคคลแสดงออกถึงคุณลักษณะจิตอาสา ซึ่งในงานวิจัยนี้แบ่งได้ 2 ประเภท คือ

การมีปฏิสัมพันธ์ในหมู่พระสงฆ์

กลุ่มอาสาสมัครธรรม คือตัวอย่างของการรวมตัวเพื่อเปิดโอกาสให้พระสงฆ์ได้เข้ามาร่วมเรียนรู้และขับเคลื่อนกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ต่าง ๆ โดยลักษณะนี้จึงก่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดในหมู่พระสงฆ์ การปฏิบัติต่อกันอย่างกัลยาณมิตรและชักชวนให้ไปทำกิจกรรมเยี่ยมไข้ ส่งผลให้พระสงฆ์มองเห็นตัวอย่างที่ดีในการช่วยเหลือสังคมและกระตุ้นให้เกิดความสนใจ จนมีศรัทธาที่จะดำเนินรอยตาม

การมีปฏิสัมพันธ์กับญาติโยม

บทบาทสาธารณสงเคราะห์ของพระสงฆ์ทุกพื้นที่ที่เกิดจากการมีปฏิสัมพันธ์ใกล้ชิดกับญาติโยม ไม่ว่าจะเป็นการอยู่ร่วมกับชุมชนและสังคม หรือการออกไปปฏิบัติภารกิจตามบทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์ภายนอกวัด ความเอาใจใส่ในการมีปฏิสัมพันธ์กับญาติโยมส่งผลให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดี และทำให้พระสงฆ์มองเห็นสภาพปัญหาความเดือดร้อนหรือความทุกข์ยากลำบากที่เกิดขึ้น ด้วยจุดนี้จึงกลายเป็นสิ่งเร้าสำคัญที่ทำให้พระสงฆ์ไม่อาจนิ่งดูเฉยต่อปัญหาที่เกิดขึ้นและแสดงออกถึงบทบาทด้านสาธารณสงเคราะห์

- 3) **ประสบการณ์** ประสบการณ์เป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งที่เป็นสิ่งเร้าให้พระสงฆ์เข้ามามีบทบาทด้านสาธารณสงเคราะห์ ในที่นี้แบ่งได้ 3 ประเภท คือ

ประสบการณ์ตรงของพระสงฆ์

ภูมิหลังของพระสงฆ์เป็นแรงจูงใจสำคัญอย่างหนึ่งที่จะช่วยส่งเสริมคุณลักษณะจิตอาสา การที่พระสงฆ์เคยสัมผัสหรือเผชิญความทุกข์ยากลำบากมาก่อนตั้งแต่ครั้งยังเป็นฆราวาสถือเป็นประสบการณ์ตรงที่กระตุ้นให้พระสงฆ์เกิดความเข้าใจและกลายเป็นปัจจัยสำคัญที่สร้างแรงจูงใจให้ทำงานจิตอาสา

ประสบการณ์จากการเรียนรู้

การเรียนรู้ของพระสงฆ์ทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการมีส่วนช่วยเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจ ช่วยให้พระสงฆ์เกิดการซึมซับและนำความรู้ที่ได้ศึกษามาประยุกต์ใช้ในการพัฒนากิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดคือ กลุ่มอาสาชานาธรรม ซึ่งมีพระนิสิตเข้าศึกษาในมหาวิทยาลัยได้มีการเรียนรู้เนื้อหาในห้องเรียนและฝึกประสบการณ์จากกิจกรรมภาคสนาม ความรู้และประสบการณ์เหล่านี้ส่งผลต่อแนวคิดและกระตุ้นให้เกิดการจัดกิจกรรมที่เป็นผลสืบเนื่องมาจากศึกษา

ประสบการณ์จากการทำกิจกรรม

การเข้าไปมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายหรือการทำกิจกรรมทางสังคมเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งที่จะช่วยให้เกิดความรู้ความเข้าใจและช่วยกระตุ้นคุณลักษณะของการเป็นจิตอาสา จะเห็นได้จากพระครูจันทลีลากรซึ่งได้เข้าร่วมเป็นคณะกรรมการสถานศึกษาของโรงเรียนวัดห้วยหมู ได้รับรู้รวมทั้งเห็นปัญหาของโรงเรียนและนักเรียนกลุ่มพิเศษ จึงได้เกิดความคิดที่จะช่วยลดปัญหาที่พบเห็นด้วยการตั้งศูนย์สาธารณสงเคราะห์เด็กพิเศษวัดห้วยหมู ส่วนกลุ่มอาสาชานาธรรม เริ่มต้นจากพระมหาสุเทพ สุทธิญาโณ มีความสนใจที่จะทำกิจกรรมจิตอาสาด้วยการเยี่ยมไข้ผู้ป่วยในโรงพยาบาล จึงได้ชักชวนพระนิสิตไปร่วมทำกิจกรรม กลุ่มจิตอาสากลุ่มแรกเห็นประโยชน์ของการทำกิจกรรมจึงได้ชักชวนพระสงฆ์จากวัดต่าง ๆ ไปร่วมทำกิจกรรมจนกระทั่งมีพระสงฆ์ให้ความสนใจมากขึ้นและร่วมเป็นสมาชิกของกลุ่มอาสาชานาธรรมในที่สุด

- 4) **ฉันทะ** จากพื้นฐานขององค์ประกอบทั้ง 3 ประการข้างต้นจึงกลายเป็นสิ่งเร้าให้เกิด “ฉันทะ” ในการเข้ามาแสดงบทบาทสาธารณสงเคราะห์ โดย “ฉันทะ” นี้ตั้งอยู่บนสถานะความมีเมตตา ความเชื่อมั่นและศรัทธาในคุณค่าของการบำเพ็ญประโยชน์เพื่อส่วนรวม ไม่รู้สึกท้อแท้หมดกำลังใจเมื่อการขับเคลื่อนกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ต้องเผชิญปัญหาหรืออุปสรรค

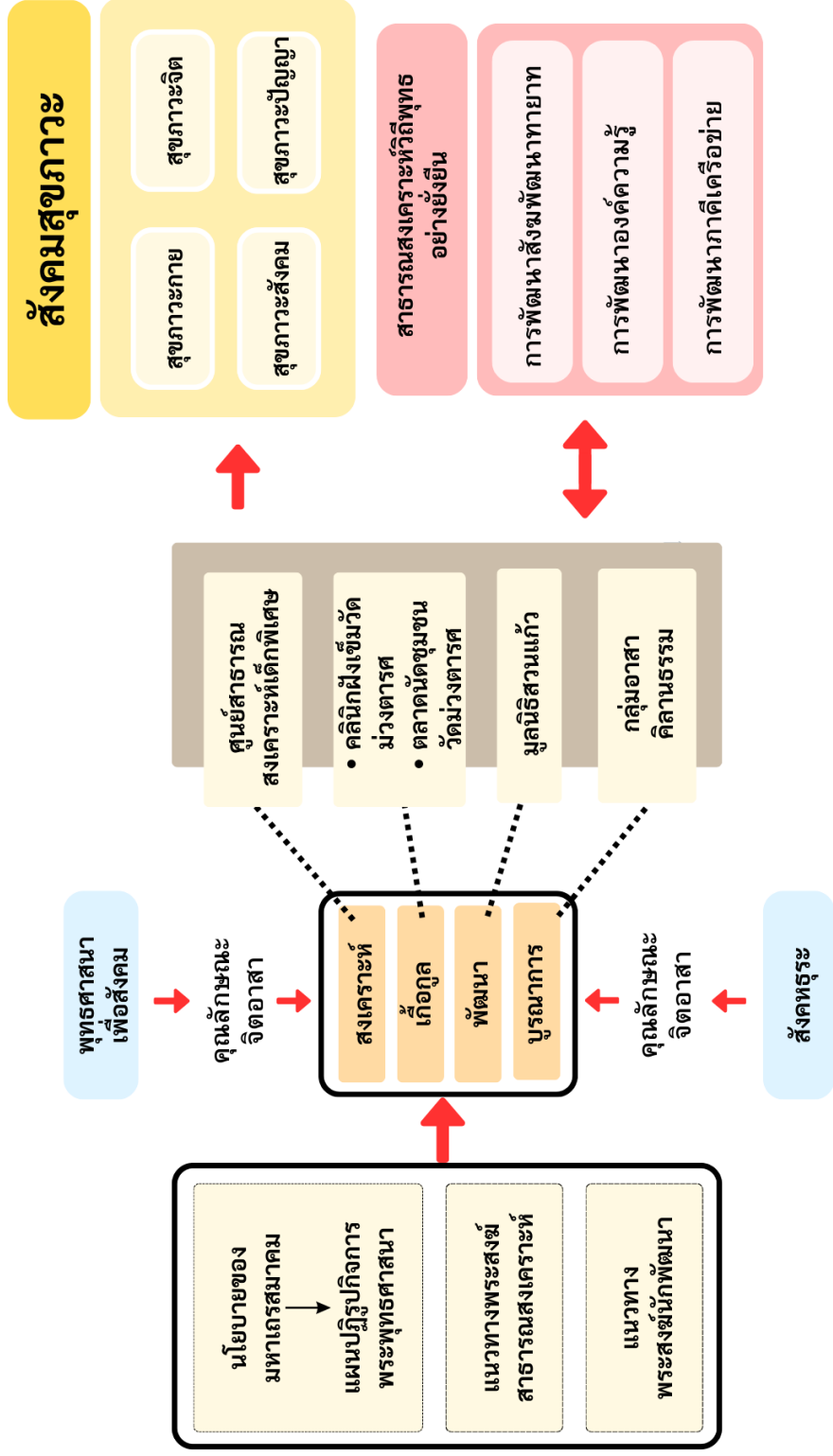
การสร้างเสริมสังคมสุขภาวะ

การปรับตัวของสังคมไทยเพื่อก้าวให้ทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและในมิติต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านสังคมและวัฒนธรรม ด้านเศรษฐกิจ ด้านการเมืองการปกครอง ถึงแม้ในภาพรวมของการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจะส่งผลดีในแง่ที่ทำให้ประเทศมีความเจริญก้าวหน้าและทันสมัยขึ้น แต่ในขณะเดียวกันการพัฒนาที่มุ่งสู่ระบบทุนนิยมก็นำมาซึ่งปัญหารอบด้านที่มีความสลับซับซ้อนและเชื่อมโยงไปสู่ปัญหาสุข

ภาวะใน 4 มิติ ได้แก่ สุขภาวะทางกาย สุขภาวะทางสังคม สุขภาวะทางจิตใจ และสุขภาวะทางปัญญา ซึ่งผลจากการศึกษาพบว่าบทบาทด้านสาธารณสุขสงเคราะห์ของพระสงฆ์มีกระบวนการที่ช่วยเสริมสร้างสุขภาวะรอบด้านให้กับผู้คนในสังคมได้ ดังนี้

- 1) สุขภาวะทางกาย บทบาทสาธารณสุขสงเคราะห์สามารถเข้าไปช่วยเสริมสร้างให้ประชาชนรู้จักดูแลสมดุลของร่างกายหรือรู้จักการกินอยู่อย่างพอดี ทำให้ประชาชนไม่ถูกรบกวนงำด้วยอิทธิพลของลัทธิบริโภคนิยมซึ่งปัจจัยหลักที่ก่อให้เกิดโรคต่าง ๆ
- 2) สุขภาวะทางสังคม พระสงฆ์สามารถอาศัยกิจกรรมสาธารณสุขสงเคราะห์เพื่อขัดเกลาผู้คนให้เข้าใจหลักปฏิบัติที่เหมาะสมในการอยู่ร่วมกันในสังคม เช่น ความสามัคคี ความมีน้ำใจไมตรี ความมีคุณธรรมจริยธรรม เป็นต้น ตลอดจนการเสริมสร้างทัศนคติที่ถูกต้องในการใช้ชีวิตโดยไม่เบียดเบียนผู้อื่นซึ่งมีส่วนช่วยลดปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม ยกตัวอย่างกรณีของพระราชธรรมนิเทศที่ได้ประยุกต์หลักธรรมทางศาสนาเพื่อพัฒนาประชาชนให้มีสัมมาชีพและเคารพในกฎระเบียบของส่วนรวม
- 3) สุขภาวะทางจิตใจ การที่พระสงฆ์ยื่นมือเข้าไปช่วยแก้ไขปัญหาหรือบำบัดความทุกข์ให้กับประชาชนมีส่วนช่วยลดทอนความเครียดหรือพ้นจากสภาวะความบีบคั้นต่าง ๆ ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่โรคทางกายหรืออาจก่อให้เกิดปัญหาทางสังคมได้
- 4) สุขภาวะทางปัญญา บทบาทสาธารณสุขสงเคราะห์เป็นพื้นฐานที่ดีที่ช่วยให้ผู้คนเกิดการซึมซับแง่คิดหรือมุมมองที่ถูกต้องตามหลักการของพระพุทธศาสนาและสามารถนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวัน ในทางหนึ่งยังเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันให้ผู้คนไม่ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของทุนนิยมหรือวัตถุนิยม

จากผลการศึกษาที่เกิดขึ้นผู้วิจัยได้นำมาประมวลและสรุปเป็นแผนภาพได้ ดังนี้

ภาพที่ 26 แสดงการประมวลผลสรุปการศึกษา

5.3 ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาบทบาทด้านสาธารณสงเคราะห์ของพระสงฆ์ในบริบทของพุทธศาสนาเพื่อสังคมผ่านรูปแบบการดำเนินกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธของพระสังฆาธิการและภาคีเครือข่าย ภายใต้กรอบที่มหาเถรสมาคมกำหนดไว้ 4 รูปแบบ คือ สงเคราะห์ เกื้อกูล พัฒนา บูรณาการ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางการทำงานสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธในอนาคตของคณะสงฆ์ไทย

1. ความสำเร็จของการพัฒนาเชิงภาคีเครือข่ายไม่ได้ขึ้นอยู่กับพระสงฆ์เพียงฝ่ายเดียว ดังนั้นจึงควรหาแนวทางในการกระตุ้นส่งเสริมให้ทุกภาคส่วน ได้แก่ มหาเถรสมาคม องค์กรการบริหารส่วนตำบล องค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น องค์กรบริหารส่วนจังหวัด โรงพยาบาล เป็นต้น เห็นถึงความสำคัญในการร่วมมือกันดำเนินงานเพราะจะทำให้การขับเคลื่อนกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์เกิดประสิทธิภาพ สามารถเติมเต็มการทำงานร่วมกันระหว่างภาคีเครือข่าย ซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์กับสังคมได้มากกว่าและทำให้การดำเนินกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์มีความยั่งยืน
2. การขับเคลื่อนกิจกรรมในทุกรูปแบบไม่ว่าจะเป็นการสงเคราะห์ การเกื้อกูล การพัฒนา และการบูรณาการ ควรมีการพัฒนาองค์ความรู้ซึ่งจะง่ายต่อการถ่ายทอดความรู้สู่พระสงฆ์รุ่นใหม่ อีกทั้งยังสามารถนำองค์ความรู้ที่เกิดขึ้นมาวิเคราะห์เพื่อหาแนวทางปรับปรุงแก้ไขการดำเนินกิจกรรมให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น
3. ควรกระตุ้นส่งเสริมพระสงฆ์ที่ขับเคลื่อนกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ให้มองเห็นความสำคัญของการพัฒนาสังคมพัฒนาทายาทมากขึ้น ซึ่งจะเป็นการช่วยแบ่งเบาภาระในการดำเนินงาน ทำให้กิจกรรมสาธารณสงเคราะห์เกิดความยั่งยืน
4. ควรส่งเสริมกระบวนการสร้างเสริมจิตอาสาให้กับพระสงฆ์เพราะเป็นปัจจัยสำคัญที่กระตุ้นให้เกิดการแสดงบทบาทด้านสาธารณสงเคราะห์
5. องค์กรคณะสงฆ์ควรเข้าไปมีบทบาทในการสนับสนุนผลักดันกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ของพระสงฆ์มากขึ้น ดังจะเห็นว่าผลสำเร็จของกลุ่มอาสาสมัครส่วนหนึ่งเป็นเพราะได้รับการสนับสนุนจากองค์กรคณะสงฆ์ ดังนั้นหากองค์กรคณะสงฆ์เข้าไปแสดงบทบาทในเชิงความร่วมมือกับพระสงฆ์ที่ดำเนินกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ในพื้นที่อื่น ๆ ก็จะทำให้พระสงฆ์สามารถแสดงศักยภาพในการดำเนินกิจกรรมช่วยเหลือสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

ข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาแนวทางในการกระตุ้นส่งเสริมให้ทุกภาคส่วนเห็นความสำคัญและเข้ามามีส่วนร่วมสนับสนุนกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ของพระสงฆ์
2. ควรศึกษาแนวทางหรือวิธีการในการพัฒนาสังคมพัฒนาทายาทของพระสงฆ์ เพื่อให้การดำเนินกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธมีความยั่งยืน
3. ควรศึกษาแนวทางการกระตุ้นส่งเสริมให้พระสงฆ์มีความรู้ความเข้าใจและสามารถพัฒนาองค์ความรู้เกี่ยวกับกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์

CHULALONGKORN UNIVERSITY

บรรณานุกรม

- Bond, G. D. (1996). AT Ariyaratne and the Sarvodaya Shramadana Movement in Sri Lanka. *Engaged Buddhism: Buddhist Liberation Movements in Asia*, 121-146.
- Gombrich, R. (1988). How the Mahayana began. *Journal of Pali and Buddhist Studies*, 1, 29-46.
- Goss, R. (2000). Naropa institute: The engaged academy. *Engaged Buddhism in the west*, 328-346.
- Hunt-Perry, P., & Fine, L. (2000). All Buddhism is engaged: Thich Nhat Hanh and the order of interbeing. *Engaged Buddhism in the west*, 35-66.
- King, S. B. (2009). *Socially Engaged Buddhism*. University of Hawaii Press.
- Lapthananon, P. (2012). *Development Monks in Northeast Thailand* (Vol. 22). Apollo Books.
- McMahan, D. L. (2008). *The making of Buddhist modernism*. Oxford University Press.
- Puri, B. (2006). *Engaged Buddhism: The Dalai Lama's Worldview*. Oxford University Press.
- Queen, C. S. (2000). Introduction: a new Buddhism. *Engaged Buddhism in the west*, 1-34.
- Queen, C. S., & King, S. B. (1996). *Engaged buddhism: buddhist liberation movements in Asia*. State University of New York Press.
- Taylor, J. (2008). *Buddhism and postmodern imaginings in Thailand: The religiosity of urban space*. Routledge.
- เบญจา ชลธารนนท์. (2545). คู่มือการคัดแยกและส่งต่อคนพิการเพื่อการศึกษา. โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- เพชรภี ปิ่นแก้ว. (2554). จิตอาสา สุขสร้างง่าย ๆ แคล้งมือทำ. สำนักพิมพ์ I am.
- โยธิโก, พ. (2560). บทบาทพระสงฆ์ไทยในการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. *วารสารวิชาการธรรมทรรศน์*, 17(3).
- ไอศูรย์ อินทร์เพชร. (2553). บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม : ศึกษาเฉพาะกรณีพระเทพสาครมุนี (แก้ว สุวณฺณโชโต)” มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย].
- กรมการศาสนา, ก. (2540ก). การคณะสงฆ์และการพระศาสนา. โรงพิมพ์การศาสนา.

กรมการศาสนา, ก. (2540ข). คู่มือเจ้าอาวาสว่าด้วยพระราชบัญญัติ กฎ ระเบียบและคำสั่งของคณะสงฆ์ โรงพิมพ์การศาสนา.

กรมการศาสนา, ก. (2540ค). คู่มือพระสังฆาธิการ ว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา. โรงพิมพ์การศาสนา.

กิตติ์ ขวัญนาค. (2559). การศึกษาบทบาทการทำงานเป็นเครือข่ายของพระสงฆ์นักพัฒนาในจังหวัดเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์].

ชาญณรงค์ บุญหนุน. (2545). พุทธศาสนากับสังคมไทย : ข้อพิจารณาว่าด้วยการปฏิรูปพระพุทธศาสนาจากอดีตถึงปัจจุบัน. In รวมบทความและรายงานพิเศษ ศาสนาและปรัชญา. ภาควิชามนุษยศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล.

ทวีวัฒน์ ปุณฺทริกวิวัฒน์. (2547, 4 กรกฎาคม 2547). สำนักพุทธศาสนาของไทย : มุมมองทางสังคมวัฒนธรรม. มติชน, 6.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2543). พุทธศาสนาในความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย. สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง.

บุญศรี พานะจิตต์. (2540). ความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของวัด: กรณีศึกษาวัดสวนแก้ว อ.บางใหญ่ จ.นนทบุรี. โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ประเวศ วะสี. (2530). พระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนจะปฏิบัติได้อย่างไร. สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง.

ประเวศ วะสี. (2542). ธรรมิกสังคม. สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง.

พระเทพเวที. (2534). พุทธศาสนาในฐานะเป็นรากฐานของวิทยาศาสตร์. พิมพ์อำเภอ.

พระเทพปริยัติสุธี. (2545). การคณะสงฆ์และการพระศาสนา. โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระเทพสุวรรณเมธี และสุพิชฌาย์ พรพิชฌรงค์. (2562). พระจิตอาสาศีลธรรม: รูปแบบและกระบวนการเยียวยาใจผู้ป่วยด้วยธรรมะ. วารสารสันติศึกษา, 7(6).

พระไพศาล วิสาโล. (2546). พุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต. สำนักพิมพ์ธรรมสภา.

พระครูประภัสร์สิทธิคุณ (ประสิทธิ์ ปภัสสร). (2555). บทบาทของพระสงฆ์ด้านการสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย].

พระครูวิสุทธาณันทคุณ (สุรศักดิ์ วิสุทธาโร). (2558). ยุทธศาสตร์ในการบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา. วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร, 3(1).

พระครูสุภาจารวัฒน์. (2542). บทบาทพระสงฆ์ในชนบทท่ามกลางภาวะวิกฤต. มูลนิธิโกมลคีมทอง.

พระธรรมโกศาจารย์. (2549). พุทธวิธีบริหาร. โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระธรรมโกศาจารย์. (2550). พระพุทธศาสนากับความสมานฉันท์แห่งชาติ.

http://www.mcu.ac.th/site/articlecontent_desc.php?article_id=590&articlegroup_id=21

พระธรรมปัญญาภรณ์, & พระมหาทองดี ปญฺญาวชิโร. (2548). การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี. อาหารการพิมพ์.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2541). กฐินสูตร (2 ed.). โรงพิมพ์บริษัท สหธรรมิก จำกัด.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2546). ภาวะผู้นำความสำคัญต่อการพัฒนาคนพัฒนาประเทศ. สำนักพิมพ์ธรรมสภา.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2539). นิติศาสตร์แนวพุทธ. บริษัท สหธรรมิก จำกัด.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2551). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ In

พระมงคลวรารักษ์. (2560). พระสงฆ์กับงานสาธารณสงเคราะห์. สำนักงานคณะกรรมการสาธารณสงเคราะห์ ของมหาเถรสมาคม.

พระมงคลวรารักษ์. (2561). คู่มือการปฏิบัติงานฝ่ายสาธารณสงเคราะห์ของมหาเถรสมาคม

<https://www.xn--42cf9at9cd7bdm3cobg7q3g.com/wp-content/uploads/2021/01/Book-%E0%B8%84%E0%B8%B9%E0%B9%88%E0%B8%A1%E0%B8%B7%E0%B8%AD%E0%B8%AA%E0%B8%B2%E0%B8%98%E0%B8%B2%E0%B8%A3%E0%B8%93%E0%B8%AA%E0%B8%87%E0%B9%80%E0%B8%84%E0%B8%A3%E0%B8%B2%E0%B8%B0%E0%B8%AB%E0%B9%8C-p1-72.pdf>

พระมหาฉันทยา คนเจน. (2555). บทบาทพระสงฆ์ต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ผ่านกิจกรรมทางเศรษฐกิจชุมชน: กรณีศึกษา พระอาจารย์สุปิน ปณีโต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ].

พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร. (2548). ขบวนการพระพุทธศาสนาในสังคมยุคใหม่ : พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม (Socially Engaged Buddhism). <https://www.mcu.ac.th/article/detail/519>

พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร. (2549). ประเด็นที่โต้แย้งว่าด้วยพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม. วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์, 2(4).

พระมหาสุภา อุทโท. (2541). บทบาทของพระสงฆ์ไทยใน 2 ทศวรรษหน้า (2541-2560).

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส. (2557). แนวโน้มบทบาทพระสงฆ์กับการเมืองไทยในสองทศวรรษหน้า.

วารสารพุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 21(3).

พระมหาอนุชา สิริวัฒน (พละกุล). (2556). การศึกษาพระสงฆ์กับการพัฒนาท้องถิ่น : กรณีศึกษาวัดเทพบูรณาราม ตำบลท่าพระ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์].

- พระมหาอำนาจ อานนโท (จันทร์เปล่ง). (2542). การศึกษาเรื่องการบรรลุธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย]. กรุงเทพฯ.
- พระราชปัญญาภรณ์ (สิงห์คำ ชยวิโส). (2555). กระบวนการสร้างสังคมคุณธรรมแบบมีส่วนร่วมภายใต้รูปแบบธนาการความดี สำหรับหน่วยอบรมประชาชน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย].
- พระราชธรรมนิ (ชัยวัฒน์ ปัญญาสิริ). (2540). การจัดการสาธารณูปการและสาธารณสงเคราะห์ของวัด. โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระสมุทรจรัญ จารุณโม (จารุเจริญวงศ์). (2555). บทบาทการปฏิบัติศาสนกิจด้านสาธารณสงเคราะห์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดนครปฐม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย].
- พินิจ ลาภอนันท์ และคณะ. (2562). แนวคิดพุทธศาสนาเพื่อสังคม สังคหะ และสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธ. นิตยธรรมการพิมพ์.
- พีร พงศ์พิพัฒน์พันธุ์. (2558). พุทธศาสนาเพื่อสังคมในโลกตะวันตก.
<http://www.siamrath.co.th/web>
- พุทธทาส อินทปัญโญ. (2538). ธัมมิกสังคมนิยม. สำนักพิมพ์สยามประเทศ.
- พูล พัฒนาใหม่, พ. ฐ., & สุดฤทัย จันทรวงษ์. (2549). บทบาทเครือข่ายพระสงฆ์ในการสงเคราะห์ผู้ป่วยเอดส์และผู้ที่ได้รับผลกระทบ กรณีศึกษาพระสงฆ์ในจังหวัดพะเยา.
- ภัทรพร สิริกาญจน. (2540). หน้าที่ของพระสงฆ์ตามพุทธบัญญัติ: แนวคิดและบทบาทของพระคำเขียนสุวณโณในการพัฒนาชุมชน. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- มานพ นักการเรียน. (2552ก). พุทธศาสนากับสังคม ตอนที่ 4 : วัดกับบ้าน – ศึกษาจากพระไตรปิฎก สืบค้นจาก <http://www.src.ac.th/web/index.php?option=content&task=view&id=738&Itemid=69>
- มานพ นักการเรียน. (2552ข.). พุทธศาสนากับสังคม ตอนที่ 6 : ความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กรกับองค์กรสงฆ์ สืบค้นจาก <http://www.src.ac.th/web/index.php?option=content&task=view&id=740&Itemid=69>
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถานพุทธศักราช 2542. In
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2555). พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๕๕. In
- วัฒนา อ่วมเนตร. (2550). อุโบสถเก่าวัดห้วยหมู. http://hererb.blogspot.com/2008/10/blog-post_6573.html
- วาสนา สิริ. (2554). บทบาทของวัดสวนแก้วในด้านสาธารณสงเคราะห์ : ศึกษากรณีโครงการฝึกอบรมและสงเคราะห์ด้านอาชีพ มูลนิธิสวนแก้ว วัดสวนแก้ว ตำบลบางเลน อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี มหาวิทยาลัยศิลปากร].

วิพุธ พูลเจริญ. (2544). สุขภาพ อุคมการณ์ และยุทธศาสตร์ทางสังคม (1 ed.). สถาบันวิจัยระบบ
สาธารณสุข.

วุฒินันท์ กันทะเตียน. (2562). แก่นสาธารณสุขสงเคราะห์ในคัมภีร์พุทธ. นิตยธรรมการพิมพ์.

ศึกษา, พ. (2539). พระพุทธศาสนากับการพัฒนาสังคม : ศึกษาความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อการ
การพัฒ

นาสังคมของ พระพยอม กัลยาโณ. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สกลมหาสังฆปริณายก, ส. ส. (2550). พระพุทธศาสนากับสังคมไทยและเรื่องของความเชื่อ. โรงพิมพ์
สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.

สมเด็จพระมหาธีรราชังคลาจารย์. (2540). คู่มือเจ้าอาวาสว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา.
โรงพิมพ์การศาสนา.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2542). รายงานผลการเสวนา บทบาทที่พึงประสงค์ของวัด
และพระสงฆ์กับการพัฒนาสังคมไทย.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2553). พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542
และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553 สำนักนายกรัฐมนตรี.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2560). หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2560.
โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทยจำกัด.

สืบพงษ์ ธรรมชาติ, & พระครูอรุณสิงหธรรม. (2558). ศึกษาบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคมตาม
แนวพระพุทธศาสนา : กรณีศึกษาพระครูประภัสร์ธรรมวิมาน (มิ่ง ปภสฺสโร). วารสารมหาจุฬ
นาครทรรศน์, 2(2), 90-91.

สุริยนต์ น้อยสงวน. (2560). รูปแบบการปฏิบัติงานสาธารณสุขสงเคราะห์ในจังหวัดศรีสะเกษ มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย].

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-สกุล	นางสาวพิรญาณ์ แสงปัญญา
วัน เดือน ปี เกิด	30 กันยายน 2531
สถานที่เกิด	กรุงเทพ
วุฒิการศึกษา	จบการศึกษาระดับปริญญาตรี Shanghai University
ที่อยู่ปัจจุบัน	23/18 บางขุนนนท์ 9 ถ.บางขุนนนท์ แขวงบางขุนนนท์ เขตบางกอกน้อย กทม. 10700
ผลงานตีพิมพ์	- พุทธศาสนาเพื่อสังคม: บทบาทพระสงฆ์ด้านงานสาธารณสงเคราะห์ กรณีศึกษาพระราชาธรรมนิเทศ (พระพยอม กลฺยาโณ) วัดสวนแก้ว จังหวัด นนทบุรี

